

GÁRDONYI GÉZA
SZÜLEIM GYÉMÁNTJA VOLTAM

Sajtó alá rendezte
SALLAY GERGELY

TARTALOM

CÉDULÁK EGY TERMÉSZETRAJZBA

A napraforgó
A rab madár
A macska
Mérgezések
A méh
A veréb
A macska meg a nyúl
A nyúl

A MŰVÉSZ SZÜLETIK

A csillagos ég
A piskóta
Első iskolám
A gyöngyös kalap
Változás
Az első büntetés
A német Isten
A költő
A hideg
Krisztina
Másik világ
Csordás Andris
Flórián
A házunk
A szobánk
A kert
Az iskola
A templom
Az öcsém
Lélekmozdulás
Dózsa Örzse
Krokos Lajos
A kutyánk
A patak
A bugylibicska
Vád az iskolában
A tekintély
Legsötétebb napom
Apám
Út a földeken át
Az üvegcsengettyűk
Duschek
A művész születik

HÉT AJÁNDÉK

Hét ajándék
A gyermek
Karácsony a názáreti házban
Isten remeke
Az utolsó óriás

SZÜLEIM GYÉMÁNTJA VOLTAM

Szüleim gyémántja voltam
Március
Tüzek meg árnyékok
Virágok és bogarak

Ebéd a körtefa alatt
Kék pille
A nagy eff
Büntárgyalás
A mi öreg eperfánk
Riska
Az okos kutya
Megjárta Jancsi
Tanácskérés
A haragosok
Festő a falun
A megmutatás
Sünanyó
Muci
Majom úr gondolkodik
A majom és a suszterinas
Zsendice és a pipája
A barboncás
Kevi Pál halála
A Tihanyi gyerekek
Az ablak
Csak már a Pesta jönné!
Isten veled, gólyamadár!
A bor
Október
A hópehely
A cinege

RÓZSÁK A FŰ KÖZÖTT

Tolsztojnak
Búcsú
Emeleti szép kisasszony
Vilma
Fejét a szék karjára hajtva
Ének a Holdhoz
Március

ZARÁNDOKLÁS

Petőfi botja
Petőfi büszkesége
Zarándoklás
A monoki Kossuth-ház
Dankó Pista
Nóta egy cigányról
A borostyánpipa
A Szózat meg a Himnusz
Jókai Mór
Szemere Miklós
Ugron Gábor

JÉGVIRÁGOK

Jégvirágok
Fiú és leány
Világtalan Miska
A vastyúk
Az órás meg a kutyája

CÉDULÁK EGY TERMÉSZETRAJZBA

A napraforgó

Virágországból való szeretteim között van a napraforgó is. Mindig kedves volt szememnek, lelkemnek, mióta csak ismerem. Gyermekkoromban sokszor megálltam előtte, és fölnéztem rája:

- Milyen szép vagy, te nagy, sárga virág! Fordítsd énfelém is az arcodat, mert én is szeretlek téged!

Szerelmes legénykoromban meg, emlékszem rá, hogy rászöttem egy versemet is. A vers egy Vilma nevű, szőke kedvességről szólott, és ez volt az eleje:

*Akár így fordulsz, akár úgy fordulsz,
szeretlek nézni, nézni,
mint napraforgó fényes szerelmét
napestig nézi, nézi.*

Szó volt aztán a versben arról is, hogy a napraforgó elhervad végre a sóvárgásban, de mégis boldogabb, mint én, mert akit szeret, mindennap látja.

Mindez kegyetlen, zökögős sorokba volt foglalva, de Vilmának tetszett, és én is jó versnek tartottam.

Most aztán, hogy nagy idő multával megint visszakerültem a virágok országába, régi szép ismerősként üdvözöltem azt az öt-hat napraforgót, amelyik a kertünkben vendégképpen termett.

Nem engedtem őket kigyomlálni. Hadd nőjenek, hadd forgassák szép aranytányérjaikat a nap felé.

Hát nőttek is. Augusztusban mindegyik kinyitotta a maga tányérját és nézték a napot.

Azaz dehogyis nézték. Éppen ezen ütköztem meg, hogy nem nézték.

Mi lelte ezeket az én napraforgóimat?

Vagy hazugság volna, hogy ezek annyira szeretik a napot?

Hiszen akkor nem hívnák őket napraforgó néven. A görög nevük is heliotrop-napraforgó, s a boldogtalan szerelmek költője, Ovidius is megénekelte, hogyan változott a nap-istenbe szerelmes, szép nimfa (Klicie) napraforgóvá:

*Ott ül éjjel-nappal sápadt epedéssel
künn a kopár földön, a szabad ég alatt;
nem törődik semmit ivással, evéssel,
csak nézi a napot nehéz könnyezéssel,
fordítván orcáját, amerre az halad.
Végtére tagjai odagyökereznek,
levelekké zöldül patyolat ruhája,
szőke hajfürtjei szétlevelesednek,
s aranysárga színt ölt bús haloványsága.
Virággá változott. De szíve megmaradt:
ma is arra fordul, merre a nap halad.*

Mi adott volna okot a névre, meg erre a versre, ha nem az, hogy a napraforgó a nap után forog?

Gondoltam, talán hogy az idő borongós, azért állnak szanaszét hajoltan a virágok, s el is felejtettem egy-két napra az észrevételemet.

Hanem aztán a mérges kánikula napjai következtek, s nekem megint csak föltűnt, hogy a napraforgó nem hajol mind a nap felé. Sőt, nemcsak hogy arra nem hajolnak, hanem némelyike egyenesen hátat is fordít neki.

Mi történt, uramisten! Megzavarodott-e a természet rendje, vagy hogy nem is forgott soha a napraforgó a nap után?

Felhányom az én kis könyves szekrényemet, és előszedek belőle minden botanikát Matthioltól Gönczy Pálig. Hát benne is van mindegyikben a napraforgó, s az egyik megjegyzi, hogy ez a név Pliniusnál olvasható legelőször. Persze hogy Pliniusnál, hiszen előtte nem írtak botanikát. Megtaláltam aztán, hogy a világ minden nyelvén ez a neve a virágnak; németül: Sonnenblume, Sonnenwende, franciául: tournesol, angolul: turnsole, olaszul és spanyolul: girasole; girasol - szóval minden országban fordul a napraforgó a nap után.

Belekeresek a Pierer-féle mindentudó könyvbe. A heliantus szónál az is azt mondja: A napraforgó igen nagyon napra forgó. (Die Sonnenblume ist sehr heliotropisch.)

Megnézem a kis Larousse-t, az így szól: Napraforgó a neve minden olyan növénynek, amelyiknek a virága a nap felé fordul, mint a heliotrop és helianthus, vagyis nagy napvirág. (Tournesol. Nom de diverses plantes, dont les fleurs se tournent vers le soleil, comme l'héliotrope et l'héliante ou grand soleil.)

A Haupt-féle Ovidius-kiadásnál, hogy „A napraforgó olyan virág, amelyik a nap után fordul.” (Die Sonnenblume, das Heliotropium, mit lateinischem Name solago, ist eine Blume, die sich nach der Sonne kehrt.)

Hát itt vége van minden kételkedésnek. A tudomány Plinius óta az egész világon azt mondja, hogy a napraforgó napra forgó.

Megnyugodtam abban, hogy az én napraforgóim meg vannak bolondulva.

Hanem az idén három szép szál napraforgó termett a kert belső kerítése mellett, szemben az ablakommal.

Mindennap lestem, vártam a kinyílásukat. Nem mintha a tavalyi kételkedésem jutott volna az eszembe, hanem csak mert amint mondtam: szeretem ezt a virágot.

A három napraforgó másfél embermagasságra nőtt, szép sudár mind a három, királyi kertbe is beillenének gyönyörűségnek.

Egyszer csak fölsárgul a keletről szélsőnek a virága, s tartja a tányérját észak felé.

Különös - gondoltam -, hogy ez északra néz. Talán csak nem követi a napot még éjjel is?

Déltájban megint megpillantom, hát a virág meg sem moccan reggel óta: áll északnak csökönös nyugalommal.

Aztán nyílik a középső virág. Ennek keletre áll a tányérja. Ez sem változik egész nap.

És nyílik a nyugatra szélső virág, hajlik kezdettől mindmáig arrafelé, amerről a bimbója megjelent.

Hát ezek meghazudtolják Pliniust, meghazudtolják Ovidiust, Pierer-t, Larousse-t, Hauptot s minden botanikust, minden poétát.

Szinte rosszulest ez a csalódás. Ha talán azt tudtam volna meg, hogy a föld nem forog, annak örültem volna, de hogy a napraforgó nem forog, ez olyan, mint mikor az ember hűtlenségen kapja a hűségeset.

Hova is tegyük mármost azt a sok címert meg pecsétnyomót, amelyeken a meleg hűség jelzéséül napraforgót viseltek a kitüntetett ősök? Hova tegyük Ovidiust, a tudományt és a közhitet?

De most már el sem tudom gondolni, hogy honnan származhatott ez a napraforgónak tulajdonított sajátság. Hiszen csak meg kell nézni ennek a virágnak a szárát, olyan fás majdnem, mint a bodza fája, amelyikből tilinkót csinálnak. Ez a fás szövet nem is fordulhat sem a hideg, sem a meleg változásaira; amelyik oldalán megjelenik a bimbója, azon is marad; ott virul és ott hervad el.

Vége a legendának, vége! A tudomány rovására egy csalódással többet jegyezhetünk fel. De azért szép és kedves virágom marad nekem ez az óriási napra nem forgó. És hát mégiscsak szereti ő a napot, mert hiszen csakis ott él és ott pompázik ő, ahova a napnak egész nap hull a fénye és melege.

A rab madár

A kalitkában levő madarat nem kell annyira sajnálni, mint amennyire sajnáljuk.

Egyszer egy macskafejű baglyot vettem csak azért, hogy a gyermekek ne kínozzák. Kalitkába tettem, és hússal tartottam két hónapig.

Mikor már láttam, hogy a szárnya újra megnőtt, kivittem az udvar közepére, és kinyitottam a kalitka ajtaját.

A bagoly nem ment ki.

Ott hagytam azután, és csak órák múlva néztem ismét hozzá. A baglyot ott találtam a kalitkában.

Akkor kihúztam a kalitka alját, és leemeltem róla a kalitkát.

A bagoly bámulva nézett körül, de csak állt egy helyen, jobban mondva: bókolt, leguggolt, ahogy a bagoly szokott.

De nem ment el.

Gondoltam, az én jelenlétem köti, hát bementem a szobámba, és az ablakból néztem, hogyan indul a szabad világba.

A bagoly mind jobban bókolt, nézett jobbra-balra; egyszer eltávozott félméternyire, s diadalmasan rikoltott. Azután szétnyitotta a szárnyát, s megcsapkodta a levegőt. Megint eltáncolt egyméternyire, megint bókolt.

No, gondoltam, most megyen el.

De bizony nem ment az el: visszatáncolt a kalitka mellé. Látszott rajta, hogy bemenne, ha tudná, hogyan.

Okosabb madárról is mondok ehhez hasonló történetet.

Tíz-tizenegy éves koromban a Vértes alján laktunk, és én a nyarat madarászással töltöttem.

Egyszer egy szép feketerigót fogtam. Fészekben találtam, s annyira fejlett volt, hogy talán már másnap kirepült volna.

A rigót fölneveltem, meg is nőtt szépen.

Nyár utolján egyszer, hogyan, hogyan nem, kiszabadult a kalitkából, s felröppent a nyitott ablakon át a ház mellett levő magas eperfára.

No, rigó, Isten veled! - gondoltam megdöbbenve.

Búsan vártam, hogy tovább repül, de az én rigóm csak ott maradt a fán, tollászkodott.

Én se voltam rest: neki a fának! Gondoltam, megfoghatom még, ha ilyen kevésbé örül a szabadságnak.

De hiába másztam én ágról ágra, a rigó hol ide röppent, hol meg amoda: mindig ügyesen kikerülte a kezemet.

Akkor az a gondolatom támadt, hogy felteszem a kalitkáját: hátha belemegy.

A házbeliék csak nevték a reménykedésemet.

De én nem voltam rest, ennivalót tettem a kalitkába, s felvittem a kalitkát a fára; kinyitottam a kalitka ajtaját. Persze az ajtóra madzagot kötöttem.

Akkor visszaereszkedtem a földre, és vártam nagy epedve, hogy a szökevény megtér.

Úgy is megtörtént. A kismadár kisvártatva észrevette a kalitkát, s hozzáugrált. Ide-oda kukucskált az ennivaló felé, azután bebújt és evett. Diadalmasan vittem vissza a szobába.

Ez a két történet persze fiatal madárról szól. Arról is tudnék beszélni, hogy egy veréb egyszer holtra verte magát a kalitkámban, de ez talán nem az elveszett szabadságért történt, hanem azért, hogy a madárka nem volt emberhez szokva, s az eléje szórt táplálékot a félelem folytonos zavarában nem látta meg.

A macska

A gimnázium első osztályát Budapesten jártam. Egy öreg házaspárnál laktam, s délutánonként magamra maradtam a szobámban. Az ablaknál, egy kalitkában két éktelen hangú kanári süvöltözött folytonosan. Nem bírtam tőlük tanulni.

Hát azt cselekedtem, hogy egy újságpapírossal föl-fölcsaptam a fejem fölé, ahol a madarak kalitkája lógott.

Ilyenkor meg-megijedtek és elhallgattak. De csakhamar megint újra kezdték a nótát.

Hogy én már untam a csapkodást, azt találtam ki, hogy én is füttyültem. A zsebkésemet tettem az ajkam elé, s ily módon élessé vált a füttyülésem.

Persze akkor magam se tudtam tanulni, de legalább gyönyörködtem abban a gondolatban, hogy a kanárik éppúgy bosszankodnak az én füttyülésemen, mint én az övékén.

Egy nagy kandúrmacskája volt a gazdámnak, vörhenyes-fehér. Egyszer, ahogy így süvöltök, előfut az ágy alól, az asztalra ugrik és nyávogva néz rám, azután meg a vállamra lép, és ott nyávog.

Látszott rajta, hogy a süvöltés bántja.

Ahogy a süvöltést abbahagytam, visszament az ágy alá.

Megint süvöltök, megint előfut. Most már föltérdeltem az asztalra, és igen mulattatott, hogy ő a hátamra ugrik, és ott nyavukol.

Azután összetettem két széket, annak a karfájára térdeltem föl. A macska ott is rám futott.

Hát eddig csak értem az állat magaviseletét. De hogyan magyarázzam meg, hogy egyszer, mikor az udvaron magamuntából süvöltöttem, a macska nyávogva futott hozzám a pincéből vagy a padlásról, s mindaddig nyugtalankodott, míg csak abba nem hagytam. Hiszen az lett volna a természetes, hogy ha őt bántja a hang, ne hozzám fusson, hanem menjen el minél távolabb; s pincébe, padlásra különben se hatolhatott el a hang olyan erősen, hogy annyira bántotta volna a fülét, mint abban a zárt, csendes szobában.

De ő hozzám futott, előjött, akárhol volt is.

Egyszer az asszonyom a csirke nyers apróságait bízta rám, hogy adjam a macskának. Én, mint afféle unatkozó gyerek, nem vettem egyszerűen oda, hanem - egy szivattyús kút volt az udvaron félig a tűzfalba építve, arra dobáltam fel. A macska éhes volt, mohón ugrott fel mindannyiszor a falatokért, és én mulattam az ő ugrándozásán, ágaskodásain.

Ez megtörtént többször is.

A ház csendes volt, noha háromemeletes, de gyermekek nem laktak benne, így magyarázható meg, hogy valahányszor az asszonyom baromfit ölt, a macska mindig előjött a kés köszörülésének a hangjára.

Hanem egyszer mégis - a háztetőn járt-e vagy hol - nem jött elő.

- Hol az a macska? - kérdezi az asszony. - Ugyan hívd elő.

Én az ajtóban álltam, és a késpengét az ajkam elé tettem. Hát a macska csakhamar megjelent.

Másnap délután elbeszéli az asszonyom egy vendégének, hogy én hogyan betanítottam a fűttyszóra a macskát. Kértek, hogy tegyek próbát. Hát a macska meg is jelent, s a lábamhoz dörgölődött.

- Ez semmi - mondom akkor -, a macska nekem másképp is engedelmeskedik.

Azzal, hogy az udvaron álltunk, azt mondom neki:

- Hopp, fel a kútra!

Azzal olyformán mozdítottam a kezemet, mintha ennivalót dobnék a kút tetejére.

A macska rohant az öl magas kőkútra, és ott jobbra-balra ágaskodott.

Lehívtam, megint felküldtem.

A nézők bámultak rajta, s nem értették persze, hogy miért engedelmeskedik nekem a macska, én meg nem magyaráztam el.

De azt hitték a házban, hogy macskabüvölő vagyok.

Mérgezések

Szegeden laktomban egy este erős kaparás zavarta meg a szobám csendjét. A falban kapart valami állat. Hallgatózva mentem a zaj felé; csakhamar megállapítottam, hogy a kályhám mellett, benn a falban, körülbelül egyméternyi magasságban dolgozik az ismeretlen kaparó.

Először csak a szüntelen való roszogás bántott, azután meg az a gondolat, hogy patkány tör utat a szobámba. De hiába vertem fával a falat, az állat, ha szünetelt is egy-két percig, megint újra kezdte a munkáját.

Valami két napig zavart éjjel-nappal ez a kitartó munka, a harmadik napon megszűnt.

Körülvizsgáltam a falat, hát csakugyan ki van törve: egy kis lyuk sötétlik a kályha mellett, ahol a padló deszkája a falhoz végződik.

Gondolkoztam, hogy mit tegyek a hívatlan vendéggel. Macskám nem volt. Egérfogót kell vennem.

De annyi mindenféle dolog foglalkoztatott azon a napon, hogy biz én csak későn este gondolhattam megint az egeremre.

Mi a csudát csináljak, hogy éjjel a fejemre ne fusson?

A hamutartóban két szivarvéget pillantottam meg. Ez éppen jó lesz: az ő finom orrocskája már messziről megfintorodik a dohányyszagra. Utálja ezt minden melegvérű állat.

Begyömöszöltem a két szivarvéggel a lyukat, és nyugodtan lefeküdtem.

Az éjjeli asztalomon egy pohár víz szokott állani. Reggel, ahogy felébredek s odapillantok, látom, hogy egy középtermetű egérke ott gunnyaszt a pohár mellett.

Nézem egy darabig: olyan volt, mintha bóbiskolna. Megfogom csendesen az üres poharat, s hirtelen ráborítom.

De nemigen ugrált az: ült, mint előbb, a pohár alatt is.

Nézem az egérlyukat, hát a két szivarvég ki volt belőle dőlve.

A nyomorult kis állat a poharamban maradt csekélyke vízárt mászott az asztalra - micsoda orra van, hogy ennyi kis vizet meg tud érezni vele! -, de már annyi ereje nem volt, hogy a pohárba is belemenjen.

A cselédem azután beledobta a csatornába.

Egy másik ilyenforma egértragédia Egerben történt. Egy téli estén sajátságos dübörgés hallatszott a padlásomon. Mintha mángorolt volna ott valaki. Ez a dübörgés meg-megújult és tartott reggelig. Babonás ember kiköltözött volna a házból, mert se mángorló, se más ilyesmi nincs a padlásomon.

Arra gondoltam, hogy görény vagy menyét vert fölöttem tanyát, s a kölykei gurigáznak valami gömbölyű kővel. De hiába tettem föl mindenféle csapdatót, nem akadt belé semmi; a dübörgés meg tovább tartott.

Egyszer, hogy tűnődve állok a padláson, látom, hogy egy véka dió van ottan, s hogy néhány szem dió ki van esve, s rajtuk egér rágott lyukat.

Most már értettem a gurigázást.

Az éjszakai csendben ez hangzott olyan erősen.

Fölteszek egy újmódi egérfogót, hát másnap ott ül ám benne egy kis fekete szemű mezei egér.

Mert így télen hóesés után beáll a mezei egérszágban a nagybőjt, s hogy én már a város szélén lakom, a földekről be-behúzódik hozzám egy-egy ínséges.

Hogy olyan okosan nézett reám, nem adtam át a cselédnek, hanem beletettem egy köpcös befőttes üvegbe, és az üveg nyílását drótból készült szúnyoghálóval fődtem be.

Mindenütt lehet ilyen drótrostélyt látni a vaskereskedésekben: tekercsekben árulják, és zöldre van befestve.

Az egér a könyves szekrényemben kapott helyet. Egy darabig körülfutkosott és fölugrált a rostélyra, azonban, hogy dióbelet szórtam be neki, egyszerre abbahagyta a menekülési kísérletezést: leült az üveg közepére, és a diót a két keze közé véve evett, mint a majom.

Nem akarom mondani: mint az ember.

Ha az egér első lábait nagyítóüveg alatt mutatnánk meg a gyermekeknek, egyszerre azt mondaná rá: - Emberi kéz!

De ezt a gondolatot ne fűzzük tovább.

Az egér megette a diót, s látszólag nyugodtan ült az üvegben. Adtam be neki almát is, kenyeret is, mind elfogyasztotta. Másnap mégis élettelenül találtam az üvegben.

Vizsgáltam, hogy mi ennek az oka. Hát láttam, hogy a drótháló helyenkint meg van rágva.

A zöld festék volt a halála.

A méh

Tegnap volt az első igazán tavaszi enyhe nap, s ma már a méhek megkezdték a hordást. Bejártam a rétet, hát egypár kikerics és nefelejcsforma virágot láttam. Egy méh a kaptár bejáró lapján bikamódra nekiment fejével két érkezőnek, akik közül egyik meg volt rakodva. Azok homlokot érintettek vele, azután kikerülték, és bementek a lyukon. Ez is utánuk igyekezett. Az egyik kijövőnek öklelt ekkor neki. Ilyen öklelődzést azelőtt is láttam, de azt hittem: idegen méhet zavar el így az őr. Több méhünk nincs, mint az, az egy család, így hát az egész érthetetlen.

Nyitott ablaknál szenderegtem ebéd után. Dongás ébresztett fel. Megismertem, hogy méhdongás és nem dongólégy. (Ezt tegye kótára valaki, ezt a különbséget!) Felnyitom a szememet, hát látom, hogy a méh Feszty három olajképét dongja be, épp olyan szárnyalással, mint a virágesoportok fölött szoktak lengeni. Legtovább zengett a fehér ruhás nőnél. Talán azt gondolta: virágok vannak a falon.

A veréb

Egy beteg tyúkomnak zsemlyedarabokat szórtam. A tyúknak nem kellett.

A pince tetején két veréb ült. Az egyik leröppent, és felkapott egy darabka zsemlyebelet. Visszaröppent vele a pince tetejére.

Néztem, hogy hogyan eszi meg a kis tolvaj. Hát ahelyett, hogy megette volna, odatáncolt a zsemlyefalattal a másik verébhez, és átnyújtotta neki. Az ette meg, nem ő. Azután mind a ketten elrepültek.

Nem tudtam hova lenni bámulatomban. Az állatról mindig azt gondoltam, hogy önzésében különbözik az embertől. Elbeszéltem az anyámnak. Ő magyarázta meg azután, hogy a két veréb valószínűleg anya és gyermek volt. A gyermekveréb talán ma repült ki a fészekből.

A macska meg a nyúl

A szomszéd macskája átjött hozzánk. Meglátta a házinyulat az udvaron, és szinte megdermedten bámulta.

Tán egy percig állt így, azután a fejét fel- és lehajtogatva, szaglálódva indult a nyúl felé. Ismét megállt. A nyúl észrevette, s amint a macska megmozdult, elugrott. Ugyanebben a pillanatban a macska is úgy megijedt, hogy felugrott a pince tetejére.

Egy darabig szemlélődött ottan, azután újra lejött. A nyúlhoz sétált, és lelapult. A nyúl répalevelet evett. A macska játékosan ugrott feléje. A nyúl néhány méternyire eliramodott. A macska utána. A nyúl hirtelen leült és visszafordult, akkor meg a macska futott el. Mind a kettőn meglátszott, hogy játszanak. Az előbb észrevették, hogy oktanul rémültek meg egymástól. Most összebarátkoztak.

A macska gyakran átjött játszani, s vidáman kergetőztek ide-oda az udvaron.

A nyúl

Egyszer ezt írtam a természetrajzom margójára: A házinyúl ostobább még a tyúknál is. Mikor eszik, nincs annyi esze, hogy rátenné az ennivalóra a lábát. Gondolata nem terjed tovább annál az egy faltnál, amit felharapott. Amíg ezt rágja, a többi eleheti tőle a csirke.

(Szinte bosszantott az ügyetlensége, hogy mikor kenyeret vagy zsemlyét dobtam neki, csak egy falat volt az övé, a többi már elkapkodták a csirkék az orra elől.)

Egyszer megint egy kis karaj kenyeret vetek neki. Ő felkapja. Tartja a szájában. A csirkék odagyülekeznek köréje, és izgatottan várják, hogy a nyuszi harapjon a kenyérből, s a többi ők rabolják el.

A nyuszi csak pislog és tartja a kenyeret. Hitvány kis agyában valószínűleg kérdés ébred és elhatározás érlelődik. Egyszer csak megfordul a kenyérrel, és gyors ugrálással bemenekül vele - a csirkék nem csekély elképedésére - a ledöntött szilvafák sűrűjébe.

És ezután mindig így cselekedett.

A MŰVÉSZ SZÜLETIK

A csillagos ég

Igen kicsiny voltam, talán három-négy éves, mikor egyszer, nyári éjjelen, kocsin mentünk hazafelé.

Enyhe nyári éj volt. A kocsi egyhangú, halk zörgedezéssel haladt a puha, földes úton. Én az anyám ölében álmosan, elhanyagolva feküdtem.

És hogy az arcom fölfelé volt fordulva, láttam az eget, az égnek fényes, apró csillagokkal beszórt, végtelen, sötétkéék óceánját.

Mik a csillagok? - nem tudtam. Csak bámultam félálomba merülten a sok apró, fényes pontot; bámultam hosszan, szótlánul, a gyermeki lélek gondolattalan nézésével.

Az apám se szólt, az anyám is hallgatott. A kocsi csöndesen haladt az úton.

És a csillagok milliárdjai szétszórt, apró, fehér mécsesekként ragyogtak a sötétkéék magasban, a néma, enyhe, nyári éjszakán.

A piskóta

Pátkáról Székesfehérvárra költöztünk egy Bürgermeister nevű kútmesternek a házába. Kellemes lakásunk volt itt: üveges tornác is tartozott hozzá. Nappal itt tartózkodtunk legtöbbit. Mókusom is volt, nagy forgós kalitkában. De engem a mókus csak addig érdekelt, míg nem forgott. Mikor láttam, hogy egyebet nem tud, nem érdekelt többé.

Akkor már ötéves voltam. Apám dedóba adott. A betűket már jobbára ismertem és az akkori egyetlen gyermekkönyvből, amelynek a címe *Flóri könyve* volt, minden hónapban elnyűttem egyet.

A dedóban egyszer egy nagy stanicli piskótát osztott szét a dedósne a gyermekeknek. Mi körben ültünk, s én sóvárgó pillantással néztem az osztást. Kiszámítottam, hogy én kerülök utolsónak, és aggódtam, hogy nekem nem jut.

Soha életemben oly gyötrelmes hosszúnak nem tűnt fel az idő, mint akkor.

A gyerekek, amint megkapták a piskótát, azonnal befalták és jóízűen csámcsogtak, azalatt az asszony tovább osztotta a piskótát: mindegyiknek egyet.

Az asszony mindig közelebb jött felém, s a stanicli tartalma egyre fogyott.

Úgy történt, mint sejtettem: mindenki kapott, csak én nem, egyedül.

Ez volt az első lelki fájdalmam. Hej, a sorsnak ez a kegyetlen tréfája de gyakran megismétlődött az életemben!

Első iskolám

Noha csak ötéves voltam, anyám szeptemberben beadott az elemi iskolába. Fizetett valamit a tanítónak, hogy vegyen fel. Nekem az apám szép kis szűrt vett, Deák-szűrt, mely akkoriban volt divatos. Ez az első ruhafélém, amelyre emlékszem. Talán azért emlékszem rá, mert olyanféle szőre volt a szűrnek, mint az Olévinak. Fekete volt, de pirosan körülszegve.

Ebben a szűrben mentem az első hideg őszi napon az iskolába.

A terem nagy volt, s a padok régiek. A padok között sok gyerek nyüzsgött, csupa ismeretlen gyerek. Lányok is voltak, de én csak két-három gyerekkel kötöttem ismeretséget.

Itt mindjárt az első órában untam magamat. Amit a tanító beszélt, nem érdekelt.

Unalmamat azonban elűzte egy rettenetes valami: egy gyermek jajgatására lettem figyelmes. A gyermek a tanító asztala mellett jajgatott, s bennem megfagyott a vér, mikor láttam, hogy a gyermeket lenyomja egy székre, s pálcával teljes erejéből vagdal rá.

Talán másnap történt, hogy én is beszélgettem valakivel, s a tanítót észre sem vettem, hogy odajön. Én az utolsó előtti padban ültem.

- Gyere csak ki! - mondotta vészes hangon.

- Nem, nem! - rebegtem a rémülettől megdermedve.

Mert attól tartottam, hogy engem is meg akar verni.

Valami két gyermek választott el a tanítótól. Az ember átnyúlt rajtuk és megragadta a karomat.

Ekkor oly kétségbeesetten sikoltottam, hogy nem húzott tovább. Valamit mondott, és otthagyt.

A gyöngyös kalap

Anyám minden reggel elment a piacra. Markovics Mária ősszel már nem volt nálunk, hát rám bízta az öcsémet:

- Vigyázz, hogy a tej el ne fusson. Öcséd, ha felébred, ki ne essen az ágyból. Ha nem lesz hiba, hozok szőlőt. - És bezárt bennünket.

Amint kiment a kapun, én gyorsan a sifonérhoz vonszoltam a széket: ráálltam, és nagy izgatottan levettem a ruhásszekrény tetejéről egy skatulyát. A skatulyában anyámnak egy fekete kalapja hevert. Csupa fekete üveggyöngy, gömbölyű és hosszúkás gyöngyök. Egyet-kettőt leszakítottam, és dobogó szívvel a zsebembe rejtettem, aztán gyorsan visszatettem a skatulyát.

Ezeket a gyöngyöket hordtam akkoriban mindig a zsebemben. Valahányszor elővettem, mindig éreztem, hogy bűnös vagyok, de a lelki gyötrellemnél erősebb volt a gyönyörűség, hogy van valami csodálatos alkotású kincsem, ami szép fényes-fekete, és cérnaszálra fel lehet fűzni - mikor nem látnak. Anyám sose tudta meg, hogy hogyan szakadozott el a kalapja.

Változás

Egyszer csak, mint a színpadi kárpit új lebbenésével, azt látom, hogy nem a Rózsa utcában vagyunk, hanem egy rengeteg nagy, új házban.

A ház nemrég épülhetett: a folyosókon még érzik a vakolatszag. Az ajtók is ragadnak még a friss festéstől, és terpentinszagot árasztanak. Az ember akármerre néz, bő és kongó folyosókat, széles lépcsőket lát.

A házban alig lakik még ember. A mi folyosónkon, a földszinten sok üres szoba van még. Az óriási ajtószárnyak néhol tárva-nyitva állanak. Hátrább a postamester lakik, aki nagyon befűti mindig a szobáját, azután egy gépész, meg két fűtő. Az én apám „főgépész úr” itten.

És ez a nagy ház mindig zárva van. Aki ki akar menni, be kell csengetnie jobbkézt a kapu mellett egy kirántós rézgombbal a portáshoz: a portás kijön és nagy komolyan kulcsot hoz. Aki bejön, annak is csengetnie kell.

Ez a ház a lipótmezei Országos Tébolyda - vagyis magyarul: elmebajosok országos intézete. Apám, mint az irataiból látom, 1868. november 1-jén költözött ide.

Az első büntetés

Nekünk itt két tágas szobánk volt. Ablakaink a déli udvarra nyíltak. Nekem az volt az első gondom, hogy bejártam az udvart és a földszintet. Az emeletre nem volt szabad mennem.

Egy teremben asztalosok gyalultak: részint padlódeszkát gyalultak, részint ablakokat. Ki- és bejártak. A ház visszhangzott a kopácsolástól, fűrésztől, gyalutól.

Egyszer, ahogy benézek, látom, hogy csak egy asztalos van benn; ez az egy ember komoly és szőrös, és igen el van a munkájába merülve.

Beosontam az ajtón és néztem a munkáját meg a gyalu alól kipöndörödő forgácsot.

A gyalupad sarkán egy kis ceruzavéget pillantottam meg. Az a laposfajta ceruza volt, amellyel ácsok, asztalosok dolgoznak.

A szemem vágyakozó nézéssel tapadt rá: vajon kell-e még ez az asztalosnak? Elkérhetném tőle, de az apám sokszor mondta, hogy nem szabad kérni soha semmit.

Kis idő múlva a zsebemben volt a ceruza, és ott irkáltam vele az ablak párkányán.

Egyszer csak megszólal az apám a hátam mögött:

- Hol vetted azt a ceruzát?
- Az asztalos bácsinál - feleltem ijedten.
- Kérted?
- Nem kértem.
- Adta?

Erre csak pislogtam.

Akkor apám azt mondta:

- Loptad!

De a hangjától megrendültem.

Ugyanakkor kicsavarta a pipájából a szárat, és így szólt:

- Azonnal viszed vissza!

Sírva és jajgatva futottam a folyosón az asztaloshoz. Apám mindenütt utánam. Az asztalostól bocsánatot kellett kérnem. Az makogott valamit, de az apám mintha nem is hallotta volna.

Ez volt az első kemény lecke, amit kaptam. Eleddig csak azzal büntetett, hogy rám szólt, vagy legfeljebb a zsebkendőjét csavargatta össze veréshez való készületképpen.

Ezen a napon sokat sírtam.

A német Isten

Lipótmezőn is azonnal iskolába adtak. Az iskola körülbelül fél kilométernyire volt tőlünk, s akkor még csak egyetlenegy villa állott az országút mellett. A villa oldalára egy kopott, fekete kutya volt ráhámozva.

A tanítás két nyelven folyt: magyarul és németül, de mégis inkább németül, mint magyarul, mert tanítás előtt németül mondták a növendékek a miatyánkot. Máig is előttem van egy hosszú nyakú leánynak a képe, amint a kezét összetéve s a fejét kissé oldalt hajlítva, mindig áhítatosan néz fölfelé, s a szava kihallatszik az imádkozók közül.

Én egy szót se tudtam németül, csak éppen összetettem a kezemet, mint a többi, miközben a nagy leányt néztem, amint hangosan imádkozza:

„Vater unser, der du bist im Himmel.”

- Apám - mondtam egyszer otthon -, magyar-e az Isten, vagy német?

- Magyar - felelte az apám.

- Mért kérdezed?

- Azért, mert az iskolában németül imádkoznak.

Nem folytattuk tovább a beszélgetést, de én attól fogva azt gondoltam, hogy az iskola padlásán egy külön német Isten lakik, és mikor a gyermekek imádkoztak, eltűnődve néztem most már a leány helyett a padlás deszkáira.

A költő

Lipótmezőn az apám gyakorta vett könyvet a kölcsönkönyvtárból. (Anyám mondja, hogy egy pincér csinált ott kölcsönkönyvtárt s vele üzletet.)

Egy napon Petőfi költeményei heverték az asztalunkon. Négy barna kötésű könyv volt az. Egyszer, hogy magam voltam a szobában, unalmamban felnyitottam az egyiket, és olvastam belőle. Egy strófa erősen megragadott - ez:

*„Node a magyarság erős természete,
Bármi nagy hideg volt, megbirkózott vele;
Aztán meg, ha fáztak, hát kapták magokat,
Leszálltak, s hátokra vették a lovakat.”*

Ezt megnevettem.

Belép az apám; kérdezem tőle, hogy hogyan lehetett ez?

- Költői tréfa - felelte az apám. - A költők írnak néha ilyeneket.

- Mi az a költő? - kérdeztem tovább.

Apám felelte:

- A költő, fiam, verseket ír. Az olyan ember, látod, hogy annak a király is köszön.

Eltűnődtem ezen a magyarázaton.

A hideg

A első hidegre innen datálódik az emlékezetem. (1868-69 tele.) Azelőtt mintha nem lett volna se hideg, se meleg. Láttam havat ablakon át, de csak a színe tűnt fel.

Itt, hogy felügyelet nélkül kóborolhattam a házban és az udvaron, az első hóesés új játék volt nekem. Kimentem a hóba, és gombócokat csináltam.

Egyszer csak azt vettem észre, hogy a kezem rettenetesen fáj. Bemegyek a szobába, és a kályhához állok. Ott a fájdalom annyira fokozódik, hogy sírva fakadok és jajgatok.

Apám belép. Kérdezi, mi bajom. Nézi a kezemet.

Persze a kezem lila színű volt a hidegtől.

- Gyere velem - mondotta.

Azzal kivezetett vissza az udvarra, és nem csekély ijedelmemre havat markolt fel, s azzal dörzsölte a kezemet. Azután megtörülte törülköző kendővel jó szárazra. A fájdalom elmúlt.

Krisztina

Ezernyolcszázhetven tavaszán elhagytuk az országos intézetet, és ideiglenesen a „Fekete kutya” villába költöztünk.

Apám onnan az óbudai hajógyárba járt dolgozni, hogy költség nélkül ne legyünk addig, míg új helyet nem kap.

Ez a villa kedves hely volt nekem. Nagy kert környezte, s a kerten túl gyönyörű halmok zöldelltek. Ma már ezeket a halmokat is bekerítették, és szőlővel ültették be. De ekkor ez szabad sétáló- és játszóhelye volt mindenkinek.

Vasárnaponként kirándulók sétáltak át a völgyön. Egy koldusfiú harmonikával állt az út szélén, és muzsikált. A városból kijött gyermekek árvalányhaját és virágot szedtek.

Hétközben azonban csendes és elhagyott volt a táj. Csak mi futkostunk valami négyen-öten a halmokon. Fogtunk lepkét, csaltunk csigát, csináltunk láncot a pitypang szárából; kötöttünk koszorút falevélből a fejünkre.

Néha egy leány jelent meg nálunk, egy nagy, szép leány, tizenhárom-tizennégy éves. Sósát szedett vagy gombát a kert alatt, és mi segítettünk neki keresni.

Ezt a lányt mi nagyon szerettük. Tiszta volt és komoly, de mégis nyájas; a szeme sugárzó, az arca kissé halvány, de finom bőrű.

Valahányszor eljött hozzánk, mindnyájunkat megcsókolt. Az anyám is megcsókolta őt; megsimogatta az arcát, s azt mondta neki:

- Te kedves lélek!

Aztán kimentünk a zöldbe, és kerestük neki a sóskát.

Aki buzgón keresett neki, azt megdicsérte; aki lustálkodott, azt mondta neki: terád haragszom!

Egyszer nekem is mondta ezt, és én szomorú voltam emiatt egész nap. Még este is azzal a gondolattal feküdtem le, hogy Krisztina nem szeret engem; vajon megbocsát-e, ha eljön, és jól viselem magamat?

Krisztina eljött, és én boldog voltam, amikor megcsókolt, s azt mondta:

- Jó fiú vagy!

Huszonöt év fordultával megnéztem újból gyermekkoromnak ezt a kedves tanyáját, de mindent elváltozva találtam. Krisztina is eszembe jutott, s megkérdeztem az anyámat:

- Ki volt az a csodálatosan kedves leány?

Anyám nem emlékezett reá.

Másik világ

Hétesztendős voltam, mikor vidékre kerültünk. A falu, ahol apám állást foglalt, Borsod megyében van, erdők között. A falu végén vén emeletes kastély van, valamikor az Eötvös báróké, a mi időnkben egy Laszky nevű, bécsi báróé. De ez csak nyáron jött Sályba.

A kastély üres volt akkor is. A tisztartó a kastély földszintjén adott nekünk két szobát addigra, míg a mi lakásunknak szánt épület teljesen elkészül. És így történik, hogy én, a városi gyermek, egy május reggelén fás és virágos parkban találok magamat.

Micsoda különös világ! A földön minden zöld, a magasban minden kék. A fák lombjai hamvasak a harmattól. A lombokon át fényes és meleg napsugarak ereszkednek a földre. Ember sehol. Csak a fák meg a falombok, fű, virág, kék ég, csöndesség.

A faágon, alig ötlépésnyire tőlem, madárkát pillantottam meg. Veréb volt. Ide-oda ugrált és csicszergett, és rám-rám nézett. Sose láttam ilyen közeli madarat. Milyen szép, kis kedves jószág! Szerettem volna megfogni. A madár le is szállt a kert kútjára, és ide-oda ugrált. Remegő izgatottsággal fogtam a kalapomat a kezembe, és meg akartam kerülni. De haj: a madár szemes volt: újra felröppent a faágra, és tovaszállott.

A kert, amint most visszaemlékezem, gondozatlan volt. A kertész vagy később érkezett, vagy hogy még nem dolgozott meg mindent... A georginákkal versenyezve nőtt a deres keserűlapu, s a margaréták között diadalmasan terpeszkedett a lósóska. Az úri virágok meg a paraszt virágok összekeveredve virítottak a kertben, s az uralkodó nemzetség mindenek között a bogáncs volt.

De mindez nem zavart engem. Én akkor még nem tudtam, melyik virág a méltóságos hölgy, melyik az árva sehonnai, csak azt láttam, hogy az egyik fehér, a másik piros, s legtöbb a sárga, de valamennyi: soha nem látott gyönyörűség.

A kertet magas kőfal fehérlette körül, és azon túl kocsíút volt.

Csordás Andris

Ahogy a kapuban ácsorogtam, egy gyerek jött velem szembe. Mezítláb volt, térdig érő gatyácskában; a mellén pitykés posztómellényke; a fején legyűrt szélű kalap. De furcsa gyerek! Mért nem jár cipőben?

Hogy hozzám ért, ő is megállott és nézett engem.

Akkora volt, mint én. Az arca piros és szeplős. A szemei kékek. Az orra gömbölyű és piciny, mint a mogyoró.

Megállt és nézett. Az egyik kezében leveles fűzfavessző. A másik kezét betette a lajbizsebbe.

Ha megüt, gondoltam, beleragaszkodom a hajába. Hosszú haja volt a gyerekeknek, a nyakáig ért.

De a gyerek nem ütött meg. Bámészkodva nézett rám. A cipőmre is nézett, a ruhámra is.

Akkor tetszeni kezdett nekem. Láttam, hogy nem akar bántani.

Ő is közelebb lépett hozzám, és megszólalt:

- Tudok egy fészket.
- Micsoda fészket?
- Madárfészket.
- Madár van benne?
- Az.
- Meg lehet fogni?
- Meg lehetne.
- Hogyan lehetne megfogni?
- Ha benne van, megfogjuk.
- Hát hol az a fészkek?
- Jöjjön, megmutatom.

A szívem repesett az örömtől. Micsoda érdekes gyerek ez! Ismeri a madarak titkait. Ha akarja, megfogja a kismadarat!

A kőfal mellett mentünk. Ő elől, én utána.

A falon át gesztenyefák és almafák hajoltak ki a kertből. A fal tövében csalán zöldellett, s itt-ott egy szürke pásztortáska, sárga pityang virág.

- Itt van - súgta a gyerek, ahol a fal beszögellett -, lassan menjünk!

Lábujjhegyen ment előttem. A kalapját a kezébe fogta. A fal behajlásánál megállott, és merőn fölfelé nézett.

- Ott van - súgta -, az a lyuk. Emeljen csak fel!

Átfogtam a térdénél, és fölemeltem.

Hallottam, hogy a kalapját rácsapja a falra. Egypercnyi csend. Nem láttam, mit csinál. Az ő testi súlya foglalkoztatott erősen, s közben éreztem, hogy a ruhájának tehénszaga van.

- Emeljen feljebb! - mondja izgatottan.

Nagy innal-kínnal feljebb emeltem. Meztelen lábujjaival támaszkodni igyekezett. A vakolat hullott előttünk, de az erőm is kimerült.

- Emeljen!

- Nem bírom!

- No, csak egy kicsit!

Lerogytam, és ő meg végighuppant a fal mellett.

- A madár nincs benne - szólott feltápáskodva. A homloka vérzett. Attól tartottam, hogy elbődül.

De nem sírt. Fűvet tépett a fal tövéből, és letörülgette vele a homlokát.

Különös fickó ez - gondoltam rábámulva -, nem sír, mikor vérzik!

Flórián

Mikor Sályba költöztünk, apám egy kovácsot is hozott az uradalomnak. Ez a kovács fiatal, duzzadt arcú ember volt. Mindig úgy nézett, mintha bámulna. A bajusza akkor indult; igen feketén indult, s a két vége úgy állt, mint két, kis hegyes tű.

Flóriánnak hítták.

Ez a fiatalember az első egypár napon asztali vendégünk volt, s az asztalnál velem szemben ült.

Egy napon túrós rétest csinált az anyám. Én még az előbbi étellel bajlódtam, mikor betálalta.

Persze nem vártak rám, hanem vettek belőle.

Én féltékenyen néztem, hogy a kovács milyen nagy falatokat nyeldes a rétesből. Abbahagytam az evést, és szóltam izgatottan a cselédnek:

- Hamar a tányért, Juli, mert Flórián bácsi mind megeszi!

Flórián úgy elvörösödött, mint a rák. Apám összeszidott.

Az volt az utolsó eset, hogy meggondolás nélkül kimondtam a gondolatomat, amint bennem megszületett.

A házunk

A ház, amelyben laktunk, hosszú volt s fazsindelyes. Déli végén lakott a kertész, az északi végén mi. Középen volt a műhely, amelyben apám a kováccsal és a legényével dolgozott. (Ezek alárendeltjei voltak.) Aztán ott volt a műhelyén túl a kovács lakása, meg a padlásfeljáró.

A házat a műhely szénszaga illatozta körül, s néha a patkolások csúnya szaga. A ház előtt kerítetlen, kopár udvar, amely feketésbarna volt az odaszórt troszkától.

Az udvart a kociúttól csekély árok választotta el. Az árok lehúzódott a hídig, de azért az esővíz benne maradt.

A mi lakásunk száraz volt és télen jó meleg, de a kovácsé nedves.

Flórián csak egy hónapig volt kovácsunk, azután elment katonának. Helyette egy másik, fiatal kovács jött, de komor, szótlan, szőrös ember, Pál nevű. Ez ottan mindjárt meg is házasodott: elvett egy piros képű, nagy szemű parasztleányt. (Csak eleinte volt piros képű s mosolygó arcú, később elszíntelenedett, s komollyá vált.)

Mi egyszer az öcsémmel bementünk a szobájukba, s láttuk, hogy a szoba fala zöld, a bútorok is csaknem egyméternyi magasan zöldek.

Az a zöld mind penész volt.

Az egyik sarokban, borító alatt, kiskacsák sápoztak. Akkor keltek ki a tojásból.

Néhány nap múlva kieresztették a kacsákat, s mivelhogy azok összekeveredtek a mi kis kacsáinkkal, anyám tűnődve szedte őket széjjel, hogy melyik kié.

Egy kiskacsa kétséges volt.

- Mindjárt megmondom én, hogy kié - szólott az öcsém.

Azzal a markába fogta a kiskacsát, és megszagolta:

- Pálké.

- Honnan tudod?

- Onnan - felelte komolyan az öcsém -, hogy ennek olyan Pál-szaga van.

A szobánk

Nekünk két szobánk volt itt is. Az egyik tágas, a másik valamivel kisebb.

E két szoba bizarr keveréke volt a jómódnak és a szegénységnek, a választottságnak és a kényszerűségnek, a kényelemnek és a rövid-paplanságnak.

A tágas, meszelt falú szobában lakott a család: anyám meg mi gyermekek. Két politúros ágy volt benne, meg egy vörös, olcsó szövetű dívány. A dívány előtt négyszögletű, hosszúkás fenyőfaasztal, s néhány nádfonatú szék, s egy szalmából font karosszék. A falon két nagy könyomatú kép: egyik ábrázolta Mátyás királyt, amint a nemeseknek szónokol, a másik Szűz Mária képe, amint a felhőkben ül, s a kis Jézust tartja az ölében.

A szobának két ablaka volt: egyik az utcára nyílt, másik a kertre. Az utcai ablak nagy volt, a kerti kicsiny. Az utcára nyíló ablak előtt volt egy kis sárga asztal. Azon szoktam írni.

Az ajtó mellett nagy, fehér búbos kereklett, de azt csak kenyérsütéskor fűtötték. Apám egy kis vasbádóg kályhát tett a búbos mellé. Az jobban adta a meleget.

A másik szoba valamivel csinosabb volt. Szép politúros, kis kerek asztal volt benne, s emellett a falnál szalondíványféle. Fölötte aranyozott keretű, nagy tükör. Az ablaknál a politúros, régi szekrény, amelyről már említettem, hogy kikapcsolható volt, és íróasztalul is szolgált. Apám ebben tartotta az irományait.

E szekrény fölött vékony aranykeretben a reformátorok csoportos képe függött. Nekem legjobban tetszett közöttük Melanchton arca.

A dívány fölött fényképek díszítették a falat, s oldalt egy olajfából készült, hárompolcos, függő könyvtartó. De ezen inkább hírlapok heverték, s az apám hímezett házisapkája, amelyet azonban csak télen viselt. E könyvespolc alatt állott egy egyszerű, barna pipatartó, s rajta öt-hat borostyánköves csibuk és régi tajtékpipa.

A hátsó falnál az apám ágya állott, sötétzöld, bojtos ágyterítővel volt mindig letakarva. Az ágy fölött a tizenhárom aradi vértanú szép, könyomatú képe. Ez alatt egy üvegszemű, lapos bagolyfej, amelyre apám a zsebóráját szokta volt akasztani.

Az ablak alatt egy zöldre festett, domború tetejű láda állott. Abban könyvek és iratok voltak, meg egy félig felhúrozott, fekete citera, egy fuvola, egy selyem- és bársonytokba foglalt, miniatűr női arckép, egy csomó pipagyújtó tapló, apám ifjúkori daguerrotip arcképe, családi címere (téglás várfalon zöld sás), egy ezüst pipakupak, egy eltörött borostyán csibukszopóka, és más efféle apróságok.

Az ajtó mellett egy elegáns, kis kerek falióra tik-takkolt. Akkor volt csak, mint egy zsemle alja. Vékony két zsinór lógott belőle, s azon apró rézhengerek voltak a súlyok. Ezt az órát apám még nőtlen korában vette Bécsben.

A kert

Házunk mögött az uraság konyhakertje és gyümölcsöse terült el. Jó nagy kert volt ez, lenyúlt a patakig. Mi is kaptunk az északi végén egynéhány zöldségeságyat.

Nekem szabad volt ebbe a kertbe bejárnom. A kert felső fele műveletlen volt: vén almafák és szilvafák álltak ott nyezetlenül, koszosan. Alattuk vad gyepp, árvacsulán és pitypang; a kert sarkán, ahol a mi zöldségeságyunk volt, vén, múlt századbéli diófa állott, másik sarkán jegegyfák.

A kert déli végét télen elöntötte a patak vize, s a jég nagy, kerek tükörré fagyott. Itt csúszkáltam sokszor egymagam az üveges, tiszta jégen, s bámultam a tiszta jégfoltokat.

Nyáron meg a fák alá jártam heverészni. Zordon kutya (kiről később szólok) mindig velem volt. Néha versenyt futottam vele, s hirtelen a fübe vetettem magamat.

Ilyenkor megállt, s figyelmesen nézett reám. Aztán, ha nem mozdultam, nyugtalanná vált és nyivogott; rátette az első lábát a hátamra, orrát az arcomhoz dugta és megint nyüszölt.

Akkor mulattam rajta; ma elgondolkodom azon, hogy az a kutya azt hitte: bajom esett.

Az iskola

Apám szeptemberben iskolába adott. Mi a falu déli végén laktunk, az iskola meg a falu közepén volt, körülbelül egy kilométernyi távolságra. Nekem eleinte nagy gyötrelmem volt oda eljárnom, mert míg a falubeli gyerekek nem ismertek, mindig csúfoltak:

- Zsidó, zsidó, mehehe!

Olykor kövel is dobáltak, és én halálos rettegésben voltam.

Otthon nem tudtak erről semmit, mert szótlan természetű voltam: nem panaszkodtam.

De az iskola tetszett nekem.

Félig földbe süllyedt ház, földes szoba; ablakai kicsinyek; fala alacsony. Mindössze három-három hosszú pad volt benne: az északi oldalon a leányok ültek, a délin a fiúk. Középen az ablaktól az ajtóig jó nagy tér, amelyen a tanító sétálgatott.

Más úrifíú nem járt oda, csak én, meg később, két év múlva az öcsém. No meg a tanító fia, a sápadt kis Guszti.

A tanító azonban nem különböztetett meg bennünket a többtől, mindössze a tollszedés meg a fahordás alól voltunk fölmentve.

Mert az iskolának nem volt fája, s őszi szokás szerint télen maguk a tanulók fűtötték.

Minden gyerek vitt a hóna alatt egy darab fát, s átadta a vigyázónak. Az meg ledobta a kályha mellé. Ilyen módon annyi fa gyűlt össze, hogy a tanítóné konyhájára is elég volt.

Tollszedésre meg a tanító kötelezte az iskolát. Ő még lúdtollal írt, s a gyermekek nagy része is. Csak mi írtunk réztollal, meg valami három jómódú parasztfíú.

Hát tavaszonkint szedték és hordták a gyermekek a lúdtollat. A tanító megmetszette nekik ügyesen, írásóra alatt aztán oly sercegés volt az iskolában, mintha pecsenyét sütnének.

A tintát se vettük a boltban. A tanító megtanított bennünket, hogyan lehet a bodzából tintát főzni. A tintafőzés persze nem történt észrevétlenül. Ha Pista vagy Miska tintás volt homlok-tól könyökig, biztos, hogy otthon tintát főzött.

Ha visszagondolok erre az iskolára, a falu szegénységének a képét látom benne. Voltak olyan gyermekek, akik télen is mezítláb jártak. A lábuk vörös volt, és futva jöttek havas időben, de azért ami jég volt útközben, végigcsúsztak rajta.

Könyvet se tudott mind szerezni. Ábécéskönyv, katekizmus, biblia - ez volt a könyvük. A többit írták. Én még privát-órát is kaptam, hát nekem volt mindenféle könyvem, de a földrajzot én is írtam.

Sokszor leírtam ezt a kis földrajzot, mert sose elégedtem meg az írásommal, s mindig azt szerettem volna, hogy szép legyen az én írott földrajzom. De emlékszem a tartalmára, hogy csakolyan lélektelen, száraz volt, mint amelyet az én gyermekeim tanulnak.

Az iskolatársaim közül alig egy-kettőnek a neve maradt meg az eszemben. Ennek oka az, hogy többnyire ilyen nevek voltak: Kis, Nagy, Szabó, Kovács, Gál, Ködmen - meg ezeknek a neveknek Alvégi, Felvégi, Sánta, Balog összetételei.

Az iskola fegyelmezett volt, s elég tiszta. Nem volt ott soha láрма. Még az utcán is rendben kellett hazamennünk.

A templom

Mikor iskolába beadtak, el kellett mennem a templomba is. Bizonyosan voltam már előbb is templomban, de nem fogtam fel, nem láttam. Itt, hogy már a felfogásom kinyílt, különösen hatott rám a nagynak tetsző épület, a képek, az oltár, s az oldalt álló, hordozható Mária-kép, amely Máriát az ölében elhanyatlott, holt Messiással ábrázolta. A szívébe hét tör volt festve, s én ezt gyakorta eltűnődve bámultam.

Mikor először hallottam orgonát, arra gondoltam, hogy az angyalok muzsikája ez a földön: mély áhítat szállt meg.

Szerettem a templomba járni. Szerettem a tömjénfüst illatát, a virágvasárnapi körmenetet, a nagypénteki gyászt, a Nepomuki- és egyéb litániákat, a ministrálást.

Néha felmentem a kórusra is, ahol egy régimódi, fabillentyűs orgonácskán játszott a mester, míg oldalt az orgonánál nagyobb fűjtató rúdját a hasával nyomta a legnehezebb gyerek.

A mesternek nem volt erős hangja. Mikor énekelt, mindig oldalt tartotta a fejét, s a nyaka megnyulladt, mint a kakasé, mikor kukorikol.

Az öcsém

Nekem összesen hat testvérem volt, de sosem élt több háromnál. Kettőt nem is ismertem. Egynek kivételével mind az anyámra hasonlítottunk, s még csak kevert vonások se voltak rajtunk.

Béla öcsém volt az, aki elütött közülünk: barna arcbőrű volt és szürkés szemű, mint anyámnak egy rég meghalt testvérébátyja.

Rendkívül vidám gyermek volt, nekem ebben is ellenképem. S mindenki szerette, mert mindenkivel beszélt, s furcsa kérdései voltak.

Egyszer a boltba elvitte az anyám. Belép oda egy öreg paraszt. Az öcsém mindjárt megszólítja:

- Bácsi, mér olyan fehér magának a bajusza?

- Azér - feleli az öreg -, mer lássa, kis ifiúr, az én vállamat már hetven esztendő terheli.

Az öcsém ránéz, és azt mondja:

- Nem látok én a maga vállán egyebet, mint kapát.

Az volt a legnagyobb öröme, ha felöltözhettek maskarának. Rendesen én öltöztettem fel a cselédünk ruhájába, s álarcot is csináltam neki papirosból. Így felöltözve kirohant egy seprővel a kocsiótra, s visítózva futott a kocsi után. Ha a kocsin ülők bámulva fordultak feléje, teljes volt a mulatsága; a földre vetette magát, s hempergett a kacagástól.

Persze ez csak olyankor történhetett meg, mikor csak magunk voltunk otthon.

Egyszer medvetáncoltató járt a faluban. Az öcsém már másnap járta a medvetáncot. A keze fejét lógatva, fejét bután jobbra-balra mozgatva brummogott, s táncolt, mint a medve. Ebben nekem is segítenem kellett. Botot kellett a kezembe vennem, s madzagot kellett a nyakán tartanom. Ahányszor rántottam a madzagon, mindig úgy ordított, mint a medve.

Akkortájt az uradalmi szüreten voltunk mi ketten, s a gazdatisztek nem győztek mulatni az öcsém medvetáncán. Pedig én akkor nem tettem meg, hogy a táncoltatót játsszam, csak úgy magában táncolt.

Ez volt a szüret fénypontja.

Otthon azonban anyánk megtudta a mulatságot, mert az öcsém zsebében csörgött a krajcár. Bezzeg eljárta aztán otthon is a medvetáncot.

Ekkor lehetett ötéves.

Később is ilyen bolondos-vidám természetű maradt, pedig az élet erős csávéba vetette. Húszéves korában halt meg, meghűléstől támadt tüdőbajban, éppúgy, mint az a nagybátyja, akihez hasonlított.

Lélekmozdulás

Egy tavaszi napon a kőfal mellett jöttem andalogva. A fakadó természet, a napsütés, a korai virágzás, a csend, az egyedülvalóság elbájolt. Gyönyörűséget éreztem a szívemben; mondhatnám: hangtalan zenét; megálltam félig lehunyt szemmel, és arra gondoltam, hogy a természetnek azt a szépségét, amely most hat reám, azt a gyönyörűséget, amit most érzek, *ki kellene fejeznem*, valami módon *meg kellene írnom*, hogy ne múljon el.

Határozottan emlékszem, hogy ezt gondoltam: *meg kellene írnom*. De annyira lehetetlennek éreztem ezt ugyanakkor, hogy a második gondolatom ez volt: *talán ha nagy leszek...*

Minthogy az elragadtatásnak ez a perce tisztán megmaradt emlékezetemben, arra is emlékezem, hogy az írás, a *le kellene írni*, nem mint művészet állott a fogalmaimban, hanem csak mint gondolom-eszköz, hogy ennek a percnak a mámorát szerettem volna megmenteni az elmúlástól.

Tehát nem volt eszemben, hogy író leszek, semmi efféle elhatározás, csak egy gondolat volt az egész, de ez a gondolat oly rendkívüli, mintha éjfél után két órakor látnék az égen átvillanni egy napsugarat.

Mi volt ez?

Ha átgondolom az eddig lefolyt életemet, azt kell látnom, hogy kövek alatt nőtt fű vagyok. Sok idő kellett, míg ki tudtam bújni a levegőre. Körülményeim olyanok voltak, hogy el kellett vesztenem hivatásomnak ösztönszerű tudatát is.

Hajós voltam, akinek harmincöt évig kellett haladnia iránytű nélkül. Csak hanyódtam, süllyedeztem, ide-oda terelődtem a folytonos ködben, nem tudva, hova jutok.

De azért mentem, haladtam; irányozgattam magamat ösztönszerűleg, mint a madár, mikor hazaindul térkép nélkül Afrikából. S ma már, mikor odajutottam, hogy bizonyos utamat felismerve, egyenes irányban haladok tovább, bámulva kérdezem: mi vezérelt?

Dózsa Örzse

Dózsa Örzse a béresgazda leánya volt. Ő is a falu végén lakott, de mégis beljebb, mint mi, a majorban. Gömbölyű arca, kerek, nagy és tiszta fekete szeme most is előttem van; az arca mindig piros és duzzadt, mint a piros őszibarack; a szeme mindig ragyogó, mosolygó.

Hogy az utat ősztől tavaszig sár lepte, a kertek alatt jártunk iskolába. A kertek alatt rét zöldellt. A fűben nem süppedt el az ember lába.

Dózsa Örzse velem járt az első időkben, különösen hazafelé. Hétéves volt, mint én, és én szerettem hallgatni a csacsogását.

Egyszer az iskolában, mielőtt a tanító bejött volna, arról beszélgettek a gyerekek, hogy kinek ki a szeretője.

Nekem Dózsa Örsét osztották. Egy fiú ki is kiáltotta:

- Az a te szeretőd, ne is tagadd!

S rámutatott.

Dózsa Örzse elpirosodott fülig, s nem mert fölnézni a könyvéről.

Mikor hazafelé mentem, visszapillantottam, hogy hol marad az Örzse.

Az Örzse nem volt sehol. Más úton ment haza. És nem járt velem többé soha.

Krokos Lajos

Dózsa Örzse helyett csakhamar útitársammá vált Krokos Lajos, egy nagy fejű, fakó arcú, szőke gyerek. Annyi idős volt, mint én; igen nagy csizmában járt; tarisznyája is a térdét verte. Egyszer elmaradt. Hallottam, hogy himlőbe esett.

Az iskolában éppen akkor tanultuk a katekizmusból az irgalmasság kötelességeit, s az egyik pont az volt, hogy a betegeket meg kell látogatni.

Ez már tavasztájban történt. Egy délután valamivel hamarabb indultam iskolába, mint szoktam, s útközben bementem Krokosékhoz.

Kutyájuk nem volt. A házban mindössze a Lajos kis húga fogadott. Mikor elmondtam neki, hogy a Lajos látogatására jöttem, szótlanul nyitott ajtót az utcai szobába.

Jó nagy, földes szoba volt ez. Az ajtó mellett ágy. A fiú úgy be volt süppedve a párnák közé, hogy semmi se látszott ki belőle.

S egyedül volt szegény a szobában.

- Te Lajos! - kiáltotta a kisleány. - A Géza van itt!

Ekkor az ágyban fölemelkedik egy rémületesen nagyra dagadt fej, de nem is fej, hanem sárga-bibircsókós tök. A himlő annyira belepte, hogy a szeme se látszott.

Felült az ágyban, s felém fordult némán. De a szemeit nem tudta kinyitni, így ült fél percig. Aztán megint elhanyatlott szótlanul.

Én meg eliszonyodva tántorogtam ki a levegőre.

A kutyánk

Egy téli, zord reggelen még aludtunk, mikor kinyílt az ajtó, s egy bundás kiskutyát tett be az apám. A kutya fehér és vörhenyes szőrű volt és fekete szemű. Mindjárt felkaptuk az ágyba, s ő vidáman játszott velünk.

A kutyát egy parasztember hozta, s mikor az apám azt kérdezte, hogy mi az ára, az ember kitérően felelt:

- Kutya zordon idő ez, uram!

Vagyis rábizta az apámra, hogy adjon érte, amennyit akar.

Apám jól mulatott a paraszt megjegyzésén, s hogy a kutyanak név is kellett, lett a neve Zordon.

Ez a kutya gyorsan megnőtt, mindig vidám volt és okos.

Nekem nem volt a faluban olyan játszótársam, mint ez.

Szinte elválhatatlan volt tőlem. Mikor szánkáztunk is, vidám ugatással rohant velem le a dombról, s kísért vissza, hogy megint lerohanjon.

Pedig én sokszor megréfáltam. Hogy szeretett egy-egy kötélrúddal huzakodni, én az árok felé irányoztam a hátrálását, s mikor ő azt gondolta, hogy az erejének engedel, a szeme ragyogott a boldogságtól; nem gondolt az árokra.

Az árok partján, mikor megrántotta a kötelet, hirtelen elbocsátottam, s ő hanyatt buk fencezett be a vízbe.

Olyankor kedvtelenül rázta a bundáját; félreült és szemrehányó pillantásokat vetett reám.

A patak

Házunk mögött nagy kert volt, az uraság konyhakertje, s e mögött a rét, mely elnyúlik a falu közepéig. Ezen a réten két patak van. Az egyik körülbelül méteres mélységű s mindig tele van vízzel, a másik ölesnél is mélyebb, szélesebb medrű, de száraz időben alig folydogál benne több víz, mint amennyi egy palack száján kifér. Ez a víz különféle kanyarulatokban sétálgat a mély árok homokos fenekén. Itt-ott tócsákban gyülemlik meg, néhol meg csaknem egészen lebújik a föld alá.

Azért is a neve: Hótt-patak.

E két patak környéke volt az én fő játszóhelyem. Nyáron a Hótt-patakot elrekesztettük földdel, s mikor a víz meggyűlt benne, seregesen fürödtünk. A falu minden gyereke így fürdött. Néha öt helyen is el volt rekesztve a patak.

Itt fogdostuk az apró ebihalat, itt vágunk fűzfavesszőt; itt csúszkáltunk télen.

Tavasszal persze a Hótt-patak is megáradt: sárga, szennyes víz özönlött benne, itt-ott tajtékot, fadarabot himbálva. Ilyen áradás idején hosszú gerendát vagy fatörzset nyújtottak át a Hótt-patakon a falubeliek, s így jártak át itt-ott a néhol alig egyaraszos pallón.

Magam is átmentem sokszor egy-egy ilyen veszedelmes hídon. Az öcsém (négy-öt éves akkor) belém kapaszkodott hátul és csendesen jajgatott. Én is féltem, de azért egyszer se estünk a vízbe.

A bugylibicska

Egyszer késes járt nálunk. Apám, ma sem értem, hogyan: csupán nézéssel fölismerte, hogy melyik a vas, melyik az acél. Vett is az anyámnak konyhakést, s hogy a bugylibicskák közt is talált egy jó acélra, azt is megvette.

Ettől fogva mindig azzal a nagy fanyelű bicskával evett.

Tavasszal, mikor levedett a fűzfa, elkértem tőle a bicskát, hogy hadd csináljak sípot.

- Itt a bicska - mondotta -, de e nélkül haza ne gyere!

A Hótt-patak partján vágтам a vesszőt. A bugylibicska beleesett a vízbe.

A víz akkor körülbelül félméteres volt.

Én ijedten kaptam a vízbe, s kerestem ide-oda tapogatva a víz fenekén.

Már viszi a víz, gondoltam, és cipőstől, ruhástól rohantam a vízbe, ide-oda markolászva, amerre gondoltam, hogy a bicska megyen.

S mentem a vízben, mentem folyton kapdosva, keresgélve. Eljutottam a Kajla-malomig. Itt aztán lemondтам a reményről, hogy a bicskát megtalálom: bementem lucskosan, dideregve a malomba, s egy korpás zsák mellé húzódva álltam mély aggodalomban.

Ezalatt valaki hírül adta nálunk, hogy a patak vizében futok a malom felé. Anyám kétségbeesett. Nosza ahány cselédünk volt, mind utánam rohant. Végre a legényünk talált meg a malomban.

Én aztán sírva mentem vele haza, s előre éreztem, hogy dolga lesz a pálcának.

Apám már a ház előtt várt, de egy rossz szóval se bántott. Anyám azonnal levetköztetett, és betakart az ágyba.

Vád az iskolában

A tanítóm olyan haját viselt, mint a múlt század közepén volt divat: vagyis elől hátrafelé fésülködött, hátul meg előre felé; azután rányomta a fejére a hímzett házisapkát, s ily módon kialakult a frizura felül laposra, hátul bokrosra.

A füle mellett egyujjnyi kis ceruza ült állandóan. Csodálatosan sokáig tartott, sőt talán holtáig is. Egyszer a tanító a füle mellé tapint, s bámulva emeli föl a fejét:

- Gyerekek - mondja felleges arccal -, a ceruzám elveszett.

Nosza megindul a keresés: földön, asztalon, asztal mögött, de hiába: a ceruza nincs meg.

- A ceruzának meg kell lennie! - szólt ekkor Malyáta szigorúan. - Addig nem megy el innen emberfia, míg a ceruza elő nem kerül.

Bennünk meghűlt a vér. Tolvaj van közöttünk, vakmerő nagy tolvaj!

A legidősebb fiú egyenkint vizsgálta át a zsebeket és tarisznyákat, a padzugokat, sapkákat, csizmákat, és mi visszafojtott lélegzettel vártuk, hogy kire bizonyul a tolvajlás.

Ez délelőtt tíz órakor történt.

A tanítás komoran folyt tovább, s a tanító példákat mondott, hogy a szeg a zsákban is elárulja magát, a titkot a tyúk is kikaparja.

Dél felé megtapogatja a tarkóját, és nagy örömmel szól:

- Gyerekek, megvan a ceruza!

Hátracsúszott a ceruza, és ott lapult a hajfürtök között.

A tekintély

Volt köztünk egy Jancsi nevű, nagy fiú, fejfel magasabb minden gyereknél. A ruhájába is alig fért bele: feszült rajta nadrág és dolmány egyaránt. Ez a fiú viselte mindig a vigyázói méltóságot; az szedte össze a fát, ministrált elől ünnepeken; ő volt a jégen sinkózók vezére, s ő ingerkedett mindig legelő a zsidófiúkkal.

Ezzel a szóval szokta őket csúfolni: „Kimerosz!”

Mi ezt a Jancsit hatalmasnak, hősnek és tudósnak tartottuk. Ő minden kérdésre tudott felelni az iskolában, s jaj volt annak, akire ő megharagudott! Ő volt az iskolai somfavessző kezelője is: ő hegedülte a bűnösökre a büntetést.

Hát rettegtünk tőle, s fizettünk neki adót kenyérben, almában, cukorban, mindenben, ami iskolai tarisznyából telhetik.

Húsvétkor egy kövesdi matyó fiú vendégeskedett a faluban. Mise előtt bejött az iskolába is: körülnézni.

Valamivel kisebb volt, mint Jancsi, de mokány, barna fiú, széles mellű és erős nyakú.

- No, mit tudsz? - kérdezte Jancsi.

S feladott neki számolási kérdéseket. Mi kárörvendő tekintettel néztük a matyót: hogyan fog ez belesülni a tudományba!

A fiú lenéző pillantások között fejtett meg mindent fejben és táblán is. Aztán egypercnyi szünet következett.

Most már bámultunk. Az iskolában csend volt.

Akkor a matyó gyerek kivet egy krajcárt az iskola közepére, és azt mondja:

- Vegye fel szájjal, aki tudja, de háttal a grajárnak.

Senki se felelt.

A matyó fiú ledobta a szűrét és hátrahajolt le a sarkáig, mintha kaucsukból volna a gerince. Fölvette szájjal a krajcárt.

- No, ki teszi meg utánam? - kérdezte kevélyen.

Az iskolában csend volt. Mindnyájan Jancsira néztünk. Restelkedve rázta a fejét.

Aztán elvörösödött, mint a pulyka, s elfojtott, dühtől remegő hangon szólott:

- Állj ki velem, ha mersz!

Azzal kilépett a középre.

A matyó gyerek nagy nyugodtan letette a szűrét ismét a padra; felgyürközött.

Aztán átfogóztak.

A következő pillanatban úgy vágta a földhöz Jancsit, mint a zsákot. Attól fogva Jancsinak nem volt előttünk semmi becsülete.

Legsötétebb napom

Én afféle vézna, kis ideges gyermek voltam. Ritkán nevettem, s könnyen felingerlődtem.

Egyszer, ahogy beleülök ebéd után a padba, rám szól a vigyázó, hogy ne forduljak hátra.

- Arra fordulok, amerre akarok - feleltem kedvetlenül.

- De én azt parancsolom, hogy erre fordulj!

- Nekem bizony nem parancsolsz!

- No, majd parancsolok, meglátod!

- Nekem bizony nem parancsol az Isten se!

Ez az *Isten se* valahol útfélen ragadt rám. Parasztoktól hallottam gyakorta. Kicsúszott a számon, mint ahogy az ilyen szólások ellebbennek az ember nyelvén néha akaratlanul.

A szó ki volt mondva, s én magam is elrémülve néztem magam elé.

Persze, amint a tanító belépett, a vigyázó rögtön elmondta a szavamat.

A tanító csak a fejével intett. Én kimentem engedelmesen az iskola közepére. Ott lefeküdtem a földre. A vigyázó kettőt vágott reám.

Ez volt itt az első és utolsó vesszőbüntetésem, és én egész nap sírtam. Sajnáltam magamat.

Apám

Hasonlított III. Napóleonhoz, csak a bajuszát nem hordta olyan hosszúnak. A szeme szürke volt és nyájas, nyugodt nézésű; de ha akarta, oly erősen tudta rászegezni bárkire is, hogy nem lehetett kibírni. Persze csak akkor nézett így, ha valaki lóhátról beszélt vele, máskülönben az ő lelke olyan volt, mint a tavaszi napsugár.

Rendesen sötétszürke ruhát viselt vagy sötétbarnát, és gömbölyű keménykalapot, nyáron barnát, szalmából valót. Bal kezét otthon mindig hosszú szárú pipa foglalta el, amelyből szüzdohány illatozott.

A haját fölfelé fésülte és hátul kissé felbokrozta, mint ez az ötvenes években divatozott. Én már ősz hajúnak ismertem őt, mert korán őszült. Ötvenéves korában már ezüstös hajú öregember volt és cvikkert viselt, noha amúgy erőt fejezett ki a magatartása.

Ősszel, tavasszal köpönyegben járt, és ha kívül volt a műhelyen, inkább tartották grófnak, mint mesterembernek.

Bizonyos méltóság és lassúság jellemezte a mozgását. Sohase sietett. Ha vasútra ment, biztos, hogy akkor csengették a harmadikat, mikor kilépett a peronra, de azért nem késett el sohase.

E lassúság nem lustaságból származott, hanem inkább a testi erő lassúsága volt az. Keveset aludt. Azt szokta mondani: Bolond az, aki többet alszik, mint amennyit muszáj.

Éjjel is fölkelte néha, és olvasott. Az olvasmányait nem válogatta meg: ami a kezébe került, azt olvasta. De amit egyszer elolvasott, nem felejtette el.

Agárdon, ahol én születtem, végigolvasta a Nádasdy gróf könyvtárát. Persze Dumas és Hugó Victor tetszett neki a legjobban. Székesfehérvárott és a Lipótmezőn is hordatott könyveket a kölcsönkönyvtárból, s fél éjszakákon át olvasgatott. Reggel aztán elmondta anyámnak, hogy mit olvasott.

Olykor az anyám kíváncsi volt a folytatására, s fölvette a regényt, tovább olvasott. Emiatt aztán lesült-főtt az ebéd, s apám is bosszankodott, hogy anyám előre megmondta, hogy mi lett a vége a regényhősnek.

Akkor aztán nem vett ki többé magyar könyvet, csak németet. Ehhez már az anyám nem értett. Akkor persze anyámnak a gyertyapazarlás is feltűnt, s egyszer ki is fejezte a gondolatát, hogy jó lenne takarékoskodni.

- Várj csak, várj - mondotta apám -, egyszer majd lesz gyetya, és én nem leszek.

Neki magának csak öt-hat könyve volt. Ezek között - emlékszem - megvolt neki Császár Ferenc mitológiai könyve, Renan *Jézus*-a, egy vaskos német fizikája s egy 1773 tájban nyomott, ugyancsak német nyelvű bibliája.

Vasárnap délelőttökön és nagypénteken az evangéliumokból olvasott. Ilyenkor mély elfogódottságban ült a könyv előtt, és gyakran könnyezett.

De azért kemény ember volt, és a sorsnak semmiféle csapása nem tette aggodalmassá. Az időjárás önála sose volt napokon át felleges.

Társaságba, látogatóba nem járt, de ha valaki jött hozzánk, őszintén boldog volt: tréfált, anekdotázott, a legjobb borát tétette az asztalra, és a konyhán az anyámnak remekelnie kellett.

Kitűnő beszélgető volt.

Azon kozőrök közé tartozott, akik nemcsak az elbeszélt tárgyat tudják érdekessé tenni, hanem a maguk gondolataiból kétannyit adnak hozzá. Elbeszéléseiben a legkomolyabb történet is humorisztikus alakot öltött. Még a szabadságharci élményeit is úgy adta elő, hogy mosolyogni kellett.

Melegszívű ember volt.

Megjelenésére jellemző, hogy egyszer Budapesten, mikor szerződés végett ment egy földbirtokoshoz, ez a szalonjába vezette be, s igen elbámult, mikor apám mondta, hogy ő az a gépész, akit ez meg ez a gyáros ajánlott.

A birtokos ránézett apámnak a kezére, és a fejét rázta:

- Nekem iparos kell, nem úr.

És nem is szerződött vele.

Út a földeken át

Nyáron, ha az apám olyan közel csépett, hogy tőlünk vittek ki neki ebédet, ebéd után én vittem ki neki a feketekávéját. Néha két-három kilométernyi utat is megtettem így gyalog és egyedül.

A porcelán kis edény kendőbe volt foglalva, és én andalogva mentem a keskeny gyalogutakon.

Különösen szerettem, ha lábon álló gabona között vitt át az út. A pipacs, a búzavirág s a vadborsó karminpiros virága gyakran megállított. Minden ilyen virágot leszakítottam és néztem, bámultam, kalapomhoz tűztem.

Szerettem lefeküdni a szép virág mellé, hogy a virág a fejem mellett legyen, s néztem az égen fehérülő felhőket, hallgattam a gabona susogását.

A feketekávé persze mindig kihűlt.

Az üvegcsengettyűk

Laszky Bécsben lakott; csak a nyarat töltötte Sályban.

A birtokot akkor tavaszon vette, mikor mi odaköltöztünk, s az elhanyagolt parkban nagy átalakítások történtek.

Volt ott egy mesterséges barlang, annak a tetejét áttörte és kék üveglappal boríttatta be. A fákra meg a bokrokra egy láda üvegcsengettyűt hozatott.

A kertész teliaggatta ezekkel a fákat meg a bokrokat: dróttal kötözték fel, s Laszky előre örült, hogy mikor szél fúj, milyen búbajos csilingelés lesz a kastély körül.

Persze, mikorra a szél megérkezett, nem talált a parkban egy csöngettyűt se, a falubeli parasztyerekeknek azonban mindegyiknek volt üvegcsengettyűje.

Duschek

Abban az időben (1873-ban) halt meg a Duschek, az 1848-49-i pénzügyminiszter.

Apám az Igazmondó című lapot járatta, s elkomorodva olvasta, hogy az mit ír Duschekről.

- Ez nem igaz - magyarázta az anyámnak -, Duschek hazaáruló gazember volt. Be tudom bizonyítani.

Az ezután következő napokon apám folyton az íróasztala előtt ült és írt, és nagy árkus papirosokat írt tele.

Aztán felöltözött az ünnepi ruhájába, s elment a református paphoz.

Estefelé hazatért, s azt mondta anyámnak:

- A pap lebeszélte. Azt mondja, hogy ne nyomassam ki. A gyermekeim valamikor nagyok lesznek, s rajtuk álnak majd bosszút ezért a cikkért.

Fel-alá járt a szobában, aztán belevetette az írást a tűzbe.

Ettől a naptól kezdve visszaküldte az *Igazmondó*-t, és nem járatott többé más hírlapot se.

A művész születik

Sályi tartózkodásunk utolsó heteiben egy sápadt arcú, árva fiúcska került a faluba. Ha jól emlékszem: a suszter fogadta örökbe. Körülbelül hétéves lehetett. Félig parasztruhába volt öltözve, félig úri ruhába, s mindig mezítláb és hajadonfővel járt.

Ez a fiú fuvolázott fuvola nélkül. Valami csodálatosan szép, rigószerű trillázó fuvolahangon fűjt el akármicsoda nótát, de úgy, hogy mindenki elbűvölten hallgatta.

Én a boltban találkoztam vele először, ahol a boltos flótáztatott vele. Másnap már ismeretségben voltam a fiúval, s kértem, hogy magyarázza meg a titkát.

A fiú mutatta, hogyan görbíti tölcsérszerűen a nyelvét, s hogyan ütögeti a trilláknál a szája padlásához, de hiába próbálgattam, csak félíg sikerült.

Ma már megértem, hogy nem a nyelve elgörbítésében állt a titka, hanem abban, hogy rendkívül jó hallása volt a fiúnak, és a füttyülésben idealizálni tudta a hangokat.

Nem tudom, mi lett belőle.

HÉT AJÁNDÉK

Hét ajándék

*Az én aranyom nem a hegyek bányáiból való;
az én tömjénem nem Arábia illatfáin termett;
az én mirhám nem testi sebeket enyhít.
De csak oda viszem, ahova a Napkeleti Három.*

Isten kiküldé őket a Paradicsomból.

Ők pedig fejöket lehajtva, remegve és sápadtan menekülének az Úrnak orcája előtt. És amint visszapillantának a kertre, látták, hogy fegyveres kerubok állják el a kertnek bejáratát.

Megrettenve mondák:

- Vajon üldözni fognak-e?

És tovább sietének a kietlenbe.

S íme, az ég fejökre sötétedék. Vad szél zúdula rájuk a Paradicsom felől, s megsodorá az égi madarat is a magasban.

- Tovább! Tovább!

Soha azelőtt nem vala fölöttük komor az ég. Csupán kék eget láttak és fehérülő felhőket. A kertet estennen bő harmat öntözté.

S íme, most dörgés rázza meg az elborult eget; tüzes nyilak cikáznak alá a magasból. Oroszlánok és őzek is rémülten futnak a hegyek felé!

- Tovább! Tovább!

S fut a két meztelen ember is. Súlyos hideg esőcseppek csapódnak a hátukra. A föld iszámóssá válik a lábuk alatt. Ugráló vízerek kigyódnak mindenfelé.

S a két ember lelkendezve fut Isten haragja előtt.

De íme, rájuk ereszkedik az est. Vad erdő vizes homályában reszkető inakkal áll meg a két száműzött. A dörgés már csak a távolban morajlik elhalón.

Éva lerogyék, és sírásra fakada:

- Óh, mily szörnyű nap!

És Ádám is elroskada a fűben, és nyögé fájdalmasan:

- Hazánk örökre elveszett!

És Éva folytatá:

- Sima hajam szél összeboglyazta...

És Ádám felelé:

- Isten ellen cselekedtünk!

És Éva folytatá:

- Gyöngye kezem tövis összekarmolázta...

És Ádám felelé:

- Isten haragja rettenetes!

És Éva folytatá:

- Fehér lábam kövek felvérezék.

Ádám lecsüggeszté fejét:

- Átkozottak vagyunk mindörökre!

Éva pedig megszólala:

- Puha gyepen háltunk azelőtt. Szelíd csillagok világoltak reánk. Lány éji szellők fuvalltak enyhe meleget.

És mind a ketten összeborzadának. Mert a levegő teljes vala hideg nyirkossággal. És a fű körülöttük által van ázva.

És így aluvának el dideregve, búsan, halálszín orcával. S a könny harmatként ül vala szemöknek pilláján.

*

S lőn, hogy az Úr levéve tekintetét a földönfutókról, és pillanta maga körül.

S láta hét angyalokat trónusának lépcsője előtt, mind a hetet lecsüggedt szárnnal, bús arccal, könnyezően, és monda nékik:

- Mért sírtok?

Amazok pedig felelének:

- Őket siratjuk.

- Mert életet adtál nekik, s elvesztették.

- Szabadságot adtál nekik, s ők a nyomorúság rabjaivá tették magukat.

- A boldogság kertje volt lakóhelyük, s íme, most siralomban bolyongók a Föld színén.

S monda az Úr:

- Magam is sajnálom őket.

S könyörögnek az angyalok:

- Bocsáss meg nekik, Uram! Gyöngék voltak!

Az Úr pedig felelé:

- Szenvedésben erősödik az emberi lélek.

S könyörgének az angyalok térdükön esdeklőn:

- Engedd, Uram, hogy enyhítsük szenvedéseiket!

Az Úr pedig felelé:

- Legyen: mindenitek reájok terjesztheti egyszer a kezét - egyetlenegyszer.

*

S íme, az egyik angyal - kinek neve vala Reménység -, legott kiterjeszté reájok a kezét, és szóla:

- Bízatok, míg éltek, mindig.

Akkor már naptámadatnak vala ideje. A nap a hegyek mögül az első sugarával méré az égnek magasságát. S a két boldogtalan még mindig ott aluvék, ahova este leesék. Mint két meztelen halott.

S íme, Éva fölnyitá bágyadt szemeit, és megtelék legottan életnek erejével.

És megrázá Ádámnak a vállát, kiáltván örvendezőn:

- Ádám! Ádám! Az ég kitisztult! Süt a nap!

És Ádám legott fölserkene.

És felnyitá szemét, s felele gondolkodóan:

- Isten haragja elmúlik talán.

*

Vala pedig azon időben nyár, s ők a földnek vad gyümölcsein tengődnek vala.

S kóborlának a kietlen világban, vad erdőkön, vad mezőkön, nádasokban és kopár bérceken. S bármerre járanak, küszködniük kelle gonosz állatokkal, vérezniök tövisektől és kövektől, s nem találának hazát sehol.

Lőn pedig, hogy időeknek múltával meghervadának a mezők, és megsárgulának a fáknak levelei. És a vizek reggelenként meghártyásodának a hidegtől.

Ők pedig elhúzódának itt-ott a mohos szikláknak odvába, s dideregnek és reszketnek vala.

És Ádámnak feje szomorúságra ereszkedék, és szóla elbúsultan:

- Isten megátkozta a világot a mi bűnünkért, és mink elveszünk benne.

Éva pedig reszkete, és a szeme mecsordúla.

Akkor a második angyal is kiterjeszté a kezét a magasban, és lángot vete alá egy bokorra.

S a bokor meggyullada, és ége nagy erős meleggel.

S ez vala az első tűz a Földön.

Ádám pedig hajlékot építe a tűz mellett, és mind a ketten szorgoskodának, hogy a tűz el ne aludjék.

*

Lőn azonban, hogy megfogyatkozáék az ő élelmük, s Ádám összejárá a környéket, és kerese eledelt. S nem találá sehol.

S megállá az elsárgult mezőn, és nézé, mint vagdossák a madarak a füveknek elszáradt kalászeit.

És szóla könnyre fakadva:

- Az állatoknak van mit enniök. Csupán az ember pusztul-e el éhen?

És nyomorúságában ő is reákényszeredék, hogy szedne a fünek sovány kalászaiból.

Akkor kiterjeszté kezét a harmadik angyal is, és megnevelé azon helyen a füveknek kalászázt.

És az lőn az első gabona a Földőn.

Ádám szeme pedig megállá a dús kalászosokon. Gyűjte belőlük bőven, s eltakará gyűjtését egy üregbe a sziklák közé, hogy legyen mindenkor eledelők.

S látá a következő tavaszon, hogy amerre szokta volt behordani a magvakat, a csapáson mindenütt kikél, zöldül és kalászosodik.

S nézé s gondolkodék.

S azontúl orcájának verejtékével munkálkodék, hogy termeljen és takarjon.

*

S vala az ő életük fáradtsággal terhes, és unodalmasan egyforma, mint a patak vizének folyása.

És megszólalá Ádám csüggedetten:

- Mít ér az élet? Rút és keserves, és teljes ürességgel. Nincs benne semmi, csak munka, és alvás, aztán ismét munka...

Akkor a negyedik angyal is kiterjeszté kezét.

És íme, ahogy Éva ott üle, fejét Ádámnak keblére nyugasztva, látá, hogy az égi hold föl-emelkedik fényes teljességében a cédrus-hegyek mögül s odateríti világosságát a fehér, kopár sziklára, s látá, hogy a vadszőlő leveleinek árnyéka elterül a sziklának falán.

S Évának szeme megállá azon. És monda Ádámnak édes elálmétkodással:

- Nézd!

S Ádám is álmétkodék, és monda:

- Szép!

Másnap hogy ismét rájok világolt a hold, Ádám a kezébe véve egy elszenesült szikomorfagallyat, s befeketézté a leveleknek árnyékát.

És ez vala az első művészet a Földőn.

*

Lőn pedig, hogy azon időben Éva elnehezédék, és megszülé első gyermekét.

Vala pedig a csecsemő formátlan és vörös bőrű, s őtk szemlélék aggodalmas szemmel.

És monda Éva:

- Vajon ilyen marad-e?

És monda Ádám:

- Megsokasítja az Úr a mi szomorúságunkat.

Akkor az ötödik angyal is kiterjeszté kezét, és szóla:

- Legyen a szeme olyan égi, mint az angyaloké, az arca olyan kedves, a lelke olyan ártatlan!

S íme a csecsemő kevés napok alatt megszépüle, és kedves ártatlanságában hasonlatos lőn az angyalokhoz.

Éva pedig karjaiban ringatá a kisdedet, és szíve megtelek csodálattal és boldogsággal úgyannyira, hogy szinte fáj vala neki.

Akkor a hatodik angyal is kiterjeszté kezét, s megnyitá Éva ajkán a boldogságot. S ahogy Éva megszólala: - Te édes bimbóm, kedves egyetlenem! - ajkán minden szó dallá változék.

És ez vala az első dal a Földön.

*

Felnövekedék pedig idővel a gyermek, s elnyüvé lassankint az ártatlanságnak köntösét.

És lön hasonlatos orcájában és erejében atyjához, szemében anyjához, lelkében pedig elkülön-
bözött mind a kettőtől.

És követé őt másik gyermek, az is hasonlatos az angyalhoz, ameddig kisded vala.

És mikor az is felnövekedék, az első gyermek szíve meghomályosodék az ördögnek lehele-
tére, s agyonveré a másodikat.

Évának szíve eltelék akkor nehéz siralommal, és naphosszat ott fekvék Ábelnek sírján, és
nem akar vala elmozdulni onnan.

És siratja vala Ábelt sok keserves jajszóval, mondván:

- Hol vagy, Ábel? Hol vagy? Óh én szerelmes fiam! Nem látlak többé soha! Soha! Soha!

Akkor a hetedik angyal is kiterjeszté a kezét:

- Adom öneknek a múltnak és jövőnek eleven tükörét az álomlátásban.

És íme, ahogy Éva ott aluvék a síron, arra eszmélkedék, hogy együtt ül Ádámmal egy virágos
dombon a Paradicsomban. És mintha éj volna, langyos nyári éj, csillagi fényességektől
szelíden világos, és olajfának illatával gönyörüséges.

Éva pedig boldogan elcsodálkozék.

És szóla örvendezve:

- Ádám! Ádám! A hazánkban vagyunk!

És Ádám felele:

- Óh, csakhogy ismét látom!

Éva pedig körülpillanta, s monda:

- Hol vagyon a mi édes fiunk, Ábel?

És íme, elősétála a zöldellő fák közül Ábel. Ifjúi szépségében, élő-elevenen. S meglátván őket,
feléjük fordula, és letérdele anyja elé.

És Éva a két tenyerébe fogván Ábelnek orcáját, megcsókolá gyöngédeden.

És monda néki:

- Hol jártál, Ábel fiam?

Ábel pedig fölemelé jobbját, és felmutata szótlanul a magasságban tündöklő csillagokra.

A gyermek

Azon időben gyalog-utasok ménének át Názáreten, és megszomjazván, a kutat tudakolák. Hallván pedig, hogy a legjobb kút a rabbi udvarán vagyon, betérének oda, és vizet kérének.

S leülének a kút mellé pihenni.

Az idő pedig tavaszban vala; és gyermekek játszadoznak a napon a fügefák körül, vidáman futkosván.

Csak egy tízéves gyermek ül vala magában a folyosón: régi nagy könyv előtt, és olvasá a fakó pergamenlapokat nagy elmélyedéssel.

A gyermek pedig szőke vala és hosszú hajú és fekete szemű; és egy fehér gyolcsing vala minden ruhája.

És az utasok csodálják vala szelíd komolyságát.

S mondának neki nyájasan:

- Neked nem szabad-e játszani?

Ő pedig fölpillantván, felelé:

- De szabad.

- Miért nem játszol tehát? - kérdezik tovább.

Ő pedig fölemelvén szemét, felelé illedelmesen:

- Mikor a rabbi olvasnom enged, nem kívánok játszani.

És azok csodálák őt.

És ismét kérdezik:

- Ki tanított, hogy már ily zsenge korodban olvasol?

Ő pedig felelé:

- Az anyám.

- És mi az, amit olvasol?

A gyermek felelé:

- A próféták könyve ez: Dániel, Mikeásé, Ízaiásé és a többi prófétáé.

És az utasok csodálkoznak az ő tiszta arcán és komoly szép szemén, és okosságán.

És egy utasasszony megsimogatá a haját, és melléje térdelvén megcsókolá őt, mondván:

- Ki fia vagy te, kedves?

Ő pedig elnyitván szemét, csodálkozón néze az asszonyra:

- Istené. Avagy nem tudod-e, hogy mindnyájan Isten fiai vagyunk?

És tovább olvasa nagy elmélyedéssel.

A rabbi pedig ott ülén, felelé:

- A József ács fia.

Karácsony a názáreti házban

Jézuska egy napon hazafelé mendegéle az iskolából.

S vala ama nap téli, hideg, hóval teljes. De a kis Jézuska nem fáza. Subácskája vala ama báránka bőréből, amelyet a pásztorok ajándékoznak születése éjén; a lábán sarucska; a fején süvegecske.

És íme, amint haladna az úton az isteni gyermek, láta egy koldusasszonyt a názáreti hídon.

Öreg vala pedig az asszony, és reszkete a fázásban. Megkékült vén kezét ölébe kulcsolva néze szomorún.

Jézus látá őt és megállta előtte.

És szóla:

- Asszonynéném, miérthogy itt ülsz a havas kövön?

Amaz pedig felelé:

- Nincs hol megpihennem. Mert úgy kerültem én e városba, mint a szélről fútt töviskóró. Idegen vagyok itten.

És Jézus mondá:

- Jövel mihozzánk. A mi hajlékunk meleg...

Amaz pedig felele:

- Óh, édes ajkú gyermek! Iszen ha minden ember gyermek volna, bármely házba is beléphetnék.

És marada ültön.

Jézus pedig elszomorodék.

És benyitván a házba, találá anyját, Máriát az ablaknál ülve, ingecskét foltozván.

És Jézus köszönté őt, mondván:

- Dicsőség a mennyben Istennek!

S anyjához járulván, megcsókolá kezét.

Mária pedig megölelé a gyermeket, és mondá:

- Szerelmes egy fiam, tudod-e, hogy ma van... születésed napja? Immár betöltéd hatodik évedet.

És vetkeztetvén őt a subácskából, tovább beszéle édesen:

- Mivel szerezzek néked, gyermekem, örömet e napon?

- Anyácskám - felele Jézus -, csak oly örömet szerezz nekem, amely néked is öröm. Mert ahol ketten örülnek, az az igaz öröm: és ahol hárman örvendeznek, az a boldog öröm.

S Mária felelé:

- Miképpen örvendezhetnénk hárman? Avagy nem tudod-e, hogy atyád Kapernaumban dolgozik?

Jézus pedig mondá:

- A híd kövén az úton egy asszony-atyánkfia ül. Szólítsd be őt, mert az én hívásomra nem jó.

Mária pedig elcsodálkozék. És monda:

- Mely atyánkfia járna erre?

S Jézus felelé:

- Nem tudom nevét.

S Mária kérdé:

- Vajon ő mondotta-e, hogy atyánkfia?

- Nem mondotta - felelé Jézus.

- Hát akkor hogyan tudod, hogy atyánkfia?...

Jézus behunyá szemét, és csendesen felelé:

- Érzem.

Mária ekkor kendőt boríta fejére, és kiméne az útra. És megtalálá az asszonyt.

És szólítá nyájasan:

- Ki vagy te?

S amaz felelé:

- Koldus vagyok. Kapernaumból tévelyedtem ide. Mert homályos immár szememnek látása.

S Mária szóla:

- Jer velem.

Az asszony fölkele, és követé Máriát.

És mikor elérkezének a házhoz, Jézus megnyitá előttük az ajtót. Mária pedig bevezetvén az asszonyt, széket tőn a tűzhely mellé. És monda:

- A tüzem elaludt, de a fal még meleg. Ül le.

Az asszony szemérmesen letelepedék, és boldog fohászkodással áldja vala magában az Urat.

Jézus pedig monda:

- Anyácskám, a mi atyánkfia talán éhezik is...

S Mária felelé:

- Már adok ennie.

És elővév a kenyerét, és szelvén belőle, nyújtá az asszonynak, mondván:

- Nincs egyebem, asszonynénikém. A férjem odavan ácsolni. Ilyenkor nem főzünk.

S a koldus rebegé:

- Óh, áldott óra! Óh, áldott hajlák!

S törne a kenyérből. De a kenyér az ölébe fordula, mert nem bírja vala tartani ujjainak gémberedettsége miatt.

Mária azonban foga a kenyeret, és szeletekre metélé az asztalon.

S amíg Mária ebben foglalatoskodék, a gyermek Jézus odahúzódék az asszonyhoz. És áhítatosan nézván reá, két kis tenyerébe fogá a koldus asszony kezét és huhókolá, lehelgeté.

És mind a hárman örvendezének.

Isten remeke

Elfáradván Jézus a tanításban, leüle egy öreg cédrusfa hűvösén.

János pedig egy nyaláb lombot vive hozzá, mondván:

- Mester, ha aludni akarsz kevésbé...

És az asszonyok közül is járula hozzá egy, mondván:

- Íme, az én fehérített gyolcsom: engedd, hogy fejed alá terítsem.

És Jézus lenyugovék.

És amíg Jézus ott pihene, a tanítványok halkkal beszélgetének.

Azon beszélgetének pedig, hogy mi volna a teremtés remeke?

- A szivárvány - vélekedék Lukács. - Mert a szivárványban benne van a teremtet világnak minden színe. S mily tökéletes óriás nagy ív! És mintha a Teremtő így szólna általa: Lássátok mily színeket rejt a magasság is!

- A karbunkulus - vélekedék egy másik tanítvány. - Mert a karbunkulus a földnek csillaga. Tündöklőbb az égi csillagoknál.

És szóla a harmadik;

- Vajon mi szebb az égnek felhőinél? Örökszép változatosságban lebegnek a magasban, és az élet harmatát hordozzák.

És János is megszólala, mondván:

- Nekem semmi sem oly szép, mint az ártatlan gyermeki arc.

Péter pedig a fejét rázá, mondván:

- Semmire nem fordíthatjátok szemeteket, hogy csodát nem látnátok benne. Minden remek az Úrnak alkotásában.

Júdás azonban, ki Iskariótnak is neveztetik, tagadóan inte, mondván:

- Ha minden remek is, van bennök különbség. Avagy nem különb-e a pálma a fűszálnál? Mind növéseben, mind derékségében, mind gyümölcsében különb.

Jézus pedig hallgatja e vetekedést félig való szendergésében.

És semmit nem szól vala közbe.

János pedig látván, hogy Jézusnak szeme nyitva vagy, hozzájárula, és mondá:

- Tudom, hogy fáradt vagy, mester, de íme, ezek nyugtalankodnak elméjökben, és azon felelnek, hogy vajon van-e valami a teremtésben, amit az Úr mindenneknek fölötté remekül alkotott?

Jézus pedig felelé:

- Van.

S hogy többet nem szóla, a tanítványok várakozással nézének reá.

És mondá Márk:

- Vajon megválaszthatjuk-e mink emberi ésszel, hogy az Úr mit becsül legtöbbre a teremtésben?

És Jézus felelé:

- Meg.

Akkor a tanítványok újból vetekedének, hogy megösmérjék az Úrnak remekét.

És szóla András, mondván:

- A csillagos magasság az, az égnek tündöklő boltozata.

És Jézusra néze, hogy vajon helyesli-e szavát?

Jézus pedig felelé:

- Ne keresd azt a magasságban, amit e Földön is megtalálhatsz. Ámbátor magasabb az a csillagoknál is.

És szóla Péter:

- A hegyeket bámulom én az Úr munkáiban. Avagy mi temérdekebb és mi erősebb a hegynél, amely merő kősziklából alkottatott.

Felelé Jézus:

- Amit ti kerestek, erősebb.

És szóla Jakab, a Zebedeus fia:

- A tenger erősebb a hegynél, mert elrontja, ha nekizúdulnak hullámai. A tenger szebb is, mint a hegy, és a tenger mélységét még senki meg nem mérte ezen a világon.

Felelé Jézus:

- Az mélyebb.

És szóla Bertalan, ki előbb Keresztelő János tanítványa vala, mondván:

- Semmi alkotás se szebb az élő virágnál, s virágok közt a rózsánál.

Felele Jézus:

- Az szebb.

És szóla Iskariót:

- Az arany is virág, a föld mélyének virága. Az arany nemcsak szép, de értékes is.

Felele Jézus:

- Az értékesebb.

És szóla Máté:

- Elfeledjük az égi napot, amely a magasságban delel, és a mélységben éjszakáz, tündöklőbb az aranynál, szebb a virágnál, erősebb a hegynél, és a nagyvilágnak fényességesen világló lámpása, és földet és vizeket melegítő kályhája.

Felele Jézus:

- Az világosabb és melegebb.

A tanítványok erre elnémulának, és senki nem tudja vala, mire fordítsa véleményét.

És szóla Péter mondván:

- Meddig hallgatod, uram, a mi balgatag beszédünket? Szemünk van, és nem látunk, hogy nem ösmerjük meg az Istennek ama remekét, amely melegebb és világosabb a napnál, értéke-
sebb az aranynál, szebb a virágoknál, mélyebb a tengernél, erősebb a hegyeknél és magasabb a
csillagoknál. Mi az, Mester?

Jézus pedig reájuk emelvén szemeit, felelé:

- A szív.

Az utolsó óriás

*„Lőn pedig, mikor megkezdettek
volna szaporodni az emberek a Föld-
nek színén, látták az Isten fiai, hogy
az emberek leányai szépek...
Óriások valának pedig a Földön
ama napokban. Mert miután az Isten
fiai bémentek az emberek leányaihoz,
s azok szültek volna, ezek lőnek ama
hatalmas férfiak.” Móz. 1.6.2-4.*

A Szentírás nem beszél többet az óriásokról, de a Föld népe tudja, hogy nem szaporodtak
tovább.

*

Az utolsó óriás temérdek-nagy ember volt. Mikor járt, a felhők a bokájáig sem értek. Mikor
fürdött, a tenger kicsapott a medréből és elöntött egy-egy országot.

Ez az óriás egy éjjel nem tudott aludni.

Gondolkodott:

- Ha az én apám Isten fia volt, akkor az Isten öregapám nekem. Megyek és megkeresem az
öregapámat.

Fölkelt.

Kihúzta a Föld tengelyét sítapálcának. Ráakasztotta a holdat lámpásul.

Azzal elindult a sötétkék világmezőn a Végtelenségbe.

Ment, ment jó ideig anélkül, hogy valakivel találkozott volna. Mehetett; csak apjától öröklött
szárnyait kellett a járásához lebegtetnie. Ment lábon és szárnyon egyszerre, mint a futó lúd.

Mikor már egynéhány százezer mérföldet meghaladott, lát ám a sötétkék világmezőnek
messze távolában egy icike-picike embert. Az ember fénylett. De csak akkorának látszott,
mint bokor alján a szentjános-bogárka.

Az óriás megállt, s tűnődve nézte.

- Az öregapám volna? - kérdezte sunyorgatva. - Ilyen kicsi az is? Hát csak én magam vagyok
nagy ezen a végtelen világon?

Ment, ment tovább százmérföldes lépésekkel. Ment egynéhány hétig szakadatlanul. Ment a világ sötétkéi mezején. Egymillió mérföldet maga mögött hagyott, s akkor felpillantott.

A fényes alak a világtér sötétkéi távolában most már akkorának látszott, mint valami fűszál.

Az óriás nézett.

Aztán ismét megindult még gyorsabban. Ment egy hónapig. Valami ötvenmillió mérföldet haladhatott.

Most már a fényes alak akkorának látszott, mint valami fa.

- Öregapám bizonyosan a világ végén álldogál - mondotta az izzadságát törülgetve az óriás.

(Akkora cseppek hullottak a homlokáról, mint a Balaton.)

Megint ment egy esztendeig. Esztendő végén a távolban álló alak akkorának látszott, mint valami torony.

Aztán ment száz esztendőt. A századik esztendő végén már akkorának látta az alakot, mint valamely hegy, mint valamely hóval borított magányos nagy hegy. De már akkor el is fáradt. Aludt egy esztendőcskét a Mars csillagon.

Aztán ment tovább.

Hány millió mérföldet haladott meg? És hány száz esztendeig utazott? Maga se tudta volna megmondani.

Az alak közben egyre nőtt. Hegynél is nagyobb lőn, mint a Mont Blanc, aztán akkora, mint az utazó óriás. Egyszer csak azt látja, hogy ő a kisebb. Az arány megfordult. A másik óriás nőtt. Hozzá képest a mi óriásunk lőn lassankint mint a torony, aztán mint a fa, aztán mint a fűszál.

De már akkor közel járt. Látta, hogy az alak mozdulatlanul áll, s hogy valami fényeset tart a kezében.

Aztán látta, hogy az a fényes valami: a Nap.

Akkor már káprázott is a szeme. A kalapja szélét legyűrve ment feléje tovább. Csak a lábát nézte.

Valami ezer esztendőt ment még, mikor már az alaknak a lába kisujját is oly temérdeknek látta, mint valami ködbe burkolt végtelen hegységet. Még egynéhány millió mérföldet kellett volna megjárnia, hogy eléje jusson, de a Nap melege mázsányi zsírcseppeket olvasztott a bőréből.

Letérdelt hát, és kiáltott:

- Uram!

A hangja mennydörgésként szállt a szellemhez a világtérben.

Borzalmas világdörgés volt rá a felelet:

- Mit kívánsz?

Ég és Föld rengett e dörgéstől, mint villa hegyén a kocsonya. A csillagok úgy remegtek, mint a rezgőfű gombjai. A távolban egy üstökös darabokra mállva szállingózott alá.

Az óriás térde egy hétig reszketett, s a foga még azután is vacogott. Csak nagy pihenés után bírt ismét megszólalni:

- Te vagy-e az Isten, az én jó öregapám?

A szellem azonnal válaszolt:

- Nem.

Az óriásnak egy hónapig reszketett a teste és zúgott a füle ez újabb dörgéstől. A menny-boltozat ingott, mint a szélről megfújott sátor. A csillagokból sok lehullott, mint a megrázott almafáról a gyümölcs.

Az óriás csak a hónap végén szólalhatott újból:

- Hát ki vagy te, aki a világ végén állasz, és a Napot tartod a kezében?

A szellem felele:

- A világ végén? Talán az elején!?

És kis szünet után folytatta:

- Én különben Isten urunknak csak a legparányibb szolgácskája vagyok.

Az óriás egy esztendeig remegett és siketkedett e válasz hangjának erejétől, de akkor mégis összeszedelőzködött, és felkiáltott:

- Legparányibb? Hát mekkora ő, ha te vagy a legparányibb?

A szellem tűnődve nézett maga elé, s vállat vont:

- Nem tudom.

SZÜLEIM GYÉMÁNTJA VOLTAM

Szüleim gyémántja voltam

No gyerek, hát lássuk a bizonyítványt!

Az első bizonyítvány a gimnáziumból. Tizenegy éves szívemnek szemérmes büszkeségével nyújtottam át. S egy aranyat is vettem ki a zsebemből. A tenyerem közepén tartottam apám elé:

- Melléklet a bizonyítványomhoz!

Négy jeles. Példás magaviselet. Az arany a példás magaviselet jutalma.

A háznak ünnepe volt az a nap. A falusi tanítómat is meghívták vacsorára. A tanító poharat köszöntött rám:

- A családnak gyémántja vagy te! Büszke leszek arra mindenkor, hogy én míveltem rajtad az első köszörelést. Tündökölni fogsz, példaképül ragyogsz mindenkor a mi falusi gyermekeink előtt.

Az anyám könnyezett boldogságában.

Én csak ültem komolyan és szentképűen. És boldogan áztam a dicséreteknek özönében. Csak egy kérdés nyugtalanított olykor, hogy hát Guszti vajon hogy végzett?

Gusztai a szomszéd falubeli papnak a fia volt, nekem jó pajtásom. Mert hiszen a szomszéd falut csak egy domb választja el. (Negyedóra futva járó gyermeklábnak.) Idősebb volt nálam egy évvel, de nem magasabb. És ő is az első osztályt végezte, csak hogy ő Sárospatakon.

Még éjjel is gyötrött a kíváncsiság, hogy hogy végzett. Szerettem volna hallani, hogy megbukott, és hogy ismételnie kell. Vagy hogy legalábbis elégségekkel van szennyezve a bizonyítványa.

Át is nyargaltam volna mindjárt reggel. De az apám ide-oda hordozott a faluban a bizonyítványommal meg az aranyammal.

A bognárunk, a jegyző, a postamester, a kántorné, a boltos, meg akiket az utcán, ablakban előtalált, mindenki ismerője lett a jeleseimnek, meg a példás viselkedésért nekem vert körmöcinek.

- Püspök lesz ebből a kis úrfiból! - mondotta a bognárunk.

És nagy-kerek okuláréján át máris tisztelettel nézett reám.

- Lehet ebből még miniszter is - vélekedett a jegyző.

És az is megbámult. Mindenki megbámult. Magam is bámultam magamon.

Tíz óra volt, mikorra hazakerültünk.

Akkorra már készen várt a mennyei illatú tejfeles lángos. És ott várt rám a folyosón Gusztai is.

No, alig ösmertem rá!

Megpofásodott, megtagosodott. Máskor tüskésen álló, nagy, barna haja le volt nyírva tövig, s tagadhatatlanul falusi ollóval, mert a feje bőrének a meztelenje egynéhány barázdában szinte világított.

A tavalyi bő, muszkavászon nyári ruhája szűken szorult rá az idén. Ültében különösen úgy feszült rajta a nadrág, mintha második bőre volna. A kezét és lábát is mintha kicserélték volna valami parasztéval: nagy volt, kétszer akkora, mint tavaly. A kabátja zsebéből valami vastag spárgának a vége lógott ki, s a mellénye egy gombbal félre volt gombolva. Látszott rajta, hogy nincsen már anyja.

Csak a szeme volt a régi: tekintélyek előtt földre meredő, vad és buta nézésű.

Mindig csodáltam, hogy mily ostobán tud nézni!

Húzódózva vont elő a bizonyítványát. Csaknem jobb volt pedig, mint az enyém. Mert én az egyik jelesemet a szépírásból kaptam, másikat a tornából. De ő a latinból, magyarból, számtanból. És amin legjobban elbámultam, a magaviselete az övé is példás! Példás!!!

A dicsőségemet csak az arany mentette meg. Ő nem kapott aranyat. Tehát én mégiscsak különb legény vagyok!

A szülőim is bizonyára így gondolkoztak. Mikor megmondta, hogy ő nem kapott aranyat, azonnal meghívták ebédre. A juhász gyereknek át kellett futnia az apám névjegyével a tiszteletes úrhoz, hogy a kedves fiút ne várja ebédre: erőszakkal itt marasztaltatott.

Addig is hozzáláttunk a tornácasztalra kitett, jó meleg tejfeles lángoshoz, pláne hogy az apám ott hagyott bennünket, s magunkra maradtunk.

...Magunkra maradtunk...

- Mit csináljunk? - kérdezte Guszti egyszerre okosra változott szemmel.

- Hoztam cigarettát a városból - súgtam körülpillantva.

Legyintett:

- Az semmi. Én szivart hoztam.

- Nekem is?

- Neked is. Te, a csürötök padlásán, ahogy jöttem, három verébfészket láttam. Már csipognak!

- Az ókútba több van bizonyosan...

A tornác fala előtt egy kétéves gyermek csücsükélt vesszőkosárban. A kenyeret sütő paraszt-asszonynak a kisdede.

Hogy a tejfől lecsöpögött a tornác kövére, három kutyánk mohó vetélkedéssel nyalta fel a csöppöket.

Gusztai a kutyákra pillantott, aztán a gyerekre. Vigyorgott.

A következő pillanatban kihúzta az egészben hagyott, legalsó lángost, és a gyerekekhez fordult:

- Kell-e?

- Ehe - felelte esdő szemmel a gyerek.

Gusztai a tenyerére tette a lángost, mint valami zsebkendőt, s ráborította a gyerekek az arcára. Betejfölözte szemét, száját.

A kutyák persze azonnal ott termettek, és buzgón nyalták a gyermek arcát jobbról-balról, hogy majd a nyavalya törte ki. Mink visszaugrottunk az asztalhoz, és ettük a lángost tovább, jámbor arccal. Magunk csudálkoztunk legjobban, mikor az asszony a gyerek sikoltozására kirohant a konyhából, és elrikítózta, elverte a kutyákat.

Délig szinte repült az idő. Kifutottunk az ókúthoz. Guszti ruhaszáritó madzagot húzott elő a zsebéből, s a derekamra kötötte. Én meg levettem a kabátomat, nadrágomat, cipőmet. Az ingadozó, mohos köveken húsz körömmel kapaszkodva ereszkedtem alá a harmincméteres mélység fölé. Foszlott a verébfészek! Vergődtek a tollas fiókák a markomban. A csupaszokat le a vízbe! A tojásokat zsebre!

A tojásokat és verébfiókákat persze a Cibere kutyának a szájába nyomkodtuk, s utána egy nagy, szeplős vadgombát is lenyomtunk a torkába. Lássuk a hatást!

Akkor már szivaroztunk is vígan és nagy füsttel. A Cibere kutya éppúgy mulathatott rajtunk félóra múlva, mint ahogy mink mulattunk őrajta.

Kissé sápadtan kerültünk vissza az ebédre. Anyám csóválta is a fejét:

- Hiába, a sok tanulás mind a két fiún meglátszik.

Másnap én voltam hivatalos ebédre a tiszteletes úrékhoz. Anyám a fekete ruhámat adta rám, s megcsókolt:

- A bizonyítványod után fölösleges, hogy jó magaviseletre figyelmeztesselek.

Csak délfelé bocsátottak el, mert hátha Gusztinak tanulnia kell délelőttönként.

Őszintén szólva, nem nagy örömmel mentem. A tiszteletes úr igen méltóságos, komoly ember, és folyton erkölcsöt prédikál. Máskor is ebédeltem már náluk. Hogy asszony nem ült soha az asztalnál (beteges volt a megholt tiszteletesné), olyan volt mindig az ebéd, mintha mind a hárman büntetésből ennénk.

Nem is siettem nagyon. A dombról lekerültem az erdőszélnek. Ott a kövek alatt bogarak tanyáznak.

Felfordítottam egy jókora követ, s találtam is alatta egy nagy *százlábú* bogarat.

A százlábút sikerült egy gallyacskával megnyomnom. Először a derekát nyomtam meg, aztán a fejét egy másik gallydarabnak a hegyével. Gyönyörűség volt nézni, hogyan veckelődik, hogyan pöndörödik ide-oda! Mindenképp szeretett volna kiszabadulni a gally vége alól! De én csak nyomtam, nyomtam. Végre úgy maradt, felpöndörödten.

Szétnéztem, hol találok még egy másik követ, s alatta még egy százlábút? De egy nagy festett tábla vonta magára a figyelmemet.

A tábla új volt, s rajta a betűk feketék. Mindenféle tilalmazásról szólottak. Hogy az erdőn nem szabad éjjel legeltetni, se tüzet rakni, se kocsival jární a mellékes utakon. És más efféle.

Az utolsó pont: A vadak jogtalan ellövése a törvény értelmében elzárással büntettetik.

Gusztit a házuk előtt találtam. Egy olasz bazáros árulta ott a kőpadon a háti-boltocskáját - afféle bársonykabátos, csizmás és fülbevalós olasz, amilyenek városban a kucseberek. Két parasztleányka válogatott a krajcáros gyűszűkben, gyűrűkben és egyéb csillogó portékákban.

Nekem persze a penicilusokra tapadt a szemem. A penicilusok egy fekete, csont-markolatú revolver körül ragyogtak csillag alakban elhelyezetten.

Gusztit félrehúzott:

- Hallod-e! Vethetnénk egy revolvert! Neked van pénzed.

És jelentősen emelgette a szemöldökét.

De én a fejemet ráztam rá:

- Az aranyomon nem lehet. Mit gondolsz! Meg aztán minek volna a?

- Kijárnánk vele az erdőre. Te! Lőnénk madarakat! Az aranyadból kikerülne... Azt mondanád otthon, hogy elvesztetted. Te! Lőhetnénk vele szarkát. Te, lőhetnénk vele fácánt is!

Az erdőben csakugyan van egy drótsövénnyel bekerített fácánoskert, s nem is messze. De azon a tájon áll az erdészház is.

Csak a fejemet ráztam.

- Megvernének. Meg nincs is nálam az aranyam. Hanem van húsz krajcárom. Szombaton bemegyünk a városba, és veszek rajta gumit. Csinálunk gumipuskát, csúzlít!

- Nekem is?

- Neked is. Lövünk verebeket.

Gusztí elgondolkozva nézett rám. Aztán a kocsiútra pillantott. Fölkapott egy kövecskét, s az úton ugrándozó verebekre sújtotta.

A verebek fölrepültek az akácfára.

Én is fölszedtem egynéhány kövecskét.

A verebek tovább repültek a tiszteletesék udvarán át a kertbe.

Az orgonabokrokra ült öt is. Ültek némán, s néztek ránk gyanakodva. Odasújtottunk egyszerre mind a ketten.

- Mintha egy leesett volna!...

Kerestük. Találtunk helyette egy levelibékát. Kettőt se ugrott, már a markomban volt.

- Mit csináljunk vele?

- Kössünk cérnát a lábára! Nem. Várj csak. Te! Tegyük be a kas alá!

- Megcsípnek a méhek...

- Elfutunk.

A méhesbe osontunk. Gusztí nagy óvatosan fölemelt egy méhkast. Beugrattuk a békát.

A tiszteletes úr, mikor megjött, el nem tudta találni, hogy mért rajzik olyan buzgón annak a kasnak a népe. Csak hetek múlva várta. Legott át is izent a rektornak, hogy állítson lesre egy fiút, és ha a méhek kirajzottak, fogja be.

Mink a legjámborabb arccal ültünk bent a tiszteletes úr tanulószobájában, s nézegettük a Reformáció képes történetét.

Igaz, hogy előbb mást is nézegettünk: a tiszteletes úrnak a vadászpuskáját.

A puska szegre volt akasztva, de Gusztí levette. Körülvizsgálgattuk. Nehéz, kétsövű puska volt, patronra járó, nem afféle töltőgetős, kapszlis. A csövébe is belenéztünk. Nem volt megtöltve.

- Ezzel lehetne ám szarkát löni!

És Gusztí felvonta a puskának a kakasát, meg lecsattantotta. Célba vett az ablakon át egy arra haladó asszonyt, és végignézett a csövön, csattantott.

- Azt mondta apám, hogyha letettem az érettségít, én is vadászhatok. Te! Ha egyszer apám elmegy egy egész délutánra, kilopjuk a puskát. Te! Kimegyünk az erdőre. Lövünk mindent. Nyulat is!

S ragyogott a szeme.

- No, nesze, fogd a puskát. Én vagyok a nyúl.

Azzal négykézlábra. Átnégykézlábazott a szomszéd szobába. Úgy tett, mintha legelne.

- Célozz! Lőj!

Céloztam, lecsattantottam a kakast.

Gusztit egyet ugrott, s eldőlt, nyifogott, rázta a lábát.

Aztán én voltam a nyúl. Ő célzott, csattantott. Én is ugrottam, döltem, nyifogtam, ráztam a lábamat, meghaltam.

Tovább is folytattuk volna, de a tiszteletes úr méltóságos csizmanyikorgása hallatszott a folyosón. Gusztit gyorsan szögbe vetette a puskát. Mikorra a tiszteletes úr belépett, mink már olyan mély elandalodással néztük a vormszi gyűlés képét, mintha egész délelőtt azt cselekedtük volna.

- No, ezt szeretem - mondotta a tiszteletes úr, hogy belépett. - Könyv mellett, Isten mellett.

Atillás búsmagyar volt, ritkás szakállú, és magas homlokú. Mindig oly emelten tartotta a fejét, mintha sokaság fölött nézne el, s a hangja mindig olyan reggeli, dercés hang volt, mintha akkor ébredt volna.

A fejemre tette a kezét.

- Derék fiú vagy. A fiam már mondta, hogy szép a bizonyítványod, csaknem olyan szép, mint az övé.

Mintha tüvel szíven szúrtak volna.

- Én jutalmat is kaptam - vágtam ki büszkén. - Aranyat kaptam...

- Micsoda? Aranyat is kaptál? No lám, ezt nem mondta Gusztit.

És ránézett.

Gusztit lesütötte a szemét, és butára változott arccal hallgatott.

- No lám! - ismételte a tiszteletes. - És mire kaptad a jutalmat?

- A példás magaviseleltre.

A tiszteletes úr megenyhült arccal bólintott.

- Gusztinak is példás a magaviselete. Csakhogy a mi iskolánkban az ilyesmit nem jutalmaznak. A kálvinista emberek kötelessége a jó magaviselet. Nem érdem az nálunk, kötelesség.

És ebéd alatt is folytatta a jó magaviselet fejtegetését. Hogy a tanulás kell az életre, mert a tanulás olyan, mint a hajófelszerelés. Ki hogyan rakodik, abból fog élni az élet tengerén. De a jó magaviselet a vitorla!... stb.

Mink ájtatosan hallgattunk, és közben jóízűen ettünk. Én a békára gondoltam, hogyha kibúvik a kas száján, vége a vitorla becsületének! Szinte beleizzadtam abba a gondolatba, hogy a tiszteletes úr elnádpálcáz engem is. De aztán ebéd végére mégis megnyugodtam: ha megtalálják a békát, ráfogjuk, hogy magától mászott be a kaslyukon.

Ebéd után a tiszteletes úr hosszú szárú pipára gyújtott, és jókedvűen pöfékelt. Közben az órára nézett. Egyszer csak fölkel. Leakasztja a fogasról a kalapját, nyomja a fejére. Veszi a szögletből a botját is.

- No, gyerekek, hát csak játszogassatok. Nekem át kell mennem a jegyzőhöz. A közlegelő ügyében lesz ott tárgyalás. Guszti, mulattasd a vendégedet!

Azzal megindul.

A küszöbön mégis egyet gondol, visszafordul. Belép a dolgozószobájába. Kihozza a *Reformáció történetét*.

- Nesztek, ha olvasnátok.

Átadja Gusztinak. Azzal szépen becsukja a tanulószoba ajtaját. Ráfordítja a kulcsot. Zsebre dugja. A szokott méltóságos járással elpipál.

Füleltünk, míg a lépései elhangzottak.

Gusztinak a szeme szokatlanul csillogott. Végre megszólalt:

- Estig oda lesz!...

- Mit csináljunk estig?

- Kilopjuk a puskát!...

- Hiszen bezárta...

- A padláskulccsal nyílik...

Nekem a lélegzetem is elállt. Vakmerőnek és veszedelmesnek éreztem a gondolatát. De ha mégis megvalósulhatna!... Hogy igazi puskával löjünk!... Madarat, nyulat, mindent!... De nem, csak madarat, mert hiszen a nyúlra börtönbüntetés jár...

Guszti intett, hogy kövessem. Kióvakodtunk a szobából. Guszti kinyitotta az utcaajtót, és az apja után lesett.

A tiszteletes úr nyugodtan haladt a széles utcán a felvég felé. Közben bodor füstök röppentek el a válla fölött.

- De hátha nem lesz oda estig? - szólaltam meg aggódva.

- Biztos, hogy oda lesz!

- De hátha visszatér?

- Nem tér vissza. Ha a jegyzőhöz megy, mindig ottragad. Politikáznak.

A kertbe futottunk. Fölmásztunk a diófára. Onnan néztük, hogyan kanyarodik rá a tiszteletes úr a szomszéd község felé kígyózó gyalogútra.

Aztán a gazdasszonyt lestük. Egykedvű arccal mosogatta az edényeket.

Negyedóra múlva lappangva vittük a puskát a kertek alatt.

A nap tüzesen sütött. A megsárgult gabona szinte zizegett a hőtől. Rólunk csurgott a verejték, és mégis szinte fáztunk a félelemtől, hogy valaki meglát bennünket.

A puskát én vittem persze. Ha netalán valaki belénk akad, azt mondjuk, hogy az én apámé, és hogy verebet lövünk vele. Nehéz volt a puska, és olyan hosszú, hogy a sarkamat verte. De azért cipeltem szívesen. Lövünk vele! Életemben először lövök igazi puskával.

Gusztai előbbre járt vagy tíz lépést. Fülelt, nézett, kémlelte az utat. Nála a patronok voltak. Nem sok, csak kettő. Eszébe se jutott, hogy többet tegyen zsebre. Egyikkel ő lő fácánt, a másikkal én.

S alighogy beérkeztünk az erdőbe, Gusztai értő mozdulattal nyaklította el a puskát, s nyomta bele a két súlyos patron.

Most már csak az erdészt ne vezesse ránk az ördög!

Az erdő is meleg volt. A levegő fülledt a fák között. A madarak hallgattak. Csak gyíkot láttunk itt-ott a tuskókon, meg szöcskéket a naptól szárazra égett tisztáson.

De csak beljebb a fák közé!

Minden kis zörrenésre egy-egy megrezzenés. Lekussadunk. Hallgatódzunk. A szívünk verése is ellassul.

Óvatosan lopakodunk egyre beljebb és beljebb az erdőbe. A csörgős harasztot, amennyire lehet, kerüljük.

Egyszer csak változnak az erdő fái. Szálasabbak, ritkább lombúak. Zöldebb a fű is alattuk. Egy csermely vékony ere kanyarog a fák közt. Megyünk, lesünk, megyünk, lesünk, hallgatódzunk.

Találunk cincért. Rá se nézünk. Gyönyörű, kék szitakötő hintáz előttünk a káka fölött. Nem futunk utána. Csak lépegetünk, lesünk, lépegetünk, lesünk, hallgatódzunk.

Valami nagy madár burran fel egy terebélyes galagonyabokorból. Majdnem akkora, mint a tyúk. Gusztai ahelyett, hogy lőne, megijed. Mikorra a puskát emelné, a madár már elszárnyalt.

- Találunk másikat - susogja.

S óvatosan lépkedünk beljebb, egyre az ér partján. Ott nem zörög a haraszt. A madár nagy reménységekre izgat.

Egyszer csak Gusztai int:

- Pszt...

A szemünket egy somfabokorra szegezzük.

Mintha sötétlene benne valami!...

Gusztai felvonja a kakast. Közelebb lopódzunk, közelebb, közelebb.

A bokorban nincs semmi. Csak éppen hogy sűrű a közepe. Egy picinyke madárfészekre is találunk benne. Száraz fűszálakból van fonva, de már üres.

E pillanatban valami csörgés hallatszik az erdő mélyéből. Egyre erősebb. Valami állat csörtet felénk a harasztosban. Csörtet...

Megrettenünk.

Egy őz!

Emelt fejjel szökdel. Egyenesen felénk. Könnyedén szökell át egy kis vadrózsabokrot, s ránk...

De mégse ránk! Egyszerre megáll alig húszlépésre tőlünk.

Megáll, mintha bronzzá vált volna. A feje még egy percig emelten marad. Fülel.

Aztán mintha mi se történt volna, szép nyugodtan lebocsátja a fejét, s egy másfél méteres magasságú, növendék fácskának az alsó leveleire nyújtja a nyelvecskéjét. Tépegeti. Eszegeti.

Mink már a csörgéstől is annyira megdöbbentünk, hogy azt véltük, legalábbis oroszlán. Ösztönösen lappantunk le a bokor mögé.

Az őz megjelenésére álmélkodássá változott a rémületünk.

Egy őz! Egy élő-eleven őzike!

A lélegzetünk is elállt.

Az őz legel. Gyönyörű fekete szeme nyugodt és szelíd. Eszeget gyanútlanul.

Gusztí óvatosan térdre bocsátkozik.

Csak nem örült meg, hogy meglője?! Kiáltani akartam rá. Meg akartam ragadni a kezét, hogy ne... De meg volt merevedve minden tagom. Még a hajam is meredezett...

Gusztí fölemeli a puskát. Céloz. Soká céloz. Én pillantani se merek...

Az őzike a hasa alá hajtja a szarvát. A hasát vakargatja.

.....

Durr!!!

Láng és füst! Puskaapor-büdösség!

Az őz egyet szökell. Térdre rogyan. Megint lábra erőlködik, de csak eldől.

Még a fejét is elnyújtja a fűben...

Egy percig megkövülten bámulunk. Az öröm és rettenet lenyűgözi a lábunkat.

Gusztí aggódva pillant körül. Aztán odafutunk.

Az őz oldalából bugyog a vér. Szép fekete szeme vádlón mered reánk.

De mink is egymásra meredünk.

- Mit csináljunk vele?

- El kell ásnunk! - hebegi Gusztí ijedt szemmel.

Sápadt volt, mint a fal, s a homloka fénylett a verejtéktől.

- De hova?

- A bokor alá.

Megfogtuk az őznek a lábát, s a bokor alá vonszoltuk.

Azzal neki a földnek mind a ketten, tíz körömmel! Gödröt kapartunk. Kapartunk lázasan és remegve. Jókora gödröt kapartunk a fekete, porhanyó földben. Az őzet belefordítottuk. Behordtuk, betakartuk nagy sebesen földdel és száraz falevéllal.

- No, hogy mulattatok? - kérdezte anyám este, mikor hazaérkeztem.

- Nézegettünk képeskönyveket - feleltem jámboran.

- Milyen a térded?

- Játszottunk is a kertben...

Anyám megcsókolt.

És én oly édesded-nyugodtan aludtam, mint az angyalok.

Március

Köszöntlek, kedves szép március! Ibolyaszagú, langyos leheletedet érzem már a levegőben. Zöld szőnyegeidet látom már kiterítve a halmokon. Itt-ott még fehérlenek az árnyékos mélyedésekben a tovavonult télkirálynak elhagyatott rongyai, de a napot már te emeled az égre, s a földön már a te lábad jár. És a te lábad nyomán kizöldül a fű, és előkéklik az ibolya.

Kedves hónapom vagy te nékem. Te vagy az egyetlen, akit hívunk, és akit epedve vár mindenki. Felőled álmodoztam én is a télen a kályha mellett, és a tűzbe mélázva tűnődtem: hol vannak virágaid? Hol vannak madaraid? Mit csinál most a fecskénk? És mit csinál most a gólyánk?

A virágok akkor a föld mélyén aludtak, és álmodtak a tavaszi napsugárról. A gólyánk a Nílus partján állott, és hazagondolt. A fecskénk pedig ott ült az arabus-fákon, és szintén hazagondolt.

Mert a gólyának is, fecskének is ez a hazája. Csak itt rak fészket mind a kettő: a gólya a Fodorék házán, a fecske meg szanaszét a jól megválasztott ereszek alatt.

Azóta már úton is vannak. Valahol a tenger fölött száll felénk egy nagy fehér felhő. Azok a gólyáink. És száll egy nagy fekete felhő. Azok a fecskéink.

A napnak már nemcsak világossága van, hanem melege is. A muzsikusz cigányaink délben már mind künn heverésznek az udvaron. Gyékényeken heverésznek. Sütkeznek. A nap felé az arcukat fordítják, mert azon lehet legjobban érezni, hogy meleg van. És beszélgetnek:

- Te Marci - mondja a ragyás bőgős a primásnak -, ha egyszer a püspöknek eszébe jutna, hogy cigányebédet főzetne...

És elmondják, miket ebédelnének a püspöknel.

A Keresztes gyerek tegnap délután már mezítláb jött az iskolába. Az ablakból néztem. A nagy szürke vászontarisznya ide-oda lötyögött rajta, amint végignyargalt a falun. Az arca piros volt. A szeme ragyogott. Az iskola előtt sima, agyagos föld van. Itt felugrott kétszer a levegőbe, és nyerített, mint a kiscsikó.

Ma délután valamennyi gyerek mind mezítláb jött az iskolába. Az arcukon valami ünnepies derűség. Csak az uraság fia, a szöske fejű Dezső, az volt egymaga szomorú. Szelíd irigységgel nézte a meztelen lábakat. Szegény Dezső, neki nem szabad mezítláb járnia sohasem.

A szentek írása siralomvölgynek mondja a Földet. Nem ismerem azt a vidéket, ahol az írószentek éltek, s nem tudom, van-e ott március. A mi földünkön is van olykor siralom, de több az örömünk. Nincsen se pénzünk, se posztónk; náddal fődjük a házunkat, és cseréptányér van az asztalunkon, de azért, amint végigmegyek a falun, látom, hogy mindenki vidám.

Nem az a vidámság pedig ez, amelynek nevetése van. Csak afféle csöndes, békés vidámság, mint az erdő vidámsága, mikor a nap rásüt. Az embereink komolyak és mélázók, mint az erdő fáai. Az erdő fáinak egyik oldala árnyékos marad a fényben is, de azért a másik érzi a napsugár gyönyörűségét.

De mintha nemcsak az emberek volnának derültebbek, vidám minden. A téli hótól átmedvesedett háztetőknél és sövényeknek mintha öröm volna a napon való szárítkozás. A kutyák játszanak. A récék, ludak, tyúkok a gyepen hangosabbak. Még a plébánosnak nagy „kokén-kakasa” is vidámabban kukorikol, amint látom. Az udvaron heverő kerékre ugrik, kettőt csap a szárnyával, és kukorikolása közben rákacsint egy kendermagos, bóbítás jércére.

Kisétálok a házsorból: a mezőre. A fiatalemberek ott vannak most szanaszét a dűlőkön. Minden táblán egy ember, két ember. Szántanak és vetnek.

Szeretem nézni a szántóvető embert a munkájában. Az ősembert látom benne, aki még anyjának érzi a földet.

A táj csendes. A földek fölött kék ég. A nap fényt és meleget áraszt alá. A levegőben csönd és béke van. Burucz András szánt amott a Pogány-dűlőn. Két fehér ökre lassú ballagással vonja a barázda barna vonalát. András keze az ekeszarván. És a barázdák egymást követik, mint az én írásom a papiroson. Az élet írása az. A természet könyvének egy lapjára ír most Burucz András. Ezt írja: Add meg a mi kenyerünket...

És az Úr olvassa az írást a magasból.

Amott a másik földön Keviékét látom, amint vetnek. Kevi Pálnak lepedő van a nyakába kötve; kötény az most. Mag van benne. Egyet-egyet lép, és a kezének kerek széles lejtéseivel veti a magot a friss, fekete földbe.

Ha városi ember volnék, a szobám falán ott volna a vető ember képe. Annak a mozdulataiban van valami, ami a teremtést cselekvő összellemet juttatja az eszünkbe. Így vethette Ő a végtelenség fekete mezején egyet-egyet lépve a csillagokat.

Kevi Pál csak csekélyke kis árnyékképe persze a nagy Magvetőnek, de a mozdulataiban van valami méltóság, fenség és erő. Minden marok búza, amit a kötényéből szétdob, egy marok áldozat és egy kéve reménység a mai napon - és egyheti élet a jövőben.

Az öreg Kevi a zsákon ül, és elmélázva, nézi a fiait. Pipázik. Ő már hajlott, őszfehér ember. Ő már az ifjúságát is rég belevetette a földbe, s az idő békés öregséget hozott neki. Az a szálas, barna ember, aki vet, az az öregebbik fia, a Pál. Az a másik, fiatal legény pedig, aki boronál, az az unokája: az Imre.

A kettő munkában; az öreg csendes szemlélődésben. A levegőt a földnek illata hatja át. A kéklő magasságban pacsirta csicsereg.

A barázda végén rászól Imre az ökrökre: - Csali hó!

Gyümölcsoltó ünnepén a kotlásunk szokatlanul komoly arccal ült a fészkén. A nyakát összehúszva tartotta. A szeme aranykarikában égett.

A fészek csipogott. A tojásokból öt kis sárga csibe bújt elő, olyanok, mint a kanárimadarak. Öt kis ostoba, sárga csibe! Még tegnap fehér, mozdulatlan, élettelen tojások; ma élő, mozgó madárcák, akik kíváncsian néznek rám fényes kis fekete szemükkel; akik örülnek a világosságnak, meg az életnek; akik másnak semmiségek, nekem kedvességek.

A tyúk ezért volt olyan komoly.

Valami három hét óta ült már a tojásokon. Honnan tudja az az együgyű tyúk, hogy az ő szívének melegségénél csirke lesz a tojásokból? Honnan tudja, hogy a gazdasszonyban bízhatik, mikor az fészket készít neki, és mikor elszedi abba a gyékénykosárba a kikelt csirkéket? Miért tűri ezt békén? Miért nem tűri az idegent, a kutyát, a macskát, a másik tyúkot?

De ami a legnagyobb, honnan tudja: hát honnan tudja az a tyúk, hogy a tojásait a kellő időben, a kellő órákban, a kellő vigyázatossággal meg kell forgatnia? Akik az első géptyúkot szerkesztették - a csirkeköltő gépet -, nem tudták. Minden tojásból nyomorék csirke bújt elő,

ki sánta, ki vak, ki szárnyatlan, ki csenevész, vagy éppen semmilyen se. Sokára eszüdtek rá, hogy a tojásokat meg kell időnkint forgatni.

Ma már ezt a gazdasági akadémiákon tanítják. A tyúk nem jár abba a tudós iskolába, mégis tudja. De hát honnan tudja?

Érzem, hogy ez a kérdőjel kicsi itt a mondatom végén. A lelkem kérdőjele az égis nyullad!

Engem az állati ösztönről írott tudományok nem elégítenek ki. Az állati ösztön szó csak takarója annak, hogy ezekről a tollas testben járó lelkekről nem tudunk semmit se.

Én azt gondolom néha, hogy a tyúkok is beszélgetnek. Amint kapirgálnak a kertek alján, hallani vélem a beszélgetésüket:

- Hogy vagy, tyúkanyó? Lesznek-e a tavasszal csirkéid?

- Még nem tudom. Tavaly szerencsétlen voltam: egyet a héja vitt el, hármát a macska; egyet elvesztettem; kettő a vízbe fulladt. Sok szomorúság ez az anyának!

- Sok.

- Sok.

- Hátha az idén megoltalmaz a jó Isten?

- Lehet. Meggondolom. Hopp: egy giliszta...

Egyszer csak a tyúk betotyog a konyhába, és elkezd tyúknyelven jelentkezni, könyörögni, követelni:

- Vaty-vaty, adjátok elő a tojásaimat! Ki akarom költeni!

S beleül a kosárba, amelyikbe tojni szokott, és várja a tojásokat. Persze azokat régen elszakasztotta a teremtésnek szoknyában járó koronája, bajos lenne velük beszámolni. Tyúkanyó jogos követelésére az a felelet, hogy kiröpítik az udvarra.

- Tessék folytatni a hivatalos működést!

Azonban mire kettőt fordulunk, tyúkanyó az anyai állhatatosság panaszos sírásával tib-láb ismét a fészkén, és hacsak meg nem pálinkáztatják, nem enged. Napokig zsémbeskedik, erőszakoskodik, zaklatolódik; a taréja megsápad a búslakodástól. Végre aztán, ha megkönyörülnek rajta, és tesznek alája 18-20 tojást, akkor boldogan elhelyezkedik, és hozzáfog a költéshez.

Milyen büszke aztán, mikor először sétálhat ki a csirkéivel a napsugártól meleg udvarra. Amerre megy, szinte gurulnak utána a kis sárga, eleven gömbök. Tyúkmama szerető gondossággal szólogat nekik: kotty-kotty - ami bizony az azt teszi: erre, erre! A csibék pedig éretlen, vékony hangon felelgetnek: csip-csip - ami meg bizony csak afféle értelmetlen gyerekbeszéd.

Ma délután a babiloni rabságról magyaráztam az iskolámban. Nem tudom, mi szükség van arra, hogy Baloghék, Szabóék, Pöhölyék, Gálék meg egyéb örökösen falusi emberek ismerjék a régi zsidóknak hányódásait. A nagyméltóságú miniszter úr akarja ezt, meg a nagyságos tanfelügyelő úr, meg a főtisztelendő esperes úr. Jobban szerettem volna a rodostói rabságról vagy március tizenötödikéről beszélni, mert éppen évforduló nap van; de azt nem akarja a nagyméltóságú miniszter úr, sem a nagyságos tanfelügyelő úr, sem a főtisztelendő esperes úr.

Így hát a babiloni rabságról beszéltem. A gyermekek keresztbe font karral ültek. A padokról lelógott a sok kis mezítelen láb. A szemek nyitva, és egynémelyik buzgó hallgatónak a szája is.

Egyszer csak beereszkedik az ablakon a napnak egy széles, fényes sugara, mint egy kifeszített, sárga selyemszőnyeg. A gyermekek arca felderül. Mind arra fordítja a fejét. Kibámulnak a kéklő, fényes levegőbe.

Az egyik Gál gyerek megrezzen:

- Fecske!

Csakugyan egy fecske röpdös az ablak előtt, aztán egy második. Az én fecskéim.

- Pihenjünk - mondtam a gyerekeknek. (Ez más szóval annyit tesz: mozoghattok, beszélgethettek.)

S kinyitottam az ablakot.

A fecskék ide-oda kerengve kiáltozták:

- Csivis! Csivis!

Ami fecskenyelven bizonyosan annyit tesz, hogy: Jó napot kívánok!

A sok gyerek keresztbe tette mellén a kezét, és a fecskék felé hajlongva énekelték: Fecskét látok, szeplőt hanyok, selymet gombolyítok!

És mind mosolygott. Egymásra tekingettek, meg a fecskékre. A Daczó gyerek fölállott négykézláb a pad tetejére, és úgy nevetett ki az ablakon.

A nap leszállóban. A fák és a házak hosszú árnyékokkal terítik be az utcát. Az emberek már szállingóznak hazafelé. Úgy látszik, Keviek is elvégezték a vetést. Pál az ökrök előtt ballag. Az apró unokák a cicamacafa barkáival összevissza koszorúzottan ülnek a szekérben. Az öreg Kevi a szekér hátulján lógatja a lábát, és pipázik.

Leghátul lépked az Imre. A járásán nem látszik fáradtság. A falu kútjánál visszamarad. Szomjas? Nem: Fodor Lidi merít ott vizet.

Lidi még tavaly bejárt a vasárnapi iskolába. Az írása szépecske, de a katekizmusban gyöngé. Kissé pöszén beszél. A szeme nyílt, szelíd, kék. Mikor szólunk hozzá, féloldalt néz, mint a kacska, de mint a szép kacska.

A kútvödröt könnyű lebocsátani, de nehéz felhúzni. Régi kút. Minek is kellene változtatni rajta? Ha könnyen járna, akkor a gyerekeket küldenék vízért, és azok beleveszekednének.

- Hagyjad, Lidi - mondja neki Imre -, gyöngé vagy te arra!

S kettőt ránt a kútostoron, és kiemeli a vödröt a kútból.

Eddig azt hittem, hogy aki az erőmutatványt csinálja, annak fut a vér az arcába. Nem úgy van. A Lidi arca jobban kipirosodott, mint az Imréé.

Tüzek meg árnyékok

A zsebembe tettem egy tiszta kis üveget, amelyben valamikor orvosság lehetett, és napszállat után elindultam a szőlők felé. Az volt a szándékom, hogy teleszedem az üveget szentjánosbogárral. Így júniusban sok találkozik a szőlők mentén. Vajon hogyan világít együtt száz vagy kétszáz, éjjel a szobában?

A kaszálókból akkor kezdett fölemelkedni a homály. Mert az éj mindig így jön: a földből, és fölszáll az égig, az égen túl is. Mérhetetlen óceánja a kékes sötétségnek! A jegenyefák óriás, fekete fölkiáltó jelek, s egy gémeskút a távolban vékony T betű. A lilaszürke égen sárgán fénylő fél karikája a holdnak. Alig egyarasznyira tőle a gyémánttűzben égő vacsoracsillag. Egyarasznyira - persze Isten kezével mérve. Körülöttem a prücsökök egyhangú pri-pri éneke zeng már a fűszálak között. Egy-egy denevér nesztelenül, feketén lebbenik el előttem. A homály egyre sűrűbb. Az akácfák mintha gyászfátyollal volnának bevonva. A rétről a bakszakáll-fű illata útra kél velem. Aztán, hogy elérem a szőlőket a csöndes sötétségben, a bokrok között előfénylik két kis kékesfehér pont.

Itt vagyok a szentjánosbogarak birodalmában.

Leülök egy félig földbe süllyedt határköre, és nézem, nézem a sötétségben világító parányi csillagokat, azt a két csillaglámpát, amellyel a vőlegényének világít a két kis bogármenyasszony.

Mennyi epedés, mennyi izgalom a fűszálak és bokrok országában!

De íme, a vőlegények nem váratnak sokáig magukra. Fehérlő szikra kél útra a levegőben, és fényes vonalat rajzol maga után a sötétségbe. Azután a második, a harmadik. Mindenki megtalálja a maga párját. És bizonyára beszélnek is. Mit beszélnek? Bizonyára azt beszélnek, amit az ember: - Szeretsz-e, bogárkám? - Szeretlek, bogárkám!

Eszembe se jutott, hogy megzavarjam a találkáikat. Csak néztem, néztem elgondolkozva. A boldogság csillagai azok; s a boldog állat azonos valahogyan a boldog emberrel, mint ahogy a szenvedő állat is azonos a szenvedő emberrel, mert a szenvedő állatnak emberarca van.

Amint ott üldögélek, egy fekete árnyék jelenik meg az úton. Mezítláb jön. Halk pufogás a járása a porban.

- *Bündn llek...* - rebbenti meghökkenve, amint hozzám ér.

Azt akarta mondani a jámbor, hogy minden lélek dicséri az Urat. De nem volt ereje reá. Csak megdermedt, aztán megfordult, s neki a szaladásnak! Úgy eliramodott tőlem, hogy agárkutyával se lehetett volna utolérni.

- Miska, te! Állj meg! - kiáltom utána.

Mert megismertem a hangjáról, hogy a Miska bojtár.

Azonban a Miska gyerek nem állott meg. Bizonyára azt gondolta, hogy boszorkány vagyok. Nem hisz most a hangomnak. Azt gondolja, hogy a boszorkány az én hangomat utánozza. Azt is tudja Miska, mit akar a boszorkány: ha maga közelébe csalhatja, a fejéhez vág egy kötőféket. Attól pedig Miska tüstént lóvá változik. Aztán a boszorkány rajta nyargalna el a Szent Gellért hegyére.

Fölkeltem, és elindultam az erdőszélnek, ahol a juhászok tanyáznak esténként.

Mikorra odaérkeztem, Miskát már pálinkával dörzsölték a pásztortűz mellett, és az öreg Borza János sűrű keresztvetések kíséretében komoly áhítattal mormogta fölötte:

- Jámbor embör, gonosz asszony, gyékényágy, kúpárna, Jézus mondása jusson az eszödbe!

Miska bojtárnak bizony nem jutott a Jézus mondása az eszébe. Hiába biztatta az öreg Kossuth-szakáll. Csak feküdt mozdulatlanul.

- Mi a baj? - kérdem aggodalommal.

- Jaj, mester uram - mondja az öreg juhász -, a gyereken egész idáig nyargalt egy rusnya boszorkány.

Felelet helyett fölvettem a vizeskorsót, és öntöttem abból a gyerek arcára. Azután, hogy fölnyitotta a szemét, megittattam a pálinkás butykosból.

- Micsoda huszár lesz tebelőled - mondtam, s felültettem a fiút -, hát arra tanítottalak én téged, hogy engem boszorkánynak nézz!

- Bizony isten boszorkány volt - hebegte a gyerek.

- Nem az volt. Én ültem ott a határkövön. A bogarakat néztem. Kiáltottam is rád. Volt okod arra valamikor, hogy el ne hidd, amit én mondok?

- Nem - felelte a fiú.

S a fejét lecsüggesztve, bágyadtan nézett az öreg juhász csizmájára.

- Hát most eredj, fiam: feküdj le, és aludjál. Aztán ha még egyszer megijedsz, jusson eszedbe, amire tanítottalak, hogy boszorkányok nincsenek.

A fiú bement a hodályba, és lefeküdt. Én pedig leheveredtem egy subára a tűz mellé.

- De hogy megijedt - csóválta a fejét az öreg Borza. S leheveredett mellém a másik subára. Elővonta a kalapja mellől a pipáját.

- Mondottam pedig neki, hogy ne járjon soha ökörfarkkóró nélkül.

Rátette a parazsat a pipájára, és mindannyiszor lehunyta a szemét, valahányszor megszíttá.

Csak néztem.

- Mit beszél kend az ökörfarkkóróról?

- Azt, hogy mért nem vitt magával.

- Minek vitt volna magával?

- Annak, hogy mikor boszorkány röpül a feje közelében, hát suhintson rá vele.

- Hát még kend is hisz a boszorkányban?

- Hisz a fene - felelte szelíden -, csak úgy eszembe jutott.

S mind a ketten elhallgattunk. Néztük a tüzet. A tűz mindig kedves és fenséges néznivaló. Megérthetetlen titok az. Mi a láng? Honnan jön? Hová megy? Honnan van a színe? A fénye, a faevő mohósága? Az égető ereje? Ni, hogyan ugrálnak, lengedeznek, hajlonganak, el-elűnnek, meg-megjelennek a lángok. Egyik vörös, a másik kék, sárga, meg fehér. A gallyak néha sírva, sziszeregve hajlonganak a parázspan, mint a hernyók. Aztán újra csend van. A tűz halkán pattog, és minden pillanatban más meg más a képe.

Fény meg ragyogás, erő meg rejtelem...

Az öreg hason fekszik a subán. Fél könyökön pipázgat csöndesen. Már régen nem láttam őt. A múlt nyáron sokszor meglátogattam. Kedvem lett volna rá, hogy megtanítsam olvasni. Azonban ő csak a fejét rázta rá.

- Nem akarok pap lenni - mondotta. - Elég nekem a maga két könyve.

- Micsoda két könyv?

- A nappali meg az éjjeli.

- Micsoda nappali, éjjeli?

- A nappali könyvem a mező; az éjjeli a csillagos ég.

Aztán ő tanított olvasni engem a maga két könyvéből.

Megismertette velem a vérfüvet, amelytől kinyílnak a bilincsek; a Mária könnyét, amely örök-ké remeg a fűszálak között; a temondádfüvet, amelynek gyökerét mindenkinek a nyakában kellene hordoznia; a föld füstöt, amely a kopaszságról használ; a szerelem almáját, amelynek piros virága van; Szent Antal virágát, amely esőt jósol; a Boldogasszony haját, a Salamon pecsétjét, és tömérdek más titkait a földnek, úgyszintén az égnek is, ahol minden csillagnak neve van; s a csillagok között táltosok meg garabonciás diákok kóborolnak. Beszélt az öreg az éghasadásról is, mikor az ég megnyílik, és az ember belepillanthat a mennyországba.

A lángok eltűntek már. Csak a parázs vöröslött. A csendes sötétségbe belesóhajtozott az erdő. Egy-egy birka olykor panaszos bé-hangot hallatott.

- No - szólalt meg az öreg Borza, félálmosan -, mégiscsak jó volt a nyírfaág. Jó volt - ismételte komolyan, inkább magának beszélve, mint nekem.

- Micsoda nyírfaág? - kérdeztem fejemet fölemelve.

- Az, amit a házüstökbe dugtam Szent György-napkor.

- Hát aztán mire volt az jó?

- Mire? Hát arra, hogy itt már nem volt ereje annak a rusnya boszorkánynak.

Újra csöndesség. Csak a falevelek susognak. Az éj tele van titkos susogással és hajlongó árnyékokkal. A hold a fekete erdőből följebb és följebb emeli az égre aranyló szarvait. Titok és rejtelem az egész világ.

Virágok és bogarak

Mikor az első cserebogár végigkerengél a füvek és virágok fölött, mindig azt gondolom: íme, a vőfély. Mert a cserebogár a természet menyegzőjének a vőfélye. A zöld szín uralkodik már síkon és halmon mindenütt. Egyes fák tetőtől talpig hófehér csipkében. Azok a menyasszonyok. Más fák halavány piros selyemben. Azok a vőlegények. A lábuknál finom puha szőnyeg. És éjjelenként susognak, izengetnek egymásnak, egymás felé terjesztgetik a karjaikat; egymásnak virágot küldenek; a levegőt telelehelik édes sóhajtásokkal. Ó, ha két ilyen virágos fa megindulhatna, és azzal az ezer fodros-bodros, virágos karjával átölelhetné egymást!

Epedő szerelem sóhajtozása hallatszik erdön és réteken, patakparton és domboldalon. A virágok egymás felé hajladoznak. A fűszálak egymáshoz simulnak. A pipacsok remegve hajlanak át egymás vállán. A folyókák átfonják a búzavirág derekát százszorosán, és a szív alakú, kis zöld levelek bizonyára azt rebegik: Én szép, kedves, kék búzavirágom, én szerelmesem! És a gyöngyvirágok, a szemérmes, üde gyöngyvirágok, az erdő virágnépének fehér kis szűz leányai, félénken és alázatosan hajolnak meg a széles, zöld levélpalást alatt: némán várják a vőlegényt, akit mi nem ismerünk.

Valahányszor a gyöngyvirág illatát érzem, mindig valami csodálatos álmféle mámor fog el. Az erdei tündérek meséit ilyen mámorban álmodta meg az emberi fantázia. Tündérek nincsenek, mint ahogy mindenről azt mondjuk, hogy nincsenek, amiket nem látunk, de hát

elhinné-e valaki, hogy van ez a csodás finomsága, szűzies, édes illat, ha soha nem érezte?... Behunyom a szememet, és boldogan szívom ezt a tiszta, édes illatot...

Micsoda okos és boldog teremtés a pillangó, hogy a virágok között tölti az életét. Ő maga is virág, csak hogy repülő virág. Amint itt lebeg előttem, hol a napsugárban, hol az árnyékban, hol a virágok vállain, úgy érzem, mintha őt jobban megilletné az emberi név, mint bennünket, nehéz testű, redős homlokú, morzsahordó óriáshangyákat, akik csak eltaposni és letépni tudjuk a virágot, s tiszta ég helyett a földön jár a tekintetünk. Ő a boldog, a tökéletes, ő meg a szitakötő, aki a vizeknek a tündére!...

Mióta megszűnt a tanítás, árva vagyok. Az iskolám néma. Ahogy ma beléptem, kongott a lépéseimtől. A falakat megszáradt koszorúk és falombok borítják, és azoknak a szaga illatozza be a levegőt.

Milyen furcsa, mikor az iskola csendes!

Csak egy pók költözött ide a nyitott ablak vasrácsára. Mit akarsz itt, pók barátom, talán bizony tanulni akarsz? Dehogyan akar tanulni öki gyelme; vadászterületet csinált az iskolából. Úgy ül ott a hálójában, mint a lesipuskás az erdőben. Sokszor elnézem, hogyan vadássza a szúnyogokat meg a legyeket. Egyszer egy kis aranyzöld légy akadt a hálójába. Úgy sírt ott, mint az ember.

Kiszabadítottam.

A zsebembe tettem egy ábécéskönyvet, és elindultam ki a mezőre.

Az én tanítványaim mind odakünn vannak most a szabad ég alatt. Az aprók libát legeltetnek, a nagyok a lovakat őrzik. A Balog gyerek úri pályára lépett: csizmadiainasnak adta az apja a városba. Az Ábris gyerek meg a nagyapját vezetgeti, aki vak szegény és koldul. Tíz-tizenöt falu a kerületük. Hol imádkoznak, hol énekelnek:

*A mennyei szent városnak
gyöngykapui mind megnyílnak.
Üdvözlégy, óh, Mária! Üdvözlégy, óh, Mária!*

Ábris persze csak gyerekhangon fújja, és a nyakát nyújtogatja hozzá, az öreg meg brúgózik mellette. Erre aztán, ha a gyöngykapuk nem is nyílnak meg előttük, de a fakilincses ajtók megnyílnak. Itt egy marék liszt, amott egy marék só - összekerül télire a kenyér.

Az Ábris gyereket ma egy fűzfa alatt találtam az öregapjával. Az öreg csak üldögélt, a gyerek meg fürdött.

Érdekes, kis eleven gyerek ez az Ábris. Valami cigány-tatár ivadék lehet, mert a szeme olyan, mint a kőszén, fekete, fényes és vidám. Mind a kettőnek a feje hasonlít valamennyire a bulldogéhoz. Csak hogy az öreg már megfehéredett. A fején hosszú, ősz hajszála, mint a sziklai árvaleányhaj; még a szakála is olyan. Egy nagy tűzi veszedelem nyomorította az öreget koldussá. Csak ketten maradtak, ő meg az unoka. És senkijük, semmijük a nagy világon; mindig kívül minden küszöbön, s mindig csak ketten a maguk kis nyomorult tűzhelyénél. Hacsak vad, zimankós idő nincsen, az öreg mindig eljön a gyerekekkel az iskolába, s megvárja vagy az udvaron, vagy a pitvarban. Ott fülel az ajtón áthangzó hangokra.

A gyerek már messziről meglátott. Sietve felöltözködött. Az öreg leült az árnyékba az út mellé, a gyerek pedig elém szaladt födetlen fővel, azon haja-vizesen, és örömmel szorította meg a kezemet. (Én nem engedem, hogy nekem kezét csókoljanak.)

Leültem melléjük az árnyékba, és elővettem az ábécéskönyvet. Ábris gyerek már a *k*-nál van. No, lássuk, felejtett-e valamit, mióta nem találkoztunk?

- Olvass, Ábris fiam.

És a gyerek a betűket egy fűszállal kísérvé olvassa:

k, ok, sok, mák, pék, köz, köd, eke, kár.

Az öreg világtalan hallgatva ül mellettünk. A hátát a fának támasztotta; térdét felhúzta, és átfogta két sovány, eres, öreg kezével. És mintha a felhőkre nézne (mert a vak arca mindig az égre néz), látom, hogyan mozognak az ajkai, és hallom, amint halkan és áhítattal motyogja az unokája után:

mák, pék, köd, eke, kár...

Ebéd a körtefa alatt

Az aratógazda körültekintett és megszólalt:

- Dél van.

Csak a körülötte állók hallották meg. De azért megállott az egész munkástábor. Mert nem is kell oda kiabálás. Ahogy a gazda megáll, és fölemeli a mutatóujját, meglátják azt az egész földön. A kaszák és a sarlók leereszkedtek. Mindenki a nagy vadkörtefához igyekszik. Annak az árnyéka kerek szőnyeg az út mellett az aszott, gyér gyepen. A nyári tüzes délnek egyetlen enyhe sátora. De nincs is olyan hűvöse semmiféle fának!

Megnéztem az órát. Éppen tizenkettőt mutatott.

- Illés bácsi - mondom a gazdának -, honnan tudta meg, hogy dél van?

A nagy, erős ember mosolyogva vont vállat:

- Tudj' az Isten. Megérezem én azt, uram, mint Paizs a szelet.

- Sohase hibáz öt percet se - jegyezte meg az ispán, aki a határkövön ült és hírlapot olvasott. - Beállhatna akármelyik városba toronyórának.

A körtefa alatt már akkor ott ült a szép Szabó Magda is az ura mellett. Ők a szomszéd földről jöttek ide által. Csak négyen aratnak ott, de a magukét aratják. A szép Szabó Magda kihozta az urának az ebédet. Láttam, mikor jött. Egyik karján a gyerek: másik kezében a fazekat lógatta. Tizenhat éves, gyöngye kis teremtes, és már asszony és már anya.

Csik Imre először is a fiáért nyúl. A fia csak kis inges, ölbeli gyermek. Még nincs egyesztendő. Aki megnézi, semmi különösét nem lát rajta: se járni nem tud, se beszélni, és még csak szépnek sem mondható, mert a feje hosszú. De azért Csikék nagyra vannak azzal a kis poronttyal. Ha valaki egy tarisznya gyémántot kínálna a kis tudatlan féregért, bizonyára komolyan és határozottan visszautasítanák. Mert Csikék azt tartják, hogy olyan gyerek, mint Fercsi, nincs több sem a faluban, sem az egész világon.

Lám, hogy leemeli Csik Imre az anyja karjárul, olyanokat csókol a kis pufitos pofácskáján, hogy szinte csattan; és nevetve nézdegéli; mintha most találta volna a bokorban.

- Nézd csak, milyen fekete a szeme! - mondja selypítve.

És a szép Magda mosolyogva nézi, hogy milyen fekete a szeme a fiának.

- Mondjad, fiam: apa!

A kis féreg együgyű képpel nézi az apját. A szájacskája megmozdul:

- Hapapap.

Ez tetszik Csikének.

- Mondjad, fiam: apa!

Elmondhatják tízszer-hússzor. A Fercsi gyerek mindig csak azt feleli:

- Hapapap.

De ez mindig új és mindig meglepő. Pál úgy véli, hogy a szó kimondása kifogástalan, sőt kellemesen is hangzik. Olyan büszkén néz a fiára, mintha merőben annak az érdeme volna, hogy ő apa.

Az anya nem olyannak látja. Azt mondja neki:

- Jaj, te kis angyal!

Eközben odatelepedtek az uraság aratói is. Hej, ti királyok, királykisasszonyok és királylegények, ti pápák, bárók és grófok és aranykanalú nagy urak, ha a ti magatok drága tálaiban ilyen jó falatokat találhatnátok! Ha a ti jégbe hűtött cifra üvegeitekből olyan jóleső italt tudnátok húzni, mint ezek húznak itt a csöcsös korsóból vagy a csobolyóból! Ha a ti szmirnai és lyoni művészettel puhított díványaitokon és hentergőiteken olyan ékes nyugalmat tudnátok találni, mint ezek itt a vadkörtefa kétujjnyi kis gypén, mikor ebéd után egy rövid félórácskát szenderegnek!

Csik Imre is a felesége ölébe hajtotta a fejét. A gyerek mellettük betakarva aludt. A szép Magda egy fűszalat húzott olykor el az ura bajuszán. Imre be akarta kapni mindig a fűszalat. Játszottak, mint a gyerekek.

- Nini - mondja az ispán -, a Matyi.

Csakugyan az jött az úton, a Tóth Antal szamara.

Honnan jöhetett egymagában?

A jó Isten tudja.

Mert Tóth Antal el szokta adni a szamarat, és a szamár mindig visszatér hozzá.

A Matyi sétálva ment hazafelé. Nyomán felporzott a kociút. Olykor megállott, és letépett valami zöldet az árokpartról, és útközben eddegélte. Egyszer csak lefeküdt a porba és meg-hempergődzött.

- Eső lesz - mondta Gönczöl Illés.

- Az lesz - felelt rá az egyik arató -, hangyákat láttam, ahogy visszafelé vitték a tojasukat.

Az égen csak egy kis fehér felhő látszott. De meleg volt. Egy légy csípése olyan volt a kezemen, mint a tűszúrás.

A szamár eltűnt már a kociútról. Helyette könnyű forgószél jelent meg az úton, és a port magasra sodorta.

Amint a forgószél hozzánk ér, egyszer csak látom, hogy az egyik aratóleány beleröpíti a sarlóját.

Egyik se szólt rá semmit. Magam is tudtam, hogy a forgósél most rútul járt. Mert a forgósél nem egyéb, mint az ördög meg egy boszorkány. Összeölelkezve táncolnak. De mi is volna egyéb? A levegőben valamelyik ördög tartja a lakodalmát. Egy-egy táncoló pár olykor leér a földre és látnivaló, hogyan sodorja a port magával.

A sarló bizonynal megvágta a táncolók lábát. A leány kifut az útra, nézni, hogy van-e ott vércsepp? Vércsepp nincsen, de majd holnap meg lehet látni, melyik öregasszony jár sántítva.

Az égből csakugyan valami nagy sor történik. Sötét palaszín szürke felhők tolonganak oda-fenn. Néha egy lomha szörnyeteg alakú elő-előválnak. Az a sárkány, amelyen fölszállott valamelyik tóból a garabonciás. Honnan jöttek ezek a felhők? És hova mennek? Mi a szél, amely nyomni tud meg csavarni, rázni, szórni, emelni, morogni, sziszegni és sírni? Hát mi az? Levegő? Pusztán levegő? Föl tud kapni a levegő egy marok port a földről, hogy szétszórja a tarlón? Ki tudja ragadni a levegő az újságpapirost az ispán kezéből? A semmi nem olvas. A szél pedig magasra emeli az újságot, és forgatja, olvassa.

Az iskolában persze nem tanul erről senki, de hát arra való a két szeme, hogy lássa. Amit a tanító mond, hogy a szél nem egyéb, csak levegő, a levegő pedig nem egyéb hidrogéniumnál meg oxigéniumnál, azt is lehet hinni. Az andocsi szűzről soha nem tanította senki, hogy az csak olajfesték. - Csuda az! Hát mért ne higgyünk abban, hogy a föld színe felett lelkek kavarognak!?

Íme, a fecske is, mintha már fönt nem volna elég helye, csaknem a földet érinti gyors kanyargásaiban. A magasság és a mélység megtelik várakozással. Az ég színe szinte fekete. És íme, alácsikázik a nyomott csendben egy cikcakkos, hegyes villám. Dehogy villám: istennyila. Az Isten meglátott valahol egy gonosz ördögöt és lesújtotta.

A hatalmas lövéstől megrendül a föld a sarkában. Hol vagytok, festők, hogy vászonra vernétek azt a képet, amint az ördög a mezőn élettelenül elterülve fekszik, s mellében áll az Istennek izzó piros nyila.

A zápor zuhogva ömlött alá.

Az aratók elmélázva, hallgatva nézték az esőt. Csik Imre kibontotta a szűrét, és rátakarta a feleségére.

Kék pille

Van a méhesemben egy szalmadívány. Mikor a napóra igen fekete vonással mutatja a délutáni időt, oda szoktam leheveredni és olvasgatni vagy szenderegni. Mert olvasni is jó, meg aludni is jó. Mikor olvasok, úgy érzem, mintha egy másik embernek a lelke volna bennem, és ez gyönyörűség; mikor pedig alszom, úgy érzem, mintha az én lelkem volna egy másik emberben; és ez is gyönyörűség.

Most a néhai jó Szalárdi János *Síralmas Magyar Krónikája* van a kezemben. De se nem olvasom, se nem alhatnám. Csak üldögélek a szalmadívány sarkán, és a fejemet a kezemre támasztva, elmélázva nézem az ajtó elé ereszkedő diófa lombjain át a kertemet.

Micsoda sokadalma ez itt az életnek!

Nincs a földön egy tenyérszerű térség, amelyen valami növény meg ne vetette volna a lábát. Ezernyi ezer rejtelmes élet emeli itt az ég felé a leveleit meg a virágait. Táplálkoznak a földből. Isszák a harmatot. Várják a napot reggel, az éjjeli árnyékot este. Az ágak meg a levelek

érintik, takarják, nézik egymást. A virágok ide-oda fordítják fejüket; hajladoznak, mint a susogó leányok. Egy lila színű, bájos mákvirág, mintha valamit keresne a földön. Egy liliom, mintha a szilvafára nézne. És a borsóvirágok erre-arra hunyorgató, mosolygó szemek. Mind-ezek között pedig ezernyi ezer más élet rejtőzik: csigabigák, akik föl-fölágaskodnak egy-egy levélre: végigsétálnak a cukorborsó karóján, és jobbra-balra gukkerozzák a kert világát. A rózsabokrokon gyöngye kis aranyszemű levelészek halványzöld tüllruhákban. A ribizlibokrokon gömbölyű kis katicabogarak. Szanaszét meg ide-oda vitorlázó pillangók, akik életének úri mivolta abból is kitetszik, hogy soha egyenes irányban nem szállanak, hanem csak ötlet szerint ki meg be, egyik virágcsárdából a másikba, és mindennap lerészegednek.

Mennyi élet!

És mindnek van gondolata, vágya, akarata, vidámsága vagy szomorúsága. Mind családos életet él, szeretkezik, haragoskodik, dolgozik és alszik, éppúgy, mint az ember.

A méhes deszkáján egy kis nefelejcsszín kék pillangó jelent meg. Ismerem ezt a pillangófélét: a lycaenák bájos családjából való. Mikor a nap már lehajlóban van, ott rajzanak az erdő tisztásain meg a kaszálatlan réteken, a láncvirág fehér pehelygolyói fölött. Néha egy-egy csoport összegomolyodik a virágok fölött, és mint valami kék labda, forog föl- és alászállva a levegőben.

Mi ezeknek az életük?

Csupa gondtalanság, játék és vidámság.

A kis pillangóról Bozóki Ilonka jutott az eszembe, az én kis kék szemű, kék ruhájú tanítványom. Ilonka is a mezőn él, a pity pangók, temondádfüvek, harangvirágok és kikericssek között, mert libapásztor. Kedves kis fehér arcú gyermek. Napestig dalol, meg röpköd a mezőn. A minap, hogy a kőhídon megállottam, ott láttam őt a fű között. A fűzbokor árnyékában ült, és egy bodzafadarabra öltögetett rongyokat. A fadarabból baba lesz, a rongyokból selyemviganó. Aztán a fadarabot odaszorítja ahhoz az együgyű kis szívéhez. Szereti. Mert a szívnek szeretni kell, ha rongy, ha fadarab!

Csendesen álltam ott, mégis megérzett. Az ember megérzi hátulról is, ha nézik. Fölugrott és hozzám futott. Átölelte a két lábamat, én pedig megsimogattam.

- Tudok még mindent - szólt a kezemet megfogva -, kérdezzen.

- Hát mondd meg, hogy miért teremtett téged a jó Isten?

És a kis leány az iskolai éneklő hangon felelte:

- Azért, hogy Őt megismerjem, szeressem, neki szolgáljak és üdvözlök.

A szeme szinte könnybe lábadt a boldogságtól, hogy nekem felelni tudott.

Aztán megmutatta a babáját.

A babához adtam egy piros selyempántlikát, ami a könyvemben hevert, meg kifaragtam a baba fejét.

Mondom, így eszembe jutott a kis Bozóki Ilonka, mikor a kék pillangó felém lebegett, és leszállott egy rézsögre, éppen a macskám feje elé. A macskám ott aludt a napon. Szinte szétfolyva feküdt ott féloldalt, elnyújtva mind a négy lábát. Most azonban, hogy a pillangó odaröppent, megmozdult és az egyik lábával rákapott. Azután lomha mozdulattal visszavonta a lábát; a szemeivel hunyorgott, megszagolta és tovább aludt.

A pillangó meg ottmaradt szétesett szárnyakkal, mint két kék virágszirom. Soha többé nem látja ez a virágok országát, nem kereng a napon az ő kis testvéreivel.

Volt.

Nincs.

Mi célja lehetett vele a teremtésnek, hogy életet adott neki, átdajkálta éveken keresztül a hernyó- meg a bábákon, aztán pompás kék bársonyszárnyakkal csinosította föl, és a virágok illatos világába tette lakónak, s végül egy nagyobb állat egyetlen vad mozdulatának engedte áldozatul.

Arra gondoltam, hogy megütöm a macskát.

De minek?

A természet gyilkossá nevelte, s csupán bennem kiáltott föl az igazság hangja megtorlásért.

Szerencséje volt mégis a macskának, hogy a kertajtó megzördülése elfordította tőle a figyelmet.

Ki jön?

Egy ünnepi ruhába öltözött, sovány kis parasztasszony.

Egyenesen a méhes felé tart. Félrehárítja az útba hajló almaágakat.

Most megismerem: Bozókiné, az Ilonka anyja. Sír. Temetést jelent?

- Ki halt meg, lelkem?

- A kisleányom.

- Ilonka?

- Az.

- Mi baja volt? Mi érte?

- Torokgyík.

Leült a deszkára, és nagy fehér zsebkendőjébe takarta el az arcát.

A macskám már eltűnt onnan. Nekem mégis úgy rémlett, mintha a fák árnyékában egy másik hunyorgó szemű, óriási fekete szellemmacska lebegne el, ahogy a ragadozók szoktak: lomhán és nesztelenül.

A nagy eff

HOGYAN KELETKEZIK A KÖZMONDÁS?

Valamelyik inséges esztendő után történhetett, hogy a gazdák összeadtak egy-egy véka gabonát, és fölrakták az iskola padlására. Attól kezdve, akinek télen vagy tavasszal elfogyott a kenyere, a közös gabonából vett kölesön. Most is így van. A kölesönt csapva adják; tetézve kapják vissza. Amit a csapófa levisz a vékáról, az a kamat. Hát ez a mi takarékpénztárunk.

Szent Mihály napján van a közgyűlés. Akkor az iskola tájéka jövő-menő emberekkel népesül meg. Ki egy zsák gabonát hoz a hátán, ki felet. Törlesztenek vagy egészen is kifizetik az adósságot.

Csak az egy Tóth Antal jön üres zsákkal.

Mindenki tudja, hogy őt a nyáron a jég csúfolta meg. Ő az egyedüli, aki nem biztosított.

- Majd bizony - mondotta - két forintot adjak a cekurálásért; eddig se bántott a jég, ezután se bánt.

És megitta.

Persze, mikor a jég lecsördült az égből, ugyancsak hajigálta az udvarra a baltát meg minden éles szerszámot, de a jégeső nem ijedt el attól.

A kisbíró kiméri neki a két véka búzát, három véka rozsot. Én addig az írást készítem meg:

„Alólírott két véka búzát, meg három véka rozsot vettem kölcsönbe a község magtárából. Egy év múlva megadom.”

Ennek alája kell írni. Többnyire keresztjegyet írnak. Van olyan, aki azt sem ír, csak éppen megérinti a toll szárát, aztán én írok helyette. Ez az érintés szent. Az illetőnek a lelke átszáll a tollba, és benne van, amíg a nevét leírom. Soha nem történt, hogy valaki megtagadott volna ilyen aláírást.

Tóth Antal eddig szótlanul és kedvetlenül állott az emberek között. Széles bölényarcán látszott, hogy megalázottságot érez. De ahogy odatámasztják a zsákját a falhoz, fölemeli a fejét. Körülpillant és azt mondja kevélyen:

- Aláírom a nevemet.

Valami tíz ember tib-láb és beszélget az iskolában. A szóra valamennyien elhallgatnak. A kisbíró is beledöfi a lapátot a gabonahalomba, és a pipáját elővonja. Közelebb lép az asztalhoz. Lássuk, no! Bizony, még kitudódik, hogy Tóth Antal írástudó ember!

Odatolom a papirost Tóth Antal elé. A tollat is megmártom, és odanyújtom neki.

Tóth Antal ünnepi mozdulattal veszi át a tollat. Az ünnepi mozdulatán azt értem, hogy már a levegőben előre hozzáilleszti az ujjait. Aztán meg úgy tartja, mintha szivar volna.

A papirosra néz.

- Hagy ülök le - mondja -, állva nem tudok.

Otthagynom a széket. Leül. A bajuszát végigsimítja. A két könyökét az asztalra teszi.

- Hová írjam? - kérdezi dologhoz illő komolysággal.

- Ide - mondom -, az aljára.

Megmártja a tollat nagy óvatosan, és a tollnak a hegyére pislog. Hogy mit néz rajta, nem tudom. Talán a tintacseppet nézi. Egy olyan mozdulattal, aminővel az ázott kalapot szokták megsuhintani, lefröccsenti a tintát oldalt a padlóra, aztán megint nekikönyököl, és lassan, vigyázva, a papirosban megakadozva, leír egy vastag kampójú, meredt nagy T betűt. A szárát alulról fölnek húzza, és egy pindurka pántlikát csinál rá. Az így megmunkált, hórihorgas betűvel meglehetősen látszik. Föl is veszi a bal kezével a pipáját; egyet szippant, és újra leteszi. Az ó betű hasonlóképpen lesikerül. Igaz, hogy a T betűhöz képest olyan piciny, mint a toronyhoz képest a hordóabroncs; és semmi összetartozandóság nem mutatkozik a kettő

között, de azért jól van az. Fodor András egy aujnya szóval és fejbiccentéssel fejezi ki rá az elismerést.

A pipák meg az arcok figyelemmel hajlanak az asztal fölé. Tóth Antal azonban nem ügyel rájuk: harmadik betűnek megint egy irtózatossá nagy T betűt kanyarít, szinte megsercen belé a kalamus.

No, de itt meg is áll.

Néz. Vakarint egyet a tarkóján.

Megmártja, kifröccsenti a tollat. Színtelen szeme rámered a papirosra. Újra márt, meg újra fröccsent, és újra néz anélkül, hogy tovább írna.

- No - fakad ki a bakter -, ha a végömet érzöm, kendőt hívom el végröndölötöt írnya.

- Ha addig be nem áll valahová íródiáknak - teszi hozzá Istenes.

Tóth Antal belevörösödik a nagy gondolkozásba. A homlokán kesze-kusza ráncok torzolódnak össze.

- Szentje ne légyön - mondja a tollat mérgesen lecsapva -, elfelejtöttem a nagy efföt.

S fölkel és úgy elsiet az iskolából, mintha hajtanák.

Úgy október vége felé történt, hogy Barucz András megbízta Fodort, hogyha már a városba megyen, hozzon a fiának egy ábécéskönyvet, a feleségének meg valami orvosságot, ostyát is hozzá, meg a hordók kifüstölésére islógot.

Fodor meg is érkezik este. Rakja a könyvet meg az orvosságot az asztalra.

- Hát az islóg? - kérdi Burucz András.

- Tyű, az áldóját - feleli Fodor, föllebb taszítva a homlokán a kalapját -, úgy elfelejtöttem én azt, mint Tóth Antal a nagy efföt.

Büntárgyalás

Marci új irkát vett. A kezében hozta, hogy össze ne gyűrődjék. Az irka sárga volt, mint a citrom. A keze piros volt, mint a mályva. Az orra is piros volt: kicsípte a hideg. Már bizony közel járt az idő a két órához, mikor Marci az iskolába ért. Bizonyosan az irkavétellel töltötte el az időt. Sietve jött pedig. A nagy vászontarisznnya ide-oda lóbálódott a térdén; s az új csizmácska szaporán kopogott. A dombon csúszka van. Hogy hamarabb leérjen, nekifutott. A végén egyet hemperedett a havon, s bizony a levegőbe rúgott. De az irkának szerencsére nem esett baja.

Az iskolában halk zajgás van, mikor Marci belődul. Mindig így szokott lenni a tanítás előtt. A gyerekek beszélgetnek, mint az emberek, komolyan, tréfásan, a dolguk szerint. Mindenki beszélhet a körülötte ülőkkel, csak kiáltania nem szabad. Aki kiált, annak a nevét Istenes Imre fölírja a táblára.

Marcinak a második padban van a helye, Kószó Jancsi mellett. Jancsi is hétesztendős fiú. Eleven, kis barna gyerek. Mindig lecsog a szomszédjaival, hol az előtte ülővel, hol a mögötte ülővel. Még mikor csendesen kell ülnie, akkor is könnyebb a lelkének, ha a lábát rázhatja, vagy ha a rátekintőnek a szeme közé kaffanthat, mint a kutya szokott kaffantani a légyre.

De éppen azért is ül Marci mellett. Marci komoly és nyugodt vérű. Ha sohase szólna, azt lehetne vélni, hogy mindent tud, mint a püspök. Nem tud pedig szegény semmit, csak éppen a szeme okos.

Hát Marci beül a padba. A nagy báránybőr satyakot begyűri maga elé. A kis zömök tintás-üveget leoldja a madzagról, és a padra állítja. Oda állítja az új sárga borítékú irka fölé. Aztán belenyúl a vászontarisznyába, s kiemel onnan egy táblát, egy nagy fanyelű bicskát, egy könyvet, egy birsalmát és egy tekercs madzagot. Végül már könyékig nyúl a tarisznyába, s még az ottmaradt szerszámok közül egy tollszárat kotor elő.

A tollszár vasában farral kifelé áll a réztoll. Kirántja, és rátűzi a vasra.

E készülődések alatt hárman is elkapják előle az új irkát, és megnézik. Ilyen Zrínyi Miklós-os irka van elég az iskolában, de azért megnézik. Zrínyi Miklóst is megnézik, az egyszeregyet is megnézik. Megolvassák, hány a levél az irkában, pedig soha sincs se kevesebb, se több hatnál.

Marci mind a háromszor visszarántja az irkát. Utoljára kapja a nagy birsalmát, ráteszi. A birsalmához már nem mer senki se nyúl. Az már haragot keltene. Annak nebánts a neve.

Marci a foga közé veszi a tintásüveg dugóját, és egyet csavar az üvegen.

A szomszéd mindeddig a padon térdelt, s a mögötte ülő leánnyal valami palavesző cseréjét tárgyalta. A csere elvégződött. Jancsi megfordult. Hirtelen fordult, ahogy szokott. A dugó éppen akkor cuppant ki az üvegből. Jancsi megtaszította Marcit.

A tinta kilottyant.

Marci visszahőkölt, és kikerekedett szemmel, szinte dermedten bámult az irkára, az almára meg a tarisznára. Az üveg tartalma azon a három tárgyon folydogált. Az irkán fekete Balaton, az almán fekete gyöngy. A tarisznán fekete Tisza, Duna, Dráva, Száva. Csöpög mind a négy folyó a padlóra.

A következő pillanatban lobbort vetett a Marci szeme, s úgy teremtette képen Jancsit, hogy az szegény majd kiesett a padból.

Én éppen akkor léptem be az iskolába.

A gyerekek fölkeltek, és dicsértesséket kiáltottak. De az arcokon a káröröm ragyogása, izgalom és kérdés látszott. Hátról egy leány a szájára tette a kezét, hogy a mosolygását eltakarja.

Mert a pofont mindnyájan látták. S azt is látták, hogy az én két szemem a két gyerekre szegeződik.

Marci sápadt, Jancsi piros. Az iskola csöndes a visszafojtott izgalomtól.

A szavamat lesték.

A pofozkodás nagy bűn. Az emberi arc szent. A pofozkodás polgári szentségtörés.

- Spongyát! - szólaltam meg végre hideg nyugalommal.

Istenes Imrének mondtam ezt. Istenes a tábla mellett ül. Legközelebb őhózzá van a spongya.

- Töröld le a tintát arról a fiúról.

Istenes nagy csöndességben letörölgette az irkát, a padot, a tarisznát. A birsalmán is végighúzta a spongyát. Aztán meglátta, hogy a Jancsi homlokán is van egy babszemnyi folt. A spongyával odatorlított. Több rákenődött, mint amennyi ott volt, de ez az ügynek komolyságán és ünnepiségén mit sem változtatott.

Akkor újra megszólaltam:

- Ez a két fiú, tanítás után itt marad. Most nincs idő arra, hogy tárgyaljuk a cselekedetüket. Értetted, Nagy Márton? Értetted, Kószó János?

- Értettem - felelte búsan a két bűnbeesett.

Komoly és szótlan maradt mind a kettő egész délután. A kezüket soha buzgóbban nem fonták össze a mellükön a magyarázat alatt, és soha jobban nem figyelmeztek. Mindössze egyszer történt a számolás ideje alatt, hogy Marci belenyúlt a tarisznyájába, és kivette a birsalmát. Megnézte komoly szemmel és ugyanolyan komolyan megnyalta. Aztán visszadugta a tarisznyába.

Estefelé elbocsátottam a gyerekeket. Csak a két bűnös maradt ottan, meg két leányka. A két leánynak az iskolát kellett megszöpníe. Sorrendben söprik mindennap az iskolát.

A kapuban útnak eresztettem a gyerekeket, s egy-két percig ott maradtam: beszélgettem Miklósnéval. Harasztot hozott az asszony a hátán az erdőből, szalmazsákban. Azt kérdeztem meg, hogy mire való.

Az asszony elmondta, hogy a haraszt ló alá kell. Nincs szalmájuk. Minden héten kell ennyi a ló alá.

- Hát a maguk ágyába hányszor tesznek friss szalmát?

- Csak aratáskor - felelte az asszony.

Aztán egy másik asszony is jött: Harmaciné, egy fiatal gazdának a felesége. Korán hervadt arcú, fekete szemű asszony.

Az is megállott egy percre, s arra kért, hogy a kisfiát fogadjam be az iskolába.

A fiúcska csak most múlt ötesztendő, és hát én csak azért is megtettem kérését, mert az asszony mindig szomorú. Mért szomorú? Nem tudom. Az ura jó ember, és békességben élnek. Szegényeknek se szegények. Azt mondják, hogy leánykorában valami úrfélébe volt az asszonyka szerelmes, és hogy arra bánkodik. Az asszony a szomszéd vármegyéből való, jó négy óra járás ide a faluja. Lehet, hogy csak azért mondáznak így róla, mert nem ide való.

Hát kis ideig ott beszélgettem a két asszonnyal, aztán magukra hagytam őket.

Mikor bemegyek a szobámba, s pipára gyűjtök, akkor jut eszembe, hogy két rabom is van.

Nézek az iskolába, hát ott ül a két bűnös a padlásig kavargó porban, tárt ablak, tárt ajtó között, hajadonfővel. Mind a kettő a helyén. Ülnek szótlanul, a kezüket a mellükön összefonva. Az arcukon gondolkodás és aggodalom.

- Gyertek be a szobámba!

Bekocognak. Mind a kettőn a térdig érő vászontarisznya. A Marci tarisznyájában ott dudorodik még a birsalma is.

Leülök egy székre. A két gyerek egy intésemre elém áll. Állnak előttem olyan arccal, mint a latrok szoktak az akasztófa alatt.

- Hát, Nagy Márton, te beszélj először.

Nagy Márton hebegve elmondja, hogy új irkát vett, és hogy Jancsi meglökte a tintásüveget.

Azzal megáll.

- Tovább. Még nincs vége.

- Hén aztán..., hén aztán... pofon h... vágtam... h.

- No, most már beszéljen Kószó János.

Kószó János valamivel nyugodtabb. Csak az orra mozog meg a szemöldöke. Már bizonyára sokszorosan átfontolgatta az esetet, s a maga bűnét sokkal kisebbnek tudja, mint a Marciét.

- Nem láttam, hogy izé... mit csinál Marci - mondja ártatlankodva. - Csak ahogy megfordultam, meglöködött.

- Ha tudtad volna, hogy tinta van a kezében, meglökted volna?

- Dehogy.

- No, Nagy Márton! Bűnösnek vádolod-e még Jancsit?

- Nem... h.

- Jól tetted-e, hogy pofon vágtad?

Erre nem felelt azonnal. Egyet nyelt, aztán megint egyet nyelt. A szó nem jön.

- No?

Könnyező szemmel feleli:

- Nem... h.

- Tudod-e te azt, hogy nagy bűnt cselekedtél? Hogy az ember arca a lélek virága! Aki az arcot megüti, a lelket üti meg!

A fiú szeméből könnyek görgögnék.

A szavakat aligha értette; de a hangnak is van értelme, mikor a hang a szívhez szól.

- Bánod-e, hogy ezt cselekedted?

- Bánom, h.

- Hát ha bánod, csókold meg ott, ahol megütötted.

Jancsi odafordítja az arca jobb felét. Marci bűnbánattal megcuppantja. Aztán megint állnak várakozó szemmel, de most már nyugodtabban.

- Haragszol-e még, Jancsi, Marcira?

- Nem haragszok - feleli a fiú csöndesen.

- De ennek most nincs tintája. Megfelezed-e vele a magad tintáját?

- Meg.

- Hát akkor elmehettek.

Az ablakon utánuk néztem. Kint a havas kocsúton csöndesen ballagtak egymás mellett. A dombon, a keresztnél Marci megállt. Belenyúlt könyékig a tarisznyába. Jancsi is megállt, s várakozón nézte a munkálatot.

Marci előmunkálta a tarisznya aljából a nagy birsalmát meg a bugylibicskát. Az almát kettévágta. Odanyújtotta a felét Jancsinak.

A mi öreg eperfánk

Ezt a tárcát voltaképpen nem is érdemes majd elolvasni.

Az eperfánkról szól, a mi öreg, lombos eperfánkról. Minden háznál van efféle lombos, öreg eperfa Magyarországon. Budapesten nincs. Mert Budapest nem is Magyarország. Budapest külföld.

Hát mondom, nem érdemes elolvasni, amit az öreg eperfánkról írok. Nem is másnak írom, csak magamnak. Tartozom vele, hogy nyomtatással tiszteljem meg. Sokszor megvendégelt gyerekkoromban. Sokszor megvigasztalt. Szeretem. A fiammal gyakorta emlegetjük, és álmomban suttogni, sóhajtozni hallom a leveleit.

A mi öreg eperfánk, Isten tudja, hány esztendő, és hogy mikor került a házunk elé. A nagyanyám apja, az öreg Péter bácsi is úgy emlegette, mint a gyerekkori ebédjeinek kedves kiegészítőjét. Falun ugyanis nem teszik ebéd végeztével a gyümölcsöt az asztalra, hanem fára mászik az egész férfitársaság.

Én is rájártam, míg gyerek voltam; de, bizony Isten, most sem állhatom meg, mikor otthon vagyok.

Hát még a fiam. Azt egész nyáron lehetetlen fotográfus elé állítani. Magam is csak a ruhája után indulva válogatom ki a kis mezítlábas, falusi cimborái közül.

Édes, öreg szemű, fekete epret terem ez a fa minden esztendőben.

Ilyenkor, mint a jó édesanyát, ellepik a gyerekek, és dőzsölnek rajta. A vén fa szeretettel himbálja őket a karjain. Árnyékot terít rájuk és beborítja, simogatja a fejüket lágy, zöld tenye-reivel.

Mert ennek a fának lelke van.

Nyári estéken órákig el tudom nézni mozdulatlan, rejtélyes alakját, amint ott áll elmélkedve, hosszasan kiterjesztett, nagy, sötét karokkal a kapunk mellett. És hallgatom a csöndes, lassú lélegzetét.

Olykor oda is megyek. Alája állok, és karjaimat a kerítésre fektetve, kibámulok a csöndes, hangtalan sötétségbe. Azt gondolom, tizenhét éves vagyok; és várom Mariskát.

Mariska is tizenhét éves. A harmadik szomszédban lakik. Véletlenül erre szokott jönni. A sötétben nem látom őt, csak a ruhája susogását hallom. Egyszer csak ott terem. A kerítésen át megöleljük egymást. Ő azt súgja:

- Te édes.

Én azt súgom:

- Te kedves.

Aztán érzem, hogy az arca az enyémhez simul. A szemeim megtelnek könnyekkel.

- Valaki jön...

- Nem. Nem jön senki.

Az eperfa eltakar bennünket. Nem tudja más senki, hogy az édes pillanatnak bűbajos rajzával több van a szívünkben.

De most hiába várom Mariskát. Jól tudom, hogy nem jön el. Meghalt. És én mégis várom őt. Hátha nem igaz, hogy meghalt. Csak itt gondoltam el a hosszú várakozás alatt. Sokszor gondoltam effélét. Azt is gondoltam már, hogy öreg, fehér hajú ember vagyok. Az sem volt igaz. Az ember tizenhét éves mindig, mindig.

Az anyám kiszól az ajtón, hogy meghülök, és hogy feküdjem le, mert már elmúlt tíz óra. Engedelmeskedem. Milyen jó, ha az embernek anyja van. Egy lomb lehajlik. Azt átölelem és megcsókolom. Érzem, hogy a fán meleg remegés fut át, és hogy utánam integet, mint akkor, mikor először vittek a városi iskolába.

Kinyitom az ablakot. Látom, hogy az ég kitisztult. A hold aransarlója széthasogatja a fellegeket, és titkos angyalkezek csillagokat vetnek a felhők barázdáiba.

Lefekszem; és fejemet a karomra hajtva hallgatom a vén eperfának szerelmes-gyöngéd meséit, amiket halkan besuttog hozzám.

Történetek ezek szavak nélkül. Egybehullámzó, alaktalan gondolatok, amiket csak a szívével ért meg az ember. Lombjainak apró fekete árnyékai ide-oda sétálnak az íróasztalomon. Az egyik lomb lehajlik és bekukucskál hozzám. Szeretné bedugni a fejét az ablakon és nézni engem csöndesen, szeretettel egész éjen át.

Ilyenkor olyan szép, kedves és ábrándos a mi vén eperfánk, mint Mariska volt, a tizenhét éves, falusi leány.

De mikor nem érkezik meg a holdvilág, s a csillagokat tömegesen birkózó fekete felhők takarják, akkor a mi eperfánk szenved. Panaszos sóhajtásokkal emelgeti a lombjait. Takargatja magát a szél ellen, amely vad kegyetlenséggel ostromolja egész éjen át. Tépi a leveleit, csavar-gatja és összetördeli az ágait, miközben az eperfa sír és sikoltoz, mint egy gyöngé öreg-asszony.

Ilyenkor bezárom az ablakot, de azért egész éjen át hallom e kínos küzdelem zaját. Ismeretlen, gonosz nagyhatalmak erőszakoskodnak a levegőben. Zúgva rohanják meg a házunkat, az eperfánkat. Lobogó tűznyilak suhannak el a háborgó levegőben és csapnak le rettenetes csattanással.

Szeretném ilyenkor védelmezni az öreg eperfánkat, de magam is félek. Fölkelek. Megtapogatom az ablakot, hogy jól bezártam-e. Jól. De azért hallom, hogyan akarják megölni.

Reggelre elvonul a vihar. Tiszta az ég. De az öreg eperfa még tele van könnyekkel; s megkuszáltan, búsan néz alá, a sárba gyalázott leveleire.

Diákkoromban, midőn a budapesti kórákások közé kényszerítettek tanulni, esténként mindig rágondoltam a mi vén eperfánkra.

Magam előtt láttam a barátságos, öreg, zöld eperfát, amint ott áll komolyan és mozdulatlanul, mint egy őr, az udvarunk elején, a kapu mellett. Két nagy karját a háztetőre nyújtja, s mintha az én lelkem volna, ráborul a kis falusi házunkra; és öleli, öleli.

Riska

Könczöl János tartozik a községnek harminc forint földbérlettel. A termés rossz volt. Könczöl János „pöcsétet” kap, hogy három nap múlva licitálják.

- Sebaj - mondja a kezével legyintve -, behajtom a Riskát holnap a vásárra.

Az asszony helyesli ezt. A tehén árából lehet másik tehenet venni, meg a harminc forint is kikerül belőle. A másik tehén idővel csakiszen jó tehénne nevelődik, ha gondozzák.

- Lakjatok jól utoljára tejjel - mondja vacsorakor Könczölne a gyerekeinek -, holnap ki tudja, kaptok-e?

A hat gyerek összenéz. A hír nem tetszik.

Másnap reggel tehát kihajtodik a Riska. Nem valami különös tehén, csak afféle parasztnak való, kurta szarvú, téglaszínű kis barom. Az egyik szarva legörbült még kicsi korán, a járása meg totyakos, mint az öregasszonyoké. De jó tehén, mert mindig sokat ad, és okosság tekintetében sem utolsó. Mikor tavaly a csordást megütötte az istennyila, ez az egy tehén hazajött maga a csordáról, és bebögt a kerítésen.

A falu akkor összeszaladt, hogy miért jött haza a Könczölék Riskája. De persze a Riska nem tud emberi nyelven szólni. Úgy mentek ki aztán a legelőre, és meg is találták a csordást az árokban, a jegenyefa alatt. És íme, most a Riska megválna a háztól meg az egész falutól. Amint kihajtják az istállóból, megáll az udvar közepén, és bög, közben odadörgöli a homlokát a kút kávéjához.

- Nye te, nye - mondja János, gyöngéden rápöcögtetve a botjával.

A tehén az utcáról visszafordítja a fejét a ház felé. János is visszapillant.

Ott áll az asszony az ajtóban, a gyerekek között, és törülgeti a kötényével a szemét.

- Nye te, nye - mondja újból János, továbbindítva a tehenet.

Aztán, hogy a tehén csendes ballagással megindul az országúton, János leveszi a kalapja mellől a makrát; rátöm és kicsihol; és megy a tehén után, látszólag egykedvűen.

Útközben találkozik Gál András sógorral, aki kereket visz a hátán a kovácshoz.

- Hová? Aggyisten! - mondja Gál András.

- Vásárra, aggyisten! - feleli Könczöl János.

- Vásárra-e?

- Vásárra.

- Eladja kend?

- El én.

- Aztán mér adja el kend?

- Mér? Hát azért, mer muszáj.

- Muszáj-e?

- Muszáj hát.

- Hát aztán mér muszáj?

- Hogy mér muszáj? Azért, mer nem tok fizetni.

- Nem tud kend fizetni?

- Nem ám.

- Hát aztán mér nem tud kend fizetni?

- Mér? Hát azért, mer nincs pénzöm.

A tehén már jól előrehaladt. János hozzáemelinti a kalapjához a mutatóujját. És a tehén után siet. Gál András is tovább-ballag a kerékkal.

Útközben előtalálódik Kovács István is, aki a háza előtt pipázik.

- Hova? Aggyisten! - kérdi Kovács István.

- Vásárra, aggyisten! - felel Könczöl János megállapodva.

- Vásárra-e?

- Vásárra.

- Eladja kend?

- El hát. Persze hogy eladom.

- Aztán mér adja el kend?

- Hogy mér adom el? Hát azér, mer muszáj.

- Muszáj-e?

- Muszáj hát.

- Hát aztán mér muszáj?

- Hogy mér muszáj? Azér, mer nem tok fizetni.

- Nem tud kend fizetni?

- Nem ám.

- Hát aztán mér nem tud kend fizetni?

- Mér? Hát azér, mer nincs mostan pízöm.

Még három emberrel elmondódik így a párbeszéd, azután Könczöl János kijut a faluból.

A falu végén dombra fordul az út. A Riska megáll a domb tetején, és visszafordítja a fejét.

- Nye te, nye - mondja Könczöl János, megütögetve a botjával.

A tehén előrenyújtja a nyakát, és bög.

- Ejnye, hogy az Isten... - mondja mérgesen Könczöl János.

De ez csak olyan méreg, amivel magát keményíti az ember.

- Ne bögj, Riska - mondja aztán szelídebben -, lehet, hogy jobb gazdád lesz, mint én voltam.

A Riska még mindig nem bögte el a bögnivalóját. Ráfordítja nagy fekete, okos szemét Jánosra.

Bizony Isten, megszólal még ez a baromállat, ha sokat beszél vele az ember!

És mérgesen rácsapkod.

Déltájban hintórobogás hallatszik az országúton. János meg se fordul. Ismeri a robogásáról a hintót. Az uraság hintója a faluból. Félrehajtja az útból egy kissé a tehenet, és ballagdál utána nyugodtan.

Csakugyan az uraság jön.

Megállítja a hintót.

- Hová, János?

- A vásárra, nagyságos uram.
- Miért adod el a tehenedet?
- Nem tudok fizetni.
- Mit gondolsz, mennyit kapsz érte?
- Nem tudom.
- Hetven forintot?
- Talán annyit kapok.
- Hát a gyerekeknek mi lesz?
- Lesz, ami lesz - nyögi János.
- Hát, Jánoskám, megveszem én annyiért a tehenedet.
- Mennyiért, nagyságos uram?
- Hetven forintért.

János a fejét rázza, és csöndesen válaszol:

- Annyiért nem adom, nagyságos uram.
- Hát mennyiért?

János ránéz a tehenre, s gondolkodik:

- Kapok én ezért nyolcvanat is. Nagyon jó állat!
- Hát megadom a nyolcvanat.

Az uraság belenyúl a bugyellárisába.

A tehen legel.

János ismét ránéz a tehenre, és a fejét vakargatja.

- Nagyságos uram - mondja -, kapok én ezért többet a vásáron.
- No jó, hát még tíz forinttal megszerzem. Itt a pénz.
- Ne bőgj - mondja János, botot emelve a tehenre -, nem akar elválni tőlünk ez a cudar pára, mink neveltük szegényt. Megér ez száz pengőt is, nagyságos uram.
- No, annyit nem ér, János, de hát én azt is megadom, csak azért, mert gyerekpajtások voltunk. Hallod, hát itt a pénz, fogd.

János még mindig nem nyúl a pénzért. Csak vakargatja a fejét hol elől, hol hátul. Nézi a tehenet, amely legel is, bőg is az országút zöldjén; s mikor legel is, rájuk pillog bánatosan.

- Százhuszon alul nem adom - nyögi végre elhatározottan.

Az uraság egyet gondol. Kivesz még húsz forintot a tárcájából.

János, ezt látva, kimelegszik.

- Nem adom - mondja -, nem lehet.
- No, ha nem adod - felel az uraság -, majd a vásáron találkozunk.

Könczöl János azonban nem megy a vásárra.

Visszafordítja a tehenet, és ballagdál utána csöndesen hazafelé.

Este van, mikorra hazaér.

A gyerekek örömkialtásokkal ugrálják körül Riskát, és behajtják az istállóba.

- No - kérdi az asszony -, nem tudta kend eladni?

- Tudtam vóna - feleli János, letéve a tarisznyát a válláról.

- Mennyiért kérték?

- Mit gondolsz?

- Hatvanért.

- Többért.

- Hetvenért!

- Hohó!

- Nyolcvanért!

- Még feljebb!

- Százért?

- Micsoda? De Isten engem - mondja Könczöl elégedetten -, még tán százötvenet is megadtak volna a Riskáért.

A gyerekek zsvajgása behallatszik az udvarról: „Riska, Riska! Jó estét, Riska! Itt a kenyérem, Riska, neked adom!”

- Gyere, no - mondja János az asszonynak -, nézzük meg mink is a Riskát.

Az okos kutya

Sokféle okos kutyáról hallottam már beszélni, de olyan okos egy sem volt, mint a Sajó.

Sajó a városban élt, s egy öreg nyugalmazott kapitánynak volt a kutyája.

A kapitánynak valamikor a háborúban elhordta egy ágyúgolyó mind a két lábát a térden alól, azért hát a kapitány falábon járt. Bizony nehéz ezt megszokni. Nem is lehet annyit járni falábon, mint amennyit saját lábunkon járunk.

A kapitánynak sem volt senkije, csak egy kutyája, a Sajó.

Ez a kutya hordott neki a boltból mindent, amit akart. A kapitány felírta egy cédulára, mit kíván, és azt táskába vagy kosárba tette a pénzzel együtt. Azután megmagyarázta a kutyának, hogy hova, melyik boltba menjen.

A kutya vidáman és fürgén rohant el, hogy a megbízást elvégezze.

Az emberek megálltak az utcán, s utána néztek a villámként elsuhanó kutyának.

- A kapitány kutyája - magyarázta egyik ember a másiknak.

És hozzátette:

- Többet ér sok szolgánál.

Persze visszafelé már vigyázatos lassúsággal jött a Sajó, hogy kár ne essék a portékában.

Egy hideg őszi napon így szólt a kapitány a kutyájához:

- Kedves négylábú szógám, nincs kedvem ma ahhoz, hogy elmenjek ebédelni a vendéglőbe. El tudnád-e hozni az ebédemet?

A kutya vidám ugrálással és csillogó szemekkel felelt.

A kapitány elővett egy nagy kosarat. Beletette a fehér asztalkendőt, és abba a levelet, amelyben megírta, hogy micsoda ételeket adjanak a kosárba, és hogy az egészet bízzák rá a hű és okos kutyára.

A vendéglőben ezt meg is tették.

Sajó a fogai közé vette a nehéz kosarat, és elindult vele hazafelé.

Hanem mi történik?

A finom peccsenyeszagot megérzik ám más kutyák is az utcán. Körülfogják Sajót, és bizonyosan azt mondják neki kutyanyelven:

- Osztozzunk, pajtás!

Sajó mérgesen morog. Leteszi a kosarat, és jobbra is, balra is kaffant egyet a kutyákra. Bizonyosan azt mondja:

- Elmenj innen, mert leharapom a füledet!

Azután, hogy tért kap, újra fölveszi a kosarat, és cipeli tovább hazafelé.

A kutyák szaporodnak. Sajónak már minden tizedik lépésnél meg kell állnia. De vitézül védi a gazdája ebédjét.

Már közel van a házajtóhoz, midőn az egyik kutya hátulról kirántja az asztalkendőt. A kendőt a gonosz kutyák megragadják és húzzák. Sajó ugrik, és harap jobbra is, balra is, de az ételeket többé meg nem mentheti. Csirke, kalács, kolbász, lencse, minden martalékul esett a kutyáknak.

Sajó pedig keservesen vonítva állott az ajtónál. Sírt, hogy ilyen szégyen érte.

Hanem a kapitány látta az ablakból az esetet, és bizony nevette is.

Bebocsátotta az ajtón a kutyáját, és megdicsérte. Azután pedig magával vitte a vendéglőbe, és olyan finom ebédet fizetett neki, aminőt még a király kutyája sem evett soha!

Megjárta Jancsi

Jancsi kapált az apjával. Nem könnyű dolog a kapálás: Jancsi elfáradt.

Meleg volt. A Maros kutya ott feküdt a hűsön, a körtefa alatt.

Jancsi megtörülte a homlokát, és így szólt:

- Hej, édesapám, de jobb volna, ha kutya volnék!

- Hát csak légy - felelt az apja -, próbáld meg.

Jancsi letette a kapát. A Marost elkergette a körtefa alól, s maga feküdt oda. Onnan nézte, hogy az apja hogyan kapál.

Az idő már délfelé járt. Jancsinak a szeme majd kiesett az éhségtől.

Végre nagy nehezen megérkezik az ebéd. Az apa leteszi a kapát, és odaül a fa alá.

- Lássuk - mondja -, mi a leves!

- Bableves - mondja örömmel Jancsi.

- Csitt - szól rá az apja -, a kutya nem beszélhet.

S enni kezd.

- Hát én nem kapok? - kérdi Jancsi.

- Hol hallottad azt, hogy a kutyának leves jár? Mondtam már, hallgass, mert te beálltál kutyának: kutyának nincs szava.

Hallgatott Jancsi, de szomorúan.

Következett a főzelék. Abban volt hús is. Az apa megette a főzeléket, a húst is. A csontot odadobta Jancsinak.

Akkor már Jancsi sírva fakadt.

- Nini - mondja az apa -, hát mi bajod?

- Édesapám - feleli Jancsi -, nem kívánok tovább kutya lenni, mert ha még tovább is kutya vagyok, a tésztából se jut.

Így került ki aztán Jancsi a kutyaságból.

Tanácskérés

Éppen kibocsátottam a gyerekeket. Az udvaron összefogózkodtak: mindenik azzal, amelyikkel egy tájon lakik. - Dicsérjük Jézust!

S kioszladoztak a kiskapun.

Akkor láttam, hogy a hideg esti homályban egy szűr áll a kapu mellett. A szűrben persze ember is. Várja, míg a gyerekek kivonulnak, hogy aztán bejöhessen.

Istenes Imre volt a szűrben, az idősebbik Istenes Imre, akinek feje annyira hasonlít az uraság szelíd, fekete kutyájáéhoz. A fején az ünneplős kalapja, a lábán meg az ünneplős csizma. Valami fontos ügy hozhatta.

- Kerüljön kend beljebb. - S az iskolába vezetem. - Hogy és mint vannak odahaza?

- Köszönöm a kérdésit, mester uram, hála Istennek...

Míg én gyertyát gyújtottam, leült az első pad sarkára, ahol a fia szokott ülni. A vastag tehénször-szűrön bizony nyomni is kellett egyet, hogy beférjen, de aztán úgy ülhetett, mintha karosszékben ülne: egyik könyöke az első padon, a másik a második padon.

- Eső lesz - mondotta -, vagy eső, vagy hó, de mégis inkább eső.

A kalapját odatette az első padra, ahová a fia szokta az irkáját tenni. Szemébe hulló, fekete haját oldalra tolta. Azután látva, hogy én pipára gyújtok, ő is elővette a makráját.

Néhány kérdést intéztem hozzá, hogy mennyi őszt vetett? Termett-e bőven kukoricája? Jó-e a vize az új kútnak? Azután elhallgattam. Jeleztem ezzel, hogy várom a panaszt.

Istenes Imre megsimította a bajuszát, és a csizmájára pislogott.

- Hát az Imre - kérdezte fölemelve a fejét -, hogy viselkedik tanulás erányába?...

- Hát: tudja azt kend, hogy ő a legjobb.

Már két esztendeje hallja ő ezt, de hát hallhatja-e elégszer bárki is a fia dicséretét?

- No - szól derülten a padra nyomintva a tenyerét -, hát éppen ezért jöttem.

De mert nem illik, hogy csak úgy röviden elüsse az ember a dolgát, előbb masinát ránt végig a szűre belsejében, és rátartja a kialudt pipára. A pipa újra füstöt vet. Belenyomkodja a kisujját, hogy még jobban égjen. Hát jobban is ég az. Most aztán beszél.

- Mert hogy az éjjel nem tudtam aludni, egyszer csak megszólal ám az anyjuk az ágyban. (Istenes Imre ti. nem az ágyban alszik, csak úgy a szalmadikón, a subába burkolódzva.) Aszongya:

- Nem alszik kend?

Mondok:

- Nem.

- Hát - aszongya - mér nem alszik kend?

- Mer nem tudok - mondok.

Aszongya erre:

- Tán valami baja van kendnek, Isten mentsen.

- Nem - mondok -, nincsen semmi bajom.

- Hát - aszongya - akkor mér nem alszik kend?

- Hát - mondok - azért, mert nem tudok... - Erre egy kicsit elhallgattunk. Azt gondoltam, hogy már el is aludt. Hát egyszer megint csak megszólal, hogy aszongya:

- A hízóra gondol kend?

- Nem arra gondolok - mondok.

Itt Istenes észrevette, hogy a pipa megint nem füstöl. Hát újra meggyújtotta, miközben tovább beszélt:

- Mert nem eszik az egyik hízóm már két napja, csak álldogál, meg hallgat. Mondok, mi a fene lelte ezt a gyisznót? Elmentem a kanászér, hogy tegyen vele valamit. Hát az rá is olvasott, meg kifüstölte az ólat. Tíz krajcárt adtam neki. Hát azt mondta, hogy még egy napig vesztegél a gyisznó, azután úgy eszik, mint a farkas; vagy pedig megdöglik, ha az Isten úgy akarja.

Istenes Imre nagyot kanyarodott itt a néhai hízóinak történetében, de azután visszatalált a feleségéhez.

- Hát - azt mondja - hogy a hízóra nem gondoltam, azért vót, mert az Imre felől gondolkodtam. Hallod, mondok az asszonynak, Imre forog nekem az eszemben.

- Imre-é? - mondja az anyjuk.

- Ő - mondok.

- Hát aztán mit akar kend Imrével?

- Hogy mit akarok? Semmit - mondok -, csak éppen arra gondolok, hogyan megáldott vele bennünket az Isten.

- Az ám - mondja az anyjukom -, hála Istennek.

Istenes Imrének átszállt a tekintete a falon függő ábécés táblákon, azután a kályha nyitott ajtaján állott meg.

Folytatta:

- Mert hogy Szent István király után való szerdán gabonát vittünk a vásárra, hát lám a zsidó föltesz egy kilót, nem is egy kilót, hanem egy mázsás körtét, melléje meg az aprajából is holmi rezeget. Csak rakosgálja, csak rakosgálja. No, mondok a fiamnak:

- Most nyisd ki a szemed, az árgyélusát.

Istenes eközben elővonta dohányzacskóját, és újra pipát tömött. Látszott rajta, hogy a búzaeladás nagy sora neki a nyár történetében. Az én figyelmem azonban már elhagyta Istenes Imrét. Tudtam már, hogy mit akar. A búzaeladás történetébe bele fog szövődni az áldomás története is: hogy mit ettek, mit ittak, mit vettek utána a pénzen, hogyan alkudtak, hogy nézték meg a szentegyházat, mi a különbség az ottani orgona meg a mienk között - mindez részletesen és találó szavakban szövődik egymásba, és skófium gyanánt csillan meg benne itt-ott az Imre gyerek. Azután megint más dűlőre tér át a beszéd: nem vesz ő azon általutazást az igazi céljához, csak tapogat majd a szóval, és közben-közben rávizsgálódik majd az arcomra. Mert beszélni beszélhet az ember akármit, csak bolondot ne mondjon; márpedig úr előtt könnyen rátéved az ember.

Hát, mondom, mikor ő a búzaeladást beszélte, már akkor én a jövőendő útjain kísértem az Imrét. Láttam, hogy ad el egy ökröt Istenes gazda, és hogyan ballag az ünneplős parasztruhába öltözött fiúval a dignáziumba. Itthon mindenki tetszéssel nézte a gyerekek a ruháját, a városban külön ruhák is vannak. Idegen és elhagyott egyszerre a kis Imre. Az úrifiúk hátraszigálják. Fitymált jövevény. Elszorult szívvel vonja meg magát a kevély pávacsírkék között, a padban.

- Nini, a paraszt - mondják azok -, milyen hosszú haját eresztett! Talán be akarod fonni, mint a lányok?

A másik meg azt mondja:

- De derék a csizmád! Nem szorítja-e a lábad?

S a másik is szól:

- Az ágyból szoktál-e beleugrani vagy a székről?

Az Imre gyerek elborult arccal megyen haza. Kicsi, gyöngye szívét hollók marcangolják. Gyűlöli és szégyelli a haját. A lábán égnek a parasztcizmák. Legubbad a kis zöld ládájára, és a melléből felszakad egy-egy sóhajítás:

- Mért vagyok én paraszt?

Otthon az apja gyémántja volt. Hosszú, fekete haját meg-megsimogatták. Csizmáját remekbe csinálta a mi Ádámunk. Ki érdemli meg, ha ő nem? Legjobb tanuló volt. Az apák előtte mondták a fiaiknak:

- Olyan légy, mint Istenes Imre!

A városban ő az utolsó. Ahányszor megszólal, nevetnek rajta. A magazint úgy ejti ki, hogy bagazium, a féderveiszről meg azt mondja: fédörbajsz. Bolondot fordítanak belőle: még a beteg diák is prudenciáért küldi a patikába. És ő megy szívesen. Úgy szeretne valakit szeretni! Nincs hozzá meleg szava senkinek. A tanár is, hogy ijedtében nem tudott felelni, azt mondja neki:

- Kapa való neked, te füles!

Szegény kis mártír! Mennyi tűzpróbán megy te keresztül, míg annyira megkeményedél, hogy nem serked vér a lelkedből minden kis karcolás után. Apád nem tud erről semmit. Boldog mélézással gondol mindig rád! Úr lesz belőled, ő csak ezt látja; a parasztok köszönni fognak neked, és a szolgabíró barátjának nevez. Valaki kérdi: hallja kend, ki az a szép tekintetes úr? - Hát ki volna: az én fiam.

Egyik hold föld a másik után postázik föl a városba. A kis Imréből nagyobb és nagyobb Imre leszen. Belenővekedik mindenféle idegen tudományba, idegen szokásokba. De micsoda szomorú látvány az öreg arcú ifjú, akit a sors elvezetett a mezők békéjéből, s magára hagyott a köves idegenségben. Belekerült az élet zúgó forgatagába, s gyöngé inakkal erőlködik, hogy el ne essen. És nem esik el. A főka eb volt valamikor, s úszóhártyái nőttek. A hegyen álló fának már nevendék korában keményedik a dereka. A parasztfiúcska is megtanulja idővel, milyen nyakkendő való a szmoking mellé, és hogyan kell tartani a teáscsészét, mikor állva isszák.

A vén paraszt meglátogatja néha a fiát, s nem véli, hogy az pirulva megyen vele az utcán.

Hogy lép az apám, mintha mindig térdig járna a sárban - gondolja a fiú -, és milyen kacskaringósan, nehézkesen beszél! A haját megereszti, mintha el akarná adni. A bal kezébe kenyeret fog evés közben, mintha a kenyér meg a bal kéz együvé tartozna. Végigömlik rajta a hideg, mikor az öreg azt mondja: fédörbajsz, bagazium. Ha ezt valaki meghallotta volna!

Átvergődik az élet tavaszán. (Micsoda tavasz az, amelynek nincs virága!) Valahol káplán lesz, vagy orvos, vagy tisztviselő. Az ő arcában is van valami az öreg fekete kutyáéból, csak hogy fiatalabb a tekintete pedig éles és határozott irányú. Akkor már fölbrednek benne az emberi lélek alvó angyalai: keresi az alkalmat, hogy apját, anyját megbecsülhesse. Az öreg Istenes nehezen mozdul már, de azért egyszer a fiának valamelyik örömnepére fölhasználódik és elmegy. Ifjabbik Istenes Imre az asztalfőre ülteti őt, és azt mondja a barátainak: Nézzétek, ez a jó öreg paraszt, ez az én apám! Haj, de az öreg paraszt már akkor egynéhányszor hanyatt vágódott a síkos parketten! Az asztalnál, hogy az inas kínálta, maga elé vette az egész pecsenyéstálat; az adóról beszélve, reklamálincs-adót említett; mikor a mellette ülő úr szivarral kínálta, mind a négyet kimarkolta a tárcájából, s mikor az a maga égő szivarját nyújtotta oda, hogy rágyújtson, az öreg boldogan mosolyogva vette azt el, és szívta tovább. Micsoda anekdotákba kerülnek! Mennyire elválasztódnak egymástól! Az öreg megérzi, hogy a fia nem az ő régi fia, hanem csak egy abból fejlett idegen. A fényes úri szoba zavarja a szemét. Az asztalnál hangzó beszédeknek csak a szavait érti, a velejét nem. Elgondolkozik ott az asztalfőn, hogy volt egy kis fekete hajú fia, a legjobb tanuló az iskolában; hogyan követte az mindig szántásban, vetésben; hányszor gondolta ő: ha ember lesz ebből a gyerekből, ő szántvet, az övé lesz minden föld, és ő ősz fejjel ballagdál mellette. Vagy talán csak a föld végén üldögél az unokáival, akik koszorút kötnek pipacsból meg láncvirágból; kergetik a cserebogarat, meg a pillangót, és minduntalan mondogatják:

- Nagyapó, kedves nagyapó!

Mindez szép, és érdemes is rajta elmélkedni. Igaz, hogy az úri szoba is szép, de szebb a mező, a szántóföld, az erdő, az ég, a csönd, az egyszerű élet!

A fiú is elgondolkodik az asztal túlsó végén. Miről gondolkodik? Talán éppen arról, amiről az apja.

A kályhából kiáramló fény megvilágította a szűrös, fekete embert; megvilágította derült és bizalmas orcáját. Jóízűen pipázott, és az új csizmát vidáman lógázta.

- Hát bezony... azért jöttem én, mester uram, hogy az Imre gyereket, a fiamat... beadnám a tavasszal a városiba.

A haragosok

Ami falunkban is vannak olyan történetek, aminőket regénynek szoktak nevezni. Csakhogy a mi regényeink nem olyan karikásak, nem olyan formásan megszabottak, mint a könyv-regények. A mi regényeinknek többnyire csak eleje van, meg közepe. A vége mindnek egyforma: csak egy fakeszt, amit letűznek a földre a regényhősök feje fölé.

1

Ezelőtt valami ötven esztendővel Paizs János rossz számot húzott a községházán: elvitték katonának. Azt mondják, szép sudár legény volt. A határig elkísérte az édesanyja, meg egy leány - persze sírva kísérték. Ma is látunk efféléket tavaszonkint: egy öreg asszonyt, meg egy fiatal leányt, amint sírva kísérik a sorozó bizottság utcáján a csoportosan daloló meg hujángató, nemzeti pántlikával körülkötött kalapú legényeket.

Paizs János a határon megölelte, megcsókolta mind a kettőt. Az öregasszonynak azt mondta:

- Hej, édes anyám, édes szülő anyám!

A leánynak meg azt mondta:

- Hej, Lidi, Lidi, édes kis galambom!

Jambusokban és körmondatokban csak a színpadon búcsúzó katonák beszélnek.

Hét esztendő múlva hazatoppan János. Bizony alig lehet a nagy vitorlás bajusz miatt megismerni. Az igaz, hogy a háromcsillagos őrmesteri ruha is sokat másít rajta. A kocsin egy fekete szemű asszony is van, meg egy kis fekete szemű gyerkőcke.

- Hát ez a fehérszínű? - kérdi az anyja.

- Ez a feleségem, meg a gyermekem.

Az öregasszony leölelgeti azokat is a kocsiról.

- Isten hozta, kedves menyem... unokám... ej, nem is álmodtam...

- Beszélhet nekik - mondja nevetve a János -, nem értenek azok egy kukkot se magyarul.

S a feleségéhez fordult: taljánul mondott neki valamit, amire az megcsókolta a kezét a napának. Furcsa beszéd az a talján, egy szavát se lehet megérteni.

- Hát Lidi? - kérdi elmeredő szemmel az öregasszony.

- Lidi?

- Lidi.

Paizs János rábámult az anyjára.

- Leány még?

Az öregasszony a földre pillogott:

- Téged várt.

Paizs János megrázta a fejét, mint aki álomból ébred. De vállat vont. Azután átölelte az olasz menyecske derekát az egyik kezével, a másik kezével pedig megfogta a fia kezét, és bevezette őket a szobába.

2

Mi lett az olasz menyecskéből? Azt is tudom. Megtanult magyarul. Hanem a hazai ruháját nem változtatta meg. Halála órájáig úgy járt. Nem csúfolták érte, mert hiszen a Paizs János felesége volt. Senkit se csúfolnak, akinek az ura hét csatában harcolt.

És mi lett Lidiből?

János az első vasárnapon szokatlanul kikeményítette a bajuszát. A három ragyogó érdempénzen, ami a mellén volt, káprázott a falu szeme. Olyan méltósággal vonult föl a nagymisére, hogy azt lehetett volna vélni: még a fák is köszöntést bólintanak.

A nép, szokás szerint a templom körül állt, várta a harangszót, no meg ezúttal Jánost is.

- Jön már! - kiáltották előre a gyerekek.

És jött. De miért jött egyedül? El kellett volna hoznia a feleségét is. Talán majd délután hozza el, a litániára. Meglehet, hogy külső országban ez a szokás. Paizs János méltóságos leereszkedéssel köszönt jobbra, balra. Egyenest a leányok felé tartott. Ott a lépése bizonytalanná vált. Az arca elhalványult. A Gedő Lidi arca is olyan halvány volt, mint a fal.

- Lidi - szólott Paizs -, megismersz-e engem?

És a kezét nyújtotta a leánynak.

Az nem fogadta el. Végigmérte a szemével tetőtől talpig:

- Eredj tőlem, te hitvány!

Ezek aztán: János meg a felesége soha nem látták meg a Lidit; se Lidi őket. Ha el is mentek egymás mellett az utakon, úgy mentek el, mintha nem látnák egymást. Csak a János anyjával maradt Lidi némi barátságban. De ők se beszélgettek soha sokáig, mert az öregasszony nem tudott másról beszélni, csak a fiáról.

3

Így nyáron minden reggel hat órakor van a mise. Csak afféle rövid susogó mise persze. A pap az oltárnál. Én a kóruson. Orgonálgatok, énekelgetek. A hívek künn vannak most szanaszét, mindenfelé a határban. Aratnak.

A templomba csak két öreg jár: egy meggörnyedt anyóka, meg egy remegő fejű apóka. Az egyik az alvégről indult el, a második harangszókor, a másik meg a felvégről ugyanakkor. Mikor az anyóka betotyog a templomba, az öreg apókának már ott remeg a feje a padok között. A subájába behúzódva szemelgeti az olvasót. Mert nyáron is subában jár templomba. Ha valaha a másvilágon találkozánk, el nem tudnám másképpen képzelni a szentek között az

öreget, csak ahogy a subájában ül egy fehér felhőbuckán; a bajusza lelóg hosszan a melléig, és az egypár fürt ősz haja körülengi a nyakát.

Az öregasszony meg mindig rojtos, fekete kendőben van; elől keresztbe hajtott, hátul csomóba kötött kendőben; hátul lelóg a rojtja. A fején meg fekete selyemkendő. Csak az arca fehér, mint a pergamen. Nyugodt, ráncos arc. Soha nem haragvó, de nem is mosolygó. Nem minden öregasszony ilyen, csak ez az egy. Mert ez nem is asszony szegény, hanem leány. Hetven-esztendő leány. Egy legény miatt! Az a legény ezelőtt ötven esztendővel Paizs János volt, az az öreg, remegő fejű bácsi, aki az üres padokban közepett ül; a bajusza lelóg a melléig, és az egypár fürt ősz haja körülengi a nyakát.

Az öreg leány előretotyog három paddal. Ott megáll. A fejét lehajtja, és a kezét a mellére emeli. Aztán beül a padba, az asszonyok helyére, bal felé. Előveszi a hóna alól a nagy, kopott imádságoskönyvet, amelynek Rózsakert a neve.

Több ember nem jön. Én csak az orgona lágy hangú fasípjait szólaltatom meg, és csak úgy dúdolgatva éneklek azt az ősrégi szent éneket, amely ezzel a nagy sóhajrással kezdődik:

*Menny, föld, tűz, víz, levegő-ég,
Gyöngy, arany és minden kincs,
Mit háborgatjátok elmém?*

Mondom, más nincs a templomban: csak mi négyen-öten a ministráns gyerekekkel, no meg a sánta Gál gyerek, aki az orgonaszíjat húzza egy krajcár napidíjért.

De mintha a falon levő szentek is hallgatnák a misét: a csillagkoszorús Nepomuki, fehér gyóntatóíngben, egy kis fakeresztet a szívére szorítva és az ég felé tekintve; Szent Pál a pallosra támaszkodva; Szent István, amint a koronáját szép piros bársonyvánkoson fölnyújtja Máriának; a négy zord tekintetű evangélista, meg a kegyes szemű Szent Anna, amint a kisleányát olvasni tanítja.

Milyen különös így nyári reggeleken a templom! Az oltár fölött csillogó, aranyozott háromszögből mintha csudálkozva nézne le az óriási, fakó szem. A viaszgyertyák lángja mintha belefolyna a napsugárba, amely a magas templomablakból aláereszkedik. Mikor az orgona elhallgat, a siket csendben hallom a pap suttogását, amint átváltoztatja az ostyát Krisztus testévé. A ministráns gyerek háromszor zördít a repedt acélcsengőkkel. Aztán az újra beálló percnyi csöndben beleköhint az öreg Paizs. A templom visszhangzik a köhintéstől. Egy dongó a hátam mögött zurmol az ablak üvegein, és visszahulltában belekeveredik a száraz falevelekbe, amelyek meg az úrnapi ünnepről maradtak itt a templomban a jó szénailattal együtt. A két öreg csendesen ül a helyén. Az öreg Paizs néha elmélázva nézi az öreg nőt. A feje olyankor fölvaltva igeneket és nemeket remeg, de az olvasó szemei nem mozdulnak a kezében. Amaz persze nem látja őt. Mikor vége van a misének, megcsókolja a könyve lapját, és összekapcsolja. Elmennek egymás mellett idegenül, köszönés nélkül. Egyik eltotyog a felvég felé, a másik elcsoszog az alvég felé.

Festő a falun

Ma, ahogy kilépek az utcára, látom, hogy a gyerekek mind az alvég felé futnak. Megállítom a Burucz gyereket, hogy mi történt.

- Egy úr van a falu végén - lihegi kipirosodottan -, képet csinál.

Egy úr, aki képet csinál - nem lehet egyéb, csak festő. Magam is arrafelé néztem. Csakhamar rá is akadtam.

Ott ült a libalegelőn, a fűzfák között. Előtte egy kis háromlábú festőállvány. Mögötte Könczöl Pista hadonászott a botjával, hogy távol tartsa a gyerekeket. Azok persze fölmásztak a fára; onnan lesték, hogyan készül a csuda. Ki hitte volna, hogy olyan apró pálcikákkal izélik a képet. Egy hét múlva minden gyerek fest a faluban.

A festő fiatal, szőke ember volt, afféle hosszú hajú szúnyoglegény, aminőket mindenfelé lehet látni nyáron az országban. A fején széles karimájú, puha kalap; a kabátja meg bársonyból való, olaszos.

De magyar fiú volt. Amint figyelmeztették, hogy a tanító jön, letette az ecsetjét, és fölkelt.

- Réz István vagyok - mondotta. - Münchenből jöttem haza az ősre, egynéhány stúdiumot csinállok itthon.

- Hogy vetődött ide a mi kis elrejtett falunkba?

- Magam se tudom. Járok jobbra-balra, amerre a szél hord. Tanulgatok. Még egyheti időm van, aztán visszamegyek.

- Tessék folytatni, talán azért beszélgethetünk.

A rétnek egy darabját festette: a hidat, a nyárfát, meg egynéhány fűzfát, a víz mellett. Fölvette az ecsetjét, és föl-fölpillantva festett tovább.

- Látszik - mondotta -, hogy itt még sohase járt magamféle ember. A falu tele van szebbnél szebb tanulmányfejjel, de akárkinek szoltam eddig, hogy legyen modellem, ijedten tiltakozott.

- Isten tudja, mit értenek a modell szón. A maguk nyelvén kell azokkal beszélni, jó festő uram.

- Beszéltem én az ő nyelvükön is. Egy barna képű fiúcska végre leküzdötte egy hatosért a félelmét, de azt is elvitték tőlem. Azt mondták neki: ne engedd a képedet megrontani, te ostoba. Így hát nem maradt egyéb, csak az unalmas fűzfák.

- Majd segítek én a bajon, csak tessék megmutatni, amelyiket festeni kívánja.

- No - azt mondja erre az ecsetjét letéve -, egy öreg bácsit láttam, ha azt lefesthetném, nem adnám egy országért. A nevét is tudom. Valami Kévési vagy Kepési, no ni: elfelejtettem. Szép hajlott, agg ember. A haja csupa fehérség. Az arca meg csupa pirosság. Csupa szín az az ember! Briliáns színek: cinóber, karmin, kremzerveisz, gebrannte terra sienna! és umbra bőven!

- Kevi?

- Az, az, Kevi. A templom mellett lakik. A karmint az orra körül kékesbe játszatom.

- Hát csak tessék befejezni a képet. Az öreg ülni fog.

- Dehogyan festek itt többet. Örök hálára kötelez, uram, ha az öreg a pemzlimre juttatja.

Elrakta a holmiját, s mentünk egyenesen Keviékhöz. Az öreg az udvaron ült, egy fatönkön, az őszi napnak sugárvetésében, és pipázott. Ahogy a kisajton beléptünk, föl akart támaszkodni, hogy elénk jöjjön, de én már messziről szoltam neki, hogy maradjon, különben visszafordulunk. Ez a fenyegetés jólesett neki. Jókedvvel nyújtotta ráncos, öreg kezét, és meg is szorította a mienket fiatalosan.

- Ez az úr - mondom a festőre mutatva - olyan ember, aki képeket tud csinálni. De nem imilyen-amolyan papiros-képeket ám, hanem drága szép, finom képeket olajjal.

- Olajjal?
 - Igen, mint a templomban láthatta kend a szenteket.
 - No derék.
 - Hát nem egyébért jöttünk, Kevi bácsi, hanem hogy kendről is képet szeretne ez az úr festeni.
 - Nem vagyok én szent.
 - Nem is azért, mintha szent volna kigyelmed, hanem mert egy olyan nagy képet akar festeni, amin sok magyar ember lesz, hát kend lenne az egyik. - Kevi bizalmatlanul nézett reánk.
 - Ej - mondotta -, öreg vagyok én már arra, itt vannak a fiaim, azokat fessék.
 - Éppen azért, mert öreg kend - szólalt meg most a festő -, azért tetszik nekem. Egy pirospozsgás Homért csinálnék kigyelmedből. Új felfogás. Csak a fél szemire vak, és serlegek között ülve, tűzzel zengi a hősök dicséretét.
 - Micsoda - duzzant fel az öreg -, hóhért akarnak belőlem csinálni?
 - Dehogyan hóhért - csillapítom az öreget.
 - Egy Homér nevű görögöt - mondja a festő.
 - Görögöt? - szörnyedezik megint Kevi.
 - Ne értsen félre kigyelmed, csak a kép lesz az - békítettem megint az öreget.
- És arra gondoltam, hogy bárcsak elnémulna ez a festő egy negyedórára. Azonban az én festőm mindenképpen segíteni akart a rábeszélés munkájában.
- Annyi az egész - mondotta -, hogy a kigyelmed fejéhez megfelelő szakállt csinálók.
 - No, már azt pedig nem csinál az úr - felelte az öreg haragosan -, tisztölöm az urat, de nem engedem.
 - Hallgasson, uram - mondom a festőnek -, csak én hadd beszéljek.
- A festő erre leült nagy búsan a kútkávéra, és előszedte az ecsetjét: a rozzant pajtát kezdte festeni.
- A házból már ekkor előjöttek az asszonyok is. Azokhoz fordultam.
- No nézze, asszonynéném - mondom Kevinének -, milyen csatában vagyunk itten. Ez a festő úr eljött messze földről, hogy a mi falunkban egypár képet fessen. A legszebb gyereket, a legszebb asszonyt, meg a legszebb öregembert akarja lefesteni. Én nem tehetek róla, hogy Kevi bácsit ítélte a legszebbnek az öregek között. Nem akar vele egyebet, csak hogy üljön előtte egy kisfertility óráig, de Kevi bácsi nem akar, pedig milyen dicsőség lenne ott a külső országban, ha kifüggesztené a képet, aztán azt mondaná:
 - Nézzétek, császárok meg királyok, ilyen szép piros öregemberek élnek a magyar földön! No, sok dicséret meg áldás szállana a Kevi bácsi fejére. Még az újságba is kitennék.
 - Hát miért nem engedi magát? - szólt kedves kérleléssel az öregasszony.
 - Ott a fiatalja - felelte valamivel enyhébben az öreg -, vén lóból nem való poroszkát csinálni.
 - De bátyámuram, ahova öreg kell, ott nem állhat meg a fiatal. Mit szólna kend arra, ha Szent Péter apostolt huszonöt esztendősen legénynek festenek?
 - Nini, a pajtánk! - kiáltott az Imre legény a festő mögött.

A pajta csakugyan ott sárgállott már a festő vásznán. Még a lombos, nagy diófa is ott állt.

A kép az öregnek is tetszett.

- No, jól van - mondotta -, csináljanak belőlem akármilyen bolondot. A tanító úr kedvéért megteszem.

Felállott, és a szoba felé indult.

- Add elő az ünnepi ruhámat - mondta a feleségének.

- Nem kell felöltöznie - szólt a festő -, hiszen csak a fejét festem le.

- Fejemet? Hát aztán milyen leszek én kéz meg láb nélkül?

Intettem a festőnek, hogy hallgasson.

- Úgy lesz, bátyám - mondtam -, mintha az ablakból nézne kifelé. Aki az utcáról látja kigyelmedet, nem láthatja se kezét, se lábát, igaz-e?

Ezt megértette az öreg, de azért mégis bement, és felöltözött az ünnepi ruhájába. Az ő lelke úgy diktálta ezt: ha lefestik a ruháját, ha nem, mégiscsak ünnep az az óra, amelyben megörökítik.

Leült egy karosszékre, és mozdulatlan maradt. Átengedte magát a festésnek.

Az udvaron áhítatos csend. A festő biztos és gyors kézzel kerekíti meg a vásznon a fej határvonalait; az orrot, szemet és bajuszt fölárnyékolja, a fejet vadgesztenye színű sötétrel mázolja körül.

- Mán kezdődik - jegyzi meg a csizmadia a kerítésen áthajolva -, de még nem formája.

A festő csakhamar megpirosítja az arcot, és megfehériti a haját. A ráncok még nem látszanak: színfolt az egész; de azért már az öreg Keviné összecsapja a kezét.

- Jaj nekem, ilyen volt ezelőtt húsz esztendővel.

Az öreg Kevi nem bánja, akármilyen volt ezelőtt húsz esztendővel; nyugodtan pipázik a karosszékre. A néző egyre több és több az udvaron. Bozókiné is betér. Szomorú, kis sovány asszony. Nem tudom, miért van ma a fekete ünnepi ruhában, de abban van. A többi asszonyféle ha be is pillant, csakhamar a dolgára siet. Az az egy ott marad: nézi a képet figyelemmel.

- Mit fizetnek érte - tudakozza suttogva -, mennyit fizetnek?

- Nini, talán csak nem akarja magát lepingáltatni?

- Ó, Isten mentsen, dehogyis, csak éppen kérdem.

- Semmit - feleli Keviné -, semmit se fizetünk, csak úgy a maga mulattából festi az uramat. De ugye máris formázik?

- Meg ne billentse kend a fülét - szól a kerítésen könyöklő csizmadia -, most azt kenik.

Tartja az öreg a fülét nyugalmasan.

A csodálkozás nőttön-nő. Alig egy negyedóra múlva csupa bámulás és nevetés az udvar.

- Ilyen, éppen ilyen!

- No, kend kétszer van a világon, Kevi bácsi - mondja a csizmadia.

- Ha kész lesz, felakasztják kendet - jegyzi meg a bakker.

Erre már az öreget is elhagyja a nyugalom. Fölkel, és odatotyog a képhez. A fejét csóválja.

- Ilyen volnék - motyogja jókedvűen -, no, ilyen vagyok?

- Még nem egészen - feleli a festő -, holnap megint eljövök. Holnapra megszárad, és aztán jön csak a bitűm.

- Mi jön?

- No hát a szurok. Bekenem itt-ott szurokkal.

- Engem?

- Nem kendet, no: csak az árnyékát, hogy mélyebb legyen a szeme, bátyámuram.

Az utcán Bozókiné jött mindenütt a sarkunkban.

- Lelkem, jó uram - szólal meg a hídnál.

Aztán, ahogy megálltunk, összetette a két kezét:

- Szépen megkérném, édes képcsináló uram, hogy az én kis leányomat, az Ilonkát...

- Nem tudom, lesz-e rá időm - feleli a festő -, melyik a kisleánya?

- Meghalt, lelkem, meghalt - mondja az asszony könnyekben fürdő szemekkel.

- Egyetlen leánya volt - magyarázom, hogy annak elfulladott a szava -, szép kis kék szemű teremtés.

- Olyan, olyan - mondja az asszony.

- Bajos dolog - mondta vállat vonva a festő -, van valami fotográfiája?

- Dehogy van, lelkem, tekintetes uram, hisz éppen azért szeretném, mert nincsen.

Hogy aztán együtt mentünk hazafelé, elmondtam a festőnek, hogy a kisleány nemcsak az anyjának volt kedves, igazán a legkedvesebb kis kék szemű, szőke leány volt a faluban. Torokgyík ragadta el szegénykét.

Aztán másra fordult a beszéd. A vadászatról beszéltünk. Nálunk az idén sok a vadkacsa. Estefelé ki is vittem a festőt: csónakra ültünk, és lestünk a nádasban vadkacsára.

A festő nem akart vadászni, a nádasnak az esti képét figyelte meg: a napnyugvást a náderdön.

Egyszer, ahogy elhallgattunk, azt mondja a festő:

- Hasonlított az a kisleány az anyjára?

- Éppen olyan lett volna, ha megnő.

- Próbálok valamit - szólt jókedvűen -, megfestem azt az asszonyt hétesztendősnek.

- Lehetséges volna?

- Hogyne: a haj szőkébb lesz, a szemei nagyobbak és kékebbek; a szemöldökét vékonyabbra festem és emeltebbre, az arcot meggömbölyítem; vagy sovány volt?

- Bizony olyan vékony, kis madárkaféle volt az.

- Mindegy: az arca bizonyára teltebb volt, az állacska fejletlenebb, az arcbőr átlátszó fehér, és a nyakacska vékony.

És nekiállott másnap, hogy a holt gyermek arcképét megfesse.

Az anyja ült buzgón, s nem is igen tudta, hogy miért. Csak azt tudta, hogyha ül, megkapja a leánya arcképét.

Hát hogyne ült volna!

Mikor aztán a kép elkészült, a festő egy nagy, zöld kendőből rámat rögtönzött köréje, s oda-szólítottuk az asszonyt.

Az asszony ránézett a képre, s egyszerre kiömlöttek a könnyei.

- Hogy, ráösmer? - kérdeztem meghatottan.

- Hogyne ismernék rá, tanító uram - felelte -, pedig szegényke nagyon elváltozott ott a más-világon.

A megmutatás

Ezelőtt valami ezer esztendővel egy kis lovas csapat jelent meg a szent-galleni kolostornál. Magyarok voltak. A barátok rémülten futottak előlük.

A kolostorban nem maradt senki, csak egy hóbölygős barát. Az dachból maradt ott. Azt mondta: Nem futok veletek, míg ki nem adjátok az idei bocskorbórt! Azoknak bizony több volt a gondjuk a maguk bőrére.

A magyarok ettek, ittak, vigadoztak ott. A barátot is jóltartották úgy, hogy egész életében mindig a pogány magyarok után sóhajtozott.

Annak a barátnak az elbeszéléseiből jegyezték fel, hogy a magyarok nem véres szájú emberek, és nem ugatnak, sőt igen emberséges, jó emberek: szeretnek vigadozni, noha komolyak: szeretik a jó bort, a tréfát, a birkózást; a vezérüknek engedelmesek, és a halottaiknak megadják a tiszteletet.

És még egy érdekes vonás van róluk a fakó szentgalleni kódexben - vékony és halvány vonás -, de könnyű kiegészíteni.

Ahogy ott ülnek és melegszenek a klostrom udvarán, a tűz mellett, azt mondja az egyik magyar:

- Ejnye, de magas ez a torony!

- Majd az égig ér - feleli a másik.

- De mi lehet az ott a tetején, az a fényes?

- Valami madár az. Lehet, hogy aranyból van.

- No, jól felszállott!

- Fel ám, de nem a maga szárnyán.

- Ember volt a talpán, aki odavitte!

- Semmi különös nincs benne.

- Hát hozd le, ha tudod.

- Le is hozom.

- Kötve hiszem.

- Megmutassam?

S nekiindul. Pöki a markát. A vállalkozás tetszik az alant állóknak: figyelemmel kísérik a mászóknak minden mozdulatát.

Amint az első hó leesett, megkezdődik a fonás. Az idén Fodorék is adtak a fonóknak helyet. Amint szétterül az esti homály, látom, hogy szállingóznak oda a lányok, később a legények.

Egy este magam is átmentem.

- Mulassatok úgy, mintha én itt se volnék - mondtam egy székre letelepedve -; én éppen azt akarom látni, hogy hogyan mulattok.

Valami nyolc lány volt a fonóban, meg öt legény, köztük Kevi Imre is. Az asztalon faggyúgyertya égett. A gyertyának néha fölgyulladt a lángja, s olyankor megvilágította a falon a sírban nyugvó Krisztus Jézusnak ezüstös, tulipános képét.

- Megmeséltetjük Fodor bácsit - mondták egyszerre öten is.

Az öregek persze több mesét tudnak, mint a fiatalok, meg szebbeket is, csak hogy ritkán oldódik meg a mesélő kedvük.

Hogy én ott voltam, Fodor gazda még inkább szabadkozott. De persze engednie kellett.

- Hát ha a mester úrnak kedve telik benne - mondotta végül, megsimítva a bajuszát -, elmondok egyet.

Az asztalnál ült. Valami egy percig csöndesen nézte a gyertyát. Aztán egyet biccentett a fejével, egyet köhintett és megkezdte:

- Hát hol volt, hol nem volt...

Minden mesének ez a kezdete. Ázsiában se kezdhették a mesét másképpen. Az Attila dalosai, a Szent István regősei, minden magyar idők mesemondói csak így kezdhették. De azért figyel már itt mindenki. A legények az asztal körül, a lányok a búbos körül. A tízéves Burucz Bandi, legközelebb a mesélőhöz, a nagy figyelemben kicsi száját is fölnyitva. Némelyik leánynak csak a szeme fénylik a homályban.

Fodor András egy bolondul furcsa fát ír le: királyi udvarban almafa, almafán körtefa, körtefán szilvafa, szóval minden fa, aminek a neve csak eszébe jutott Fodor Andrásnak, az mind egymás tetejébe került - alig győzte a hallgatóság a végét várni.

A legfelső jegenyefa volt.

- No - beszéli Fodor András -, hogy a király lánya eladó sorba jutott, ehhez is, ahhoz is hozzá akarták adni, de ő csak azt mondta, hogy ahhoz megyén, aki az égisz éró fának a legfelső ágát lehozza neki.

A fonóban csudálkozásra nyílnak a szemek. Fodor András a pipájával integetve kíséri tovább a beszédet. Leírja, hogyan másztak rendre a jövevény királyfiak, a herceglegények meg a bárólegények, de mind nagy hiába. Utoljára egy kanászlegény állott elő, hogy ő is akar mászni. A királyleány arra is azt mondta, tessék. Csak hogy a kanászlegénynek több esze volt, mint a többinek: ötven szöget dugott a zsebébe.

- No, kék szemű királyleány - mondta magában a kanászlegény -, én leszek a te vőlegényed!

Kevi Imre titokban rámosolygott Fodor Lidire.

A kanászlegény valahányszor gallyatlan kapaszkodóra jutott, mindig belevert egy szöget a fába, és a szögeken hágott feljebb.

De nem volna mese a mese, ha az ötvenedik szöggel hozzá lehetne jutni a végéhez. A kanászlegény az ötvenedik szögnek beverése után egy kunyhót talált, s abban egy olyan öregasszonyt, akinek mohos volt a képe a vénségtől.

- Köszönd, hogy öreganyádnak szólítottál - mondta az öregasszony -, különben csontod se maradna reggelre.

Fodor András megmagyarázza, hogy az öregasszonynak emberevő fia van, aki szörnyű robogással és szuszogással tér esténként haza, és agyaras étvággyal szimatolja az idegen szagot. No, a kanászlegény megmenekül. Az öregasszony elrejtíti őt: ágyat ad neki a padláson. A kanászlegény megköszöni reggel a szívességet, és ötven szöveget kér. Este, mikor az ötven szög megint elfogy, egy falut lát maga körül. A faluban csupa kutyafejű tatár lakik. Hanem azoktól is megmenekül, sőt újabb ötven szöveget is tud magának szerezni. Este aztán egy városba jut. Az már rendes város. Ott is van egy királyleány. A kanászlegény meg a királyleány igen megszereti egymást - amit a hallgatóság helyesel magában -, össze is házasodnak; a fél ország az övék. A kanászlegény a király abban.

Itt a földre koppanik egy orsó. A legények megmozdulnak, de már akkor a Kevi Imre kezében van az. Kevi Imre elpirosodott arccal pillog énrám.

- Mondtam, mintha itt se volnék!

Az orsót csókkal kell kiváltani. Lidi szégyelli ezt, de hiába. A mese szünetel, míg az orsó-kiváltás megtörténik. Igen piros attól mind a kettő.

Fodor András azalatt megtömi a pipáját. Aztán tovább mesél:

- Úgy egy esztendő múltán egyszer eszébe jut a kanászlegényből lett királynak, hogy hogyan került ő bele ebbe a nagy boldogságba. Egyet gondol, és azt mondja a feleségének:

- Hallod-e, anyjuk, adjál nekem ötven szöveget.

- Minek az magának? - kérdi a királyasszony.

- Hát nem egyébbe köll az - feleli a király -, hanem hogy lehozzam azt a legfelső gallyat erről a fáról. No, nem azért, lelkem, mintha nekem valami nagyon kellene az az alsóországi királyleány - se nem szebb, se nem jobb, mint te vagy -, hanem csak azért, hogy megmutassam, hogy én le tudom hozni.

Fodor András ezt mondva a mellére vereget. A mese tetszik a legényeknek, a leányoknak egyaránt. Mindenki rendjén valónak érzi, hogy a mese hőse megmutatja, hogy ő azt a gallyat le tudja hozni a fa tetejéről.

Sünanyó

Van egy nagyon nagy kertem. Ez a kert az én külön országom. Úgy uralkodok én itt, mint a tündérkirály a tündérkirályságban. Különösen alkonyatkor szeretem ezt a kertet. Ilyenkor körüljárogatom. Megnézegetem benne ismerőseimet: a bokrokat, virágokat, fákat. Mindennap látok valami újat rajtuk. Legtöbbször valami új ruhát. Ilyenkor szebbek. És látom rajtuk, hogyan örülnek, hogy én gyönyörködöm bennük.

Egyszer, ahogy elgondolkozva ballagok az úton, valami megzörren előttem. Látom, hogy egy különös alakú kis állat menekül lépéseim elől. Kis fekete gömbölyűség.

Pali éppen belesett a kerítése vasrácsán:

- Ni! Mi fut ott a járdán!

A szomszédék Irénkéje is ott volt mellette. Ráfelelte:

- Mi? Tüskésdisznó. Hát még azt se ismered? A bácsi nem látta?

- Én bizony nem láttam pontosan, az-e.

A következő pillanatban a kis állat már el is tűnt. Kerestem kövek között. Bokorban. Levelek alatt. Mintha a föld nyelte volna el.

A gyerekek bekérdztek hozzám a kertbe. Együtt keresgeltük tovább. De hiába.

- Várj csak, tüskés barátom, azért is megleslek! - mondtam Palinak, Irénnek.

- Mi is! - kiáltották a gyerekek.

Csöndben várakoztunk.

Mozdulatlanul.

Bizony már jól ránk sötétedett, mikor végre előbújt a kis alattomos.

Óvatosan megindultunk a nyomába. Figyeltük, merre jár.

A sün lassanként megszokta, hogy utána járunk.

- Keressük meg, hol lakik - mondtam a gyerekeknek.

- Nincs is ennek lakása - felelte Pali.

- Már hogyne volna - feleltem Palinak. - De még mennyire, hogy van. Minden rendes tüskésdisznó háztulajdonos.

- Keressük meg - susogta Irénke kíváncsiságában.

- De akkor nagyon óvatosan járjunk.

Rá is akadunk a lakására az orgonabokor alján. Ott volt a tüskés lakásának a bejárata. No nem aranykapu. Se nem fehér festésű, finom ajtó. Egy jókora lyuk. Csak akkora, amelyen át ökigyelme a bundájával együtt befér. A lyuk belseje ki volt tömve száraz falevelekkel, maroknyi szalmával és gizgazzal.

- Hát tüskések ilyenben laknak? - csodálkozott megörvendve Pali.

- Ilyenbe. Ez a nyaralójuk. És ez a téli palotájuk is. Ez a lyuk nekik a hálósobájuk, ebédlőjük, nappalijuk, konyhájuk, spejzuk, fürdőszobájuk, szóval minden.

Irén is csodálkozott.

Másnap megkerestük tüskés barátomat nappal is.

Otthon találtuk.

Egyedül lakott.

Éppen heverészett. Szunyókált. Gondolta:

„Elég, ha éjszakánként ébren vagyok és dolgozom. Éjjel keresem a kenyeremet. Én vagyok a kert éjjeliőre. Jaj a tolvajoknak!”

Hát jó dolga van a sünnnek, az bizonyos. Se nem süt, se nem főz, hanem amit talál, azonmód elcsemegezi. Töméredek sok kártékony bogárra rámondhatja:

- No, ihol egy jó bécsi szelet!

Vagy:

- Ihol egy tál nagyszerű töltött káposzta!

A szaglása olyan, hogy az orrával tíz lépésről is megérzi, ha valami jó falat tartózkodik a közelben. A kisegereket is ügyesen elfogdossa, de ha éhes, még a nagyobbakkal is megbirkózik. A svábbogarak se szökhetnek meg előle. Emiatt sok háziasszonynak dédelgetett állata a tüskés. Hej, ha nem szúrna annyira a bundája, bizonyára a szobába is beeresztenék, s éppúgy a díványpárnán kapna helyet, mint a cirmos cica.

No, nagyot is nézne a cica, ha egyszer ilyen tüskést ott találna maga mellett. Lehet, hogy ijedtében nekiugrana az ablaküvegnek. Volna nagy csörömpölés!

- Hátha még egyszer a te ágyadba feküdne, Palika. Oda melléd. Nem tudnád, jaj, mi szúrja az oldaladat. Oda nyúlnál, és ott lelnéd a tüskés gömböcöt.

Néha egész este nyomában jártunk a sündisznónak később is a gyerekekkel.

Hova megy?

Mit csinál?

Nehéz volt szemmel tartanunk, mert sötét a színe, és olyan nesztelenül fut, mintha bársonypapucsban szaladgálna mindenfelé.

Még a munkája is csendes. A lábával úgy kapar, akár a vakondok. Kikaparja az éjszakára elrejtőzött bogarat a földből.

- Tőlem nem szöksz meg, koma - szól rá a földrepedésbe bújt tücsökre.

- Cirip, cirip, kegyelmezz! - sivalkodik ilyenkor a tücsök.

- Nincs kegyelem, barátom! - szól rá a sündisznó. - Minek rágtad meg a Palikáék sárgarépáját? Most meglakolsz érte.

- Jaj, többet sose nyúlok hozzá - eseng tovább a tücsök.

- Így bizonyosabb, hogy nem bántod - mondja rá a sündisznó, s bekapja a hegedűjével együtt.

Az egeret meg az orrával túrja ki a lyukából.

- No, cincogó, jaj neked! - és azt is bekapja.

Nincs kímélet.

Sokszor elkísértük a vadászatára.

Néha egy pillanat, és úgy eltűnik, mintha levegővé vált volna. Ilyenkor bizonyosan megrettent valami zörgéstől. A lábunk zajától. Ilyenkor, ha utána kutatunk, élettelennek látszó, tüskés gömb kerül elénk valamelyik mélyedésből, bokor tövéből vagy fa aljáról.

No, nagy öröm, mikor fölfedezzük.

- De hol a feje? - keresi kíváncsian Irénke.

- Hova lett? - érdeklődik Pali is.

A tüskés bizony úgy behúzza a fejét a gombolyagba, hogy semmi se látszik belőle. Csupa tüske és tüske körös-körül.

- Próbáld meg egyszer, Pali, te is, gömbölyödj így össze a télikabátodban. Tudnál-e? Látod, a tüskésdisznónak micsoda könnyű mesterség ez!

Néha megcselekedte velünk azt is, hogy nekifordult az istálló sarkának, s ott megállt mozdulatlanul tán egy óráig is. Ilyenkor mi sem mozdulhattunk. Még csak a fülünket se vakarhattuk meg.

Ha meg szúnyog orgonált ott az orrunk körül, túrnunk kellett.

El nem gondolhatta az a szúnyog, mi lelt bennünket, hogy olyan türelmesek vagyunk vele szemben. Máskor meg olyat csapunk feléje, hogy azzal a mozdulattal egyszerre száz szúnyogot is ki lehetne végeznünk.

Mintha a sündisznó mindezt érezte volna. Ott állt egy helyben.

- Vajon mit akarhat itt? Mit töpreng? Csak nem azon tépelődik, hogy szökhetne ki ebből a kertből? No, az igazán kár volna. Mivel szórakoznék én esténként Palikával és Irénkével?

Annyi bizonyos, hogy a sün barátunk a rákövetkező este eltűnt. Napokig nem láttuk. Bizony búsultunk utána. Az meg eszünkbe se jutott, hogy nappal látogassuk meg a lakásán.

Eltelt így egy hét is.

Palika egyszer megszólal:

- Hát megszőkött a disznónk!

Ebben a pillanatban nem messze tőlünk, a kőpadnál megzörren a bokor. A gyerekek pillanat alatt ott termettek. Félrehajlítjuk az ágakat óvatosan. Hát csakugyan ott a sün barátunk. De nem is egy, hanem három kis apró gömbölyeg. És mekkorák! Nem sokkal nagyobbak, mint egy jókora tyúktojás.

- Kistüskések! - táncol örömében Irénke. - Jaj, de aranyosak!

És hozzányúlt az egyikhez, hogy felvegye.

Rögtön el is kapta tőle a kezét.

- Hohó, ez még jobban szúr, mint az anyja.

Várhoztunk kissé. Az öregtüskés dugta ki elsőnek a fejét. Körülpillantott. Meglátott bennünket. Valamit morgadozott. Bizonyára ezt:

- A fiaim. Mit szóltok hozzá? Ugye, gyönyörűek?

Hát szépeknek nem voltak szépek. De Tüskeországban azért lehetnek bájosak is. Csak a ruhájuk ne volna olyan barátságtalan. Azonban ők nem tehetnek róla, ha egyszer arrafelé ez a divat.

Még mindig jobb ez a bunda, mint a rókaé. Lám, a róka bőrére ravaszul néz az ember. Nyakbavető készül belőle. Szép, díszes. Védi a nőknek a torkát a hidegtől.

- No, meg is érdemli ezt a sorsot a róka! - meséli el üres óráiban a tüskés a fiainak. - Sok bajt okoz az nekünk. Egyetlen állat, akitől igazán félnetek kell. Úgy cselekszik veletek, hogy mikor összegömbölyödtök, elgurít a patak partjára vagy a forrásvízhez, s belelök a vízbe. Erre ti kigömbölyödtök. A gonosz állat meg elkapja az orrotokat, és felfal jóízűen. Utána iszik is rá jó néhány kortyot a forrásvízből vagy a patakából. Vigyázzatok hát magatokra nagyon, kedves kicsinyeim.

De a kicsinyek nem nagyon hallgathattak az anyjukra. Az anyjuk még csak a fejét dugta ki, az aprók máris kigömbölyödtek, és uccu neki, elkezdtek egymást kergetni. Futkostak össze-vissza, olyan veszekedettül, hogy a Bodri kutya is megsokallta, s odatoppant közéjük, hogy rendet teremtsen.

Iréne azonban magához intette Bodrit. Bevezette a szobába, és rázárta az ajtót.

A kissünök ezután guruldozásba fogtak. Fölkapaszkodtak a domboldalra, összegömbölyödtek, és úgy guruldoztak lefelé a mélységnek. Az anyjuk meg komolyan figyelte őket, nem történik-e valami bajuk.

Mikor ennek a játéknak vége volt, akkor egymásnak rontottak, és tépázták, cibálták egymást. Majd ugyanezt végezték az anyjukkal is.

Hirtelen egy kis gyíkocskaja jelent meg a kövön.

Nosza, utána valamennyien.

De bizony a kisgyík eliszkolt előlük.

- Szégyellhetitek magatokat! - szól rájuk megbotránkozva az anyjuk. - Ilyen nagy kissünök vagytok már, és egy ilyen jó falatot elengedtek! Mikor komolyodtok már meg?

Erre egy cserebogár pottyant le eléjük a körtefáról.

Nyomban háromfelé tépték.

- Ezt ügyesen megcsináltátok - mormogott rájuk büszkén az anyjuk. S nyomban elfelejtette nekik a gyík-kudarcot.

Ettől a dicsérettől kedvet kaptak a kissünök a további vadászathoz. Indultak is mindjárt bogarakat fogdosni.

Így telt el a nyár. A kicsinyek megtanulták, hogy élhet meg egy sündisznó ezen a világon.

Egyszer csak megsárgult a kert. Az őszi szelek megtépdesték az ágak leveleit. A kicsinyek közül mindennap más sündisznócska indult világgá. Elbúcsúzott az anyjától:

- Isten áldja meg, édesanyám!

És ment, ment a maga sorsára, maga kenyerére.

Mikor aztán az öreg maga maradt, elrendezte a lakását. Behúzódott a legbelsőbb szobába. Kipillantott egy utolsót a hidegedő, szeles világra, s lefeküdt, hogy majd akkor kel föl megint, ha a tavasz új leveleket bontogat az ágakon, és a mező új virágokat nyit a föld színén. Milyen jó is a sünnnek: nem kell neki se téli bunda, se kandalló, se palatábla, se képeskönyv. Igaz, hogy nem kap karácsonyfát sem, mint a Palika meg az Irénke.

Muci

Egy róka-fiút kaptam ajándékba Kovács Gergely uramtól. Csak akkora volt, mint egy macska; okos, eleven; a szőre puha és finom, mint a selyem. A tekintete ártatlan volt.

- Ezt a kisorákát megszelídítem - így szóltam otthon -, úgy kísér majd ez engem, mint a kutya.

Elneveztem a kisorákát Mucinak.

Muci eleinte tejjel élt. Hempergett, játszott egész nap. Megkergette az öregmacskát is, és nagyon csodálkozott, hogy ez haragosan a szeme közé fúj.

Barátságos kis jószág volt. Nem félt senkitől. A tenyeremből evett. Ha azt mondták neki: - Muci, gyere ide! - fürgén odafutott, és a szeme csillogott az örömtől.

Néhány hónap alatt szépen kifejlődött. Örömöm telt benne, mikor magammal vittem. Úgy követett, mint a kutya.

Hanem egy napon azt a panaszt hallom, hogy a faluban ugyancsak fogynak ám a csirkék.

- Ha fogynak, úgy jó - feleltem -, a csirkének az a dolga, hogy fogyjon. Inkább a csirke fogyjon, mint az ember. Tojik a tyúk elég tojást.

- Az ám - felelték -, csakhogynem ember fogyasztja a csirkét, hanem Muci.

Bizony az történt, hogy Muci rákapott a szárnyasokra, és éjjelenként vígan pecsenyézett az udvarokon.

- Ejnye, gézengúz - szóltam megfenyegetve -, hát te ilyen kópé vagy? Majd lesz rád gondom.

Karikát csináltattam a nyakára, és láncra kötöttem.

Az első éjjel vonított, de nem is vezett el azon az éjjelen egy csirke sem.

A második éjjelen csendesen viselte magát, hanem másnap már reggel ott volt egy asszony az ajtómon, és jelentette, hogy a tyúkjának csak a tolla van meg.

Kimegyünk az udvarra.

Muci ott ül. A nyakáról a karika nem hiányzik.

Muci szerint ártatlan.

A következő éjjeleken hol egyik, hol másik háznál tűnt el ismét egy-egy szárnyas.

Az asszonyok mind nálam panaszkodnak.

De az én rókám minden reggel ott fekszik nyugodtan az udvaron; a nyakán a karika. És táncol örömeiben, mikor a láncról leoldom.

Egy reggel keserves panasszal állít be Kovács Gergely:

- Uram - mondja a fejét vakarva -, elvitte a Muci a récémet.

- Nem lehet az, Gergely barátom, hiszen nézze, ahol a róka; nyakán a karika.

- No pedig mégis ez volt: rá is vágtam a botommal, és amint a kerítés között kibújt, egy marok szőre ott maradt a léceken.

Megnézzük a rókámat, hát a két combján csakugyan ott van két kerek, csupasz folt.

Mármost világos, hogy ő a csínytevő. De ki oldotta le a nyakáról a láncot? És ki kötötte vissza? Ezt meg kell lesni.

A következő éjjel tiszta, teljes holdvilág sütött.

Az ablakhoz állottam, és figyelemmel néztem a szobámból a rókámat.

Nem kellett sokáig várnom.

Egyszer csak látom, hogy óvatosan körülnéz, azután nekiveti a két lábát a karikának, és kihúzza belőle a fejét.

Azzal vesd el magad, eltűnik.

Hát eddig jól van, de ki húzza vissza a karikát?

Ott maradtam az ablaknál, és türelmetlenül vártam, hogy visszaérkezzen.

Körülbelül egy óra hosszáig váraкоztam.

A rókám visszaugrott a kerítésen, és egyenesen a karikájához ment.

Hát bizony nem segített annak senki; addig-addig forgatta a karikát, míg végre a fejére tudta húzni. Akkor aztán a gonosz kópé elaludt, mint aki a legjámborabb.

- Ebből látható, uram - mondotta Kovács Gergely -, hogy amint a kutyából nem lesz szalonna, a rókából meg kutya nem lesz soha.

Majom úr gondolkozik

Az uraságnak volt egy majma. Makszi volt a neve. Makszit láncra kötve tartották, mert ha szabadon volt, mindig nekiugrott a tükörnek, és betörte az orrát.

Nem tudta, mi az a tükör. Azt gondolta, egy másik szobának az ajtaja, és hogy abban a másik szobában is van egy majom. Szeretett volna azzal a másik majommal pajtáskodni.

Egy reggelen véletlenül kikapcsolódott a lánc. A szobában nem volt senki. Makszi egyenesen a tükörhöz futott, és a pajtás nyakába akart ugrani. Persze betörött a tükör is, meg az orra is.

- Az orvos írni szokott, mikor gyógyít - mondotta magában -, én is írok, bizonyos, hogy az írástól meggyógyul az orrom.

Azzal belemártotta az ujját a tintába. Az asztalon egy drága könyv feküdt. Abba írt mindenféle ákombákomot.

Végül arra gondolt, hátha inni is jó a tinta. Egyet nyelt belőle, de hanyatt is esett ijedtében a széken.

Mikor feltápáskodott, véletlenül az ablakra nézett.

- Kimegyek a kertbe - mondotta -, megkeresem azt a fát, amelyiken a túrós rétes terem.

Mert a túrós rétes volt a kedves étele.

Csakhogy siettében nem gondolt arra, hogy az ablakot ki kellene nyitni. Úgy ugrott ki az ablakon, hogy az üveget is magával ugrotta.

- Ejnye, de furcsa! - mondotta az oldalát nyomogatva. - Ki hitte volna, hogy a semmi üvegből van.

Mindenfelé keresgette a túrósrétes-fát, de persze nem találta. Eközben elvetődött a baromfi-udvarra.

- Megnézem - monda -, melyik ketrecben lakik a kirántott csirke.

Bement egy ketrecbe. A homloka vérzett egy kicsit az üvegcsereptől.

- Ejnye - szólt magában -, kilyukadt a homlokom. Dugok a fejembe szalmát, mint ahogy a kárpitos dugott a díványba. A dívány azért szép, mert szalma van benne. Hadd legyen szép az én fejem is.

Aztán, ahogy a szalmát bele akarta dugni a fejébe, akkor pillantotta meg őt az öreg házinyúl.

- Gyere csak hamar, fiam - mondotta az öreg házinyúl -, nézd, micsoda furcsa állat. Ni, hogyan gondolkozik. A majom úr ez a kastélyból. Nagyon töri a fejét valamin. Istenem, Istenem, látszik rajta, hogy nagyon okos állat.

És félelemmel, csodálkozással nézegették a majmot a nyulacskák.

A majom és a suszterinas

Kokó egy tudós afrikai majom. Tud táncolni, pisztollyal löni, cipőt kefélni s trombitálni. A gazdája komédiás. Budapesten mutogatja Kokót a vásártéren. A komédiásbódé előtt van egy kis emelvény, Kokó azon szokott ülni. Ül, üldögél, és talán az afrikai kókuszdiófákról álmodik. Arra megy a minap Miska suszterinas, és rákiált:

- Jó napot, Kokó!

A majom rá se nézett. Egy eldobott szivarvég füstölgött a földön. Miska meglátta és felkapta.

- Hej, Miska, Miska, micsoda pajkos gondolatod támadt? Minek vetted fel azt a szivarvéget?

Kokó nem is sejtette, hogy a szivar tüzes vége őhöz közeledik.

Rémülten kapott a legyezőjéhez, és fújta, mint a kását.

A gonosz Miskának tetszett ez. Az oldalát fogta nevetésben.

De Kokó megharagudott. Ráugrott az emelvényről Miskára, és a haját megcibálta. De ez a majomnak nem volt elég. Meglátta, hogy a Miska kezében egy nagy üveg bor van. Elkapta az üveget, és viasszökött az emelvényre.

- Jaj, a gazdám borát ne idd meg! - kiáltott Miska a földről. - Meglábszízaz a mesterem!

Nem bánta Kokó, akárhogyan kiabál a Miska. Égnek fordította az üveg fenekét, és úgy ivott, mint a kefekötő.

Miska feltápászkodott a földről, és beleragaszkodott a Kokó legyezőjébe.

- Add vissza az üvegemet! Add vissza, te majom!

- Mit rángatsz engem, mintha csengettyű volnék! - felelt mérgesen Kokó.

Azzal úgy odavágta a Miska fejéhez az üres üveget, hogy az üveg eltört. Azután újra nekiállt, és tépázni kezdte Miskát.

- Segítség! - kiáltotta Miska.

Meghallja a kiabálást egy jószívű német. Odasiet, és nagyot húz Kokóra a sétatálcájával.

No, megjárta szegény. Kokó arra is ráugrott, lekapta a magas tetejű kalapját, és egy perc múlva nem volt az magas tetejű kalap többé, hanem olyasvalami, ami hasonlított sapkához is, harmonikához is, csak kalaphoz nem többé.

De még ez nem volt elég. Kokó lekapta a német parókáját is, és azt darabokra tépte. A botját is elvette, azt is összetörte.

- No - szólott a német -, soha többé nem avatkozom a majom dolgába.

- Jaj - szólott a Miska is búsan -, mit mondok otthon, ha azt kérdezik, hogy hova lett a bor ebből a törött üvegből?

Kokó pedig ott ül most is nyugodtan az emelvényen, és talán az afrikai kókuszdiós országról álmodik, ahol sem csintalan suszterinasok, sem pálcás németek nincsenek.

Zsendice és a pipája

Volt egyszer egy ember meg egy pipa.

Az embernek Zsendice volt a neve.

Zsendice nem szeretett semmit és senkit annyira a világon, mint a pipáját. Együtt jártak, együtt keltek, de legjobban szerettek együtt feküdni.

Derék, egészséges cseréppipa volt. Rézkalapot hordott a fején, és selyembojtot a derekán. Ha Zsendice megtömte dohányval, és lángot tartott rá, a pipa beszívta a lángot, és olyan gyönyörű füstmacskákat, füstkígyókat, füstsárkányokat és egyéb füstállatokat eregetett, hogy öröm volt nézni.

Zsendice nézte is. Egész nap heverészett a subáján, és eregette a füstmacskákat, füstkígyókat, füstsárkányokat a pipából.

Szegény ember volt különben ez a Zsendice. Nem volt egyebe, mint egy kis szalmafüdélű háza, egy körtefája és egy subája.

Egyszer, amint a subáján pipázott, észrevette, hogy a subának szétszakadt egy helyen az öltése.

- Sebaj - szólott -, majd megvarrom.

Hanem mindig halasztotta a varrást a füstállatok miatt. A lyuk pedig nőtt. Egyik öltés a másik után szakadt. Utoljára szétmállott az egész suba.

Akkor Zsendice befeküdt a házába, a szalmaágyra, és ott pipázott.

Egyszer, amint egy füstsárkányt látott szépen szállani a padlás felé, észrevette, hogy az egyik gerenda le van ereszkedve.

- Sebaj - szólt -, majd megtámasztom.

De annyira elmerült a füstállatok nézegetésében, hogy a gerendatámasztásra nem jutott idő. Leereszkedett az egész padlás, megrogyott az egész ház.

Zsendice kiballagott a körtefája alá, és lehasalt a gyöpre.

- Ez jó fa - szólott -, a lombjai olyanok, mint a sátor, a körte pedig lehull a számba.

Ott eregette tovább a füstöt, és hol egyik oldalára fordult, hol a másikra.

Egyszer észrevette, hogy hernyók sétálnak a körtefán.

- A hernyó gonosz állat - szólott átkukucskálva egy füstkígyón, amely karika módra szállt az ég felé -, no de majd leszedem én azokat a hernyókat.

Egyik napról a másikra halasztotta a hernyószedést. A hernyók megsaporodtak, és megették virágjában a körtét.

Arra megy akkor a földesúr. Azt mondja Zsendicének:

- Szegény Zsendice, de kipusztultál mindenből. Gyere hozzám szántani, segíts magadon egy kis pénzzel.

Zsendice fejet bólintott erre. Bizony jó lesz. Köszönte a szívességet.

Hanem mielőtt munkába fogott volna, rágyújtott a pipára, és nézte, nézegette az égbe szálló füstmadarakat, füstkígyókat, füstsárkányokat és egyéb füstállatokat.

Ezalatt persze más ember ment a földesúrhoz. Elvégezte a szántást. El is tette a pénzt. Zsendice nem kapott semmit.

Akkor arra gondolt, hogy meg kellene házasodni.

Volt a faluban egy szép leány, akinek pénze is volt, háza is volt. Éppen jó lett volna feleségül Zsendicének.

Leült a ház elé, és ott a pipáját meggyújtva gondolkozott, hogyan kérje meg a leányt.

A pipa tömérdek füstállatot eregetett ki magából. Míg Zsendice ezeket nézte, más ember jött, és elvitte előle a leányt feleségül.

Zsendice a régi szegénységben maradt.

A földesúr újra megsajnálta Zsendicét, és így szólt hozzá:

- Gyere hozzám kukoricacsősznek. Nem lesz semmi dolgod, csak a kukorica körül kell sétálnod, hogy el ne hordják. Adok jó fizetést.

Zsendice elment csősznek.

Mindjárt az első reggelen, amint fölébredt, így szólt magában:

- Mielőtt kimennék körülnézni, elpipázok egy fél marok dohányt.

Azzal megtömte a pipáját, és gyönyörködött a füstállatokban, mint azelőtt szokta.

Persze ezalatt hordták a kukoricát. Az uraság észrevette. Elcsapta Zsendicét a csőszhivatalból.

Zsendice szegény ember maradt.

Akkor nagy szomorúságba esett. Leült a háza előtt az árokpartra, megtömte a pipáját, és nézte, nézte, hogyan szállanak az ég felé a csodálatosabbnál csodálatosabb füstállatok.

Addig-addig nézte, míg elaludt.

Azt álmodta, hogy egy nagy füstmadár száll ki a pipából, és nem oszlik szét a levegőben, hanem megáll előtte, szétterjeszti a két nagy fehér szárnyát, és így szól hozzá:

- Ülj a hátamra, Zsendice, elviszlek olyan országba, ahol nyakig úszol a tejben, térdig jársz a mézeskalácsban, kolbász hajlik rád a fűzfáról és farsangi fánkkal van kirakva az országút.

Tetszett ez a beszéd Zsendicének. Felült a füstmadár hátára, és szállott, szállott a hátán mérhetetlen magasságba, mérhetetlen messzeségbe.

Zsendice örömmel látta, hogy a füstmadár után repül az egész állatkaraván. A macskák, kígyók, sárkányok mind mennek egymás után kavarogva, röpködve a hátuk mögött.

Egyszer csak valami felhő tetejére értek. A füstmadár letette ott a hátáról. Köréje telepedett az egész állatkaraván.

- Nézz vissza a földre - szólt a füstmadár -, mert sohasem látod többé.

Zsendice visszanézett a földre, amely szédítő mélységben feküdt alatta.

Megismerte a faluját, a falujában a saját házát a körtefával együtt.

Hanem alig tudott hova lenni a nagy csodálkozástól, mikor magamagát pillantotta meg a körtefa alatt.

Ő volt valósággal, csakhogy éppen a pipa hiányzott a szájából. Szorgalmasan varrta a bundáját. A bunda újra jó volt, ép volt, szép volt. Azután bement a házba, feltámasztotta a gerendát, megigazította a tetőt, bemeszelte a falat. A ház újra állott. Fehérlett a napon, mint a hó. Azután kiment az ajtón, és figyelmesen nézte a körtefát.

- Nini - szólott -, hernyó koma, mit keresel a fámon? Talán bizony a körtéken akarsz meghízni?

Sietve emelte le a ház oldaláról a létrát, és szorgalmas hernyózáshoz fogott.

A fa gyönyörűen virított. Olyan volt, mint egy nagy virágbokréta. Azután, mintha egy pillanat alatt nyárrá változott volna a tavasz, körtékké változtak a virágok is.

A faágak meghajlottak az édes teher alatt.

Jött az uraság. Megvette a körtét egy zacskó pénzért.

Zsendice akkor ekét vitt ki a házból.

Fölszántotta a földjét, és belevetette a pénzt. A pénz egy pillanat alatt százszor annyit termett. A Zsendice háza megélénkült. Tarka tehen ivott az udvaron. A tarka tehenet egy fiatal, szép asszony megfejté. A fiatal, szép asszony bevitte a habos, fehér tejet a szobába.

- Ki az? - kérdezte Zsendice.

- A te feleséged - felelte a füstmadár.

Azután a füstállatoknak komoly fejbólogatása között folytatta:

- Látod azt a szép házat, azt a szép gazdaságot, azt mind elpipáztad, ellustálkodtad. Sem házad, sem pénzed, sem feleséged nincsen, csupán egy csomó füstállatod van, amely, nézd, így hagy mindig magadra.

És a füstállatok kacagva oszlottak szét.

Zsendice ijedten kapaszkodott a felhő csücskébe, azazhoggy egy keserűlapu szárába, mert fölébredt.

Megcsóválta a fejét, és nagyot gondolkozott.

Én nem tudom, miket gondolt még az a Zsendice, hanem azt láttam, hogy mikor fölkelt, a pipáját széttörte a csizmája sarkával.

A barboncás

A zivatar hirtelen kerekedett. Csak épp egy hűs fuvallat előzte meg. Alig egy percre rá általcikázott az égen az istennyila, s rettenetes ropogással, dörgéssel kitört az égiháború.

A malomba menekültem.

Oda futottak a szénagyűjtő munkások is, és a tornác alatt meghúzódva várták, amíg elvonul a zivatar.

- Látjátok - mondotta az öreg Bordács a pipájával az égre mutatva -, abba mögyön a sárkány!

Bordács béresgazdája az uraságnak. Az apja és nagyapja is béres volt, és ha az ősei Ázsiából jöttek, bizonyos, hogy a Bordácsok őse hajtotta a Vereckei-szoroson által a barmaikat.

A parasztok az égre bámultak.

Magam is felnéztem, hogy melyik felhőben látja az öreg a sárkányt?

Egy rozsdás, fekete felhőgomolyag csakugyan úgy vonult át az égen, mintha valami benne ülő erő hajtotta volna, s onnan röpdöstek széjjel a cikcakkos istennyilák.

- Öreg - mondom neki -, látott kend valaha sárkányt?

- Hogyne láttam volna?

- Mikor?

- Mindig, mikor ilyen égiháború van.

- Hát mondja el, hogy milyen?

- Milyen? Hát olyan, mint minden sárkány. Bele van takaródzva a főjhőbe, mint mink a subába, oszt arra száll, amőre hajtják.

- Kik hajtják?

- A diák hajtja, aki rajta ül, a barboncás diák.

S pipákolva ráintett nyomatékkal a fejével.

- Micsoda diák?

- Hát aki előolvassa a zivatart.

Az öreg ezt olyan meggyőződéssel mondta, mintha arról volna szó, hogy a kocsit a ló húzza, kocsis hajtja, és hát mindez igen érthető, másképpen nem is lehet.

Azt hiszem, nem volt ott senki, aki a komoly öreg szavában kételkedett volna.

- No, Döme ugyancsak fürdik - mondja egy másik béres -, ha most toppanik be az esőről a tornác alá, és kisuhintja a vizet a kalapjából.

- Hol a Döme?

- Beküldtem a faluba - mondja a molnár - dohányért.

S rákiáltott a kutyájára:

- Mars!

A kutya ijedten ugrott ázott bundájával vissza az esőbe, vagyis hogy a zuhogó esőn át elfutott a fészker alá.

Az a kérdés fordult meg az elmémbe, hogy meghagyjam-e az öreg Bordácsnak a sárkányos diákját, vagy elmagyarázzam tőle, hogy a nép is tudja: micsoda más erő keveri ránk a zivatart? Mert némely pogánykori hitünk maradékával kár ezt cselekedni. Kevesebb az ilyen nekünk, és többet ér, mint amennyit a tudomány ad érte. De gondoltam, jobb, ha a nép is abban ismeri meg a szépet, ami igaz. A természetnek ereje, a maga fenséges valóságában többet ér a legendáknál.

- Hát Bordács bátyám - mondtam neki -, látott-e már kend valaha garabonciás diákot?

- Én nemigen láttam - felelt tartózkodó hangon az öreg -, ámbátor egyszer láttam affélét, amint az országúton járt erre, hanem az apám, az beszélt is eggyel.

A tuskón ült az öreg, az egyik lábát áttéve a másikon.

Amikor az apját említette, meglógázta a lábát és körülpillantott, mintha azt mondta volna: mi kell több ennél?

De persze nekem az öreg szava nem volt szentírás, mint a többinek.

Tovább firtattam.

- Bizonyos az, hogy akit a kend apja látott, garabonciás volt?

- Hát hogyne volna bizonyos. Akárhányszor hallottam tőle magától.

- Ez még nem bizonyosság, Bordács bátyám!

- Tejet kért nálunk.
 - Kend is kért már tejet idegen helyen, mégse garabonciás.
 - Igaz, hogy egyszer kértem. Kértem ám csakugyan katonakoromban. Csakhogy annál könyv is volt.
 - Nálam is van mindig.
 - Az más könyv - mondja az öreg, jelentősen rándítva borzas, szürke szemöldökén -, az, uram, olyan könyv, hogy abból mindent ki lehet olvasni.
 - Mi mindent?
 - Hát a pénzt vagy a kocsit. A sárkányt is avval olvassa elő a diák.
 - Hát aztán?
 - Hát aztán megnyergeli az ebadtát.
 - Jó-jó - szóltam csillapító hangon, mert az öreg kényelmetlenül kezdett pislogni, hogy így apróra kitapogatom a tudományát -, de hát azt mondja még meg, hogy ha a garabonciás mindent elő tud olvasni abból a könyvből, miért kér akkor tejet, miért nem olvassa azt is elő, vagy hogy a pénzt, amelyen tejet vehet.
- Az öreg a földre nézett és egyet vakart a tarkóján.
- A Krisztus tudja - felelte a kezével legyintve -, nem tudom én azt.
 - Már tanító uram - szólalt meg erre Somodi béres -, az én hazámban, Patakon, most is őriznek pedig egy olyan könyvet.
- Az a béres idegen volt köztük, fekete szakállú, hosszú orrú ember, azt mondják, valami ló miatt bujdosott erre a vidékre.
- Kik őrzik? - kérdeztem feléje fordulva.
 - A kollégiumba őrzik lakat alatt.
 - Bizonyos igaz ez?
 - Hogyne volna igaz, tanító uram. Azt az embert is ösmertem, akinek a könyvvel baja esett. Úgy ismertem, mint magát.
 - No hát most hallunk valamit. Csak mondja el mind, amit tud arról az emberről.
 - Valami sokat nem tudok róla, csak azt tudom, hogy Lakosnak hítták, oszt valami igazgató vagy mi vót ott a kollégiumba; ü söpörte a tanulószobákat.
 - Akkor igazgató volt. De csak mondja tovább.
 - Hát egyszer, úgy mondom, ahogy beszélük, abba a szobába söpört, ahun a különösségeket tartják. Mert van ott minden. Van ott olyan fa is, amelyik tiszta küé válott, meg aztán tengőri ebihal, mög mindenféle. Hát ahogy ott söpör, tisztogat, mögakad a szöme egy vasas ládán. Mi löhet abba? Vasfüvet szörzött valahol, oszt lepattantotta vele mind a tizönkét lakatot. Mert, hogy szavamba ne hibázzak: tizönkét lakat vót a vasas ládán.
 - Annyi szokott lenni.

- Hát egy kis fekete könyv volt a ládába, sömmi ögyéb. Kivöszí a könyvet; nézi, hogy mi az? Hát ahogy kinyíti, ott teröm hét ördög. Oszt mögszóla mind a hét, hogy aszondi: - Mit parancsós? Arra a Lakos bözzög mögrözzen, oszt ijettibe összezsapi a könyvet. Hát abba a szömpillantásba eltűnt mind a hét ördög.

Az eső elállott. Csak a malom fedeléről csorinkált még a víz. A nap áttörte egy helyen a felhőt.

Ahogy odapillantunk a napfény felé, látjuk ám, hogy Döme juhász ugyancsak noszogatja a csacsiját a falu felé.

- Valami hírt hoz a Döme!

Magam is gondoltam, hogy a molnár dohányával nem indult volna el a zivatarban.

A beszélgetés emiatt maradt a hét ördögnél.

A juhász néhány perc múlva odaérkezik. Csurom-csöpögő víz ő is, a szamara is.

- Nem látták? - kiáltja lihegve, ahogy lefordul a szamaráról.

- Mit, te?

- A barboncást!

- Nem.

- No, én láttam. Az egész falu látta.

A malom tornácán mindenkinek a szeme elnyílt. Magam is kíváncsi voltam, hogy mit látott Döme juhász?

- Hát - azt mondja -, ahogy a faluba érek, egyszer csak elillog-villog mellettem a diák. Majd leestem a számárrul, úgy megijedtem tőle. Mert nem tudtam, hogy mögöttem jön, csak mikor elibém-elöttem elnyilamodik a két kis ezüst keréssel. Tyű, az árgyélusát - mondok -, még jó, hogy nem állott velem szóba! Nézöm-nézöm, hogy hogyan nyargal előttem. Hát úgy nyargalt, hogy a levegőbe járt a lába, oszt előtte is egy kis ezüstkerék, mög utána is. De úgy mönt az, hogy a nyúl se jobban. Benn vót a faluba egy szempillantás alatt. Mit akarhat vajon? Hát a paphon nyitott be, oszt hogy a pap nem volt otthon, hát az asszonytul kért tejet. Az asszony adott is neki, de vagy nem jót adott, vagy nem eleget, mögen csak kigyűtt csakhamar. Mán akkor ott vót az egész falu a plébánia körü. Én is ott vótam. Mondok, mögnézöm, milyen a barboncás? Mert sokat hallottam mán az effélirü. De csak annyit láttam, hogy szép úri formájú legény, oszt sárga ruhába jár. Jobban nem nézhettem mög, mert ahogy az asszony nép széjjel-röbbent, hát ű se beszélt senkivel, hanem csak fölpillantott az égre, aztán közibe a két keréknek, úgy elnyilamodott onnan, mint a veszött fene.

A szénagyűjtő nép diadalmasan nézett rám.

Az öreg Bordács hozzám fordult, és nagy diadalmasan nézett:

- No, tanító uram, hát miből kereködött a zivatar?

Kevi Pál halála

Az öreg még odavolt. A szőlőbe ment ki reggel, és napszállatra kellett volna hazatérnie. De már a hold is fölkel, a csillagok is mindegyre sűrűbben tűnedeztek elő, és az öreg még mindig nem tért vissza.

Az öregasszony ki-kiszalajtott az utcára az unokáit, hogy nézzék meg, jön-e már? A gyerekek kimentek. Később künn is maradtak. Bojtorjáncsomókat hajigáltak a denevéreknek, ami jó multság.

- Nem jót érzek - mondotta az asszony a fiainak -, nem kellett volna egyedül elereszteni.

- Máskor is csak megjött - felelték azok -, bizonyosan behítták valamelyik pincébe.

Hogy ím csakugyan belehaladott az idő az éjszakába, Pál fölvette a kalapját, és elindult az apja elé.

A hold meg a csillagok fénye rávilágított a dombra hajló útra. Széles, poros út az. Azon kell hazatérnie Kevi Pálnak.

Már akkor jött is. Megjelent a dombon, mint valami árnyék. Azután lefelé bandukolt, sokkal lassabban, mint ahogyan szokott.

Pál eléje sietett.

- Baja van, édesapám?

- Bizony, fiam - felelte az öreg bágyadtan -, nekem már aligha virrad holnap.

Átadta fiának a tarisznyát, aztán a karját a fia karjába öltve, gyöngélkedő hangon folytatta:

- Lehajlok egy tőkéhez, meg akarom nézni, hogy hány fürt? Mert húznak is látszott. Akkor egyszerre meghomályosodik a látásom, és szédülés fog el. Leülök ott a földre, várom, hogy szűnjön a szédülés. De nem szűnt, csak estefelé. Aztán, hogy hazavánszorogtam, egész úton kísért a kotlós tyúk.

Kevi Pál elsápadt. A kotlós tyúkot mesének tartotta. Valami láthatatlan kísértet-tyúk az. Éjszaka szokott megjelenni. De látni eddig nem látta senki. Mert aki meghallotta, hogy a nyomában megyen és kottyogva hívja a csirkéit, az már tudta, hogy elérkezett az utolsó napja, és nem mert visszafordulni, csak sietett.

- Mese az, apám - szólt remegő hangon Kevi Pál.

Mert érezte, hogy az öreg ereje megfogyatkozott, és hogyha nem támaszkodnék órá, nem jutna haza.

- Nem mese - felelte az öreg -, a saját fülemmel hallottam. Apám is este hallotta, és reggelre meghalt. A nénéd is este hallotta, és reggelre kiterítettük.

Nehezére esett a beszéd, el is hallgatott.

Az Imre fiú is a falu végén volt már akkor, s az unokák is. Ahogy meglátták az öreget, eléje siettek. Vezeték. Még a kis hatéves Jóska is segített: a kezét fogta a nagyapónak.

Lefektették. Fűvet forráztak neki. Biztatták, hogy aludjék, de az öreg nem aludt. Föl-fölnyitotta a szemét, és tanácsokat mondott, hogy mit vessenek jövőre ebbe, abba; mi dolog lesz a szőlőben: melyik ökröt hizlalják meg a jövő télen.

A két fia némán állt az ágynál.

A felesége aggodalmasan nézte.

Éjfélkor aztán, mikor azt hitték, hogy el fog aludni, fölemelte az ujját, és intett a feleségének.

Az asszony odahajolt.

Az öreg erőtlen, susogó hangon szólott:

- Hívjátok a papot.

Már akkor az egész faluban tudták a hírt, hogy az öreg Kevi hogy járt. Az udvaron subás emberek, nagykendős asszonyok álldogáltak. A bakter ott pipázott a kút kávéján ülve. Ő a harangozó is.

- Nem viszi tovább - beszélte halkan egy mellette ülő subás embernek -, hallottam már a múlt éjjel is, hogy a kutya nagyon vonyított. Ez nem jót jelent - gondoltam -, de hogy beteg nem volt a háznál, azt hittem, a holdra vonyít, hát meghajigáltam, hogy ne vonyítson.

Az öreg a sok vánkossal körülámasztottan, szinte mozdulatlanul feküdt odabenn. Meggyújtották az egyik szentelt gyertyát, és az ágy mellé tették a kvasznyira. A gyertya világosságában hasonlított az öreg Leó pápához. Olyan mosolygó, ráncos, sovány arc, csak hogy kis fehér bajusza is van az öregnek.

- Ne sírjatok - mondotta susogva.

Mert ott sírt az ágy körül az egész család: a két fiú, a meny, a néhány unoka is. A hatéves Jóska gyerek is ott ült kis ideig az ágy mellett, de aztán elaludt a széken. Az anyja felölelte, és átvitte a másik szobába.

- Ne sírjatok - susogta az öreg.

A felesége azonban odaborult arccal az öreg kezére, és úgy jajongott: - Hát el tud engem kend hagyni? Én édes jó uram! Ilyen sokáig együtt éltünk, együtt megvénhedtünk! Ne hagyjon itt kend vénségemre!

Csöngetés hallatszott. A pap érkezett. Néhány percre kivonult a család.

A házban ájtatos csöndesség. Az udvaron állók is letérdelnek. A bakter kiveszi a szájából a pipát, és a kút mellé térdel. A pitvarból kihallatszik olykor az öreg Keviné halk zokogása.

A hold már a ház fölött áll. Olyan, mint valami égből alánéző orca. Néző és várakozó orca.

A szobából csendítés hallatszik. Milyen különös a hangja ilyenkor a csengőnek! Ez már a másvilág zenéje. Minden fej leereszkedik. A vén lombos eperfa is, mintha megeresztené a lombját.

...Azután a pap behívta a családot, és imádkozott velük. Végül maga mondott egy hosszú imádságot, amely így kezdődik:

- „Bízzál, kedves hívem, a te bűneid meg vannak bocsátva...”

És így végződik:

- „Az Úr megszabadít téged, és az ő jósága fölvesz a mennyország örömébe.”

Az öreg már ekkor félig lehunytt szemmel, mozdulatlan viaszalakként feküdt az ágyon.

Mikor a pap elment, fölemelte az ujját az öreg, és az ajkai mozogtak.

A feleségének oda kellett hajolnia, hogy hallja, mit akar.

- A kardomat - susogta az öreg.

- Odatesszük - rebegte könnyben fulladozva az öregebbik fiú.

Mert egy szóból is meg lehet érteni, hogy a negyvennyolcas kardjára emlékezteti őket. Sokszor megmondotta, hogy azt vele temessék el.

Úgy látszott, nem fog szólni többet, de néhány perc múlva megint szólott.

- A szűröm...

Nem tudták, mit akar mondani vele, nagy nehezen kirebegte:

- A bakternek hagyom.

Aztán kis idő múltán megint szólni akart, de már nem tudott. Csak emelgette a szemét, és oldalt fordult a tekintete, arra a székre, ahol előbb a kis unokája ült.

- Jóskát akarja?

- Azt - mondotta már nem szóval, csak egy mély szempillantással.

Behozták a gyereket és fölemelték.

- Csókold meg nagyapót.

A gyerek átölelte a nagyapót és megcsókolta.

Az öregember szempilláin két könnycsepp jelent meg, és lefutott sovány, színtelen orcáin.

A szoba akkor már megtelt a szomszédokkal, de messzebből jöttekkel is.

A bakter az ajtófélfához támaszkodva állott, és szőke birkafejével kifejezéstelenül nézte a haldoklót.

Egy nagykendős asszony megfogta az öreg kezét:

- Pali bácsi.

Az öreg fölemelte a szempilláit.

- Az Ilkámát csókolja majd meg odafenn...

Leánya volt az Ilka asszonynak, egyetlen kis kék szemű gyermeke. Hétéves korában vitte el a torokbaj.

Még valamit mondott volna az asszony. (Mit akarhatott még üzeni a leányának?) De a hangja elcsuklott. Kezét az arcára tapasztotta. Elfordult.

Azután egy subás ember lépett az öreghez:

- Pali bácsi, mondja meg a feleségemnek, hogy a gyerekekkel jól bánik a mostohájuk.

A keze fejét belenyomta a szemébe, és más izenőnek engedett helyet.

Az öreg hallgatta mindezeket az üzeneteket, csak a szeme pilláinak rezgéséből lehetett látni, hogy az élet még nem hagyta el.

Végre a szeme sem mozdult többet. A szeme fénye bádogozni kezdett. A felesége ott térdelt az ágy előtt, és fogta az öreg kezét. Egyszer aztán elbocsátotta a kezét, és nagy jajjal ráborult az agg ember mellére.

A bakter kifordult a pitvarból. Az udvaron megtörülte az öklével a szemét. A kalapját a fejére tette, s elindult a holdvilágos úton nagy sietéssel a templom felé.

A Tihanyi gyerekek

A fiamat én sem vesszővel, sem nehéz szavakkal nem nevelem. Hajlik ez mégis, úgy, amint én akarom. Ezt főképpen a Tihanyi gyerekeknek köszönhetem: a Jancsinak, meg a Pistának. Ezek éppanyi idősek, mint a fiam.

Ikrek. De milyen különbség van a kettő között, az ember nem győzi éveken át csodálni.

A Tihanyi Jancsi a világ legtokéletesebb gyereke. Ami dicséret gyerekre mondható, azt ő mind megérdemli. Az iskolában első, a kívánságokban utolsó. Reggel, amint felnyitotta a szemét, kipattan az ágyból és mosdik, mint a réce. Hogy őt mosdassák vagy öltöztessék, az kellene csak! Azt mondaná rá:

- Micsoda anyámasszonykatonájának néztek engem! Huszár leszek én, ha megnövök, nem madárijesztő.

Gondosan megnézi, hogy nincs-e por a kabátján. Ha csak egy szem van is: hol a kefe? A Jancsi bizony nem visz ki port az utcára. A könyveit gondosan elrakva megy az iskolába. Útközben, ha képeslapokat lát a boltajtókon, nem bámészkodik az előtt. Ha kispajtással találkozik, nem rúgja azt meg, és nem üti ki a kalapot a fejéből. Az iskolában, ha senki se tudja a leckét, ő bizonyosan tudja, és ha emiatt mindenkit becsuknak, ő egymaga hazamehet.

Bezzeg a Pista egészen más gyerek. Azt reggel mindig úgy kell kihúzni az ágyból, mint a kenyeret a kemencéből. Mosdani maga nem tud, s valahányszor mosdatják, úgy bőg, mint a boci.

A könyveit a székek alatt meg a konyhában szedi össze. A táskája szíja rendesen el van szakadva. A feje olyan borzas volna, mint a pemet, ha a cseléd egyszer elfelejtené rendbe szedni; port meg elvinne ő egy kosárra valót is a kabátján, sőt, ha gyaluforgácsot akasztanának a hátára, azt sem venné észre. A kabátja különben soha sincs begombolva. A kalapját a tarkóján viseli. Ha csizma van a lábán, annak kilefeg mind a négy füle, ha pedig cipő van a lábán, az egyik cipőfűzője rendesen ki van oldozódva, és ő meg nem köti, míg csak fel nem bukik.

Az utcán többször néz hátra, mint előre. A kis pajtásaival mindig hajba kap. Azok aztán a minap úgy megütötték az orrát, hogy ma is félreáll. Az iskolában, akárhányan vannak, mindig ő a legutolsó. Ha a leckét mind tudja is, ő bizonyos, hogy nem tudja. Az irkája tele van malaccal, a kis könyve meg ötössel. Szóval olyan gyerek, akihez hasonlítani hátborzongató gondolat.

Én rendesen találkozom mindennap mind a két gyerekkel. A Jancsi köszön is szépen, de a Pista úgy néz rám, mintha görögdinnye volna a nyakán, fej helyett. Néha náluk is ebédelek. És így van az, hogy a két gyerek itthon gyakran eszembe jut.

Ha az én fiam például bekormozza magát, rögtön elmondom az öreganyjának, hogy a Jancsival találkoztam az utcán. Kezet is fogtam vele, és anélkül, hogy ő észrevette volna, megnéztem a kezeit, hogy nem tintásak-e az ujjai. Dehogy voltak tintásak. A Jancsi, ha be is tintázza az ujjait, megmossa azonnal. Megesik néha, hogy a tinta nem akar lemenni. Ilyenkor a Jancsi egy óra hosszáig is mosogatja az ujjait a szappannal, és azt mondogatja:

- Csak azért is!

Aztán olyan a keze, mint az angyaloké a mennyországban.

Mindezt úgy mondom el, hogy a fiam kezére rá se nézek. Véletlenül jutott eszembe az egész.

A fiam térül-fordul. Kis idő múltán mutatja a kezét, hogy olyan-e az, mint a Jancsié. Persze hogy olyan, éppen olyan.

A havi értesítőben rendesen hoz a fiam kitűnőt is, meg ötöst is. Egy ideig a számolásból kapta az ötöst. Akkor elmondtam, hogy a Jancsinak kitűnője van mindig a számolásból. Bizony nem azért, mintha okosabb fejű gyerek volna a többinél, hanem mert fűtől-fától kérdezi, melyik számnak mennyi a harmadrésze. Egy hónap múlva már elégséges volt a fiamnak a számolásból, ma pedig jelese van. Az igaz, hogy majd megöszült az egész ház a kérdeztetéseitől.

A Jancsi emlegetését komoly arccal hallgatja a gyerek, és utána gondolkozóba esik, de bezzeg örül akkor, ha a Pistáról beszélek. Ezt már mind neki mondom.

Mikor látom, hogy figyelmesen tisztázza az írásait, egy-két szóval említést teszek a Pistáról.

Láttam a Pistát, mondom neki. Náluk voltam. Éppen ő is tisztázott. Tintás volt a keze könyékig. A papirosán meg annyi volt a malac, hogy Kőbányán sincs több. Aztán, mikor mondtam neki, hogy a tollba nem kell annyi tintát venni, hát beletörülte a tollat a hajába.

A gyerek persze nagyokat kacag ezen. Micsoda öröm, hogy ő különb gyerek, mint a Pista, ír tovább vigyázva, boldog önérzettel.

Néha meg elmondom, hogyan lődörgött az utcán a Pista. Sehol a sarat el nem kerülte. Föl is fröccsent az egyszer a nyakáig. Megállott minden kirakatnál és észre se vette, hogy eltéved. A piacra jutott, ott rábáméskodott egy vörös szakállú emberre, aki az ölében galambokat vitt. Egyszer csak jött egy kocsi. A Pista szaladt, de szokása szerint nem nézett előre, hanem mindig hátra, így aztán belefutamodott egy tejescokfának a fazekai közé. No, volt haddelhadd! A kofa kiabált, hogy fizesse meg a Pista a kárát. Persze a Pistának nem volt csak egy krajcárja, azt is elvesztette már régen. Hát átadták a Pistát a rendőrnök. Hogy aztán az mit csinált vele, ma se lehet tudni. Bizonyosan bezárták valami sötét pincébe.

De hány ilyen bolond esetét tudom én a Pistának. Hányszor kitörött keze-lába, mikor a lépcső karfájáról leesett, mikor a lóvonatú, a villamos, a bérkocsi, az omnibusz elgázolta.

Egyszer gumipuskával a szemét lötték ki. Egyszer eltévedt, és Soroksárról hozták haza. Egyszer belelőtték a városligeti tóba. Egyszer meg, hogy a sintért kísérte, őt fogták meg a dróttal egy kutya helyett.

Mindezek részletesen és színesen elmondott történetek. A fiam elhallgatná napestig. Hol nevet a Pistán, hol pedig nagyokat csudálkozik.

Hát így szerepel ez a két gyerek minálunk. A Jancsi a büntetés. A Pista a jutalom. Ha kívülem nem is ismeri senki ezt a két gyereket, azért élő gyerekek ezek. A fiamnak a lelke van bennük: a fénye meg az árnyéka: s ezt tükrözik vissza az én elmondásaimban, anélkül, hogy ő észrevenné.

Egyszer azt találtam kérdezni a fiamtól, hogy nem kívánna-e a Tihanyi gyerekekkel megismerkedni?

- Dehogynem.

- Szeretnél velük játszani?

- Szeretnék.

- Melyikkel szeretnél jobban játszani?

Minden gondolkozás nélkül ráfelelte:

- A Pistával.

Az ablak

Egy komor, tizenöt éves fiú is járt a téli iskolába. Csordásfiú volt. Daninak hítták. Az uraság akarta, hogy pótolja az elmulasztott iskolázást. Járt több olyan öregfiú is az iskolába. Leány is volt vagy három olyan nagyocská. De azok mind vidámak voltak és kedvesek, mint az aprók.

Csak az egy Dani!

Ült fásult, fakó arccal, szinte közömbösen az első helyen. Mert a korára való tekintetből nem ültethettem a kicsinyek közé. Az értelmé fogékony volt, de iskolai tisztséget nem lehetett ráruházni. Durván bánt mindenki. Csekély okokért orcán törülte vagy fellökte a kisebbeket. Barátja nem volt.

Sokszor eltűnődve néztem rá, hogy mért olyan elvadult, olyan sötét lelkű az a fiú? A szülői talán pálinkába butult, durva emberek? Alacsony lelkek, akiknek a házasság élethosszig való gyűlölködés? Talán őt is veréssel, rugdosással, szitkokkal nevelték? Vagy hogy az állatok mellett az ember maga is állattá válik? Hogyan lehet az ilyen vad fát csak valamennyire is megnevelni?

Nem látszott reá semmi reménységem. A fiúban mindössze egy becsületes erecskét találtam. Nem hazudott.

„Ez is valami” - gondoltam.

És hogy erősítsem benne legalább ezt a jó tulajdonságot, alkalom nyíltán példaképül állítottam a hazugocskák elé:

- A hazugság szenny az emberi lelken! A bűnnek védelme! Az igaz ember, ha bűnt követ el, megvallja. Azt mondja magában: Bűnt követtem el, szenvednem kell érte. A bűnért mindig meg kell szenvedni. Isten törvénye ez. A szenvedés lelki mosdás. Vállalni kell a szenvedést, bátran, hősiesen, mert a lélek tisztasága az első minden elsőségek között.

S rámutattam a vad fiúra:

- Lássátok, itt van Dani. A minap a jegyző úr panaszkodott, hogy egy iskolás fiú letörte a kecskéjének a szarvát. A kérdésemre, hogy melyitek volt, azonnal fölkel a helyén, és jelentette, hogy ő. Mentegette magát, hogy a kecske őt megrohanta. De a tettét nem tagadta el. Vállalta érte a szenvedést. Egy nap nem evett ebédet. Túrte nyugodtan. Vállalta a szenvedést a tetteért.

S példákat mondtam még a történelemből, hogy az igaz szóért halálba is mentek már emberek.

Dani olyankor csillogó szemmel, szinte bámulva hallgatott. És én lelkemben örvendeztem, hogy legalább a becsületességnek nevelek benne embert.

Egy adventi délután - az iskolai félélszűnetben - az utcán találkoztam vele meg az anyjával.

Az utca sáros volt, mint falun szokott lenni. Ők ketten a túlsó soron mentek. Elöl a nagy, erős fiú egy madárkalitkát lógatva. Mögötte a gyöngy testű, korán elvénült asszony, egy zsák gabonát vitt kötél a hátán. Mélyen előrehajoltan caplatott a nagy teher alatt a sárban. S egyméternyi hosszú karó volt bot helyett nála. Látszott az útjuk irányáról, hogy mind a ketten a malomba mennek.

Egy csuszamlós helyen a karó kiesett az asszonynak a kezéből.

A fiú megfordult, s közömbösen nézte: hogyan erőlködik az anyja, hogy a karót fölvegye.

Mért nem vette fel ő? Mért nem ő viszi azt a nehéz zsákot? Mert az asszony sorsa az a parasztoknál, hogy rabszolgája legyen a férfinak. Nemcsak az urának rabszolgája, a fiainak is. A parasztfiú nem ismerhet gyöngédséget, mert hiszen az apja sem ismer. Micsoda hatalommal, hogyan lehetne a tanítónak gyöngédséget oltania az emberi szívbe, ha nem a házi nevelés oltja bele?

Az év utolsó napján temetésre kellett mennünk. Míg a pap öltözködött, az ablakhoz álltam. Ott szivarozgattam. Néztam a havas utcát.

Falun bizony nem söprik a havat. A házak mellett a járókelők taposnak utat; az utca közepén meg az állatok s a kerekek.

Egy leánytanítványom jelent meg az úton. Az öregleányok közül való. Fábíán Veronka a neve. Tizenhárom éves, de korán megnyulladt. A hátán puttony volt, és a puttonyban faragótól való forgács. Néhány hosszú szállal megtoldotta a puttony magasságát, és megtetézte jól.

Az ablak alatt megállt és megfordult, mintha valakit várna.

Szórakozottan néztem. Fehér bőrű, szőke, komoly leány. Félénk, mint a nyúl. Nem mer a szemébe nézni senkinek. A leckéjét mindig tudja az utolsó betűig, s mégis, ha felelnie kell, elpirul és remeg.

Hogy ott megállt, akaratlanul is néznem kellett. Milyen finom arc! Milyen tiszta, nyugodt és jóságos, kék szemek! Ha nem a szegénység ruhája volna rajta, ünnepelnék a szépségeért. No, ebből bizonyára jó asszony válik. Ennek az ajkán soha nem fog egy haragos szó elhangzani.

A leány mellett Dani jelent meg. A fiú bekecsben volt, és a szokott nagy szárú csizmában. A kezében béresostor.

Mosolyogva váltott szót a leánnyal. Akkor láttam először mosolyogni. De hogy átváltozik az arca a mosolygásban! Mennyire emberibb!

A leány is finomkán mosolygott reá, és nyugodtan nézett a szemébe.

Különös volt ez nekem. Az iskolában sohase láttam, hogy beszéltek volna. Igaz, hogy a leányok külön csoportban is ülnek, de olykor mégis érintkeznek. Kölcsönműveletek a tentában, ceruzában, az óráközi szünetek, a fabehordás s más efféle iskolai dolgok, mind megannyi alkalom arra, hogy beszéljenek egymással. Ezt a kettőt soha nem láttam együtt.

Beszéd közben egyarasznyi kis forgács leesett a puttonyról. A fiú könnyű mozdulattal vette föl, és beigazította a többi közé.

No lám!

Aztán a leány mosolyogva bólintott, és elváltak.

Márciusban történt, hogy egy napos ebéd után az udvaron sétáltam a korai meleg verőfényben.

Az iskolába két leány jött elsőnek. Az egyik Veron volt, a másik Bogyó Teri, egy kis szeleburdi, fekete leány. Már tavasziasan voltak öltözködve. Rózsaszínű rékliben mind a kettő, s nagykendő nélkül. Veron az arcát félénken félretartva köszönt. S befordultak az iskolába.

Néhány perc múlva hallom, hogy az ablak belső táblája reccsen. Valamelyik betörte. Hogyan törhette be? Talán almát dobott egyik a másiknak? Labdáztak? No, majd megtudom, melyik a bűnös a kettő közül.

Az utcaajtón ismét egy leányka lépett be, aztán két fiúcska, s mögöttük a nagy, komoly Dani.

Az iskola csakhamar megtelt. Mikor a hetes vigyázó jelentette, hogy mind együtt vannak, beléptem.

Imádkozás közben az ablakra pillantottam. Az egyik alsó táblán csillag alakú zúzódás. Aztán a két leányra pillantottam. Bogyó Teri nyugodt szemmel néz reám. Veron sápadt.

Az első gondolatom az volt, hogy nem szólok az ablakról semmit. A megcsináltatása legalábbis két hatosba kerül. Az ilyen szegény népnek két hatos sok pénz, rengeteg pénz! Majd megcsináltatom az iskola pénzéből.

De aztán mégis arra gondoltam, hogy az iskolában rendet és igazmondást is kell tanulnia a gyermeknek. Ha nem is kötelezem a leányt arra, hogy megtérítse a kárt, alkalmat nyitok arra, hogy igazlelkűnek mutatkozzék.

Az imádkozás után leültek. A szemük rajtam függött.

Szokás szerint végigsétált a szemem minden soron. Veron összekucorodva rejtőzik az előtte ülő leánynak a háta mögé. Mintha a könyvében olvasna.

Máskor rászólok az ilyen lapulóra, most figyelmen kívül hagyom. Tekintetem az ablakon állapodik meg.

S kérdő nézéssel fordulok a vigyázó felé.

A fiú - egy mindig piros, kisfejű tatár - fölkel, és szól katonásan:

- Kérdeztem, ki törte ki. De mind aszongya, hogy törötten találták.

A gyermekek valóban ártatlan nyugalommal néznek reám. Bogyó Teri szaporán pislog. Veron marad félrehúzódtan. Tehát ezek ketten hallgatást fogadtak.

- Ki törte be az ablakot? - kérdezem nyugodt-komolyan.

Mély csend.

A kérdésemben érzik, hogy a vigyázó jelentése nem talált hitelre. Elképedve bámulnak reám.

A harmadiknak érkezett leányka kissé elpirosodva nézegeti a körmét. Tehát az is tud róla: de nincs kötelezve arra, hogy rámutasson a bűnösre. Nálam a bűnösnek magának kell vallania.

Átpillantok a fiúk során. A két fiúcska is nyugodt. Tehát azoknak már hazudtak valamit.

Danira is pillantok. Az, nyugodtan néz rám. Tehát ő sincs beavatva a titokba.

- Kicsoda az köztetek - kérdezem szemrehányó komolyan -, aki nem vállalja a szenvedést?...

Halotti csend.

A gyermekek már szinte megmerevülten néznek reám. Ahogy átpillantok rajtuk, látom, hogy Veronnak meg a füle is piros. Kínlódó arccal pislog maga elé. A szeme pilláján már meg is csillan az első könnycsepp.

De hallgat.

- Aki betörte az ablakot, azonnal keljen fel, és valljon! - szólok már szigorúan. - Ki törte be az ablakot?

A fiúk sorából fölemelkedik Dani, és nyugodtan a szemembe nézve feleli:

- Én.

Csak már a Pesta jönné!

A falu közepén leégett egy ház. Az emberek nem oltották. Ki is oltana szélben szalmatetőt! A szomszéd házakra kell ilyenkor a víz, meg a vizes ponyva.

Hát biz a Bozókiné háza leégett. Özvegyasszony, és szegény. A húgával lakik, akinek az ura tömlőcben ül. (Verekedés miatt ül ottan.) Két kis gyerek is van a háznál.

A tető jól be volt sározva: nem égett be. A szomszéd házakba se kapott bele a tűz. Az arasznyi kis hó, amely a minap esett, beázalódott a szalmatetőbe, s megmentette a falut.

Az emberek másnap összegyűlnek a háznál. Ki zsúpot hoz, ki fát. Szekercét mindnyájan hoznak. Kifaragják a szelemenfát, a tetővázat, és újra zsúpolják.

A leégettnek mindössze két-három hatosába kerül ez: körülbelül ennyi pálinkát reggeliznek el az emberek.

Az öreg Kerülő-Szabó is ott zsúpol. Hetvenöt esztendő ember pedig. Haja, bajusza fehér. De éppen beleillik a télbe.

Mikor már a tetejére jutottak, az öreg megcsúszott a síkos új szalmán, s lezuhant. A gerendák közé esett, amelyek ott heverték az udvaron, s fehérlettek reggel a zúzmarától.

Az emberek lenéztek a tetőről, hogy fölkel-e. Nem kelt föl. Ott maradt azonképp, ahogy a hátára esett. A bekecse szétnyílt az esésben, s a mellén kilátszott az Sz. M. betű is. Még katona korában íratta oda azt a két betűt kék és piros betűvel.

Hát abbahagyják hárman a munkát. Kiemelik az öreget a gerendák közül.

- Megütődött kend?

Az öreg csak néz elkétkülten. Percekig nem tud szólni. Végre megmozdul a szája. Azt mondja susogva:

- Küldjétek a Pestáért.

Voltaképpen orvosért kellett volna küldeni, de nálunk eszébe se jut az orvos senkinek. Az orvos pénzbe kerül. Nemigen gondolunk semmire se, ami pénzbe kerül.

Egy ember megfogja válltól, egy lábtól. A harmadik a dereka alatt emeli. Beviszik a pitvarba, a saját subájára. Bozókiné párnát hoz ki, indigószínű, fehér kockás párnát, és a feje alá igazítja.

- Ó, ó szegény Máté bácsi!

Az öreg fekszik, mint a holt.

- Hol ütötte meg magát kend? - kérdezi az asszony.

- Belől - rebegi az öreg. - Csak már a Pesta jönné.

A konyhán bableves főtt. Az asszony könnyezve keverte. A világosság a nyitva hagyott ajtón áramlott be. Az emberek mind abbahagyták a munkát.

- Csak nálam ne esett volna! - szólt az asszony. - Szegény Máté bácsi! De vajon nem iszik-e egy kis pálinkát? Talán helyrehozná.

- Nem - felelte az öreg.

Feküdt hanyatt, mozdulatlanul. Tekintete a napsugaras, kék, téli égen.

- Csak már a Pesta jönné! - rebegte olykor nyugtalanul.

Pesta az ő egyetlen fia. Béres az uraságnál. Vállas, barna legény. Ő is volt katona. Neki is vannak betűk a karján. Csakhogy ő B. P betűt íratott a karjára. Az a Balogh Panni neve. Azt vette el, mikor megjött, feleségül. A farsangra várja az első gyereket.

Az emberek elmentek már Pestáért is, a papért is.

A faluban gyorsan híre szállt a szerencsétlenségnek. Az utcán asszonyok sietnek mindenfelől a házhoz. Az udvar megtelik asszonyokkal, emberekkel, gyermekekkel. Egy gyermek felmászik a kerítésre: onnan néz be. A haldokló körül a misejáró öregasszonyok térdelnek.

A ház végén Nagy János magyarázza a szerencsétlenséget:

- Mondtam neki, hogy ne gyűjjön fel. Megcsúszik, leesik. Ej, aszongya: ne tanítsd te a macskát kapaszkodni! Még ilyen vígan felelt!

- Talán sok pálinkát ivott? - véli egy vastag, komoly hang.

Aztán arról beszélnek, hogy az öreg micsoda érdemes ember volt. Négy esztendeig katonáskodott. Padovában is járt. Bíró kétszer is volt, esküdt harminc esztendőn át. Neki is érdeme, hogy felépült az új iskola.

Az emberek pipáznak. Komolyan pipáznak. A cigány is ott ül nagy meghatottan. Csak akkor elevenül meg egy pillanatra, mikor Nagy János előveszi a pipáját. A cigány kinyújtja tenyerét. Nagy János a bagót abba veri.

A pap közelget. Bunda van rajta. A kezében szentség. Előtte egy fiúcska rázza csengőt, a templomatya fia, a Gergő.

Az emberek kikullognak a pitvarból. Az asszonyok a szobába vonulnak. A nyitva hagyott ajtón át lehet látni, hogyan gyónik meg a beteg, s hogyan áldoztatja meg a pap.

Aztán az asszonyok visszatérnek.

Az öreg arca sárga, de nyugodt. A szeme félig be van hunyva. Már ő ezzel a világgal nem foglalkozik többet. Ki tudja, mire gondol? Ki tudja, mit lát a haldokló? Mert néz valamit, néz nyugodtan, mereven. A levegőben talán árnyékok jelennek meg. Úsznak ide-oda, mint a jég a vízben. Talán már szólnak is hozzája, s az öreg kezdi hallani.

De ím, az öreg egyet pillant, és az asszonyokra fordítja a szemét:

- Csak már a Pesta jönne!

- Jön már - felelik. - Az erdőn dolgozott. Fát hordanak.

A nap kisüt a felhőkből, s harmattá változtatja a zúzmarát a fákon. Besüt a pitvarba is. Az öreg nézi a napfényes eget nyugodtan, mozdulatlanul, míg mellette az asszonyok ajkán susog a miatyánk.

- Csak már a Pesta jönne!

Végre lódobogás hallatszik, s a ló megáll a kapu előtt.

A Pesta jött meg. Csak úgy jött, ahogy a munkában volt: kurta, avultrongyos szűrben, kopott, fekete bársonybőr süvegben. Barna, zömök ember. A bajusza most is egyenesre van húzva, mintha vasból volna. Az öreg is ilyen barna, erős bajszú ember volt valamikor. Pesta is ilyen fehér, lógó bajszú öreg lesz valamikor.

Pesta leszáll. Nem szól senkinek. Neki se szólnak. Belép a pitvarba. Leveszi a süvegét, s az apjához térdel.

- Hát így van kend, édesapám?

- Így - feleli bágyadtan az öreg.

Nézik egymást szótlanul.

Aztán az öreg fölemeli lassan és nehezen a jobb kezét, és fiának nyújtja.

- Isten áldjon meg, Pesta.

- Isten áldja meg, édesapám! - feleli a fiú, az öreg kezét a magáéba téve.

Mennyi munkáról beszél ez a két kemény kéz! Az egyik fél század munkájáról, amely már elmúlt. A másik is talán fél század munkájáról, amely még ezután következik.

Akar-e még mondani valamit az öreg? Nem. A fiú se mond semmit. Csak néz rá nedves szemmel.

És így nézik egymást, mígnem az öreg szeme elhomályosodik.

S a nagy csöndességben a miatyánk susogása között elballag az öreg lélek a másik világra.

Isten veled, gólyamadár!

Valami különös szomorúság borzong át a lelkemen. Nemcsak a lelkemen: minden fán, minden fűszálon, az egész tájon, még a felhőkön is. Ez a szomorúság az ősznek megérzése. Kertemben már az őszi rózsák fehér és lila virágai melengetik az arcukat a nap sugaraiban. A gesztenyefám napról napra halványabb. A gyümölcsfáim is olyanok, mint az öregemberek: egyik, mint a sárga öregember; a másik, mint a piros öregember.

A két gólyánk is elment. Szent István király napján láttam őket utoljára a mezőn. Nem halásztak, csak álltak-álldogáltak elgondolkozva a fűben; ott álltak mind a ketten. A fecskék vidáman csapongtak fölöttük a levegőben. Azok még nem gondoltak akkor az elutazásra.

Furcsa két madárfaj a gólya meg a fecske, hogy tavasszal mindig idejön a másik világrészből; ősszel meg mindig visszatér a másik világrészbe. De ott nem házasodnak, nem raknak fészket, és nem költenek, csak itt minálunk. Melyik hát az igazi hazájuk?...

Még furcsább, hogy az a két gólya meg az a pár száz fecske az egész országból csak éppen a mi falunkat szereti. A messze Afrikából ide térnek mindig vissza, ide ám, a mi szegény nádas házaink közé, a mi szegény mezőnkre. Mi van a mi falunkon olyan szeretni való, hogy érdemes érte átrepülni egy egész nagy tengert meg egy egész nagy országot?

Ahogy ott láttam a mozdulatlanul merengő két gólyát a vörösre aszott mezőn, a húszéves Balla gyerek jutott az eszembe. Azt is így láttam ma állani a kertben. Az ásonyélre támaszkodva állt, és szomorúan nézett maga elé. Mert ő is elköltözik innen.

Szentmihálykor elviszik. Maga se tudja, hova. Kell a Balla gyerek a császárnak.

No, a mi két gólyánk nem kell a császárnak. De lám, hogy így egybevetem őket, arra gondolok, hogy a válás érzése nem azonos fájdalom-e bennük?

Ahogy a két gólya ott áll egymás mellett, bizonyára így beszélgetnek:

- Öregem - mondja az asszony -, a vízililiomnak fogytán a virága.

Az ura bólint erre a fejével csöndesen.

Ismét az asszony szól:

- Mikor indulunk?

- Mikor az utolsó lilium is eltűnik.

- A gyerekek eléggé erősek?

- Megbírnak.

Mind a kettő újra bús elmerengésbe mélyed. Milyen szomorú tud lenni a madár! Egész testével szomorú.

A minap aztán sok gólyát láttam a magasban. Odafele kanyarogtak a falu fölött, aztán egyszer csak: egyenes út Délnek!

A fecskék csak tegnap mentek el. Úgy beszéltek meg, hogy a templom tetejéről indulnak, mert ott gyűltek össze.

Töméntelen, nagy fekete madárcaj volt az ott együtt. A falu csendjében nem hallatszott egyéb, csak az ő csivitelésük-csiripolásuk. Tanácskoztak, disputáltak. Vajon min forgott a beszéd? Vezért választottak-e, vagy az út irányát hányták-vetették meg? Rossz hírt kaptak-e Afrikából? Vagy valamelyik más falubeli fecskénéről szavaztak, hogy megvárják-e őket, vagy nélkülük menjenek? - Ki tudná megmondani, ha nem madár?

Fölkerekedtek, egypárszor körülkanyarodtak fenn, mint a búcsúsok. Bizony a falura néztek alá a magasból, meg a vidékre, aztán elszálltak a messzeségbe.

De hát miért megy el a gólya, miért megy el a fecske, ha a mi falunkat érzi otthonának?

Ó, bizony könnyű azt kitalálni... Elközelget az ősz. Az október hideg lehetétől dermedten hullanak el a bogarak milliói. A december szele kemény kérget fagyaszt a vizekre, s a téli ég felhői hóval borítják be a mezőket.

Miből éljen akkor a szegény gólya meg a szegény fecske? Éhen halna meg itt az istenadta valamennyi.

Ma már nincs se fecske, se gólya. Talán éppen most repülnek fenn a szédítő magasságban a tenger fölött és a tenger felhői fölött. Talán éppen most kiáltja az egyik gólyafiú:

- Anyáskám, elfáradtam!

- Terjeszd ki a szárnyadat - feleli bizony a tenger.

S megszűnik a szárnyak levegővétele. Az egész gólyacsoport kiterjesztett szárnyal leng a levegőben.

A bor

Őszi vasárnap. A reggeli napfény a tornácra tűz. Baracs Imre ott áll ingujjban. A sütkérezés csak vasárnapi gyönyörűsége a parasztembernek. Máskor nincs ideje rá.

De az is lehet, hogy Baracs Imre nem a sütkérezés végett állott ki a tornácra. Lehet, hogy a templomba menőket nézi sorra. Lehet, hogy csak azért áll ott, mert az ünneplő ruháját vette fel. Mikor a paraszt új ruhát vesz magára, akkor csak az ebédhez ül le. Az ülésben kopik a ruha. Baracs Imrén csakugyan vadonatúj, kék posztónadrág van. Mellényén ezüstösen tündökölnék a kacsaringóba varrt bádorgitykék. A csizmáját tegnap este sokáig pucoválta a

tornácon. A haja is ragyogóra van kenve, és baloldalon kétfelé választva. A bajuszát hegyre csavarta fekete viasszal. Vastag, gombóc orra alatt úgy feszít most a bajusz, mintha fel volna ragasztva.

Hát mondom, áll és sűtkérezik. Nézi a templomba menőket. A kutyája is ott ül a kerítésnél. A lécc között néz kifelé komoly nyugalommal, mint a gazdája.

Kék ruhás emberek, suhogó szoknyás asszonyok, pántlikás leányok lépkednek el időnként a ház előtt. Az asszonyok nagy, fekete táblás imádságoskönyvet visznek a hónuk alatt, s a könyvükből olvasó lóg ki. A leányok kicsiny könyvet visznek, s a könyvük csipkés zsebkenőbe van beletakarva.

Elmennek a ház előtt. Némelyik beköszön, másik nem köszön be. De az asszonyok és leányok mind beköszönnek.

Mert nem is lehet olyan ház előtt bepillantás nélkül elmenni, ahol eleven özvegy lakik. Talán az arcát lesik, hogy bús-e? Talán azt várják, hogy egyszer csak ott látják az asszonyt is a tornácon?

Szokatlan valami az a falusi életben, hogy két ember elváljon, ha egyszer a pap összeadta őket. De talán ezt a módit is eltanulják már az uraktól, mint az asszonyok a kávéivást, a lányok meg a cügos cipőt.

Hát a lányok is beköszönnek. Úgy köszönnek rá, mint a legényekre szoktak: tapadó tekintettel. Baracs Imre elvégre is alig több harmincesztendősnél. Aztán a bajuszát hétköznapon is hegyesen viseli, amióta elhagyta az asszony. A bajusz azt jelenti, hogy törvényesen is elválík tőle.

Baracs Imre mindezekre a köszöntésekre fejbiccentéssel válaszol. Az asszonyok köszöntésére komolyabban, mint a lányokéra meg a férfiakéra. Hej, az asszonyok! Mindig licseg-locsog a sok hegyes nyelvű! Mikor az utolsó templombamenő is ellépett a ház előtt, Baracs Imre magára veti a tarisznyáját meg a szűrét. És szól az anyjának a konyhában:

- Az ebéddel ne siessen kend!

- Hová mégy?

- Megnézem Jancsit.

Az öregasszony kihúzza tésztából a kezét, és a fiára bámul:

- Jancsit?

- Jancsit - feleli komolyan az ember. - Nem tudom felejtteni azt a gyereket.

- Hát hozd haza. Békülj össze az asszonnyal, Imre. Mondd neki, hogy én vagyok a hibás.

Baracs a fejét rázza:

- Nem. Én az asszonyér nem megyek. Se vele össze nem békélek többé ebben az életben!

Lekerül a kertek alá, aztán a falu végén föl kanyarodik. Rátér a kocsútra. A kutya elmaradozva, illő távolban követi. Tudja a kutya, hogyha meglátják, visszakergetik.

De Baracs Imre nem pillant hátra. Csak ballagdál az akácfák között, a kocsúton.

A fák már sárgulnak. Az út szélén rozsdásan hervad a lósóska. Itt-ott egy vadrózsabokor pirosítja a gyümölcsét. Az úton ugrál a pityer.

Baracs a dombra érkezett. Onnan megláthatná a szomszéd falu tornyát, a vörös tetejű, köpcös tornyot, ha ugyan fölpillantana. De nem pillant föl. Éppen azért nem pillant föl. Völegény korában ott mindig dalolásba fogott. Most nincs kedve dalolni.

Idő múltán mégis rápillant a toronyra. Olyan, mint régen! Még csak nem is fakóbb. Ott eskették őket abban a templomban.

A falu határán kökénybokrok szegik az országutat. Imre letép egy leveles ágat, és bedugja a tarisznyába. A tarisznyában vörös szemű házinyúl üldögél. Mulasson a nyúl, ha éppen éhezik.

A falu mintha fehérebb volna, mint máskor. De nem fehérebb, csak a föld barnább, meg a zsúpos háztetők barnábbak, mióta az első őszi eső leesett. Által kellene mennie a falun, mert az asszony az alszegen lakik: szélről a második ház. De nem megyen által: alája kerül a kerteknek, és tapossa a gyepet.

Egyszer, ahogy visszapillant, meglátja a kutyáját.

- Hej, a cudar! No nézd! Nem takarodsz-e vissza!

A kutya behúzott farkkal inal vissza vagy húsz lépést. De csakhamar meglassúdik. Megfordul, megáll. Arra vár talán, hogy a gazdája mégis meggondolja magát, és azt kiáltja: No, gyere kutyám! Ki tudja, micsoda gondolatok forognak ilyenkor a kutyának a fejében?

Azonban a gazda haragszik, hogy a kutya eljött. Kutyának nem szabad elhagynia a házat, csak szántáskor, vetéskor és egyéb külső munka idején. Olyankor a szürre, magra, tarisznyára kell vigyáznia a kutyának.

Baracs megint visszafordul. Látja, hogy a kutyája ül. Megrázza feléje a botját. A kutya fölkel, és megindul. A testét lomhán lógázza hazafelé.

Baracs Imre tovább ballag a kertek alatt.

Már egy hónapja múlt, hogy elvált a feleségétől, azaz a felesége ötöle. Az anyó volt az oka. Bebagyulálta a kis Jancsinak a nyakát kendővel, hogy a szél meg ne fújja. Hát a szél nem is fújta meg Jancsikát, hanem torokgyulladást, azt kapott. Az asszony panaszkolta, hogy a kendő okozta a gyulladást. Az öreganyó felforrant. Micsoda beszéd ez? Szó szóba. A két asszony csípőre tette a kezét: összecsatoltak.

Baracs Imre az új papház áldomásáról érkezett haza. Csak elzöldült a nagy csatára. Nem is kérdezte, hogy mitől ég a tűz, csak mikor látta, hogy a felesége rányelvel az anyjára, őt is elfutotta a méreg, és felkapta a botját.

No, bizony nem valami ritka sor, hogy parasztember megveri a feleségét. De ebben a házasságban mégis most történik először. Az asszonyt tenyéren nevelték, mert egyetlen leány volt. Baracs nem is kapta meg másképpen, csak nagy-szent fogadásra, hogy nem iszik többé se bort, se pálinkát. Mert az a bolond természete volt Baracsnak, hogyha ivott, mindjárt verekedett. Ütött, mint az istennyila. Azt ütötte, aki éppen eléje akadt. Bolond természet! De vannak ilyenek. Egy pohár bor elég, hogy megváltoztassa őket. Máskülönben bárányok. Hát inkább nem ivott. Éltek is jámboran, boldog békességben. De már, hogy az új papházat feltetőzték, neki is innia kellett a pap egészségére. Nem ivott öt esztendeje. Jól is esett neki.

Az ütésre megbolondult az asszony. Befutott. Nagy sebbel-lánggal felöltözött az ünnepi ruhájába. Megkapta a fia kezét, és elrohant. Vissza se nézett.

A faluban aztán nógatták Baracsot, hogy menjen az asszonyért, hogy milyen kár érte, milyen rendes, dolgos teremtes volt. Kár ilyen csekélységért...

- Részeg voltál - mondta a pap is -, bizonyos, hogy te voltál a hibás. Tudja az asszony, hogy nem szoktál bort inni, de látod, restelli, hogy szégyenszemre visszatérjen hozzád.

- Hát bort nem is iszok én többet; száradjon el a gégám, ha iszok - felelte Imre -, de az is igaz ám, hogy rossz kutya az, amelyik elhagyja a gazdáját.

Vagy két hét múlva kocsi jelent meg Baracséknál. Nem járt be az udvarba, csak megállt a ház előtt. Az asszony nagybátyja jött rajta, egy olyan hallgató nembánom-ember, akinek az egyik bajsza vége mindig felfelé áll, a másik meg lehajlik. Csak pipázik egész nap, meg a felhőket nézi.

Baracs Imre azt hitte, hogy békíteni jött a sógor. Haragos szemmel fogadta:

- Mit akar kend?

- A ládát meg az ágyat.

Hogy az öreg se nem békített, se szemre nem hányt semmit, Imre se szólt többet. A tornácfának támaszkodva nézte szótlanul, hogyan cipeli fel a sógor a kocsira a tulipános ládát, meg a sárga rózsás ágyat. Az öregasszony a templomba járt azalatt. Imre nem segített a felrakásban.

Mikor az öreg visszaült a kocsiba, Imre megmozdult. Látszott rajta, hogy valamit akar mondani. Azonban az öreg meggyihikelte a lovakat, és köszönés nélkül elhajtott.

Vége szakadt köztük a sógorságnak is.

Hát azóta se hallott Baracs Imre se jót, se rosszat az asszonyról.

Ott ballag most a kertek alatt. Ha a házak között menne, azt mondanák: jön a feleségéért. Ne gondolja ezt senki! Az alszegen meglassúdott. Egyszer meg is állt, és szétvert botjával egy elszáradt bogáncskórót.

Aztán megint ballagdált tovább. Fölkerült a kertek aljáról a falu végére. Kevélyen lépegetett. A lány földben mindenütt utána maradt a csizmája patkójának a nyoma. A nyomok csakhamar a kociút közepére fordultak.

Most már ha meglátják is, ne gondolják, hogy szégyenkezik vagy mi. Pipáját hegyesen előre tartva füstöl el a ház előtt. Oda se néz. Mintha nem is ő vinné a pélpát, hanem a pépa őt, mint a gőzös a vonatot.

A falu csöndes. A kutyák az ebadó behozatala óta nem ugatnak. Baracs Imre nem bánná most, ha a felesége házából ráfutna egy kutya. Megütné bottal. De kutya ott sincs. Nem fut utána senki.

Baracs Imre elballag a falu közepéig. Ott már lassú a járása. Megfordul, mintha csak pipa-gyújtás végett kellene megfordulnia, de a két összetett marokból végigpislant az utcán.

- Nem látott ösmerős - gondolja elégedetten. - De mi a manót járok én föl és alá, mint a tavaszi szellő! A fiamhoz jöttem. A fiam az én fiam.

Magát imigyen fölbátorítva, visszatér. Megáll, és a botjára támaszkodik a ház előtt. Szembepipál a házzal, így fejezi ki, hogy szemébe néz ő akárkinek is, de bemenni nem szándékozik.

A Jancsi gyerek majd csak kijön, és akkor szól neki. Elég egyet szólni a Jancsinak: megismeri az az apját száz szűrös ember közt is.

De hát a Jancsi gyerek nem jön.

Eközben van ideje Baracs Imrének, hogy megnézze a házat. A ház éppen olyan, mint ezelőtt hat esztendővel volt, még a rozsdás, rossz kasza is csak úgy áll ki a padláslyukon. A kertben a rózsza karóján most egy tejesfazék szárad, de körös-körül éppúgy virul az őszirozsa, mint mikor az asszony leány volt. Csak a kerítés mellett hervadozik egy csoport magas mályva. Az nem nőtt ott azelőtt.

Hej, sok őszirozsa hervadt el innen az ő kalapja mellett! Minden egy rózsza tömérdek szép csókkal járt.

Baracs Imre egy rakás követ látott már jöttében az útfélen. Köveznek, gondolta, országutat köveznek.

Az a rakás kő az út túlsó felén áll az ő háta mögött. Mért ne ülne le? Az a kő nem tartozik az asszony portájához, és hát a madár is ott ül le, ahol akar.

A pipa közben kiég. Baracs Imre újra tömi, noha még forró a cserép. De, mint báró Eötvös mondaná: „Vannak az emberi életben pillanatok, amelyekben a pipának füstölnie kell.”

És ahogy így szemben ül a házzal, s a pipáját tömögeti, végigpillant oldalt az úton. Hát mi ez? Az ő engedetlen, gonosz kutyáját, amint ott ül valami ötvenlépésnyire az út közepén, és lesi őt messziről.

- No lám - mondja Baracs. - A kutya nem hagyja el az embert. Gyere ide, Hattyú!

A kutya felszökik. Egy perc alatt ott terem a gazdájánál, és örvendezve ugrálja körül.

Baracs megsimogatja a fejét. Jólesik neki, hogy nincsen egyedül.

Azonban a kutya egyet-kettőt szimmant a ház felé, és vesd el magad, átugrik az úton, az árkon. Ott ugrál a konyhai félajtó előtt.

A Jancsi gyerek épp akkor fut ki onnan. Új csizma van a lábán, meg egy új, kis virágos szűr a vállán. Voltaképpen kijöhetett volna szűr nélkül is, de hadd lássa az apja, hogy mije van a gyerekeknek.

A kutya nagy nyihogással táncolja körül Jancsit. Felágaskodik, és rányalint a képére.

A Jancsi gyerek meg átöleli a nyakát, és rávereget:

- Hattyúkám!

Baracs nézi ezt szótlan örömmel. Megvárja, míg a fia kiörvendezi magát, és a kutyától körülugráltan hozzáérkezik. Akkor aztán az ölébe veszi:

- Hát megösmersz engem, te?

- Idesapám - rebegi örvendezve a gyerek.

Míg a fiával gügyörész, fél szemmel látja, hogy egy csont és egy darab kenyér repül ki az ajtón a Hattyúnak. A Hattyú illetlen étvággyal falja fel a koncot, s még kér a gyalázatos! Beeresztődik a konyhába is.

A gyerek lecsúszik az apja öléből, és megfogja az apja vaskos, kérges kezét.

- Győjjön be!

- Nem - feleli komoran Baracs Imre -, nem azért gyöttem.

- De csak győjjön.

Hogy a gyerek hiába húzkodja befelé az apját, árnyék jelenik meg az ajtóban, s halk ruha-suhogás hallatszik mellettük.

Baracs Imre hallja. Egy kis rozmaringillatot is érez. De nem néz fel.

- Imre - mondja egy ismert, alázatos női hang -, gyűjjön be kend, odabe is szólhat a fiával.

- Nem akarok - feleli az ember -, nem azért gyöttem én, hogy bemenjek.

És fölemeli a fejét. Pipáját a szájába illeszti. Dacosan néz az asszonyra.

És ahogy ránéz, látja, hogy milyen csinos menyecske ez az asszony! - Ez az ő volt felesége! Nincs ilyen több a faluban. De mindegy. Az az asszony, amelyik elvált az urától, olyan, mint a virágzó faág, amelyik letörött a fáról, leesett a földre. Nem érdemes fölvenni többé.

Ezt gondolja Baracs Imre. S tán ki is mondaná, ha beszédbe akarna elegyedni az asszonnyal.

A kutya a farkát csóválva jár ide-oda közöttük.

- Tudom - feleli az asszony a szemét lesütve -, tudom, hogy nem hozzám jött... Nem is azért hívom, hanem hogy a falu ne lásson bennünket...

A miséről akkor sokadozott elő a hívek tarka serege. Látszott a távolban az úton, mint oszlik szét a nép szanaszét.

Az asszony az ura vállára tette a kezét.

- Hát - szól Baracs a gyerekhez fordulva -, te is azt akarod-e, hogy bemenjek?

- Azt hát - feleli a gyerek. - Ott van már kendnek a bor is az asztalon.

Október

Olyan most a mező reggelenként, mintha gyémántos fátolrongyokkal volna behullatva. A kis mezei pókok hálói azok. A kis mezei pókok is érzik már a kegyetlen hónapok közeledését: nincs hajlék, nincs kályha, nincs éléstár!

A természetnek nyomorult kis mostohagyermekai érzik a közelgő telet: fölmásznak a legmagasabb fűszálak hegyére, föl a napba néző fű kék virágaira, a bogáncs borzas fejére, a telegráfoszlopok hideg porcelán-gombjaira, és ott dermedeznek, töprenkednek: hogyan lehetne menekülni?

A mező csendes. Sápadt-sárga a fűország. Szomorúság van lenn, meg kétségbeesés. Fenn a felhők magasban, panaszos kiáltó darvak utaznak Dél felé. Aki elmehetett, elment; aki el nem ment, mi lesz abból?

Íme, megborzolódik az erdő: suhogva száll át rajta egy láthatatlan óriás. Szárnyának nyomásai alatt meghajlongnak a fák; ruhája végigsepri a mező fűszálait. Jön. Ez az északi szél.

A kis pókokat ím reménység eleveníti fel: sietve szőnek hosszú, fehér selyemvitorlákat, két-három méter hosszúakat is. És vesd el magad, pirinkó teremtmény: a szél erejével ők is égi útra indulnak.

Szegény kis balgák: a szél megkönyörül rajtatok: fölemel és viszen benneteket a madarak országútján, de melyőtök juthat el a messze Dél meleg országaiba?

Itt egy fagally, ott egy háztető fogta el a szálló, fehér fonadékot, a templom tornya is megakaszt egypárat az útjában, meg a szél is bizony meg-megfárad, és már a szomszéd határban aláhullatja minden pók-utasát. Hiába szőnek új meg új hajót, hiába minden törekvés: az élet nem nyúlhat tovább, csak az első hóharmatig.

Bezzeg ürge úrék szerencsésebb fiai a természetnek: ők tőkepénzesek, hatalmas óriások a szegény pókokhoz képest. A természet ellátta őket ésszel meg erős ásókkal: ők még a nyáron elkészítették a föld alatt a téli meleg vackokat. Az emberek a föld felett gyűjtötték össze a gabonát, ők a föld alatt. Az emberek behúzódnak a hideg elől a náddal fődött kis házakba, ők meg a föld mélyébe ástott, puhára megbélelt vackaikba húzódnak be. Az emberek betömik az ablakokat mohával, ők is betömik a bejáratot mindenféle gazzal. Künn aztán hullhat a hó, tombolhat a tél hideg orkánja, ürgéék rá se hederítenek; alszanak, beszélgetnek. Meglehet, még mesélgetnek is egymásnak, mint a mi embereink a búbos mellett, csak éppen hogy nem pipáznak a mesehallgatásban.

No, bizonyára jobb a dolguk, mint a cigányoknak. Hej, a szegény cigányok, azok majdsak-nem olyan mostohagyermekai a természetnek, mint a pókok, legyenek meg egyéb bogarak. A nyáron csak vígan röpködtek jobbra-balra, de amint az őszi szél végigsüvölt a tarlón, a cigány megborzong belé. A rajkók csak bebújnak a kocsiban vöröslő, tetemes dunyha alá - néha tíz is pislog a dunyha alól -, hanem az idősebbek, azok kezüket, lábukat a hónuk alá szívnák, ha lehetne, s a világ minden rongyát magukra kívánják. Mit ér az, ha itt-ott akad is egy vastag kabát? Vagy a háta lyukas annak, vagy az eleje. És az átkozott szél egy borsónyi lyukon is be tud furakodni, s a meztelenjét csípi benne a cigánynak.

No de itt a falu: majd ad tüzet az Isten! Az Isten ugyanis mindent ad, csak érte kell nyúlni, mikor az emberek nem is látják. Hej, de alig verik le a sátozókát a faluvégén, ott terem a kisbíró:

- Honnan jöttök? Hová valók vagytok?

A cigányok csupán két helyről szoktak jönni: onnan vagy amonnan; és hogy hová valók? Hát mindenhová.

A kisbíró szétvetett lábbal áll; mellével a botjára nehezkedik, ami szerinte a hatalmat gyakorló méltóságnak állásmódja. A pipát hegyesen tartja a foga között, ami meg annak a jele, hogy a vajdát a társadalmi lépcsőn egynéhány fokkal maga alatt tudja. A bajuszát otthon kihúzza viasszal; a kalapja hetykén csáléra áll.

- Nem addig van az - magyarázza végigpislantva a vajdát -, mert az a törvény, hogy ki hova való, ott lakjon.

Hogy erre a vajda megvakarózik, némi jóindulattal teszi hozzá:

- Lám, a mi cigányunk idevaló, hát itt is lakik.

- Instálom alásan, tekintetes kisbíró úr - mondja a vajda, a süvegét a markában tartva -, hiszen éppen oda igyeksünk.

- Hova?

- Ahová valók vagyunk, instálom. Csak éppen egy kicsit megpihenünk, megmelegsünk. A segény rajkók megdeglenek a hidegtől. Nézze kend: mind esseveri a fogát.

Csakugyan ott áll egynéhány vacogó, félmeztelen rajkó. Egyik az anyja kötényébe burkolódzva, másik az apja rongyos kabátjában.

Azonban ha a kisbíró szívében meg is áradna az irgalom, az öregbíró rendeletén nem lehet változtatni. Az öregbírónak az a rendelete, hogy egy óra múlva nyoma se legyen a cigányoknak a falu végén. Nem lehet őket túrni. Ha engednek a törvényen, akkor a bakter is lopásra vetemedik.

A cigányok szétverik a tüzet. A sátorfák újra a kocsikra kerülnek, a purdék meg a dunyhák alá. És átvonul a rongyos, didergő karaván a falun. Meg sem állapodnak talán a másik faluig, ahol megint csak addig pihenhetnek, míg a kisbíró ki nem ballag a faluvégre.

Eközben a szélnek is élesebb foga nő. Az idő egyszerre megkegyetlenedik, s a nyomorult cigány nép egy jeges pokol kínjait szenvedni kersztül.

Mivel különb a sorsuk a mezei bogarakénál, amelyek sem a Dél melegébe nem tudnak elszállani, sem a föld mélyébe nem tudnak leásakodni? Csak ők a megmondhatóí, hányan mennek pap nélkül a mennyei meleg hazába. Mink csak az élőit látjuk, amint kérincsélnek, lopkodnak az istenadták.

Az iskolám előtt hajtja el a kisbíró az egész karavánt. Hét rozoga kocsi; világtalan gebék; a vörös és kék dunyhák alatt göndör, kis fekete fejek. Az asszonyokat innen is, onnan is seprűvel hajszolják ki az udvarokból. Egy öreg zöld kendős cigányasszony pipázva visz az ölében egy csokoládészínű csecsemőt. Talán az unokája.

A hópehely

A föld az éjjel csonttá fagyott. A nap is mintha fázott volna, nem mert kibújni a felhők közül. Csak egy tányérforma, világos foltról látszott, hogy merre jár.

Reggel nyolc óra felé mintha egy fehér tollpíhécske szállt volna el az ablakom előtt. Aztán egy második, harmadik fehér pehely.

Aztán bő omlásnak indult nagy, kavargó pelyhekben a szürke felhők terhe: az első hó.

Az ablaknál álltam és pipáztam. A kiskapu meg-megkattant. A folyosón a gyerekcsizmák sűrűn kopogtak.

- Esik a hó! - kiáltozták egymásnak odakünn. A Barcza gyerek ki is nyújtotta a kezét, és elfogott egy pelyhet. Be akarta hozni a markában az iskolába.

Hanem itt, hogy engem megláttak, elcsendesültek. Szótlanul ültek a helyükre. Piros arcok, piros fülek és egymásra mosolygó szemek. Lám, mindennek lehet örülni, még a hóesésnek is!

Az örömük engem is megvidámított. Milyen bohó a gyermek! S micsoda érzékeny a lelke minden változás iránt! Az Ő lelkük olyan, mint valami finom kis gép, amely erős munkára nem való, de minden csekélységre megperdülnek a kerekei. Nekik merőben más a világuk, mint a miénk. A mi nagy dolgaink nekik semmiségek, és amik nekünk semmiségek, azok nekik a nagy valamik. A gyermek kacag olyanokon, amiken mi nem is mosolygunk; és sír olyanokon, amiken mi a homlokunkat se ráncoljuk. Egy tintacsepp, egy cserebogár, egy botlás, idegen öltözet: nevet rajta. És sír, ha a tolla elgörbül, ha csúfolják, ha aggódik, ha fázik. Aztán ha sírás közben valami kellemesen hat rá, akkor a könnyein át mosolyog.

Ahogy végigpillantok az iskolán, látom, hogy a második pad elején még mindig üres a hely.

A kis Kovács Rozi ülne ottan, a részeges Alsó-Kovács leánykája. Egy mosolygó szemű, fehér egér. Ő az első a padban. Abban a padban ő vizsgálja meg minden reggel, hogy tiszta-e mindenkinek a keze, nincs-e pehely valakinek a haján, és hogy megírta-e mindenki otthon a feladatot. Hát ez nagy tisztesség.

A minap egy délután új szomszédot kapott. A fülébe sugdosott, és nevetgélt rajta. Mit tudnak sugdosni az ilyen kisleányok? Mit mosolyognak? Mit nevetnek?

Semmiségeket.

Meg kellett szólítanom. A megszólítás nem ritka ügy az iskolában; de aztán másodszor meg ne szólítsam aznap! Ezt is tudják a gyerekek.

Hanem biz az én Rozimat annyira izgatta a kedves új szomszéd, hogy másodszor is meg kellett szólítanom. Azt mondtam neki, hogy a tanítás után maradjon az iskolában.

Akkor a mosolygó kék szemek aggódó kék szemekre változtak. Komoly maradt.

Tanítás után kikísértem a kapun a gyerekeket. Egyet sétáltam az udvaron. Aztán visszatértem a fogolyhoz.

Ült a helyén a második padban, az első helyen, és fél könyékre támaszkodva, aggodalmas arccal nézett ki az égre.

Leültem az asztalomhoz, és magam elé szólítottam.

- Gyere ide.

Megállt előttem, és lesütötte a szemét.

Nem szólok azonnal. Jobban beszél énnálam a saját szíve.

Ó, mert az ilyen foltos ruhájú kis teremtnak is éppen olyan a szíve, mint a bársonyba öltözött grófleánykéé. A gyermekarc meg a gyermekszív: ezt a teremtő egyenlően porciózta szét az emberek között.

Milyen finom az arca ennek a kis parasztgyermeknek! Milyen nagy, tiszta kék a szeme! Milyen finom vonalú az orrocskája! Milyen hullámos rajzú a kis piros ajaka! S milyen vele született bájos a fejének minden mozdulata! Ha véletlenül párizsi házban születik, gyönyörűsége volna a szalonoknak.

De haj, az emberi lélek is úgy száll a földre, mint a hópehely! A kegyetlen véletlenség ideejtette őt a részeges Alsó-Kovács hajlékába. A ruhája csak az, ami a nyáron volt: vörösbabos kénszínű kartonrékli és színehagyott, kék szoknyácska. Csupa folt és varrás. Cipője meg nincs is. Nem is volt soha. Nem is lesz soha. A havon is mezítláb fog futni, mint még valami őt társa. S így nő fel hajadonná.

De nekem szigorúnak kell lennem, mert a csöndesség az első törvény az iskolában.

- Mit fogadtál a minap ezen a helyen?

Áll előttem némán, színtelen arccal, szemét lesütötten.

- Jó voltál-e ma? - kérdelem megint egy perc múlva.

- Nem - rebegi halványan.

- Megérdemled-e, hogy azon a helyen ülj?

- Nem - suttogja alig hallhatóan.

- Hát holnaptól kezdve mást ültetek oda. Mást. Mert én téged nem szeretlek!

Az arcán nem látszott semmi változás. Ám én tudom, hogy ez a szó úgy szíven csapta őt, mintha vasvesszővel sújtottam volna rája.

Eltámolyog.

Mikor kilép az ajtón, föl is emeli künn a kis rongyos, kék vászonkötényt a szeméhez.

Másnap nem jött el. Egy fiúcska, akit elküldtem az anyjához, azzal a hírrel tért vissza, hogy a leánykát reggel, mikor iskolába akart jönni, valami kutya belekergette a patakba, s hogy mikorra hazaért, a ruha zörgősre fagyott a testén.

Hát mondom, így eszembe jutott a kis Kovács Rozi. És nézem eközben a havazást. Nem telik belé negyedóra, már fehér a föld. A virágkórók bundába öltöztek. A háztetők fehér paplannal vannak letakarva. A szilvafák olyanok, mint tavasszal, mikor virágoznak.

Amióta beteg az a leányka, mindennap elküldök egy gyereket, hogy kérdezze meg a nevemben: hogyan van?

Ma délben a Gál gyerek volt ott. Azzal a hírrel tért vissza, hogy a Rozika már nem tud szólni se.

Fogom a kalapomat, botomat. Megyek át a patakon, a falu alsó részén. Az úton találkozom Alsó-Kováccsal. Ott támogatja fél vállal a keresztet. A sapkája a hóban, a ködmene nyitva; kilátszik a meztelen melle az inge alól.

- Hát kend most is részeg? - kérdem tőle.

Rám emeli zavaros két szemét, és néz. De persze nem lát.

- Én, részeg? - mondja rozsdás hangon. - Inni ittam, de részeg nem vagyok!

- Hiszen alig áll a lábán, szerencsétlen!

- Az se igaz, mer állok! - mondja a mutatóujját fölemelve.

- Nem tudja, hogy beteg a leánya?

- Azt is tudom! - mondja a fejével bután bólintva. - Majd meggyógyítja a jaó Isten!

No, ezzel nem lehet beszélni.

Ahogy a kapuhoz érek, visszapillantok rája. Hát már akkor négykézláb áll a hóban. Bizonyosan a süvegét akarja fölvenni.

A leányka ott fekszik az ablaknál. Egy sokszorosán foltozott, kockás kék dunyhával van mellig betakarva. Hanyatt fekszik.

A két keze a dunyhán.

A szeme bezárva. Fekszik mozdulatlanul. Az anyja ott sírdogál az ágyfejre borulva.

- Ébren van? - kérdezem halkan.

Az asszony bólint:

- Ébren.

A hangomra a leányka fölnyitja a szemét. Mind a két kezét fölemelve nyújtja felém.

Én aztán összefogom mind a két kezét, és belesimogatom a tenyerembe.

- Rozika - mondom -, megösmersz, ugye?

Szemének egy mély behunyásával jelzi, hogy ismer.

- Tudom, hogy nem tudsz szólni, de majd tudsz, ha meggyógyulsz.

Istenem, a te sok szomorúságod közt nincs a világon semmi se szomorúbb, mint a beteg gyermek arca!

- Látod, eljöttem - mondom tovább. - Ha én beteg leszek, eljössz-e te is? Meglátogatod-e a tanítódat?

A szeme behunyásával jelzi, hogy eljön.

- A helyeden nem ül ám senki. Nem. Addig, míg fekszel, nem szabad oda ülni senkinek. Akkor megint te ülsz ott, Rozika. Te ülsz ottan. Csöndes leszel és szófogadó. A te tanítód mindig szeret téged.

Szomorú, kék szeme könnyesen, boldogan néz reám...

Estefelé diktálásra írtak a gyerekek, mikor az ablakom alatt nagy lépésekkel a bakter ment el. A fején fekete bárányszőr sűveg, a szájában füstölő pipa. Ment a templom felé.

Nem tudtam tovább beszélni. Istenes Imrének intettem, hogy diktáljon tovább. A gyerek fölkel, és egyik kezében a könyvet tartva, másik kezével szokása szerint a tarisznyaszíjat fogdosva diktálta a szavakat.

Egyszer aztán megcsendül a lélekharang. Imre elhallgat. Az iskolán mintha hűs szélfuvalom szállna át. Mélységes csönd. És minden gyerek elnyúló szemmel bámul fel énreám.

A cinege

Egyszer nagy hideg volt. Az ablakokat jégvirágok nőttek be. Az emberek bundában mentek ki a szobából; a fülükre is ráhúzták a sapkát, és kék orral, könnyező szemmel tértek vissza. Azt mondták, hogy soha, mióta élnek, ilyen hideg nem volt.

Juliska rálehel az ablakra. A jégvirágok megolvadtak egy helyen a leheletétől, és kerek tisztaság támadt ottan. Juliska kinézett azon a kertbe. Mit látott? Hóval prémezett fákat, fehérséget mindenütt.

Az ablaktól néhány lépésnyire van egy almafa. Annak az egyik ágán egy madárka ült. Piciny lába belesüllyedt az ágon fehérlő hóba. Szomorúan csipegett. Egyszer csak lehuntya a szemét. A feje alá hanyatlott. A következő pillanatban lehullott az ágról, és beleesett a hóba. A hátára esett. A lába az ég felé. Ott is maradt mozdulatlanul.

- Istenem! - kiáltott fel Juliska. - Meghalt?

- Ki halt meg? - kérdezte Mariska.

- A kis madár. Megfagyott szegény.

Azzal kendőt kapott a vállára, és kifutott. Fölvette a kis madarat, és bevitte a szobába.

Ott addig-addig melengették, mígnem egyszer csak fölemelte a fejét. Egy darabig bágyadtan nézett Juliskára, azután felröppent. Rászállott a sifonér tetejére, és onnan pislogott szét a szobában.

A leányok nevettek és tapsoltak, hogy így visszanyerte az életét a madárka. Előhoztak egy üres kalitkát a kamrából, és hívogatták bele:

- Gyere bele, kis madár, ez lesz a te házad, adunk neked kendermagot, friss vizet. Olyan jó dolgod lesz, mintha nyár volna.

A madárka azonban nem értette a hívogató szót. Rémülten kerengett ide-oda a szobában. Olykor nekirepült az ablaknak, és nagyot dobantott rajta. Mindenképpen ki akart menni, vissza a tél rideg-hideg, havas világába.

Végre megfogták és beletették a kalitkába. Hogy vergődött a kis bolondos cinege! Mindenképpen ki akart szabadulni.

Aztán mikor látta, hogy a leányok elvonultak a szoba túlsó sarkába, megállott. A melle pihegett. Nagy ijedelemben volt szegény.

Hanem azután, mikor észrevette, hogy nem bántja senki, leugrott a kendermagos vályúhoz, és evett-evett szegényke, és ivott rá nagyokat.

Néhány nap múlva megszélidült. Nem verte többé a szárnyával a kalitka drótjait. Jólesett neki a meleg szoba meg a jó étel-ital. Egyszer mi nem jutott eszébe: felült a legfelső ülőkére, és nótára gyűjtött.

A leányok örvendezve állottak körül.

- Dalolj, dalolj, aranyos cinege!

És a madár dalolt, dalolt félig lehunyt szemmel, boldogan. Vajon miről dalolt? Talán a tavaszról? Talán a napsugárról? Talán az ibolyáról? Talán egy másik kis cinegéről, aki azóta megfagyott?

Az egész telet ott töltötte a kis madár. Jókedve volt. Meg is hízott. A tolla élénkebb színben ragyogott, mint mikor odakerült.

Aztán jött a tavasz. A mezőn kizöldült a fű. Meleg napsugár szállott az égből. Az almafa virágzott, s künn csicseregtek a fecskék.

A cinege kidugta a fejét a drótokon, és szomorúan nézett ki az ablak üvegén át a szabadba. Nem dalolt többé.

Csak ült elgondolkozva, szótlanul.

- Most már eresszük el - szólott Juliska -, látom, hogy kívánczok.

- Jaj, ne eresszük el - felelt Mariska -, ki énekel akkor nekem?

- Ejnye, te szívtelen - szólt Juliska -, hát te csak arra gondolsz, hogy énekeljen neked; nem látod, hogy ő szegény milyen szomorú? Ez nem sárga-fekete kanári, nem rabnak született madár, ez a szabadság madara, börtön neki a kalitka. Meghalna bánatában, ha zárva hagynánk.

- Hát jó - szólt Mariska -, eresszük szabadon.

De mikor a kis cinege kiröppent és eltűnt a fák lombjai között, Mariska mégis sírva fakadt. És hát Juliska is törülgette a szemét.

- Isten áldjon, kis madár - mondogatták a kendővel integetve.

- Isten áldjon - mondotta Mariska -, sohasem hallom többé a te szép éneklésedet.

Másnap, ahogy ott ültek a szobában, az ablakon át beszálló napfényben, egyszer csak egy ismerős madárdal hangzik az ablakon át.

Ott volt a kis cinege. Ült a barackfán. Énekelt Mariskának meg Juliskának.

RÓZSÁK A FŰ KÖZÖTT

Tolsztojnak

Azt mondd-e, hogy versnél szebb a próza?

A próza fű. A vers közötté rózsa.

A próza billegdélő házi kácsa:

csak úszni tud, bár oldalán a szárnya.

A vers csapongó énekes-madár:

a földről mindig a magasba száll.

A próza csupa bővizű patak,

rajt hanykolódva megy a gondolat.

A vers aranyló tiszta napsugár.

A gondolat benn ölelkezve száll.

A próza morgó malom kelepe.

A vers a szívnek hárfa-éneke.

A próza mállik, szertehull, ha régi.

A vers örök, mint minden, ami égi!

Búcsú

Isten veled! Szép Vilmám, Isten áldjon!

Isten veled! kis harmatos virágom.

Szívemre hajtsd le még egyszer fejed.

Nem lesz többé szív, amely így szeret!

Isten veled! S amíg én messze járok,

Isten veled! feledj el, mint egy álmot!

Én - mint a rózsát látod a tavon -,

a könnyeimben arcod ringatom.

Isten veled! örökre! Isten áldjon!

Isten veled! kis harmatos virágom!

Két gerlét szétvert a vihar kegyetlen:

Boldogtalan nincs más, csupán mi ketten!

Emeleti szép kisasszony

Emeleti szép kisasszony
kikönyököl az ablakon.
Ő a kéklő eget nézi.
Kis darab jut innen néki.
Én meg azt a kék csillagot,
amely a szemében ragyog.
Ő talán az égbe vágyik,
én csak az ő ablakáig.
Ő ha vágyát elérhetné,
megbánná és visszaszállna.
Én ha vágyam elérhetném,
ott maradnék mindig nála.

Vilma

Mikor erre a névre gondolok,
a szívem feldobog;
tavaszt érzek, orgonaillatot,
arcomba sütő májusi napot.
S ahogy a szemem erre lehunyom
magam a múltba visszaálmodom.

Fejét a szék karjára hajtva

Fejét a szék karjára hajtva
dúdolt az én kis kedvesem,
dúdolt egy nótát álmodozva,
s elringatózva csendesen.
Körültünk az alkony homálya
szétbontá barna fátyolát,
és betakarta észrevétlen
a kedves ódon kis szobát.
S ő mint az álmodó madárka
csicserg halkán az ág hegyén,
dúdolta: „Árva vagyok, árva.”
Elmélázva hallgattam én.
S a homályba már mit se láttam,
csak fehérszőke szép fejét,
s kezét, amely meghajlott lágyan,
s félig behunyt két szép szemét.

Ének a Holdhoz

- KINGYESI EMLÉK -

Köszöntlek, halvány szép fehér királynő,
köszöntelek, szelid nyájas holdvilágom!
Tiéd a föld, a rét, a tó, az erdő,
tiéd az árny, a csöndesség, az álom.

Mikor az égnek kéklő magasságán
leomlik finom, ezüst fátyolod,
tündöklő kedves isten-arcod látván,
a mindenségnek szíve földobog.
Új fényre lángol a csillag az égen.
A fák egymásnak súgják a neved.
S a vadgalamb az erdő kebelében
hozzád a ringó lombról fölnevet.
A mezők, erdők milliárd virága
feléd fordítja illatos fejét;
a gyönyörben, hogy lát, reszket a nyárfa,
s a nádak ezre meghajlong feléd.

A tó tenéked tükröt tart remegve,
s te leemelve aranykoronád,
kibontod - reá jóssággal nevetve -,
sugárzó hajad lengő sátorát.

A fűz a parton rádmélázva áll.
A sás térdelve hajlik le eléd.
A fülemüle hársfa-lombra száll,
s elkezdi hozzád édes énekét.

Mi szép is vagy te! Mindenki szeret,
mindenki csupán mosolyogni lát.
Békeangyalként jársz a föld felett,
fehér királynő, kedves holdvilág!
Én is szeretlek! Miért? Nem tudom én!
Boldog félálom mámorával nézlek,
az én szívem is tükröd, Égi Fény!
Te kedves jószág! te tiszta ígézet!
...Mikor belépsz a felhő-palotádba,
az éj beborul: minden bús, setét.
A mezők, erdők millió virága
a fűbe hajtja harmatos fejét.

Március

A tél elhúzódott. Ami kis hó maradt,
felszívta a nap, meg beitta a föld.
Csak itt-ott az árok mélyén egy rongydarab,
mely a fehér király palástjából szakadt.
A partokon immár kizsendül a zöld.

Egy-egy kerek barna folt a szántóföldön:
ez az elment télnek nedves lábanyoma,
s egy-egy kerek kis zöld, réten, legelőkön:
a megjött kékszemű tavasz lábanyoma.

Óh ibolyaszemű, mosolygó kikelet,
mennyire vártam már megjövedeledet!
Vártam már a télen, kályhám előtt ülve,
belemélázva a parázsló tűzbe.

Vártam reggelenkint, mikor ablakomról
leolvasztotta a nap a jégvirágot,
és a házeresről lecsüngő jégrojtból
egy-egy nagy kristálycsap könnyezve leválott.

Csak hogy itt vagy, te szép, te kedves kikelet!
Terítsd ki, terítsd ki zöld bársony szőnyeged!
Ékesítsd ezüsttel a fűzfa-galyakat!
Árassz ránk napsugárt! Hozd meg a madarat!

Dél van. Fenn a kéklő égi magasságon
sárgán ragyog a nap melegöntő képe.
Megébred az élet az egész határon.

A beteg Könczölné, ez is idekint van:
kihozatta magát a napos udvarra.
A rossz szalma-díkon fekszik mozdulatlan,
behunyt szemmel tartván orcáját a napba.

Mit érez? Mit gondol? Bíz-e? Remél-e?
Fekszik. Ibolyát tart az egyik kezébe.

Óh nap, nézhetetlen orcájú istenség!
Világ világító, éltető melegség!
Nem csodálom, hogy a régiek imádtak,
hiszen édesanyja te vagy e világnak!
Mikor fölemeled tündöklő orcádat,
az élet fölserken, megpezsdül, megárad,
s a harmatos zöldben zeng a madárének.
Láttadra öröm és bizalom az élet.
Keltesz, növelsz, éltetsz, te, minden forrása,
ki egyként mosolyogsz emberre, rózsára,
porszemre és hegyre, harmatra, folyamra,
Óh ragyogj, ragyogj ránk, világ édesanyja!

S ahogy így megállva imádom a napot,
azokra gondolok, kik szintén imádták.
Micsoda más lelkek, micsoda más papok,
kik a nap keltét a ligetekben várták,
virágos ligetben, szent zádofák* alatt,
s amikor a hajnal bíbora felhasadt,
s a nagy aranydeszkák az égre villantak,
magyarul kiáltják a szent szót a napnak.

Még a macskánk is hunyorog az égre,
és a tölgyfa-kapu kis deszkás tetején
elnyújtózik, s alszik a napnak melegén.
S előkiváncozik, ki a napsütésbe
minden ami csak él, - báró, avagy bárány.
A báró csak mászva vasrácsos kertjébe,
a hodály előtt meg táncolva a bárány.
A tyúkom is máma vezette ki népét.
Mintha vagy húsz citrom gurulna mellette.
El-elnézem gondos, jó anyai képét,
amint hívja őket kottyogva, pittyegve.
Meg-megáll és kapar. Belevág a földbe.

Tyhű, micsoda öröm az ő vertyogása!
Fut a sok apróság, magát gyűrve, törve,
lebukva, felbukva, tolongva egymásra.
De íme felrikolt: - Hátam mögé, népem,
ihol az én régi, gonosz ellenségem!
...S ádáz tekintettel mered a macskára,
aki most megy arra lomhán, ballagdálva,
s csak úgy oldalt sandít a rémült csirkékre...
Várja a tyúk, várja, míg elér elébe:
szárnyát szétfeszíti, nyakát összekapja,
s olyat csíp rá, hogy az felugrik a falra.

Kisétálok én is. A napsütött soron
végigmendegélek, végigjárdogálok.
Az út földje puha. Látom a nyomokon,
előttem mentek az apró iskolások.
Apró iskolások, apró mezítlábak.
Csak egy cipő-nyom van, az is ferde-furda:
a cigányfiúé. Mezítláb nem járhat:
madzaggal köti át, s mégis úr a Gyurka!

* a hársfa régi, de tájnyelven még ma is élő elnevezése

ZARÁNDOKLÁS

Petőfi botja

Bakabál István bácsi arról híres Bihar vármegyében, hogy Petőfinek a botját mutogatja.

Magam is megnéztem ezt a nevezetes ereklyét, és mondhatom, hatalmas furkósbot.

- Úgy nézzen erre a botra, öcsémuram - mondá Bakabál István bácsi -, hogy ez szentebb a szent Péter sétatálcájánál is. - És elővette azt a bársonytokból, amit a becses furkósbot tiszteltére csináltatott.

- Látja, öcsém, ilyet nem mindennap láthat.

- Látom, bátyámuram.

- Mármost csak képzelje e mellé a bot mellé Petőfi Sándort, és ennél dicsőbbet a becses öregapja sem látott.

- Látom, urambátyám.

- Én már nagyon hozzászoktam, hogy melléje képzeljem Petőfi Sándort, annyira hozzászoktam, öcsém, hogy néha nem is látom a botot, csak halhatatlan nagy költőnket.

- Kár, hogy nem tud rajzolni, bátyámuram.

- Miért?

- Hát tudja, már évek óta vitatkoznak azon, hogy melyik arckép hasonlít Petőfi Sándorhoz, és szomorúan tapasztalták, hogy nagyon egyik sem. Milyen kár, hogy bátyámuram képzeletét nem lehet lefotografíroztatni.

- Mond valamit, öcsém, ez igazán országos szerencsétlenség, de hát én nem tehetek róla, hogy olyan nagy számok azok a fotográfusok.

- Hát mondja csak, István bácsi, hol szerezte ezt a szentséget?

- Hol szereztem! Kaptam egy szegénylegénytől, akit én mentettem meg az akasztófa alul, máig is él, nálam van, és tartom.

- És hogyan tudja, hogy Petőfié volt?

- Hogyan tudom? Hát tudom bizonyosan. Az mondta.

Nem mertem kételkedésemnek kifejezést adni, mert a furkósbotot Petőfi nélkül is respektálni szoktam, de mégis nagyon szerettem volna meggyőződni a valóságáról.

- Ismerte az a bizonyos Petőfit?

- Hogyne ismerte volna, hiszen vele mulatott.

- Hol?

- A kondorosi csárdában.

- És hogyan maradt ott ez a bot?

- Hát, tudja, úgy, hogy mikor Petőfi elindult, esett az eső, és ő esernyő alatt utazott tovább, a botját meg ott felejtette.

- És be tudta az a szegénylegény bizonyítani, hogy Petőfi volt az, akivel mulatott?
 - Hogyne tudta volna. Hiszen csakis erről jöttem rá, hogy ez a furkósbót valóságos nemzeti szakramentum.
 - Ha szabad kérdenem, mivel bizonyította?
 - Azzal, hogy egy fiatalúr volt a korcsmában. Nyakkendője nem volt, ivott, mint egy kefekötő, és azt dalolta: „Fiúk, az Isten áldjon meg!” Hát kell ennél több bizonyíték?
 - Valóban, minden jel arra mutat. Ejnye, beh szeretnék azzal a bátyámuram által penzionált szegénylegénnyel beszélni!
 - Hiszen az nagyon könnyű. Mindjárt behívom.
- Az öreg kiszólt az ajtón, s néhány perc múlva megjelent az érdekes egyéniség. Öreg ember volt már. Tisztán öltözött és jó, becsületes kinézésű.
- No, János - szólt István bácsi -, beszélj el ennek az úrnak, hogyan találkoztál Petőfivel.
- Az öreg valószínűleg sokszor elmondhatta már ezt a dolgot, mert nagyon egykedvűen kezdte el beszédét.
- Hát, uram, úgy volt az, hogy az igazat megvallva, szegénylegény koromban mulattam egyszer az Alföldön a kondorosi csárdában. Bevetődik egy fiatalúr, akinek nem volt nyakkendője, és elkezdi dalolni, hogy: „Kocsmárosné, száz icce bort hozzon kend!”
 - Hallja, öcsém! - szólt ragyogó szemekkel az öreg.
 - És aztán?
 - Aztán leült a lócára és aszongya nekünk, hogy: kik vagyunk? Aszongyuk, jó emberek. Aszongya, ő is jó ember, hát mulassunk együtt. Hej, de nagyot is mulattunk. Mindig azt danúta, hogy: „Fiúk, az Isten áldjon meg!” - aztán megölelgette a kocsmárosnét.
 - Hallja, öcsém?!
 - No, csak tovább.
 - Reggel aztán elálmosodtunk, ki erre, ki arra dült, Petőfi úr is lefeküdt, aztán aludt.
 - Hogyan tudja, hogy Petőfinek hitták?
- Az öreg nagyot nézett, aztán vállat vont.
- Hájszen eleget mondta a tekintetes Bakabál úr.
- István bácsi erősen fújta a pipáját.
- Hát aztán? Mondja tovább.
 - Mink aludtunk, Petőfi úr pedig azt mondta: „befellegzett”, elment, csak ez a botja maradt ott az asztal alatt. Én vettem fel, és nekiadtam a tekintetes úrnak.
 - Valóban nagyszerű! - szóltam István bácsihoz, aki ismét büszkén tortyogtatta a pipáját.
 - Má nem adnám egy kilogramm gyémántért - felelt.
- E percben ordítás hangzott a mellékszobából: összekaptak a gyerekek.
- István bácsi benézett hozzájuk, én pedig fölhasználtam az időt, és odaszóltam a kiérdemült szegénylegénynek:
- Hallja-e kend, látta Petőfinek az esernyőjét?

- Hogyne láttam volna.
 - Petőfinek nem volt esernyője soha.
 - Nem volt? - kérde mintegy sértetten felhorkanva az öreg. - Volt annak, uram, tíz is.
 - Hogyan?
 - Hát tíz is volt a hóna alatt, hitet teszek rá akármikor.
- Én azt sem tudtam, melyik székre forduljak nevetemben, midőn István bácsi újra belépett.
- Elmehetsz, János - szólt anélkül, hogy észrevette volna nevetésemet.
- Az öreg mormogva távozott.
- Mondja csak, bátyámuram, igazat beszél ez az ember?
 - Nagyon igazat. Mondhatom, ennél becsületesebb embert nem ismertem. Csak azért is tartom egyrészt, mert jóra való, másrészt pedig mert történelmi személy.
 - Mi a manó?!
 - No persze, hát nem mulatott-e Petőfivel?
 - És csupán ezért tartja István bácsi?
 - Ezért hát - felelé, és oly furcsán nézett rám, mintha kételkednék Petőfi iránt való tisztelet-érzésemben.
- Meggondoltam a dolgot: nem akartam elrontani Bakabál István bácsi örömét és büszkeségét, sem az öreg parasztot nem akartam megfosztani a kenyértől, miért is elhallgattam, hogy nem Petőfi botja volt az, amit tartogat, hanem valami esernyőreparáló művészé.
- Néhány év múlva hallottam, hogy mikor képviselőválasztás volt, Bakabál urambátyám magával vitte a híres botot, amellyel el is döngették őkegyelmét úgy, hogy három hétig nyomta az ágyat.
- De hát ő nemigen bánta, mert a bot újra visszakerült hozzá, és most azt is elmondhatja, hogy a nevezetes ereklje milyen szerepet játszott egykor az ő hátán és oldalain!

Petőfi büszkesége

Sokszor hallottam, hogy Petőfi büszke legény volt. Jókai zsarnoknak mondja. De a verseiből is kitetszik, hogy úgy nézett az emberekre, mint a sas a ludakra.

Sokáig azt véltem, hogy a büszkesége a kálvinista nevelésből sarjadt. A kálvinista iskolákban azt hangoztatják, hogy az ember úr. A pápista iskolákban: az ember szolgál.

Innen van, hogy a kálvinista ember mind méltóságos úr, ha paraszt is. A pápista ember meg csak akkor úr, ha legalábbis esperes.

A lutheránusok hol egyikkel tartanak, hol a másikkal. De Petőfi büszkeségét Pápán kezdik följegyezni. Mondom, sok ideig a református levegőben láttam Petőfi büszkeségének az okát. De aztán öszülő fejjel, mikor már tisztán látom az élet országútját és nem kicsinylem az élet kicsinységeit sem, Petőfi büszkeségének is megtalálom a mentő okát.

Visszaemlékezem egy tanulótársamra. Első osztályos gimnáziumos voltam - szintén református iskolában -, s egy kofának a fia is velünk tanulóskodott.

Komoly képű, barna gyerek volt, szinte cigányosan barna. Hosszú, lompos nadrágot viselt és vastag piros nyakkendőt. A hátulsó padban ült. Nem barátkozott senkivel. Félénk volt és lógó fejű, mint a falusi kutya, mikor városba kerül.

Molnárnak hítták.

Egy márciusi napon lefutottunk az óráközi szünetre az iskola udvarára. Valakinek labda volt a zsebében. Hamarosan megalakult két kis csoport. Egyik a falhoz állt, másik szembe vele. A faliak átkapták a labdát egyenkint. A másik csoport futásnak eredt.

Folytattuk aztán ezt a mulatságot mindennap.

Egy alkalommal páratlan számú lett az egyik csoport. Ki kellett egészíteni. Molnár ott ácsorgott mindig, és érdeklődéssel szemlélte a játékunkat. Valamelyik fiú megszólította:

- Játszol?

Bólintott. Beállt a sorba.

A faliakhoz került. Bámulatosan sújtotta a labdát. Akit egyszer megcélzott, vágthatott az akármilyen figurát a levegőben, ki nem kerülte a Molnár kezét. Ha meg ő volt a futók között, el nem lehetett találni, olyan furcsa szökemlésekkel védekezett.

Csodáltuk.

Másnap már ő volt a választó vezér. Harmadnap már boldog volt, aki az ő csoportjába kerülhetett.

Attól kezdve a fiúnak a magaviselete megváltozott. Emelt fejjel járt köztünk, mint valami fejedelem. Lenéző pillantásokkal beszélt velünk, még a bárófiúval is, aki pedig nagy tekintélyű gyerek volt köztünk, mert ausztráliai sündisznó tuskéjéből való tollszárral írt. Egy hónap múlva már pofozkodott is.

S Molnár a következő osztályokban is a hősök hőse maradt. Lomposan járt és nem tanult, de oly büszke volt, mint valami spanyol trombitás.

Petőfi nem volt büszke, mikor Aszódon és Selmecen iskolázott, sem Ostfiasszonyfán, a rokonainál, sem a katonaságnál. De már Pápán fenn viseli a fejét.

Hogyisne: obsitos katona és vándorszínész volt tizennyolc éves korában! Egy fiú, akinek hadi múltja van, aki látta Vörösmartyt, Bajzát, Egressy Gábort! Aki látta a világot Selmectől Sopronig és Soprontól Károlyvárosig! Aki benne forgott a Shakespeare világában is! Körülötte a csupa éretlen siheder, valamennyi kisgondolatú, tapasztalatlan, szülői szárnyak alól még el se szabadult.

Rögtön érezhette a különbséget, amint közjük lépett, s azok is szájukat tárva néztek őrá. Nem azonosulhatott velük az érzéseiben. Az élet már az ő értékét embersorba emelte. A gondolkodása embereket és világot ismerő férfiúé volt.

Aztán egyszer csak belép az önképzőkörbe is, s látja a zsenge fejek erőtlenségét, irodalmi olvasatlanságát, hallja az iskolás szavalásokat.

Micsoda magasságban érezhette magát akaratlanul is!

Negyvenéves ésszel már nem ragadta volna el a dicsőség paripája. De fiatalon, mikor még a testben is az erőgyűjtés munkája folyik, mikor még a lélek az élet értékét nagyítottan látja, mikor az iskolai társaséletben minden szempillantás erőnek összemérése, bizony érthető, hogy megmámorosodott a saját gyönyörű erejének érzetétől.

S később, künn az életben is látta, akaratlanul is mindig látta, hogy ő tapasztaltságában, olvasottságában, felfogásában, teremtmő készségében különb legény az íróársainál.

S fiatal volt...

Vajon ki kívánhatja a réten álló jegenyefától, hogy azért, mert a fűszálak alacsonyok, vonja magát ő is olyan alacsonyra?!

Zarándoklás

Az ezredéves áldomások és vendégségek zajában a minap az a gondolat szállott meg, hogy megnézem azt a völgyet, ahol a mi nemzetünk legnagyobb költője elesett. Nem a kíváncsiság indította oda. A magamfajta ember nem kíváncsi. Az a vágy mozdította oda, ami a mohamedánt viszi Mekkába, a keresztényt a Szentsír templomába, a zsidót Salamon falai alá.

A mi nagy költőnk a mi fényességünk, a mi ezerévünknek legszebb csillaga. A félévig tartó örömnép rózsáiból, amelyekkel megkoszorúunk minden oltárt és minden emlékkövet, csak arra a sírra ne jusson, ahol ő fekszik?

Mert ma már nem várjuk őt. Ott látták utoljára abban a csatában. Most már bizonyos, hogy ott porladozik a szabadság vértanúi között.

Reggel hat óra tájban érkeztem Segesvárra. Az EMKE útikönyvében csupán ennyi az útbaigazítás: „Fehéregyházától délre két közös sír.” Megindultam hát ki a városból Fehéregyháza felé.

Egy dombon, az országút mellett, magas kőemlék: hamuszínű kőmagaslaton sárgára festett, életnagyságú oroszlán, amint alvó fejjel az első lábaira hajol, s a lábai alatt egy tört kard van.

A Petőfi szobra ez talán? Nem. Ez a Skarjatin orosz tábornok emléke. Bem apó itt terítette őt le, ezen a dombon, egy ágyúgolyóval. Aranyozott betűk magyarázzák egyik oldalon oroszul, a másik oldalon németül ennek az emléknak a micsodaságát.

A német fölirat ez:

Gregor Jacovlewitsch Scariatine dem Heldenmüthigen! Kaiserlich russischer Generál-Major in der Suite Seiner Majestät des Kaisers von Russland, Chef des Generalstaabes des 5. Armeekorps. Im Revolutions-Kriege am 31. Juli 1849 durch eine feindliche Kanonenkugel bei Schässburg gefallen. Als Denkmal Dankbarer Anerkennung des gemeinschaftlichen Kampfes und Sieges der alliierten Heere und des freundschaftlichen Bundes der erhabenen Kaiser von Oesterreich und Russland Franz Joseph des I. und Nicolaus des I. das k. k. Siebenbürgische Armeekorps.

Az emléket csinos fatetőzet védi az eső ellen. Látszik, hogy gondozzák.

De hol van a másik?

A dombon, az emléktől mintegy húszlépésnyire, egy házikó fehérlik. Annak az udvarán fát vág egy parasztember.

- Atyámfia - mondom neki -, igazítson engem útba: mondja meg, merre van a honvédek sírja?

Az ember hozzám jön, és tört magyarsággal kérdezi, hogy mit kérdezek.

- A honvédek sírját keresem.

Nehezen érti; azt hiszi, ezzel a muszka emlékekkel van bajom, mert mentegetőzni kezd, hogy nem ő húzza hiába a fizetést: ő mindennap leporolja az oroszlánt is, a kerítést is. A betűket alig három napja kente be újra aranyfestékekkel.

Végre megértjük egymást: a honvédek sírjáról nem tud. A Petőfi nevet most hallja először.

Megindulok az országúton. Vizsgálom a földeket jobbra-balra. Megállítok minden szembejövőt, minden szekeret, románt, székelyt, szászt - senki sem tudja, hogy a sírok merre vannak.

Végre egyórai gyaloglás és kérdeztetés után egy apró szemű, öreg székellyel találkozom. Az tud az egyik sírról.

- Lent van az - úgymond - Héjjasfalva végén, a tanorokban.

- Nem lehet az - felelem -, az úti könyveim azt mondják, hogy mind a két sír itt van Fehéregyháza mellett.

- De bizony, instállom, ott van ez. Tudom én, hiszen ott járok el mellette. Két faágyút is lehet ott látni.

- Mennyire van az ide?

- Hát van egy posta.

- Mennyi az a posta? Egy óra? Két óra?

- Több az egy óránál.

Fáradt voltam már. Gondoltam, inkább visszamegyek az öreg székellyel a városba, és kocsit fogadok. Vissza is fordultam. Akkor egy csendőr azt tanácsolta, hogy üljek a vonatra, és szálljak ki Fehéregyházán: ott van a sír az állomás mellett.

Sietnem kellett, hogy a vonatról le ne maradjak. A fehéregyházi állomáson csakugyan útba is igazított a pályao: csak menjek föl a földek között a dombra; ott találok egy magas keresztet - az a.

Itt meg kell mondanom, hogy én eddig valami kőoszlop-emléket kerestem, meg akörül valami fehérlő kőrakást. Úgy rémlett, mintha azt olvastam volna, hogy az útonjárók mindegyike vet oda egy követ, és hogy azt időnként el is kell onnan hordani.

De hiszen erre út is alig van. Ez egy kis keskeny mezsgye, amit mezei munkások tapostak úttá. De mindegy: elszorult szívvel ballagok az embertől elhagyott vetések között fölfelé. Sárgába hajló búza, pityóka meg tengeritáblák zöldellnek ezen a dombon, egyhangú, fátlan, bokortalan zöld terület ez a hegyekig - s íme, megpillantok egy magasra meredő, fekete fakeresztet.

Levett kalappal megyek a vérrel megszentelt földön. Milyen némaság! Talán éppen ezen az úton hozták őt is, faágakra fektetve, s a vére piros harmatként hullott ugyanebbe a fahéjszínű porba. Közönséges vitorlavászon-ruha volt rajta, s egy katonaköponyeg. A sapkája ott maradt az országút mellett, ahol összeesett a muszkák vasai alatt. Így hozhatták őt hajadonfővel; szétzilált, hosszú gesztenyeszín hajából vérázottan borul egy-két fürt a homlokára; arcán a halál viaszfehérsége; a köponyeg zsebében holmi papirosok; - bánja is a jámbor szász, micsoda papiros az, legfőljebb, ahogy rátekint, azt gondolja magában: milyen fiatal úr, kár érte!

És beeresztették a többi közé.

A kereszt előtt állok. Rozzant, régi, egy öl magas fakereszt. Valamikor feketére volt festve, és már akkor szürkére mosta volt az idő, mikor fekete, otromba betűkkel ráfestették, amit most is lehet olvasni. Honvédek - a kereszt egyik ágán. A másikon: Petőfi Sándor. Középen (már alig olvasható): 1849. júl. 31.

A szemeimet könny borítja el, ahogy ezt a nevet ezen a rossz, fakó fakeresztben megpillantom. Idő telik belé, míg újra föl tudom emelni az arcomat.

Besüppedt sírhalom. Már nem is halom, csak a félöles vadvirágok mutatják halomnak. A katáng türkizkék csillagvirágai, a kalászba érett fű, vörös lóhere, a lila-szín fürtös virágú méhfű, a koronilla halványpiros virágai s más nekem ismeretlen füvek borítják e helyet, amely alatt a szabadság vértanúi porladoznak.

Kerestem a vadrózsabokrot, amelyről Coppée olyan meghatóan énekelt, hogy ott nyílik a síron, s esténként rajta énekel a csalogány. Nincs. Kerestem a köveket, amiket a kegyeletes kezek vetnek ide. Nincs. Pusztá elhagyott ez a hely, még a madár sem jár ide, nemhogy az emlékezet.

Magam sem tudom már, hogyan jutottam le az országútra, csak egyszer megint ott találtam magamat a Küküllő vize partján, tán épp a mellett az ér mellett, amelynek iszapjából Bem apót félholtan vonták ki a menekvő honvédek. Rám erőltettem vigasztalónak azt a gondolatot, hogy a másik sír, az a drágább, és hogy az én elbúslásom korai volt.

Újra megkezdődött a sok kérdezés, az ide-oda utalás. Sehol egy mutatótábla, sehol egy kéz - mintha ebben a szent völgyben nem is emberek laktának.

Elmentem egészen Héjjasfalváig meg vissza Fehéregyházáig az országúton, és már le is mondtam arról, hogy ezt a másik sírt megtalálom, mikor délután három óra tájban újra szembe találtam Cseke Simó bácsit, az öreg székelyemet.

- Jöjjön vissza velem az úr - mondotta -, majd megmutatom.

Visszafordultam, és mentem vele egészen be Héjjasfalvára. Mert csakugyan ott van ez a két sír Héjjasfalván a tanorokban, a falu két szélső épülete között. De micsoda sír ez is! Egy fakó, otromba faoszlop, aminek golyóformára van a teteje faragva, és azon rozsdás bádognyiradék. Az oszlop mellett két ágyúforma, korhadtt fadarab, amit félig betakart már a dudva, s ezek között egy keskeny kis, alig arasznyi magas földhányás. Fű és vadnövény borítja ezt is, és csak az egy-két bokor télizöld mutatja, hogy valaki valamikor erre is gondolt, írás itt semmi sincs.

Ez a sír olyan messzire van Fehéregyházától, amelynek egyik kapujából Petőfi a csatát nézte, hogy legalábbis egy óra hosszáig kellett volna futnia, hogy arra a területre érjen, amelynek az elesettjeit ebbe a sírba hordták össze. Én azonban úgy olvastam a följegyzésekben, hogy az orosz lovasság éppen Héjjasfalva felől került nagy hirtelen a magyarság hátába, és így Petőfi, amint itt elgondoltam, a másik sír területén esett el. De hát elvégre is mind a két sírban a hazáért elesettek tetemei porladoznak, és mind a két sír vérről megszentelt oltára a szabadságnak.

Megnehezült szívvel hagytam el ezt a sírt is. Az öreg Cseke még egy óráig maradt velem. Mikor elbúcsúztunk, még egyszer megfogadta, hogy ahányszor bejön Segesvárra, mindig hoz helyettem is egy-egy rózsát mind a két sírra, s a kissolymosiak közül senki sem jön ezután erre virág nélkül.

De hát annyira elfogyott-e már a virág Magyarországon, hogy csupán Kissolymosra szoruljon a kegyelet? - Szegény Petőfi, vajon megfordult-e valaha a gondolatodban, hogy ha Kissolymos nem hoz a sírodra virágot, olyan elhagyott lesz a föld, amely tetemeidet földi, mint a hazátlan földönfutóé, akit elásnak az országút mellett, és nevét már másnap elfeledik?

A monoki Kossuth-ház

Mikor Golopot elhagyva, a dombra értünk, a hullám alakú hegyek között, zöld falombok közé süllyedetten egy kis falut láttam. Csak a templom és egy kastélyféle épület fehérlett elő magasan kiemelkedve. S keretet a képhez a déli és nyugoti erdős hegyek adtak.

- Ez az - mondta a kocsis, az ostorával a falura mutatva.

Mély elfogódás szállott meg. Ebben a kis faluban, ezek között a házak között nevelkedett hát a nemzetnek nagy apostola: Kossuth Lajos. Itt élte át a boldog gyermekkort. Ezekben az erdőkben bolyongott az iskolai szünetek alatt.

Ezek a fák, ezek a hegyek látták őt, s ő is a távol földön s a messze jutott életkor határán látja olykor a visszamerengő emlékezetnek délibáb-tükörében ezeket a hegyeket, ezeket a fákat, ezt a kis falombos falut, a csillogó Ond patakot, s hallja az erdő halk suttogását, a méhek döngését, a távolban hangzó kakasnótákat, mint akkor, az erdő fűvébe fektetve a fejét, s álmodozó szemekkel nézve az égen úszó felhőket.

A faluba betekintve azt hittem, a legnagyobb ház ott a Kossuthé. Nem. Az a kastély. Kossuthék egy kisebb, ódon stílű házban laktak. Ez a ház a kastély közelében van, a falu közepén egy dombon, s azóta sem a falai nem változtak, sem a tetőzete.

Hat redőnyös ablaka a templomra néz, azazhogy nézne, ha az előtte álló akácok, Kossuthék utódainak ültetményei a kilátást el nem zárnák. Az ablakok előtt vörösre festett, kopott léckerítés zár körül egy kis tért, ahová a lakók s így hajdan bizonyára Kossuthék is ki szoktak a csendes nyári estéken ülni.

A ház jobb oldalán van a deszkából készített kiskapu és nagykapu. Tágas, nagy udvarba léptem, amely a baromfiaknak tarka seregével van tele. Oldalt áll egy régi, lakatlan galambdúc és egy félig beomlott téglaoúl. Mind a kettő valószínűleg a Kossuth Lajos idejéből való.

A házban öt kisebb-nagyobb szoba van. Ezek közül háromnak az ablakaiból az utcára lehet látni. A nyugati sarokszoba az, amelyben állítólag Kossuth Lajos született. Állítólag - mondom -, mert a tállyaiak a máig élő Szabó ezredes állítása alapján azt hiszik, hogy Kossuth Lajos nem Monokon született, hanem Tállyán.

Szabó ezredes ugyanis sokszor hallotta az édesanyjától beszélni, hogy Kossuth Lajos édesanyja egy napon Tállyára jött át látogatóba egy rokonával a Gombos Hutka családhoz, s itt, talán épp a kocsirázás következtében, hirtelen lebetegedve szülte meg Lajos fiát.

Az eset hihetőségét maga Kossuth Lajos támogatja, bár akaratlanul, egy megjegyzésével a tállyai paphoz, Hajász Pálhoz 1874-ben írt levelében, s ez a megjegyzés így hangzik:

„Úgy rémlik előttem, hogy szeptember 16-a és 19-e közt, alkalmasint 19-én (születtem); de nem merném reá szavamat adni, ámbár gyanítom, hogy az eseménynél, mely számomra bűt sokat, örömet vajmi keveset hozott, alkalmasint jelen voltam; bárha talán burkoltan is, mert burokban születtem.”

A monoki szoba, amelybe mégis bizonyos meghatottsággal léptem, egy négyszögletes, boltozatos, tiszta, világos helyiség. Talán hat lépés a hossza, s ugyanennyi a szélessége. Az egyik szögletben egy nagy, ódon, fehér cserépkályha áll. Állítólag még a Kossuth család használta, s a gyermek Kossuth Lajos bizonyára gyakran melengette ott télenként piciny kezeit.

A mostani lakója, Czeizler József számtartó szintén hálósobának használja ezt a helyiséget.

A többi szoba ennél tágasabb. Világos, száraz, kényelmes úri szobák, harminc-negyven cm fölthajlású boltozattal. A falak festve vannak. Nem tudom, Kossuthék idejében is így volt-e, de ezt a festést, habár régi is, nem merem a Kossuthék idejéből valónak állítani.

A falak, ablakok és ajtók nem változtak. Az előszoba előtt levő nagy fekvő S alakú sárvas is a múlt századból való.

A mostani lakójának szíves engedelmével megnéztem az összes lakószobákat, amelyekben Kossuth Lajos felnőtt, járni és beszélni tanult és játszadozott. Itt-ott a padlón talán az ő lába nyoma is megvan; azt a kis rozsdás szeget az ablak párkányába talán éppen ő verte be, s ezek a falak visszhangozták szavait, kiáltását, kacagását. Ezeken az ajtókon járt, futkosott ő ki és be. Ezen az udvaron örvendett a tarka baromfiseregnek, a hű házőrző kutyának, a galamboknak s a gyermekeszmék és gondolatok folytonos örömeinek.

Az udvar északi részén, kis folyosón át jut az ember egy nagy gyümölcsöskertbe. Ez valamivel magasabban fekszik, mint a ház, s a különféle gyümölcsfákon kívül fiatal fenyőfák is vannak benne. A kert nyugoti oldalán, a házhoz közelebb eső sarkon egy félig összeomlott üvegház van. Ez is a Kossuthék idejéből való.

Ebben a kertben is sok szép napot töltött Kossuth Lajos, s amennyiben ennek a kornak emlékei a késő aggkorban sem mosódnak ki a szívből, bizonyára mosolyogva emlékezik is reá.

Mikor eljöttem a tállyai ünnepséget megnézni, csodálkozva néztem a programot, amelynek számai közé Kossuth szülőházának sem megtekintése, sem emléktáblával való megjelölése nincs fölvéve.

Tudakozódásomra azt felelték, hogy ezt ki kellett hagyni az ünnepély programjából, mert a Kossuth emléktábla ügyében 1884-ben egyszer indult már meg mozgalom, de sikertelenül. Abban az évben ugyanis Grosz Antal bérlőnél egy hatvan főből álló vadásztársaság gyűlt össze, s meglátogatván a Kossuth-házat, önkéntelenül is az a gondolatuk támadt, hogy emléktáblával kellene megjelölni.

Ott mindjárt a helyszínen negyvenöt forintot adtak össze, s a gyűjtés folytatásával Zombory Gedőt, az akkor még 48-as érzelmű megyaszói református papot bízták meg. Ez azonban állítólag figyelmeztetést kapott a monoki Andrássy Dénes gróftól, persze a jószágkormányzóság szavaival, hogy a 48-as rebellisvezér szülőháza a gróf tulajdona, akinek tudta és beleegyezése nélkül a ház falából követet sem kiszedni, sem berakni nem szabad. S nagytiszteletű Zombory Gedő uram szépen elhallgatott a gyűjtéssel.

Az igaz, hogy arra a házra, habár illenék, de nem elkerülhetetlenül szükséges a márványtábla. A betlehemi épületen sincs efféle megjelölés. Időnként mégis idetalál egy-egy fekete kabátos idegen, s a kalapját megemelve, csendes elbúsulással mereng itt percekig.

Mikor elhagytam a házat, megállítottam a kocsit, és még egyszer visszaszemlélődtem.

A napsugaras égmagasban fehér galamb szállott, lassú szárnyalással kerengve a táj fölött, aztán, mint egy lengedezve szálló hópehely, ráereszkedett a házra.

Talán a turini aggastyán szívének hazajáró gondolata volt.

Dankó Pista

Ezelőtt valami huszonöt esztendővel a szegedi cigányprímás felesége a legszebb selyemruhájába öltözötten toppant be váratlanul a palánki kisiskolába.

- Nem egyébért jöttem - mondotta a tanítónak -, hanem hogy az én szegény Pista fiamat meg ne bolondítsák a sok tudománnyal, mert mink is tanultunk írni, de egy irka egy hétig tartott, ennek a gyerekek pedig mindennap két irkára kell a krajcár. Könyörgöm alássan, nem akarunk mi ebből urat nevelni, csak cigányprímást.

A tanító persze csodálkozott ezen a kérésen.

- Dehogy íratok én mindennap két irkát tele - mondotta -, gyere csak elő, Pista, hol van a Pista?

- Idebújt a pad alá - felelték a gyerekek.

Egy perc múlva ott állott a kis fekete képű gyerek a tanító előtt. Vallatás kezdődött, hogy mire kellett a sok krajcár. Persze a Pista gyerek hallgatott, de a többi annál inkább felelte, hogy: vadászatra.

- Micsoda vadászatra?

- Tigrisvadászatra, meg oroszlánvadászatra. Ilyen kezdet után lassankint kiderült, hogy a Pista szenvedélyesen szereti a képeket és krajcárjával fizetett minden vadállat-vadászatot, amit Koczor János, az osztály művésze, most szegedi rendőrkapitány, irkalapokra rajzolt és festett neki. A Pista gyerek táskájában nem kevesebb, mint száz oroszlánvadászatot találtak. Kiderült, hogy a Pista gyerek se nem tanult, se nem írt, hanem mindig csak a vadászatokat nézegette.

Az ember azt jósolta volna, hogy a cigánygyerekből világhírű jáger lesz. Talán az is lett volna, de puska helyett hegedűt adtak a kezébe, s tizenegy éves korában már primása volt az egyik szegedi malacbandának. Kijárt hegedülni a pusztákra, meg a falukra. A banda hol őt csapta el, hol ő a bandát. Az apjával folytonos hadilábon állt, úgyhogy az öreg nem is tudta néha, hogy hol van. Egyszer csak, tizenhét éves korában, mint színműíró bukkanik fel a Pista. Szatymazon a nyári publikumnak műkedvelői előadást hirdet, s azon a cigánybandájával mint színészek szerepelnek.

A darab sikert arat. A nézőközönség sorában egy bájos, tizennégy éves leány megszereti a Pistát, s nem telik bele három hét, egy jónevű akadémiai festő kétségbeesetten szaladgál mindenfelé a leánya után. Nincs. Valaki elszöktette.

Ezek a Dankó Pista nótaköltészetének előzményei.

Egy év múlva ismét Szegeden van: egy szép, fehér képű, fiatal asszonyka, aki immáron törvényes hitvесе, meleg, tiszta szobácskát rendez be neki. A Dankó hegedűjén megszületik a fonódal, maga sem tudja, hogy és miképpen. A dalt dicsérik, Dankó csinál egy másikat: *Nem forog a dorozsmai szélmalom*. Ez a szövegsor is tőle való. Egy helybeli poéta kiegészíti nótává, s egy hónap múlva zeng az egész Alföldön. Majd jön a *Rám se nézett*, a szegedi boszorkánynóta, egyik szép dal a másik után, mint ahogy a rózsabokron egyik virág a másik után fakad, s a rendetlen életű cigányfiú lassankint fölemelkedik az ország legnagyobb népdalköltőjévé.

Az ő dalai hangzanak minden városban, minden faluban. Népszínmű évek óta nincs más, csak az ő dalaival. Az *Egy csillag sem ragyog fenn az égen* már a verklikben külföldre is eljutott, éppúgy, mint a *Szőke kislány*, *csitt-csitt-csitt* nóta, ami lenyomta a *Tarar dum dié*-t is.

A Daru madár nótája, a Katika-patika nóta, a Páros élet nóta, Kanász nóta, Nem átkozom ibolyakék szemedet, a vásárhelyi sétatéren muzsikáló Béla cigány nóta, a Wekerle-nóták; a siroki románc mind megannyi gyöngyei az ő zengő szívének és kincsei a magyar népdal-irodalomnak.

A zeneműkiadók kapva kapnak minden nótájáért, s ő most erejének virágzásában, még teljesen barna fejjel, bizalommal nézhet a jövőbe, aminthogy a nemzet is bizalommal és büszkén néz reá, aki a magyar népdal-irodalmat olyan virágzóvá tette, aminő soha nem volt.

Nóta egy cigányról

Dankó Pista ezelőtt egy hónappal belevetette magát a Tiszába. Meg akart halni.

A szegedi lapok hallgattak erről. Minek írjuk meg - mondták -, hiszen kifogták a Pistát.

De hát mi hajtotta Dankót a halál ajtajához?

A nyomorúság.

Én édes Istenem, hát még ma is olyan szomorú föld ez a Magyarország, hogy csak éppen a poétának nem terem kenyeret? Hát Csokonai, ha ebben a korban születik, ma is sírva keresné a szerencséjét? Lavotta, ha most élne, ma is kegyelemasztalra szorulna? Petőfit újra bekényszerítené a sors a debreceni kályhátlan szobába? Nyizsnyay és Palotási az írnoki toll nélkül ma élve sem élnének meg?

Mert bizony mondom, hogy ez a fiatal cigányember nemcsak a nyomorúságában említhető azokkal.

Ha nem járna még a földön, másképp emlegetnék. A meteor is fénytelen rög a földön. Haj! de hogy fénylik az égből!

Szegény, szerencsétlen cigányfiú, szinte látlak, amint sápadtan, szomorúan ott kószálsz a Tisza partján. Csakhogy most nem a Fonó-dal akkordjai zsonganak a fejedben.

Az éjjeli csöndben a város mélyéből innen is, onnan is nóta repül hozzád. Szívetfogó, szép magyar nóták, amiknek mindenikében élet van, s amik mind a te lelked virágos fájáról repültek világgá.

Egy ablak alatt valaki az álmodó leánynak azt huzatja: *Szőke kislány, csitt-csitt-csitt*, és szerelmes szívének minden gondolata kifejezést talál ebben a nótában.

A Tisza túlsó partjáról, az újszegedi mezőségről pedig egy pásztorfurulya-trillén hangzik:

„Még azt mondják, nincs Szegeden boszorkány.”

Ez is a te nótád.

A te szíved gondolata csattogott Pálmai Ilka ajkairól is a *Páros élet* dalban, a Népszínház színpadján. Te örökíttetted meg a dorozsmai szélalmot. A te húrjaidon zendült meg először a „Rám se nézett” nóta. Neked köszöni Vásárhelyi Béla cigány, hogy Tiszán túl, Dunán túl emlegetik a hegedűjét. Te zendíttetted meg azt a dalt is: „Egy csillag se ragyog fenn az égen”, s a nemzet csalogánya, Blaháné ma a Darumadár-nótával százak szívét ragadja a te költői álmaid világába. És még mennyi, de mennyi dalod cseng és zeng ajkon és húron, rónán és erdön, bölcső felett és ifjú szerelmesek szívében!

A magyar daltermés megújult, mikor a te varázshegedűd megzendült.

Elárasztottad szép magyar hazánkat költészetednek tündérzenéjével, délibábos szívednek ragyogó gondolataival. Egy vagy azon ismeretlenek közül, akik a nemzet érzéseit, vidámságának csapongását, bánatának zokogását, örömét, keservét a saját szívük teremő mélyében dalnak alkotják, amely dalok, a költészetnek e bájos madarai minden időkön átszárnyalva lebegnek közöttünk. Csakhogy a te nevedet tudjuk, mert egymagad többet alkottál, mint egy évszázad minden névtelen dalköltője. Az ismeretlenség homályából dalaidd szárnyán emelkedtél ki. Tanítód volt a saját szíved, a természet és a magyar nemzet ősgénusza.

Nincs nemzet ez idő szerint a földtekén, amelynek hozzád hasonló dalköltője volna.

És te ott bandukolsz a Tisza-parton. Kiadók, akik ezreket vettek be, és aratnak ma is egy-egy nótából, amiket öt forintjával, az örök-joggal szedtek el tőled, selyempaplan alatt alusznak. Te pedig titkolt nyomorodban sötét gondolatokkal tusakodol.

Az éj csendes. Egy cimbalom a távolban a *Jaj de bús ez a harangszó* nótádon méláz.

A Tiszát megterítette az éjféli fekete posztóval, s a víznek ölében reszkető csillagok behintik sugárral a másvilág országútját.

Bizony mondom, nemes Szeged városának nem termett a porában ennél az egyszerű cigánynál kincsesebb lelkű emberre. Ne nézzék származását, ne nézzék ruháját, ne nézzék, hogy cigány! A magyar dalköltészetnek olyan poétája ő, aki, ha a nyomorban elpusztul is, a lelkét örökre hagyja dalaiban a nemzetnek.

Mit ér neki az, ha halála után rézből és ónból öntött szobrot állítanak az emlékére? A szoborral sohasem a költőt becsüli meg a város vagy a nemzet, hanem csak önmagát.

Vajon Petőfinek is nem jobban esett volna-e, ha azt a nyolcszáz mázsa rezet, amit dicsőségére a Duna-parti kofák közé helyeztek, életében juttatja neki más alakban az elismerés?

Látlak, Dankó Pista, te cigány Petőfi, amint ott állasz ércbe öntve a Tisza-parton. Tán éppen azon a helyen, ahol belevetetted magad a hullámok közé. Jó szabású és tisztességes ércruha van rajtad. A szobrász egészségessé formálta beesett, barna arcodat. De a szemedben ott a mély tűz, és homlokodon ott a borongó gondolat.

A kezervedben érchedűt tartasz.

És csöndes éjjeleken, mikor a Tisza vizét elborítja az éj fehér csillagokkal, az állandó alá veszed azt a hegedűt, és elhúzd érchúrjain azt a Petőfi versén világgá zendült, szép búsongó dalodat:

*Boldogtalan voltam
egész életemben,
csak az vigasztal, hogy
meg nem érdemeltem.*

A borostyánpipa

Az én jó barátomról, Dankó Pistáról szól ez a história. A híres emberek mulatságos eseteit igaz, hogy csak akkor szokták elmondani, mikor meghalnak, de hátha én halok meg előbb? S Dankót életében is szeretik nálunk annyira, hogy elolvassák, amit róla írunk.

Hát egyszer az történt Dankóval, hogy negyven forint hullott a zsebébe. Harmincat egy nótájáért kapott, tízet meg egy nótaszövegére, amit ott írt hevenyében a kótakereskedés asztalán.

Vannak olyan emberek, akiknek a pénz nyugtalanságot okoz. A cigányok talán mindnyájan ilyenek. A takarékpénztárban nem bíznak. Inkább ékszereket, órákat vesznek, mert az mondják: az effélét zálogba lehet tenni. Zálogház nélkül a leggazdagabb cigány sem tudja elképzelni a világrendet.

Azonban Dankó Pista már ekkor mindenféle hordozható kincsben bővelkedett, s negyven forintot különben sem tartott akkora összegnek, hogy érdemes legyen vele az ékszerkereskedésbe bemenni.

Viszi hát a pénzt nagy búsán a Hatvani utcán. Mert ő mindig bús, mikor egyedül van; mindennap haragszik valakire, vagy valamire. A kalapja szokása szerint a tarkójára csapva; az egyik kezében valami új nóta kótája, a másikban cigaretta.

- Mit csináljak én ezzel a pénzzel? - mormogja magában. - Volna több; vennék rajta aranyórát. Volna kevesebb, hazaküldeném az asszonynak.

Meg-megáll a kirakatok előtt, és a fejét rázza.

- Minek nekem múltáb? - morogja, vállat rántva egy helyen, ahol művégtagokat bámult a kirakatban. - Kell a kutyának múltáb!

A késebolt, a porcelánkereskedés, a papírkereskedés, nem elégíti ki egyik sem. Végre a pipásbolt kirakata Prométheuszként láncolja Dankót magához.

Egy másfél araszos borostyánpipa sárgállik ott a tajtékárak között. Voltaképpen nem is pipa, hanem csak pipa alakú szivarszopóka. A szopókájától kezdve, a szivartartóig borostyán: a szár is borostyán, szép felhős húsle vesszínű, áttetsző portéka.

- Drága lehet! - szól Dankó nagy füstöt eresztve a cigarettájából. - Talán csak a királyok szívhatják ilyenből a szivart!

De kitépi magát a csábítás karjaiból és tovább megyen. Nem néz többé a kirakatokra. Az arca még keserűbb, mint az előbb volt.

Az utca végén megáll.

- Elviszik - mondja töprenkedve. - Valaki azóta megvette.

Vakar egyet a tarkóján, és megint visszasétál. Megkönnyebbülten látja, hogy a borostyánpipa még mindig ott lóg a kirakatban.

A boltban szivart is árulnak. Dankó csak cigarettázni szokott, de most szivart vásárol.

- Milyen tetszik? - kérdezi a kövér, kis pocakos boltos.

- Magam sem tudom - feleli kimelegedve Dankó -, olyan hosszú, vastagot...

- Britannikát?

- Azt, azt - feleli Dankó.

Belemarkol a szivarládába, és kiemel egy nagy marékkal.

- Hát az a szivarpipa mennyibe kerülne? - kérdezi félvállról. - Az a borostyánból való ott a kirakatban.

- Melyik? - mondja ravaszul a boltos.

Mert borostyánból való szipka nincs ott több, csak az az egy, de ha a vevő nagyon megnézte azt az egyet, akkor meg is veszi.

Dankónak ki kell mennie az utcára, meg kell mutatni a borostyánpipát.

A kereskedő kiveszi a pipát; megtörülgeti szarvasbőrrel, miközben egynéhányszor a vilá-
gosság felé tartja úgy, hogy a borostyán pompája szembetűnő legyen, és csak azután mondja
meg az árát:

- Harminchat forint.

Dankó megkönnyebbülten lélegzik. Arra várt, hogy vagy száz forint lesz a pipa, vagy leg-
alábbis negyvenegy, szóval, hogy az ő mindennapi boldogtalansága - amely az ő életrendjébe
úgy kell már, mint a feketekávé - ezen a napon is meglesz. Azonban, hogy a pipa megvétele
most már csak tőle függ, aggodalmak támadnak a lelkében.

- Harminchat forint - mondja a fejét rázva -, sok pénz az ilyen hitvány kis pipáért.

- Sok? - szól az öregúr kereskedelmi kacagással. - Hetvenforintos pipa ez, nagyságos uram.
Remekmű! De én ma mégis odaadom harminchat forintért.

Dankó belenyúl a zsebébe.

- De, igazi borostyán-e? - kérdezi utolsó ellenvetésképpen.

- Igazi-e? - szól kereskedelmi sértődéssel a boltos. - Mindjárt meglátja nagyságod.

Leszakítja egy újságpapirosnak a sarkát, és pehelyé tépi. Odaszórja a pelyheket az asztalra,
azután megdörzsöli a pipát a kabátján, és fölrántja vele a pelyheket.

Dankó nem vitatkozik tovább. Odaveti a bankókat az asztalra, és ragyogó szemekkel veszi
birtokába a borostyánpipát. Az egyik szivart mindjárt bele is illeszti, és rápöfent. A szivar
szépen ég. A pipa jól szelel. Dankó méltóságosan vonul ki a boltból, és előkelő leeresz-
kedéssel viszonzza a boltos köszöntését.

Egy darabig a járón megy, de hogy a Hatvani utcán mindig sok a jövő-menő, hol jobbra, hol
balra kell kapnia a pipát, nehogy valami bolond ember nekiütközzék.

- Ördög vigye ezt a sok népet - mondja bosszúsan. - Már kell a háború, hiába!

Letér a kociútra, és ott füstöl tovább. Hogy itt nem jönnek vele szembe annyian, szeme
szüntelenül a kedves portékára mosolyog, csak olykor pillant föl, hogy lássa, kik bámulják az
ő pipáját.

Persze, amint fölér a Kerepesi útra, a kocsik hol mögötte, hol szembe zaklatják. Dankó balett-
ugrásokkal menekül hol jobbra, hol balra a kocsik elől.

Betér hát egy kávéházba, és feketéért zörget. Neki a feketekávé mindig jólesik. Egyben körül
is néz, hogy nincsenek-e ott írók, színészek vagy muzsikusz cigányok.

Nincsenek. Dankót fűrja a gond, hogy kinek mutassa meg a pipáját. Az asztalnál, ahova
letelepedett, egy Ferenc József-szakállú öregúr ül és újságot olvas. Dankó jókedvűen keveri a
kávét és füstöl, mint a propeller. Az öregúr bosszúsan pillant rá az újság mögül.

Dankó fölfogja ezt a pillantást, de félreérti.

A pipát még inkább feléje tartja az öregúrnak, és még pogányabbul füstölög.

Az öregúr lebocsátja az újságot, és a szemüvege fölött Dankóra mereszti a szemét. Így vesz
lélegzetet némely elme, mikor villámlani készül.

Dankó azt hiszi, hogy az öregúr el van bájolva, s ezért néz olyan különösen.

- Ugye, szép pipa - mondja bizalmasan, hogy megelőzze a dicséretet.

- Nem szép! - mordul meg az öregúr.

- Micsoda?

- Nem szép! - ismétli az öregúr még erősebben.

- De kérem, ez a pipa hetvenforintos.

- Akkor sem szép!

- Borostyán.

- Bánja a tüzes istennyila! Maga... maga kémény!

Dankó megsértődve fizet. Egy pillanatra azon gondolkozik, hogy ne csináljon-e lovagias ügyet a gorombaságból, azonban megelégszik azzal, hogy így szól a kávésnak:

- Látja ezt a pipát?

- Látom.

Dankó leszakítja az újságnak a felét és széttepi, fölkapkodtatja a pipával.

- Ugye, hogy borostyán? No, mit szól rá?

A kávéس hidegen feleli:

- Még négy krajcárt kérek az újságért.

Dankó haragosan füstölög el a kávéházból. Micsoda emberek ezek a pestiek: otthon Szegeden az egész város erről a pipáról beszélne.

A délután folyamán még három-négy kávéházban megfordul. Idegent nem szólít meg többé, de az ismerősöknek sűrűn tépegeti az újságsarkokat, és kapkodtatja a pipával.

De amellet folyton pöröl is. Hol a biliárdozók dákója fenyegeti a pipát, hol a kávéسlegények ügyetlensége. Sem zsebre dugni nem lehet, sem az asztalra tenni, hát csak szívja a szivart, egyiket a másik után.

És most következne annak a leírása, hogyan őrzi Dankó a pipáját éjjel-nappal az eltöréstől, mennyire szédül a sok szivartól, és mennyire nem ér rá nótát csinálni a pipa miatt. Mindezt az olvasó képzeletére bízni könnyebb, mint leírni.

Én csak ott folytatom a történetet, amint Dankó egy hét elmúltával megint a Hatvani utcát sárgítja a pipájával.

- Meguntam ezt a pipát - mondja a kereskedőnek. - Szüntelenül kell rá vigyázni. Mennyibe veszi vissza?

A kereskedő vállat von, és orrot von. Nézi a pipát, terjegeti a tenyerét. Végre így szól:

- Hat forint.

- Hat forint? - ismétli elszörnyedve Dankó. - Hiszen az úr azt mondta, hogy hetven forintot ér.

- Lehet - feleli a kereskedő -, de lássa, tisztelt úr, az ilyen pipa nem kell a kutyának sem.

Dankónak ma is megvan a borostyánpipája, de már nem hordja magával. Csak mikor vendégei vannak, akkor veszi elő. Elmondja, hogy a pipa hetvenforintos, és sűrűn kapkodtatja vele a papiros pelyheket.

A Szózat meg a Himnusz

Egy nyári estén nyitva volt a sakk-kör ablaka. (A Velence-kávéház egy elfalazott része volt a kör szobája.) A szomszéd házban valaki zongorázott. A körben már nem volt senki. A sakktáblák szanaszét heverték az asztalokon. Az utolsó játék az enyim volt, s az én társam is elment. Erkel maradt ott, aki csak szemlélője volt a játékunknak.

Én még az ottmaradt sakkállásra bámultam (bizonyosra mondhatom, hogy én vesztettem), és így mind a ketten csöndesen ültünk. Aztán, hogy a zongora sűrűn trillázott s egy mesteri kéz futamai áradtak be hozzánk, figyeltem.

- Hallja, elnök úr? - mondtam kifelé intve, csupán hogy mondjak valamit.

Az öreg úr a fejét szokása szerint lecsüggesztve ült, s maga elé nézett.

A szavamra megmozdult a kezefeje. Legyintett.

- Klampérozás.

Vártam, hogy fölkel és elmegyünk, de csak maradt.

Ült és hallgatott. A zongora verője is mintha meghallotta volna az öreg úr megjegyzését, elhallgatott.

Akkor hozzám fordult az öreg úr, és szól az ő szokott álmodozó, csendes hangján:

- Az ilyen kisasszonyok gyors kezűek. Megtanulják a futamokat, a trillákat, de meg nem értik. Gépek.

Megvető oldalpillantás. Én magamban hálát adok az Istennek, hogy az öreg úr sohase hall engem zongorázni. Ő egy perc múlva folytatja.

- Egressy is így zongorázott. Trilla és trilla. Az ember bámulja, honnan szedte azt a sok melódiát.

- Hát nem volt mestere a zenének?

- Fene volt. Mikoriban együtt dolgoztunk a Nemzeti Színháznál, minden szerzeményét velem íratta át. A Szózatot is én írtam neki zenekarra.

- Ugye, az a legremekebb munkája Egressynek?

Ezt megint csak azért mondtam, hogy el ne aludjunk.

- Semmi - felelte az öreg úr. - Nyomorék gyereke Vörösmartynak is, Egressynek is.

Azt hittem, elsüllyedek.

Néha túlságosan keserű volt az öreg úr. Betegség nehezítette. Talán nem is úgy akarta mondani, csakhogy nem válogatott a szavakban. De az ilyen ember gondolkodásának még az árnyéka is figyelemre méltó.

Folytatta:

- Micsoda össze nem illés van a szöveg meg a dallam között, mikor mindjárt az elején így kezdi: *Hazádnak ren...* Mi ez a: *nak ren*? Ha csak egy cseppet is gondolkozott volna rajta, valahogy így írta volna a dallamot (s az öreg dúdolta):

- Nem mondom, hogy éppen így, de ahol hangsúly van a szövegben, hangsúlynak kell a zenében is lennie. Érti?

Elhallgatott, hogy kipihenje a huszonöt szót, amit egymás után mondott el, azután csöndesebb hangon folytatta:

- Én nem pályáztam. Eszem ágában se volt, hogy pályázzak. A Himnuszra se pályáztam volna. Hanem egyszer az történt velem, hogy megfog az utcán, a lakása előtt Bartay András. Felhí, és azt mondja odafenn:

- Irtál-e himnuszt?

- Nem. Nem is írok. Egressynek hagyom ezt az örömet. Neki az effélékben kedve telik.

- Hát ő megírta már?

- Nem tudom. Csak annyit tudok, hogy pályázik, és engem megkért, hogy írjam át zenekarra. De napról napra halogatja, pedig most jut eszembe, hogy holnap már lejár a pályázat.

- És te nem veszed észre, hogy ez szándékosság?

- Micsoda szándékosság?

- Hát az, hogy neked eszedbe se jusson pályázni.

- De ha nem is akarok.

- Kell! Nem érted, és nem érzed, hogy ez a pályázat nem a nyomorult aranyaknak szól, hanem az örökkévalóságnak? Amelyik dalt megjutalmazták, azt meg is szentelik. Egy hét múlva milliók ajka zengi vissza, és az lesz a dalok dala, az örökkévaló, a halhatatlan, a szerzőjével együtt.

- Ezt mondva - folytatta Erkel -, betuszkolt engem a mellékszobába, ahol egy kopott zongora sárgállott. Odatett egy ív kottapapirost, melléje a szöveget.

- Csináld meg rögtön.

- De bátyám, hova gondol! Nem cigaretta-sodrás ez, hogy csak úgy *rögtön*.

- Meg kell csinálnod!

- Nem lehet. Késő már!

- Felelet helyet egyet lépett. Kifordult az ajtón, s rám fordította a kulcsot. Még csak annyit hallottam, hogy:

- Alásszolgája.

- Állok, mint Nepomuki János. Hallom, hogy a külső ajtó is csukódik, záródik. No, kutya-teremtette: szépen vagyunk!

- Csend van. Ülök és gondolkozom: hát hogy is kellene azt a himnuszt megcsinálni. Elém teszem a szöveget. Olvasom. Megint gondolkozom.

- És amint így elgondolkozom, eszembe jut az én első mesteremnek a szava, aki Pozsonyban tanított. Azt mondta:

- Fiam, mikor valami szent zenét komponálsz, mindig a harangok szava jusson először eszedbe.

- És ott a szoba csendességében megzendülnek az én fülemben a pozsonyi harangok.

- Áhítat száll meg. A kezemet a zongorára teszem, és hang-hang után olvad. Egy óra nem telik belé, megvan a Himnusz, úgy, amint ma ismeri.
- Akkorra már visszajött Bartay is. Eljátszottam neki. Szépnek mondotta.
- Hazamegyek. Leírom zenekarra. Másnap benyújtom.
- Elérkezik a döntés napja. A színház ünnepi díszben. Mert hogy szavamat ne felejtsem, nem választott pályabírák döntöttek, hanem maga a közönség.
- Elkezdjük.
- A közönség feszült figyelemmel hallgatja ezt is, azt is. De nem melegszik.
- Végre az enyémre kerül a sor. Engem a harangszóra való gondolat annyira eltöltött, hogy a zenekari átiratban is harangszóval kezdtem.
- Ez már előre hatott.
- Az eddigi dallamok mindenféle csiricsáré nóták. Semmi mély érzés. Semmi himnusi szárnyalás. Az én dallamom egyszerre áhítatra kelt mindenkit. Az arcok megmerednek. A szemek megtelnek könnyel.
- És alighogy az utolsó sor elhangzik, a tapsolásnak és éljenzésnek orkánja rázza meg a színházat.
- Az enyim volt a dicsőség.
- Hát lássa: ész kell a zenéhez, nemcsak klimpi-klampi!

Jókai Mór

Halhatatlan a halandók között.

Nem lehet éppen kellemes állapot egy nagy szellemnek sem, hogy mindig a szemek kereszt-tüzének sugarát érezze, azzal a gondolattal, hogy: no, ezek most azt lesik, hogy állok, hogyan pödröm a bajuszomat, hogyan eszem, hogyan járok.

És ez untatja is Jókait.

Beleunt a saját dicsőségébe, mint a nyitrai tót a két hétig tartó farsangi fánkba. Többet már nem érhet el, mint amennyit elért, és nincs nagyobb vágya, mint hogy valami csöndes zugban gondoktól mentesen élhessen.

Persze, az ilyen jó embernek, mint ő, ez lehetetlen. Ő egész életén át jó barátainak írt pénzt. Az övé csak a munka maradt, no meg a dicsőség, amit semmibe se vesz.

Életerős, magas és eléggé egyenes ember.

A tekintete tiszta, a beszéde csengő, az eszejárása fiatal.

Rendesen fekete ruhába öltözködik, és hátul kilógatja a fehér zsebkendőt. A fején paróka. A zsebében ceruza. Az arcán jóságos mosolygás.

De valahányszor a parlamentbe lép, mindig ott lebeg az arcán:

- Unlak benneteket, politizáló nép; csupa frázis vagytok és haszonlesés.

Legjobban érzi magát a svábhegyi kertjében. Itt megfeledkezik a világról, és elbeszélget a bokraival és virágaival, a mindig kedves természettel.

A téli lakása a Bajza utcában egy rosszul épített villa. A közönség nem is sejti, micsoda puritán-egyszerűségű az írószobája az öregnek. Önképzőkori poéta nem tudna írni abban a szobában, mert az ajtaja szimpla, és egyenesen a nagylépcsőről nyílik.

Az ajtó előtt ott szuszog, meg mozgolódik folyton egy szolgálóember; és a lépcsőn járók kopogása is úgy behallatszik az öreg úrhoz, mintha az íróasztal mellett mennének el.

És ilyen hétköznapi zajban írja ő azokat a búbajosan szép regényeket, amikben a fantáziájának délibábja ma is a régi tündérszínekkel játszik és gyönyörködteti az egész világot.

Bizony nem érdemes Istennek se lenni aranybánya nélkül.

Szemere Miklós

Szemere Miklós életrajza került a minap a kezembe. Perényi dr. írta meg, és adta ki tavaly (1897) Sátoraljaújhelyen. Hogy ezt az érdekes kis munkát olvasom, eszembe jut, micsoda jó történeteket hallottam én is az öreg úr rokonaitól.

Szemere, mint az életrajzíró is mondja, kicsiny ember volt, akkora forma, mint Kiss József, és olyan jó tornász, amilyen a mostani poéták között bizony nem akad. Persze, a régi poéták nem a falak közt növekedtek, mint mink. Sárospatak meg, ahol az öreg úr is iskolázott, ma is páratlan iskola abban a tekintetben, hogy a növendékek nemcsak elmeileg fejlődnek benne, hanem testileg is. Személyes tapasztalatból mondhatom.

Perényi beszéli, hogy mikor egyszer az öreg úr Kazinczy Gáborhoz ment, őt még ágyban, alva találta. Kapja magát, tótágast áll az ágy előtt a szoba közepén, és így álltában rikkant rája:

- Szervusz, Gábor!

Kazinczy csaknem halálra ijedt, mikor az álomból fölrettenve, egy olyan embert látott maga előtt, akinek feje nincsen, a két karja meg sarkantyús csizmájában végződik.

De hetvenesztendős korában is tett ilyen figurát az öreg, mikor egyszer a tolcsvai szüreten valami bolondos összeszólalkozásban megharagította a feleségét.

- Micsoda? - mondja az ezüstkupakos tajtékpipát letéve -, haragszik az asszony? No majd szépen beszél ez mingyárt.

Azzal a hetvenesztendős öreg úr nekirugaszkodik: föl a pinceház tetejére és tótágast áll a kéményen.

A felesége összecsapja a kezét, és sikoltozik!

- Miklóskám! Kedves Miklóskám, gyere le.

- Nem addig, míg meg nem vallod, hogy nekem van igazam!

És ott állott mindaddig, míg csak a felesége ki nem jelentette, hogy mindig az urának volt igaza.

Máskülönbben példás egyetértésben éltek, de a legjobb asszonyt se tudom elképzelni, hogy ne zsörtölődjék például, mikor van egy olyan szoba a házban, amelyet kitakarítani a férj nem enged. Egy múzeumféle szoba volt az, ahova az öreg úr mindenféle történelmi ritkaságot gyűjtött össze.

Egyszer aztán, hogy az öreg úr otthon feledte a kulcsot, bezzeg nekiálltak a múzeum kimeszelésének és kiporolásának.

Hazamegy Szemere s megdöbbenve látja, hogy a múzeumot *rendezték*.

- Hát ez a drága bot hogy törött el?

- Az bizony a porolásban.

- De az Isten szerelmére, hiszen ez a Nagy Frigyes botja!

- Bot csak bot - felelte az asszony. - Ezért csak nem haragszol, Miklóskám?

Dehogynem haragudott! Hanem csak úgy magában dúlt-fúlt az öreg úr.

Néhány nap múlva vásárra ment a ház asszonya. Az öreg úr ezalatt szintén rendezett. A társalgószoba bútorait berakta az ebédlőbe, a díványt kiemelte a konyhába, a gépnyársat betette a szoba közepére. De már annyi bátorsága nem volt, hogy otthon várja meg a felesége dicséretét. Puskát vetett a vállára, és eléje ment az asszonynak a határig.

- Jézus Mária! - mondotta az asszony, mikor meglátta őt -, mi lóg ki a csizmádból?

- Tudom is én. Kapca kellett, de nem találtam, fölhúztam, ami a kezembe akadt.

- De hiszen ez az én régi jó selyemsálom.

- Rongy csak rongy - felelte az öreg vállat vonva. (Ezt a történetet az életrajz másképpen írja meg. Én azt hiszem, így hitelesebb. Nekem Szemere Attila így mondta el.)

1847 nyarán meglátogatta Kossuthot is az öreg úr. Erre az alkalomra egy vaskos könyvbe összeírta az összes költeményeit, és átadta Kossuthnak, hogy mondja meg a véleményét, érdemes-e kiadásra!

Hát Kossuth el is olvasta.

- Szép költemények - mondotta egynéhány nap múlva -, ki írta?

- Én - felelte Szemere.

- Te? No hallod, Miklós - szólt Kossuth a fejét csóválva -, komolyabb embernek gondoltalak.

Aztán nem beszéltek többet a versekről.

Hanem Szemerének ez a megjegyzés annyira zokon esett, hogy még aznap tűzbe dobta az egész kötetét.

Mikor megtért az utazásából, a táskája mindenféle rézpénzzel és ezüstpénzzel volt tele. Darabig rejtegette a felesége előtt, de végre is föltűnt az asszonynak, hogy a táska olyan nehéz, és hogy csörömpöl.

Vallatóra veszi a poétát, hát kiderül, hogy az öreg úr ahányszor fizetnie kellett, mindig papirossal fizetett, s amit így visszacapott, nem ismervén a pénznek az értékét, egyszerűen belecsapta a kofferjába.

Ez volt az alapja az ő úgynevezett numizmatikai gyűjteményének, amit annyian megcsodáltak a múzeumában.

Nem született az öreg se pénzembernek, se gazdálkodónak. A háztartás és gazdálkodás a jószágos és szorgalmas asszony gondja volt. Ő maga politizált, verselt és vadászott.

De a vadászata is inkább kóborlás volt, mint vadászat. Akinek olyan eleven szíve és szeme volt a természet szépségei iránt, mint öneki, annak a vadlesés nem lehetett a fő mulatsága.

A háza mindamellett tele volt szép agancsokkal. Taplósipkát viselt, és az íróasztala egy sok százestendős tölgyfának a dereka volt. Csak éppen hogy meggyalultatta a tetejét.

A taplósipkáról jut eszembe még egy történet. Ezt Szabó Endrétől hallottam.

Szabó Endre, mint afféle poéta, fiatal korában meglátogatta az öreg urat.

Szemere szívesen látta őt. Nem bocsátotta el éjszakára se.

A fiatal poéta aztán egész éjjel hallotta, hogyan tüsszöl és köhög a szomszéd szobában az öreg úr.

- No, hogy aludtál, öcsém? - kérdezte másnap Szemere a vendégét.

- Én csak jól aludtam - felelte Szabó Endre -, de Miklós bátyám talán meghűtötte magát?

- Hallottad, hogy köhögtem?

- Hallottam ám.

- Nem voltam én beteg, öcsém, soha. Hanem az este pipázva feküdtem le, aztán hogyan, hogyan nem, egy szikra ráhullott a taplósipkámra. Az füstölt, az átkozott! El nem tudtam találni, mi a bajom. Reggel, mikor föl akarom tenni, akkor látom, hogy hamu-sipka.

Ugron Gábor

Mikoriban az országgyűlések írását kezdettem, egy napon, ahogy a házba lépek, nagy lármát hallok ki a teremből, mintha legalábbis öt ember gyilkolta volna egymást odabenn.

- Mi az, mi történik? - kérdem ijedten az ajtón álló rendőrt.

- Semmi - feleli a rendőr -, Ugron beszél.

Bemegyek a terembe, hát csakugyan Ugron áll ott, és velőkebe csattogó éles, erős hangon beszél arról, hogy a marhasót némely esetben tisztábban szeretik a gazdák.

Ez a beszéd úgy tűnt fel nekem, mintha Kinizsi Pált látnám, amint hősi erejének teljességét kifejtve, a két kardjával böszülten trancsírozna egy kirántott csirkét.

Ugron nem találkozott a maga epochájával.

Ugron forradalmárnak született. A lelke tűz. A szónoklatai viharok. A mondatai kartácsok, amelyek robbannak és gyújtanak, de sohasem ölnek.

Ugron kiváló elme és kiváló szónok.

Mikor a marhasónál nagyobb érdekességű témáról beszél, az mindig eseményszámba megy. Ő már a bevezetésével túlmegy azon a sikeren, hogy lekötí a hallgatóság figyelmét. Ő a lelkeket ragadja magával.

Gyújt.

Rémít.

Fenyeget.

Villámot suhogtat a kormány feje fölé.

Lő, vág, szúr.

És mindezt egy perc alatt.

A következő pillanatban egyszerre leesik a hangja, és te kijózanodva, bámulva nézel rá. De a következő percben ismét ott vagy, ahol előbb voltál. Mert Ugron hangja ismét emelkedik. Hosszú, vékony mutatóujjával csáklya gyanánt vagdalja a levegőt, s a hangja csattog, és a vihar újból feltornyosul, és a villámok újra csattognak.

És ez így megy néha egy órán keresztül.

Ugronnak valóban az a nagy hibája, hogy nem tudja a hangját modulálni. Nem ismeri azokat a szónoklati fogásokat, amik csak a hang erejének *kellő* időkből és szavakhoz alkalmazottan való beosztásában érvényesülhetnek. Sohasem olvasta, hogyan szónokolt Kossuth, és nem tudja azt, amit a legkisebb énekes színész is tud: a *crescendo* és *decrescendo* alkalmazását.

Ugron máskülönben magas, kerek fejű, apró szemű, tüskés szakállú ember. A bajuszát nem gondolja, ami sokat levon az arca festőiségéből. Öltözködni nem tud.

Azt mondják róla, hogy ősrégi székely családból származik, és hogy túlságosan takarékos ember.

Nem tudom.

Mindössze a múltját: Pesten tanult, Párizsba ment 24 éves korában az 1871-iki szorongatáskor, hogy a köztársaság zászlója alatt harcoljon. Majd a Garibaldi seregébe állott, és részt vett egynéhány csatában.

A katonai kérdésekben való jártassága innen származik.

Fejérváry minisztert sokszor mennykövezi. Az ember azt hiszi ilyenkor: no, most mindjárt nekiesik és széttépi.

Pedig a beszéde után együtt cigarettáznak künn a folyosón...

JÉGVIRÁGOK

Jégvirágok

A ablakomon jégvirágok. Micsoda bolond, nagy művészi kedve van a télnek, hogy minden ablakot befest ezekkel az álomvilági, fehér növényekkel! Mindig csak fehérrel fest. Ahonnan ő jön, ott nincs más szín, csak fehér. És mindig csak virágokat fest, különös hajlású és növésű virágokat, amilyenek sehol nem nőnek a földtekén, amik mégis igazak és bájosak. Hol az a festő, aki egyetlenegy színnel ilyen pompás, örökké változatos képeket tudna festeni!

Egy pálmaforma figurát körülvakarok a késemmel az ablakon. Akkor látom, hogy a fiatal kis Könczölné libeg el a házam előtt.

Mindig elszomorodok, mikor ezeket a Könczöléket látom. A nyáron elverte a jég a határunkat, és ezeknek nem volt egyebük, csak az a kis termésük. Öt család. Sok gyerek minden családban. Még csak a közepén vagyunk a télnek, és ők már a kölcsönkenyérből is kifogytak. Nem lehet ott kölcsönözni, ahol mindenki kölcsönre szorul. De én legjobban ezt a kis Könczölnét sajnálom. Ez szegény jobb módon nőtt fel a többinél. Az apja a báró mindenese volt a szomszéd faluban. A leánya kalácson nőtt fel. Most azt mondják, böngyöle-kenyérrel élnek. A böngyöle-kenyér olyan kenyér, amit nem kér az ember a miatyánkban. Gyékényből őrlik. Olyan mind az öt család, mintha a temetőbe járna hálni, a föld alá.

Könczölné a kis karon ülő gyerekével megyen az úton. Nem tudom, hova megyen. Talán a templomba, ahol a hétfájdalmas szűz előtt szokott térdepelni. Talán az orvoshoz, mert beteg az a kis ember a karján. Olyan gyöngé, hosszúka arca van ennek az asszonynak, hogy ki-fehérlik a mi népünk közül, mint a lilium a tulipánok közül. Az orra finom, vékony orr, s a szemén kék az árnyék.

Azt mondanám, hogy hasonlít a bárónéhoz, hasonlít valamit, de ez bizonyára csak tévedés. A báróné csupa selyem, ez meg csupa rongy szegény. A bárónét csak angyalhoz szabad hasonlítani. De meg Könczölné se köszönné meg az összehasonlítást: ő bizony, az igazat megvallva, bolondnak ismeri a bárónét, mint a falubeliek valamennyien.

Pedig nem bolond a báróné, csak éppen hogy eleven, és unatkozik. És ezt nem is lehet csodálni. Ő nem a mi csöndes völgyünkben nőtt fel. Városban nevelték, s világot járt. Majd-nem mindennap látom őt, amint ellovagol az ablakom alatt, vagy pedig szánkázik. Többnyire egymaga ül a szánon, és olyan szilaján hajt, mintha a dombról az égre akarna fölcsusszanni. Tegnap is így láttam. A hó szinte szikrázott a lovak lába alatt. A báróné arca piros volt, mint a pünkösdi rózsa. A fején kicsi, fekete prémsapka. A haja meg kigombolva lengett a levegőben, mint a zászló.

Azt mondják, azért ilyen, mert nincsen gyermeke. Nem gondolom. Hiszen még alig két éve, hogy férjhez ment. Ámbátor az is igaz, hogy a rokonok házassága nemigen szapora.

De íme, megint csilingel a szán. A csöndes faluban már messziről meghallatszik a kakas-harangok cilinkelése, lovak robogása. Az én ablakom előtt megállanak a lovak. Hozzám jön? Mit akar?

Csakugyan hozzám jön. Fázom, mikor az az asszony hozzám jön, pedig olyan, mint az eleven parázs.

A földesúrnál ismerkedtem meg vele alig egy hónapja. A földesúrnak hozzám járnak a gyermekei. Innen a barátság. De tán feketén gondolkodok. A falu olyan kicsiny, és olyan kevesen vagyunk újságolvasók, hogy itt a tanító is úrnak számítódik. Majd megválnak különben, ha a gyermekek felnőttek. Hát mondom, alig egy hónapja meglátogatta a méltóságos házaspár a mi földesurunkat. A báró érdekes ember, de nem kedves. Furcsák a mozdulatai. Szőke. Szemöldöke nincs is. Az orra hegyes; és előrenyúl, mikor nevet. A szeme olyankor ráncokban vesz el. Hozzám is nyájas volt. Kezet fogott velem. Sohase fogtam még kezet báróval. Nem tudom, miért kerültem a vele való beszélgetést, meglehet, azért, mert az sz-et mindig f-nek ejti, az r-et meg éppen nem mondja ki.

Hanem a méltóságos asszonnyal annál többet beszélgettem. Egynéhány szót franciául is tudok. Ez meglepte őt. Ő tökéletesen beszél franciául. Ez meg engem lepott meg. Leült velem sakkozni, és csatát vett. No bizony, nem engedem magamat minden téren. Pedig csalt is. Mindenki mosolygott rajta. Visszacsende a bátyját, mikor én félrepillantottam.

Akkor este beszéltem neki, hogyan jutottam zongorához. Az asztalosunknál találtam. Régi, rossz zongora. A deszkájáért vette az asztalos a városban, és szekrényt akart belőle csinálni.

A báróné immáron kifényesítetten és felhangoltan találja a zongorát. A szobám tele is van tőle terpentinszaggal. Bocsánatot kérek emiatt a bárónétól, de ő azt mondja, szereti a terpentinszagot: valami festő műtermére emlékezteti őt a terpentinszag. A festő nevét elfelejtettem. A báróné azért jött, hogy a zongorámat megnézze. A kesztyűjét az asztalra dobja, s valami hangversenyművet dördít meg a zongorán. No lám, micsoda jó szerszám! Ahogy a székre könyökölve hallgatom, megmondja, hogy amit játszik, azt Liszt Ferenctől hallotta Párizsban. No, szegény zongora, becsüld meg magadat: ilyen dicsőség nem mindennap ér!

Föl is veti a fejét, és a levegőbe néz, mint Liszt szokta. Csak akkor hajlik le mélyen, mikor egy-egy döngő futamot kezd, s elaprózza a végén vékony trillákban.

Én eleinte szédelgek ettől a káprázatos játéktól, később azonban látom, hogy a zene lelkét, a hullámozást, a báróné nem ismeri. Különös, hogy a nők az ujjuk gyorsaságát többre becsülik magánál a zenénél, és ezzel akarnak hatni. A maguk érzelmes lelkét talán csak akkor olvasztják bele a zenébe, mikor magukra vannak. Liszt keze alatt bizonyára lelket kapott a zongora, és a zene úgy hangzott, mintha az ő érzelmeinek volna a kifejezése. Én csak a hangszert hallok. A báróné lelke nincsen benne. Pedig a bárónénak szép lelke van: selyem és bársony a lelke is.

De elég gyönyörűség az is, ha az ujjait csodálhatom. Szép és kicsiny, gyöngye kezek, habár most pirosak a hidegtől. A nagy gyémánt-gyűrű fehér villámokat szór, amint játszik. De nem bírja soká. A zene meghalkul az ujjai alatt. Rám néz, és mosolyog. Milyen különös mosolygás! Az egész feje, mindene mosolyog. A haja is mosolyog, a homloka is, az orrocskája is. Divatképen láttam olyan finom orrokat, a földesurunk házában, a Magyar Bazárban.

De miért mosolyog így énreám? Mit akar velem? Mérföldek vannak közöttünk, mikor mellette ülök is. És ha ő egynéhány mérfölddel közelebb jönne, én visszafelé mennék, hogy távolabb maradjon.

A zene halk és hullámos már, mint a hárfajáték. Íme, a tengeri leányok zenéje, amely elől viasszal tapasztották be a fülüket a hajósok. De én csak a gyűrűjét nézem. Micsoda kincs az! Hogyan kerül az ilyen kincs a nagy urakhoz? Kik dolgoznak a pénzért, amin a gyémántot adják?

Mennyi nyomorúságot lehetne megváltani egy ilyen fényes kövecskével!

Érzem, hogy köd száll a tekintetem elé.

És amint így az arcára nézek, olyan, mintha Könczölnét látnám, a Könczölné hosszúkás, fehér arcát, vékony, finom orrát és kékes árnyékkal fedett szemeit.

És mintha a báróné ment volna az imént az utcán - a báróné, haloványan és rongyosan; karján emelve a beteges, fehér kis Könczöl gyereket.

Fiú és leány

Tavaly még állt a szomszédomban - a város végén - egy rogyott hátú, régi házacska. Görbe fal, horpadt tető. Az udvarkát valamikor deszkakerítés választhatta el a pásttól, de az utóbbi években már csak három szál korhadt deszka lógott ottan két cölöpön. A három deszka mellől persze rég elvitte az ajtót az idő - vagy hogy a cigányok. Csupa lósóska, meg magasra burjánzott üröm a kerítés melléke.

Hát tavaly még állt a ház. Szegény csősz lakott benne; kurta lábú, bőrtarisznys ember, meg egy mindig napszámba járó asszonyka - a felesége. Jóféle nép. Gyermekük nem volt, hanem időnként hol innen, hol onnan került hozzájuk tartásra.

Egyszer látom, hogy két gyermek is sütkérezik a tavaszi napon, az eresz alatt. Egy ötéves forma, kerek fejű fiúcska, meg egy vékony, nyulladt leányka - nyolc- vagy kilencéves. A fiún semmi egyéb nincs, csak egy térdig érő ing, kendervászonból való. A leányon foltos, kék szoknyácska és elszőkült rékli, ugyanolyan színű. Mind a kettő mezítláb persze.

A következő napokban láttam, hogy a leányka iskolába jár. A fiú csak otthon unatkozik, játszik néha a macskával, vagy ostorkát pattogat.

Vasárnap aztán láttam egy idegen asszonyt is a háznál. Cselédféle. Keserű homlokú, nagy arcú, szökés nő. Lármáz a két gyermekre, kivált a fiúcskára. Tehát az az anyjuk.

A következő vasárnapokon is megjelent a lármájával együtt. Mindig a délutáni órákban. A láрма többnyire a fiúnak az ingét érdekelte, hogy mennyire elpiszkítja. Ott mosta, öblögette az inget zöld tálban az ajtó előtt, s kiterítette egy vadon nőtt orgonabokorra.

A leány ilyenkor csak ott állt, és hallgatott. Sose láttam olyan hallgatag és gondolkodó arcú leánygyermeket. Ha magában volt is, olyan volt az arca, mintha aggódna valamin. Ha küldték valahová, sietve járt. Iskolába is ha ment, szinte a házak falához húzott, mintha félne valakitől.

Az anya őt nem is igen korholta - de nem is dédelgette. Hanem a fiút!...

Egyszer, hogy jött, valahol a páston találta a fiát, s hazáig bufálta. A gyerek jajgatott, visított.

Már akkor nem volt idegen nekem a kis ember. Meg-megszólítottam. Tetszett nekem, hogy olyan szembe néző, kis mokány kölyök. S mindig vidám. Ha vasárnap nem volna soha, ő volna a legboldogabb legényke a föld hátán. De hát vasárnap van...

Kiléptem a kapun, és rászóltam a bösz anyára:

- Hagyja már abba! Van magának lelke!?

Az asszony ijedten tekintett rám. A gyerek bömbölve futott előtte, s bemenekült a házba. Az asszony künn maradt az udvaron. Nem lármázott többé. A küszöbre ült, és sírt.

Néztem. Gondolkodtam.

Talán másképp kellett volna szólanom. Az a nyomorult asszony bizonyára nagy súlyát vonszolja az életnek. Mi bére lehet? Tizennégy-tizenhat korona. Mind odaadja talán a két gyermek tartására. Bizonyára mind odaadja. Mert hiszen így is csoda, ha fejenként hét-nyolc koronán eltartja valaki. Mi jut abból egy napra? S ha csak kenyéren, krumplin tartja is őket a napszámos, mi marad neki?

Mindezek nagy kérdések. Csak annyi bizonyos, hogy az a szegény anya mindenét odahordja. Látszik a ruháján, hogy a legolcsóbb fajta mosóruha. Régen lehetett, mikor azt még *újruhámnak* mondta. Elfakult, sokszor javított ruha.

De hogy bánhat olyan pogányul azzal a fiúcskával? Vagy valami különös nagy rosszat cselekedett a kis tatár? Vagy azt véli az anya, hogy ez a módja a gyereke nevelésnek?

Az asszony fölkel, bement a szobába. Kis idő múlva ismét a küszöbön ült. Foltozott. A leánykának a réklijét foltozta.

A tavasz aztán egyre melegebbé vált. Az iskolai tanítás is megszűnt. A roskadozó házban többnyire maga volt otthon a két gyerek. Libára vigyáztak. S játszadoztak az odavetődő kis társakkal.

Ők ketten együtt soha. A fiú a fiúkkal, a leány a leányokkal.

A fiúk mindig vidámak, lármásak. Lovaznak, fára másznak, cserebogarat, lepkét hajszolnak. A lányok mindig csendesek, komolykák, kivált Teruska. Soha nem láttam nevetését. Csak igen játékos: mindenféle apró cserepet rakosgatnak a leánypajtáskaival, s áskálnak a háznak régi, rozoga deszkakerítése mellett. Kis négyszögeket húznak a porba, s körülűzködik vessző-töredékekkel.

Egy nyári délután látom, hogy a Jani gyerek két kis magaszínű pajtással andalog a pástról hazafelé. A szokott ing van rajta, semmi egyéb. Igaz, hogy a pajtásain is. De még csak kedd van s az ing máris távol tart minden fehérségtől.

De hát nem törődik ő most azzal. Víg, mint mindig. Az arcát már barnára és szeplősre sütötte a nap. Vessző van nála, vagy mint ők mondják: suhogó. Az itt-ott felnyulladt lósóskát csapkodja vele. Csuda, hogy micsoda izmos-erős ez a kis kölyök.

Teri, a leányka, ott játszadozik apró cserepekkel a rozoga deszkakerítés mellett. Egy másik leányka is van vele. Úgy belemélyedtek a játékba, hogy föl se pillantanak.

Ahogy a fiúk odaérkeznek, Jani megáll, szétveti a lábát, s kifeszíti a mellét.

- Hunyd be a szemed, tartsd a markodat - mondja Terinek.

A leány egy fordulattal fölkel. Mosolyogva behunyja a szemét, és nyújtja a tenyerét.

A fiú előkapja a háta mögül a vesszőt, és belesújt vele a Teri tenyerébe.

A leány elrántja a kezét, és rázza. Az arca fájdalmasra torzul:

- Ó, hogy a fene!... - mondja csaknem sírva. - Ó, hogy a tályog!...

Két fejfel nagyobb az öccsénél. Vártam, hogy rárohan, és megpofozza, meggázolja.

A fiú állt bátran, s nevetett.

A leány nézett rá mérgesen, s közben dörzsölte a mellén a tenyerét. Aztán csak leült megint a földre, s rakosgatta tovább a cserépjátékot.

Furcsa volt.

Az a kis kölyök, hogy így mulat.

A leány ezt nem cselekedte volna. Leány fejében ilyen ötlet nem születhetik. Leány nem húzza meg senkinek a haját, nem veti senki elé a lábát, hogy orra buktassa. Leány nem dobál kutyát, nem rúgat csillagot.

A háborúskodó szerbek fényképei között láttam egy fiatal nőt is, aki a vőlegényét vagy férjét kísérte a hadba fegyveresen, katonaruhában. Nem tudom, miket cselekedett az a nő, de bizonyos vagyok felőle, hogy az Albániában felkoncolt aggok, nők és kisdedek vére az ő lelkiismeretét nem szennyezi.

Micsoda kétféle lélek a férfi meg a nő?

Micsoda ős gonoszság lappang mibennünk, férfiakban, hogy már ilyen pöttöm gyermekkorunkban is jelentkezik?

Testünknek a gonoszsága-e? Vagy a lelkünké? Állati vagy ördögi rész az mibennünk, férfiakban?

Nem egy világból való-e a nő lelke a férfiemberével?

Ha egy világból való, mért selymesebb? S ha selymesebb, mért válhatik rongyabbá a férfileleknél?

Ezen tűnődtem föl-alá sétálgatva a kertecskémben. A tornácon asztalkendővel letakart tányérat pillantottam meg. Uzsonnára készítik az asztalt. A tányérban egy szelet kenyér.

No, nekiadom a leánykának. A fiúnak meg megmondom, hogy miért nem kap ő is.

Azonban mikorra a kerítés végéhez érkeztem, a leányka már csak magában hevert ott a cserépkéi mellett. Fél könyökön hevert, s rakosgatta, mélyen beleandalodva a játékba.

- Gyere csak ide, Teri. Nesze: kenyér.

Mosolyog. Szemérmesen, alázatosan tartja a kötényét. Beleejtem.

- De ezt csak neked adom. Mondd meg az öcsikédnek, hogy ő nem kap, mert belecsapott a tenyeredbe.

Mosolyog.

- Köszönöm alássan.

Felcsípteti a köténye két sarkát, s visszaül a játéka mellé. Be-benyúl a kötényébe. Csipeget. Apró falatokban evegeti.

Fordulok egyet a kertben. Mikor megint odaérkezek a kerítéshez, látom, hogy előkerül a ház mögül a kis haramia, még mindig a suhogó van nála. Leüti a fejét egy lósóskának. Amint kilép az ajtótlán kerítésen, a tekintete ámulva áll meg Terin.

A következő percben már előtte áll, nyújtja a kezét.

- Adj.

- Nem adok - mondja határozottan a leány.

És szigorúan néz reá.

A fiú szontyolodottan áll, és pislog. Hallgat.

Érdeklődéssel vártam: hogyan oktatja meg a leány énhelyettem?

A leány azonban egy szót se szólt. A következő percben már benyúlt a kötényébe, s kivette az egész szelet kenyeret. Kettétörte.

Odanyújtotta a kenyere felét az öccsének.

Világtalan Miska

EGY TANULÓ NAPLÓJA

Szerencsés nap. Ma töltöttem be a tizenkettedik évemet, és jó atyám adott egy új veretű ötkoronást. És azt mondta végül:

- E szent napon köss egy nagy és bölcs fogadást, rád bízom, mit. És az a fogadásod folyton a szemed előtt ragyogjon életednek további útjain.

Az ötkoronáson vettem: tízen töltött bonbont, tízen berlini kéket, húszon karmint, és egy japáni skatulyát, kulcsosat. Elzárom a naplómat a lányok orra előtt.

És sokat gondolkodtam, hogy mi legyen az a nagy és bölcs fogadás, hogy azért nehéz se legyen, és mégis előttem ragyogjon életemnek további útjain.

Végre is azt a fogadást kötöttem, hogy én nem fogok megházasodni sohase.

Szerencsétlen nap.

A latinból elégtelenre feleltem, és hiába mondtam, hogy tegnap a születésem napja volt, a tanárnak az semmi!

És volt még tizenkét fillérem, és hazajövet mazsolát vettem vigasztalásul. És Emma rögtön, amint beléptem, aszongya:

- Mi történt veled?

Meg Etel is:

- Mi történt veled?

- Semmi.

- Sírtál! Látom a szemedről! - mondja Emma. - Megint beszekundáztál.

Még Jolán is.

- Hallgassatok - mondom -, mert úgy összekuszálom a frizurátokat!...

És el is árultak volna, de szerencsére jött Iza néni a Mártával, és Mártának új ruhája volt, csipkerózsa színű, és attól megfélemedeztek rólam.

Szerencse, hogy itt volt ebéden is Iza néni a Mártával. Így az árulkodás elmaradt. És káposzta volt, és jó anyám még többet mert a tányéromra, mint szokott. És jó atyám rám dörögött:

- Micsoda finnyázkodás ez! Meg fogod enni!

És megettem.

És Etel gonosz örvendezéssel pislogott rám. És Emma is, Jolán is. Szép testvérek! De még a kuzenem is. Szép kuzenek!

És jó atyámon is láttam, hogy megsajnálta a gyötrődésemben, jóakarattal szolt a káposzta után:

- Ernő tegnap töltötte be a tizenkettediket.

És Iza néni is megköszöntött. Márta is. És Márta is megcsókolt. Ha nem az asztalnál történik, biztos, hogy beleharapott volna a fülembe.

És azt mondja jó atyám:

- A fogadás?

- Megtörtént - feleltem.

- No, és mit fogadtál?

Haboztam, de aztán elszántan vágtam ki:

- Azt, hogy én nem fogok megházasodni.

És még kinevettek.

Csak jó atyám helyeselte, és ez nekem elégtétel volt. Aztán Iza néném faggatott, hogy:

- Miért?

- Azért - feleltem -, mert én ismerem a nőket.

És megvetően pillantottam a lányokra.

Szerencsés nap. Délben ananászparfé.

Ma délután Veszprémiéknél. Miklós olajfestéket kapott. Megnéztem, hogyan festenek olajjal.

Hát az impozáns, az a sok festék és vászon és állvány, de mégse célszerű, mert a festék becsurog a festő keze szárán. És eltökéltük, hogy művészek leszünk.

Náluk jó: ötven vannak, és mind fiú.

Szerencsétlen nap.

Intő: latinból, földrajzból.

Jó atyám megdorgált, és példaképül állította elémm Emmát és a húgaimat, hogy azok milyen jól tanulnak.

Nem felelhettem, mert nem szereti olyankor, de Etel könyörgött délután, hogy írjam meg az írásbelijét.

Mit köszönhet a nemzet Hunyadi Jánosnak?

- Kéne? - mondtam elkeseredetten. Én vagyok a rossz tanuló, a családi számár és egyéb kétlábú, oktalan állat, és én kölcsönözgessem az eszemet nektek, ragyogó példaképeknek! Énnemem hízelelgettek...

- Jó - felelte Emma -, holnap én sütöm a mandulás kiflit, és csak azért is kevés lekvárt rakok bele!

És mégse csináltam meg neki.

Közönséges nap.

Etelnek a gyakorlatát megírtam.

És a lányok ma vették fel először az új tavaszi ruhájukat.

És Emmának mégis rossz kedve volt, mert azt mondtam neki:

- Olyan fakó vagy, mint a sületlen cipó.

Nem hitte, de Etel is mondta:

- Még a szád széle is színtelen.

És jó anyám küldött, hogy ülünk ki a levegőre, az erkélyre.

És Emmának csakugyan megjött a színe az erkélyen, hogy olyan piros lett, mint a főtt rák. És ahogy ott ülünk az erkélyen, arra sétál egy buta képű katona.

- Nézd - aszongya Etel -, a Zulu!

És nevet.

Nem értettük először: mit nevet?

És aztán világosabban mondta:

- Nem látjátok! A mészárosunk kuttyája... ihihihhi... beállott katonának.

És igen nevettük, mert szakasztott olyan volt, mint a Zulu.

Emma meg bosszús volt ránk, hogy azt mondja:

- Nem illik!

De nem engedték magunkat *neveltetni*.

És én mondtam, hogy Zulut bizonyosan gyomorgörcs bántja, hogy olyan keservesen forgatja a szemét fölfelé.

És majd megpukkadtunk nevettünkben.

- Ugass neki! - biztatott Etel. - Meglásd, visszaugat.

És én kihajoltam az erkélyen, és leugattam a szeme közé:

- U-u-u!

Majd megvesztünk.

És Emma bement dühösen, és árulkodott jó anyámnak, hogy mink a járókelőkre nevetünk, és ugatunk.

- Csak egy komisz katona volt - mentegetőztem.

- Nem igaz, mert önkéntes volt.

Hiába mentegetőztem, hogy Emma hazudik, a két húgom is mellette bizonyított.

Hát engem ugyan hívhatnak, hogy üljek ki velük az erkélyre!

Rossz nap.

Délben káposzta. És én soha többé Emmával nem beszélek. Csak jó szülőim előtt épp a legszükségesebbet, mert a karminom elveszett, és mindenütt kerestem, és nem találtam.

És ahogy Emma vizet ivott, és utána megtörülte a száját, hát látom, hogy a zsebkendőjén egy meggyszín folt marad.

Csak elképedtem.

- Te loptad el a karminomat!

És az asztalához léptem, és kirántottam a fiókját, és kidőlt belőle minden. És ő mérges volt, és én is mérges voltam. És belekaptam a hajába. Etel meg léniával verte a fejemet, és Emma a képembe körmölt.

A nagy csatára jó anyám berohan, és hevesen elintézi, hogy még most is melegebb a bal arcom...

És én megmondtam mindent, és Emmának bizonyára még melegebb a bal arca, mint az enyém.

De jó atyám igazságosabb volt, csupán Emmát vette elő, hogy micsoda hallatlan romlottság: tizenöt éves leány, és a száját befesti.

És nézték, hogy a képe be van-e festve. De csak a szája volt.

És Emma bőgött, mint a havasi kürt, és mind a három leány bőgött, mint három havasi kürt, és bosszút esküdtek ellenem, de én nem félek.

Izgalmas nap.

Délután, ahogy az iskolából jövök, a házunk előtt Zulut pillantottam meg, ahogy ott ácsorog, és leskelődik fölfelé.

Engem várt persze. Nádpálca is volt nála!!!

Szerencse, hogy messziről megláttam. Kilestem, mikor hátat fordít, és beosontam.

Attól tartok, hogy reggel is lesni fog rám.

Rossz nap.

Ma már Jolán kért, hogy csináljam meg a számtanját. És jó anyám is rám parancsolt. És igen bosszús voltam, mert ők csak bábuznak, és én meg dolgozzak. Hát megcsináltam, de csak azért is hibásan.

Emma még mindig bibliai ábrázattal néz rám, és Etel se szólt hozzám egy szót se.

Csak annyit mondott, hogy azt mondja:

- Vége a testvériségnek!

- Béke hamvaira! - feleltem egykedvűen.

Legalább nem alkalmatlankodnak a szobámban. A Zulu reggel nem mutatkozott, de ebéd után, ahogy kilestem az ablakon, láttam, megint vár rám. Nem is mentem délután sehova.

Vegyes nap.

Ma ettük az első cseresnyét.

Délután ismét alig bírtam hazajutni: Zulu megint ott lesett a nádpálcával. Irtóztató bosszúálló ember lehet!

És ahogy tanulok itt a szobámban, és átpillantok a másik szobába, látom, hogy Emma ott ül egyedül a bábujával az ablaknál, és félve pillant körül. Gondoltam, bábuzni akar, mert már nem szabad neki, de azért mégis az ölibe veszi titkon, ha nem látjuk. Hát csak figyeltem, milyen ostoba, és ahogy felém is les, elkapom a szememet, és a könyvembe nézek, és kis idő múlva újra odalesek, hát valami levelet olvas igen pirosan.

Hamarosan levetem a cipőmet, és lábujjhegyen hozzá lopódzok, de a parkett ropogott, és ő ijedten markolta be a levelet.

- Adod ide?

- Nem!

És dulakodtunk, és ő végre is látta, hogy hiába erőlködik, el fogom csikarni a levelet, hát bekapta a levelet, és megette.

És igen dühös volt rám. Sírt is mérgében. És igen goromba szavakat mondtunk egymásnak. És végül azt mondtam neki:

- Utállak, mint a káposztát!

És még este is láttam, hogy csöpög a szeme, de hát mér bosszant engem?

Vegyes nap.

Emma ma se szólt hozzám, és biztos, hogy örökre haragban maradtunk volna.

De más történt.

Ugyanis egy dongót hajtottam a porolópálcával a szobában, és a dongó a mályvavirágos, porcelán lámpaernyőre szállt, és csak gyöngéden ütöttem rá, mégis az ernyő meghasadt.

És Emma látta, és örömtől ragyogott a szeme.

Könyörögtem neki, hogy ne áruljon el, és mindent megígértem neki, de ő azt mondta, lehetetlen megbocsátania.

De aztán bizonyára meggondolta az ügyet.

És este, ahogy jó anyám meglátta az ernyőt, haragosan kérdezte:

- Ki törte el?

És Emma nyugodtan felelte:

- Én törtem el, anyácskám, véletlenül.

No hát, hogy ezek a lányok... született mesterei a hazugságnak.

Izgalmas nap.

Zulu ma nem mutatkozott.

Mártáék voltak nálunk, és egy idegen leány, báróleány, aki fényképezőgépet hozott. És Márta lilaszín új ruha, mivelhogy ma lett tizenkét éves. Szerettem volna kicsúfolni, de a fényképező leánytól nem lehetett, mivelhogy báróleány, és igen nagyra van a kodakjával meg a báróságával. Hát lefényképezett bennünket különféle csoportosításban.

És Emma kérte, hogy magányos mellképet is vegyen róla, de azt ne ragassza kártyára. És ahogy ült nagy szende ábrázattal, hát én meg mögéje lopakodtam, és a kezemmel számárfület ábrázoltam a fejéhez.

És igen nevettek, és megmondták neki, és már több lemez nem volt a gépben. Hát annyira megharagudott, hogy engem *neveletlennek* kiáltott.

Én meg azért haragudtam meg.

Senkinek sincs joga arra, hogy engem *neveletlennek* kiáltson, senkinek a világon! Legfeljebb jó atyámnak és jó anyámnak.

Közönséges nap.

Zulu ma sem mutatkozott. Lehet, hogy valamelyik utcasarkon lesett, de nekem volt annyi eszem, hogy a kocsit közepén mentem az iskolába, és gyakran hátrapillantottam.

Vagy megunta, hogy hiába leskelődik reám.

Délután látom, hogy Emma az ablaknál ül. Előtte két könyv felállítottnak, és ír.

Nyitva hagytam az ajtót, hogy ha akar, szóljon, hát aztán oda is jött, és azt mondja:

- Haragszol még?

- Haragszom - feleltem.

És ő aztán könnyörgött, és adott egy marok mandulát, hogy ne haragudjak, és nézzem át az írását, hogy van-e benne helyesírási hiba?

Megtettem.

Jó nap.

Festettem egy igen szép tigris, amint áll a sás között, és mindenkinek tetszett, és jó atyám adott öt koronát, hogy tegyem ráma, és akasszuk az ebédlőbe.

Aláírtam, hogy *Első művem; Tigris a vadonban*. Dátum, név.

Rossz nap.

Ma el kellett mennem Emmáért, mert a cselédünk mosott. És ahogy az iskola felé andalgok a Borz utca sarkán, majdnem belebotlok Zuluba: alig háromméternyire volt tőlem.

Biztos, hogy galléron kapott volna, de elugrottam, elfutottam.

És Emma egyedül jött haza, és engem igen megszidtak, és uzsonnát se kaptam, csak Emma adott titkon egy fél zsemlyét.

Rossz nap.

Emmának ma volt az egzámenje, és Mártáék is ott voltak a vizsgán. Csak alig ismertem meg Mártát az új, pipacs színű ruhájában. Nem volt kedvem velük játszani, mert nekem meg holnap lesz meleg napom, és a latinból ha rossz kérdést kapok, elhasaltatnak.

És ott sugdosódtak az ebédlőben, és nevettek, és néztek rám be, és én mérges voltam.

És ahogy ott áll Márta a kép előtt, azt mondja hangosan, hogy én is halljam:

- Micsoda görhes macska ez? Talán szegényházi macska? És mért áll fogpiszkálók között?

És igen nevettek.

És Emma azt mondja rá:

- Nem macska. Olvasd el, alája van írva, hogy micsoda.

És megint nevettek.

Az ajtót nem volt szabad becsuknom, az ebédlő szellőzése végett. És evett a méreg.

És gondolkodtam, mit mondjak Mártának, hogy őt is egye a méreg?

Arra gondoltam, hogy szindetikont kenek a hajába, de ezt a fogásomat már ismerik. Tehát azt határoztam, hogy az Emma bábujának hátratekerem a lábát, az Etel görbe fésűjét kiegyenesítem; ráteszem a spórhertre, és kiegyenesítem. Mártának meg a ruhájára mondok csúfságot.

És fogtam a könyvemet, hogy lemegyek tanulni az udvarra, és azt mondtam neki:

- Pecsétnyomókkal kellett volna díszíteni a ruhádat.

Aszongya:

- Mér?

- Azér - feleltem -, mert olyan színű, mint a spanyolviasz.

És a lányok nevettek, és Márta elsápadt mérgében.

Izgalmas nap.

Családi séta délután a Margitszigeten. És Zulu ott ült egy fa alatt.

Rémület!

Azonnal fölkeltem, hogy engem meglátott, és utánunk indult... Én rögtön előre kerültem, mintha a növények iránt érdeklődnék. Ő csak azt várta, mikor maradok hátra.

Vendéglőben a szomszéd asztalhoz ült. Oly dühös volt rám, hogy visszafelé is utánunk kullogott.

De nekem is van eszem.

Francia nap.

A lányok ma egy francia asszonyt kaptak, és nekem is tanulnom kell velük, de csak füllel.

És igen mulattam azon, hogy a víz franciául ló.

Ezentúl így fogom mondani a szobalánynak:

- *Kérek egy pohár lovat.*

Nagy nap!

Semmiből se buktam, csak az elégségesekért szidtak meg itthon, és példaképül állították elé a lányokat.

És én elkeseredtem, és azt mondtam, mikor jó atyám otthagya az asztalt, hogy minden lányiskolára rá lehet tenni címerül egy szakajtót, és hogy Emma is két bével írja azt, hogy *egyéb*.

Ma vettem hat festéket és kagylót. És Emma ma délután kapta az első hosszú ruhát.

Büszke benne és csúf.

Péter és Pál.

Az önkéntes megint lesett rám! Egész délután itt ácsorgott a ház előtt.

- Várhatsz rám! - gondoltam.

Csak azért is kimentem a lányokhoz az erkélyre. És igen mulattam rajta! Micsoda buta ember!

És Emma, ahogy babrált a virágaival, egy rózsája véletlenül leesett.

Zulu fölvette, és igen hegyesen sétált.

És igen nevettük. Noha csak úgy a markunkba nevettünk, Emma mégis bosszús volt ránk. De nem törődtünk vele.

- Hozok ki egy szivarvéget - mondtam -, és levetem neki.

Erre Emma befutott, és elárult jó anyámnak.

Mióta hosszú ruhát visel, minden mulatságunkat elrontja.

Különös nap.

Ahogy ülünk a franciaórán, Emmát kiszólítja jó anyám.

Kis idő múlva Etel is kiszökik, hogy megnézzze, ki jött. Elképedve tér vissza, és súgja:

- Képzeld: Zulu van itt.

- Az önkéntes?

- Az.

A vérkeringés megfagyott bennem. És amint az óra elvégződött, felszöktem a padlásra. Estig ott ültem a száradó ruhák és egyéb lomok között, és aggódtam. Biztos, hogy jó atyám megrak.

És a cseléd feljött a ruháért, és azt mondja:

- Mit csinál itt, úrfi? Mindenütt keresik.

- Ott van még a katona?

- Régen elment.

Igen szurkoltam, de csodák csodája, csak azt kérdezték, hol jártam? És jó atyám egy szót se szólt.

És Etel félrehúzott, és aszongya, hogy mond egy rettentő nagy titkot. És azt mondta, hogy Emmába szerelmes a katona.

Csak elámultam. Hogy lehet valaki Emmába szerelmes? Nem, ez lehetetlen!

Hátha valami pokoli szándékkal jött hozzánk, és azzal áztatja őket, hogy Emmába szerelmes.

Jó nap.

Összeszedtem minden bátorságomat, és némi vigyázatokkal bementem. Potykássy úr igen szívesen kezet szorított, és Ernő öcsémnek nevezett. Eleinte csak szemmel tartottam az ajtót a hátam mögött, de aztán láttam, hogy egy jámbor és ostoba emberrel van dolgom. Csak a katonaruha félelmes rajta. Voltaképp birtokos ő, és jogot is végzett állítólag, de bizonyára csak kegyelemből eregették át az osztályokon.

No, kitűnően mulattam rajta! Csak elnéztem, hogyan meregeti a szemét Emmára!

- Emmácska angyali lélek! - mondotta.

Ránéztem Emmára, hát olyan szenteskedve ült ott, hogy alig bírtam nyeldesni a nevetést.

Vidám nap.

Emma minden öt percben a tükörbe néz, és igen bosszús rám.

És délben is, hogy atyám kérdezte, hogy ki sütötte a túrós lepényt, hamarosan rámondtam:

- Az angyal.

És mink hárman nevettük, és jó atyám megszidott bennünket.

És én délután csak azért is így mondogattam:

- *Harcsássi és kecsagéssi Potykássi Mihály.*

És Emma majd megpukkadt.

Jó nap.

Miska bácsi ma civilben jelent meg, és rózsát hozott Emmának. Civilben szebb, mint katonaruhában. És igen jó ember. Azt mondta, hogy a tigrisem művészi alkotás, és hogy elvisz majd engem egy igazi művészhez, aki neki barátja, és aki igazi képeket fest, tanyai képeket, lovakat, ökröket, boglyát és juhot. De a művész most már nincs itthon: Szolnokon nyaral, a Hollósy társaságában.

Művészetnek napja.

Kerestem a képeslapokban tanyai képet, hogy addig is megpróbálom, és találtam is egy szép tanyai képet: kukoricahordás, és az előtérben ökrös szekér.

Mutattam Miska bácsinak, és neki is igen tetszett, de azt ajánlotta, hogy csak egy kis részt fessek belőle: például a bérest vagy az egyik ökröt, vagy csak annak a fejét. Aztán megint egy kis részt másik papirosra.

És lefestettem tízszeres nagyítással az egyik ökörnek a fejét. Csak a szarvának a színe nem sikerült. Ha Miska bácsi megint eljön, megkérdezem a színeket.

És jó atyámnak is igen tetszett, és adott két koronát, hogy vegyek rámat.

És aláírtam: *Ökörfej a tanyán.* Dátum. Név.

Közönséges nap.

Miska bácsinak igen tetszett a kép. És azt mondta, hogy az ökör szarvának a végét fessek feketére, az alját sárgásfehérre, a közepét meszesfehér színűre.

És egy percben, hogy csak én voltam velük a szalonban, és írtam, amiket mondott, megláttam, hogy a kezét csókolta Emmának.

No hát, ennek még sincsenek rendben a kerekei!

Rossz nap.

Mártáék voltak nálunk ebéden, és Mártán pitypangszín új ruha.

És igen kevélykedett benne, és irigyelte Emmát, hogy hosszú ruhája van és udvarlója.

És ahogy meglátta az ökörfejet, igen nevetett, és sugdosódott a lányokkal, és azok is nevettek, még Emma is.

És kérdeztem, hogy mi nevetni való van a képemen.

És Jolán megmondta, hogy Márta azt kérdezte, *kinek a képe?* És hogy azt felelték, hogy az *én képem*.

És dőlöngtek a kacagástól.

Hát én igen megharagudtam, és mikor Márta elment, fogtam a kalamárisom dugóját, és az ajtóban hozzákentem-fentem a szoknyához.

Közönséges nap.

Mától kezdve V. M. a naplómban azt jelenti, hogy *Világtalan Miska*, vagyis *Vak Mihály*.

No hát, ez az Emma hogy rászedi azt az embert!...

Hogy tudja játszani a komolyat, az okosat, az igaznyelvűt, az angyalt!...

Pompás nap.

Színházban voltunk, V M. hozott a szünetben egy nagy tasak kuglert.

És nekem igen tetszett a csupa gyémánt, gyönyörű királykisasszony.

És igen elcsodálkoztam, hogy azt mondták, hogy az csak üveg-gyémánt, és hogy a királykisasszony a szomszéd házmesternek a leánya. Csak ki van festve.

Jó nap.

Beíratás. Könyvek vétele. Délben szőlő és őszibarack. V. M. küldött a szőlőjéből.

Izgalmas nap.

Ebéden nálunk volt V M. meg az atyja. És V. M. megkérte Emmát, hogy feleségül veszi. És jó szülőim csak néhány nap múlva válaszolnak.

És én azt gondoltam, hogy ez képtelenség, de csak elhűlt a vérem, mikor este hallom, hogy bele fognak egyezni.

Ebből valami nem jó lesz!

Rossz nap.

Emma engem tacsónak nevezett, és én igen haragudtam.

Mert azt mondtam neki, hogy te, Emma, az a Miska bácsi becsületes, komoly úriember, és te elbolondítod. De mi lesz, ha hozzámégy, és te a szeme közé ásítasz, mint nekünk, és mindenképpen megösmer téged?

Veni sancte.

A mise alatt azon gondolkodtam, hogy felvilágosítom V M. bácsit, mert ha elveszi, másnap visszaküldi, mint jó anyám szokta a mészárosnak a rossz csontot.

És mondtam is Etelnek, hogy gyere, mondok valami igen bizalmasat, de esküdj meg. Megesküdött, aztán mondtam neki, hogy meglásd, ebből szerencsétlenség lesz! Mert darabig lehet színlelni mindent, de ha megösmeri Emmát, hogy micsoda álnok rosszcsont, baj lesz.

Etel is gondba esett, és elárult jó anyámnak, és jó anyám engem számárnak nevezett.

Rossz nap.

Mindjárt az első felelési órán szekunda latinból.

És én mondtam, hogy nálunk varrónők fecsegnek, mert menyasszonyi ruhát varrnak, de a tanárnak az semmi.

Szinte előre tudtam, hogy ma délben káposztát eszünk.

Igen rossz nap.

Ma ott ültem darabig a szalonban, és hallottam, hogy Emma Misinek nevezi Miska bácsit, sőt egyszer *Misicának* is!

Csak elhültem erre a vakmerő szemtelenségre, és este megint összevesztünk, mert én mondtam, hogy mersz te egy szakállas embert per *Misi*, *Misica* szólítani?!

És ő engem összeecsacsizott, és én vissza, és jó anyám is ahelyett, hogy őt szidta volna meg, engem butázott össze, hogy mit avatkozok a dolgukba?!

Közönséges nap.

Emma könyörgött, hogy ne haragudjak.

Tudtam, hogy mi következik, hogy nézzem át a maszlagos levelét, és rakjam bele a pontokat és vesszőket, és javítsam a helyesírási hibákat.

És térden könyörgött, és puncstortát is ígért, végre is meglágyított.

És míg a pontokat és vesszőket raktam a levélbe, felkapta a bábuját, és avval táncolt.

Ezt látta volna *Misica*!

Igen izgalmas nap.

Az esküvő. Rajtam fekete új ruha. Összesen nyolcan. És Mártát nekem osztották.

Eleinte bosszús voltam érte, de ő virágot tűzött nekem a keblemre, és hízelgett, és mentünk karonfogva.

És én templomig nem fogtam fel komolyan az ügyet, csak akkor estem gondba, mikor az a jó balek áhítatos megindulással esküdte: - *Soha őt el nem hagyom...*

Hogy esküdhetik egy meglett ember ilyen meggondolatlanul! Hiszen nem ismeri Emmát.

Mi lesz, ha rájőzanodik, hogy a csupa gyémánt királykisasszony voltaképp csak köznapi leány!

A nap legszebb része az uzsonna volt az esküvő után, és Mártának adták a tortának az egyik cukorrózsáját, ő meg titkon nekem csúsztotta. Ezért megbocsáttatnak az ő bűnei.

És aztán Emma elbúcsúzott V. M.-mel, mert Bécsbe utaznak, és onnan Velencébe, és Emma onnan már nem hozzánk tér vissza. És igen sírt. És jó anyám is. És mindenki.

Még én is!

De hát aztán arra gondoltam, hogy fölösleges vízpazarlás, hiszen Emmát úgyse bírják ki sokáig.

Hetek múltak el.

És én mindennap várom rettegve, hogy Emmát hazaexpediálják. V. M. sógor igen jó ember, és sajnálnám, ha elveszíteném. De hát úgy látszik, még mindig nem látja Emmát.

Levél jött Emmától. Azt írja, hogy leszüreteltek, és hogy ő igen boldog.

No hát, még a macskának is kinyílik nyolcadik napra a szeme, de a Miska sógor szeme...

Jó nap.

Fél éve nem láttam Emmát. Alig ismertem rá, úgy meghízott. Mikor megérkeztek, elré-mültem, hogy drámai jelenetek következnek, szóval hogy nagy zörgés lesz a háznál.

És nagy csodálkozásomra nem lett semmi. Miska sógor úgy hívja Emmát, hogy *angyalom, galambom*, az meg csak *per te* beszél vele, mint valami suszterinassal.

Ez az ember örökre megvakult.

A vastyúk

Az állomás tornácán a vonatra vártunk. Az égből az első hó pihézett. Késett a vonat.

Egy bársonykabátos, úri mama a vastyúkhoz vezette a fiacskáját. - No, itt egy húszfilléres: tedd bele. Fogd meg a fogóját: ránts egyet rajta!

Négy-öt gyermek is odacsoportosult. Parasztgyermek. Irigy szemmel nézték, hogy kotkodácsol a vastyúk, s hogyan veszi ki örvendezve az úri fiúcska a piros, fényes bádogtojást.

A peron sarkán két iparosféle beszélget. Az egyik fekete kezű - ruhafestő vagy kalapos. A másik vastag szemöldökű, szintén szennyes kezű, vaskos ember - falusi kovács.

- Haj, haj! - hallatszik olykor a festékes kezű sóhajtása.

A kovács csak hümmög reá.

Micsoda elnyűtt labdái a sorsnak!

Különösen a festékes kezű. Fél századnak a nyomorúsága rí le az alakjáról. A kalapja horpadt, ócska kalap, amilyen a szemétdombokon hever. A csizmája csupa folt. A télikabátjának minden gombja más. Hogy eldobtam a szivarom maradékát, mohón hajolt le érte. Zsíros meggyfa-szopókába illesztette, és apró füsttel szívta.

De még a szivarvég se vigasztalta meg. Szomorú volt és sápadt. Hogy egy percre megállottam mellettük, hallottam is a bánata okát.

- Hát bezony, sógor - beszélte dűnnyögő orrhangon -, így állok én már egy hete, mint a karó, amelyik mellül a szőlő kiveszett. A kéményem azóta sem füstölt, se pedig söprű nem járta a házat. Idegent fogadjak? Kilopja a szemem világát is. Új asszonyt vegyek? Eltékozolja mindenemet. De meg nem is tanálok én olyan dőgos kezű asszonyt többet.

- Dehonnem - brummogta vigasztalóan a kovács. A kalapos terebélyes, kék zsebkendőt vett elő, és megtörülte vele orrát, szemét.

- Aztán, ha kerül is, ki tudja, micsoda veszedelem? Én nem szeretem, hogy az asszony tartogassa a zsebébe a pénzemet. Az én Annám ebbe az erányba nem volt erőszakos. De azért mindent kiteremtett, ami a házhoz kellett. Ha végigment az utcán, megszólította a paraszt-asszonyokat:

- Csúnya fakó már az uradnak a kalapja! Hozd el: megfőstjük ingyen.

Az asszony elhozta a kalapot, de hozott bele egypár tojást, vagy egy kötény babot, vagy egy tál lisztet, vagy egy zacskó kását. Néha csirkét is. Sose vettünk mink pénzen élelmet.

A kovács hümmentett. - Ügyes asszony lehetett. Minálunk drága a főstés. Egy koronán alul nem főstének.

A kalapos legyintett: - Az asszony beledobta a kalapot holmi régi, maradék főstékbe. Nem köll a parasztnak se bélés, se szalag.

A kovács csodálkozva nézett, és hümmögött.

A városi főörvost pillantom meg a peronon. Hozzá sétálok. Üdvözlöm. Beszélgetünk.

Egyszer oldalt pillant a két iparosra, és azt mondja:

- Látod azt a kalapost?

- Látom. Mi van rajta nézni való?

- Annak a szennyes embernek több a pénze, mint valamennyiünknek, akik itt utazunk az első osztályon.

- Lehetetlen!

- Tudom.

- De hiszen fölszedi a szivarvéget.

- Azért gazdag. Uzsorás, fősvény kutya. Csak a mi bankunkban magzik vagy százezer koronája.

Cigarettát vont elő a zsebéből.

A parasztyerekék mögött, akik a bársonyruhas, úri fiút bámulták, egy sápadt fiúcska ácsorgott. Csizma volt rajta és ködmenke, de a fején úri, kis vadászkalap.

- Nézd - mondtam -, de kedves arcú gyermek!

Olasz templomban láttam egyszer egy fali festményt, egy színehagyott angyalt rajta, akinek a szeme mégis élt...

- Ismerem - felelte az orvos a cigarettáját meggyújtva. - Azért kedves arcú, mert a másvilág színe van már rajta.

- Beteg? Gondolhattam volna.

- Szívbeteg. Kezeltem. Annak a gazdag kalaposnak a fia.

- Szegényke!

- Nem éri meg a tavaszt.

S megszólította a fiút. - Hogy vagy, Bandika?

A fiúcska az orvosra emelte bágyadt, kék szemét.

- Jól - felelte mosolyogva.

De olyan panaszos volt a tekintete, hogy most is előttem van. Semmi se szomorúbb a beteg gyermeknek a szeménél!

Folytattuk a sétánkat a tornácon. - Kár azért a szép gyermekért - szólottam elgondolkodva. - Mondta a kalaposnak?

- Hogy mondtam volna? Az orvos nem jósl esőt sose. Csak napfényt.

Sétánkban ismét a tornác végére értünk, ahol a kalapos beszélgetett. Az orvos elhallgatott.

A gyermek ott húzgálta az apja kezét, és rimánkodott neki:

- Apám! Szeretnék egy vastojást... egy vastojást...

A kalapos úgy tett, mintha nem hallotta volna. Csakugyan volt az arcán valami a fösvények vonásaiból. A soványsága, a szeme kígyói hidegsége, ajka vékonysága.

- Apám - esengett újra a fiúcska -, az a tyúk tojik... ott la...

- Elhallgass! - mordult rá a kalapos.

- Csak egyszer...

- Mindjárt agyoncsaplak! Ne nézd! Eltékozolna itt hús fillért semmiért!

Már a zsebembe nyúltam, hogy adjak a gyermeknek egy vastojásra valót, de bedübörgött a vonatunk. Mindenki a táskáját kapkodta. A vonat csak egy percet áll azon az állomáson.

A következő év júniusában ugyanazon a tornácon éppúgy vártuk a vonatot. Az idő borús volt, a peron közzézagú.

A várakozók közt a kalapost pillantottam meg. Nyári ruha van rajta, de azért megismerem. Még soványabb, mint a télen volt, s még fakóbb az arca. A fiúcskát nem látom vele.

A kalapos unatkozó arccal őgyeleg a tornácon. A hóna alatt valami elfakult, régi fajta zsáktáska. Egy percre se teszi le, pedig látszik, hogy nehéz.

A vastyúk elé egy csoport falusi iskolás gyerek siet. Valamelyiküknek pénze van. Kijöttek a faluból a vastyúkhöz. Izgatottak az örömtől.

- Én teszem belé! - kiáltja az egyik. - Én már tudom, hogyan kell.

Egy idősebb, izmos-pofás gyerek félrelöki:

- Eriggy innen! Én vagyok ennek a mestere!

És a tyúk csakhamar kotkodácsol, és tojik.

Az utazók gyermekei is odacsoportosulnak.

Egy hatéveske, kis szeplős képű parasztgyerek álldogál az anyja kezén lógva, a tyúk közelében. Elálmélkodva nézi az iskolásokat és a csodatyúkot.

Aztán az anyjához fordul: - Anyó! Hadd tojassak én is!

- Hallgass - feleli kedvetlenül az asszony -, drága az!

És fölemeli a köténye sarkát, törül egyet vele a gyermek orrán.

- Csak egyszer - rimánkodik újból a gyermek.

- Hallgass!

- Ó, Istenem...

- Hallgass!

A kalapos ott állt. Gondolkodva bámult rájuk. Egyszer csak leereszti a lábához a táskáját. A nadrágja zsebébe nyúl. Nagy, piszkos bugyellárist von onnan elő. Kiválaszt egy húszfillérest.

- Nesze - mondja komolyan -, tojasd meg a tyúkot.

És könnyes szemmel nézett a gyermekre.

Az órás meg a kutyája

Az órást Zsadányinak hívták.

Csak afféle órajavító órás volt. Órát nem lehetett nála venni. Neki magának se volt órája. Ha nem ha valaki hozzáadta a zsebóráját, hogy javítsa meg, hát szombatig azt viselte. Szombaton maga vitte meg. Mert vasárnap pénz kellett neki. A vasárnapot mindig megülte. Megülte a sárga földig.

Volt úgy, hogy nem akadt munkája. Olyankor kiment halászni. A városunk végén jókora tó van. Egy patakocska táplálja. A patak hatméternyi magasságból zuhog alá, s két nagy malomkereket hajt. A zúgó mély. A tóban csak derékig érő a víz. Zsadányi naphosszat tartogatta ott a horgát.

Máskülönben kis lompos, sápadt ember volt, körülbelül negyvenéves, kevés beszédű ember. Kecskeszakállt viselt, és mindig egy piszkos könyökű, sárga kabátban járt.

Vasárnaponként azonban tűzoltóruhát öltött, s úgy feszített az utcán, mintha nála nélkül megégne a város.

A tűzoltók nagyokat ittak vasárnap délutánonként. Az órásnak olyankor megeredt a nyelve. Lármázott, veszekedett. Nemegyszer az élete megmaradását köszönhette annak, hogy tűzoltó. Ha a réztarajos papirossisak nincs a fején, bizony nem egy vasárnap került volna véres fejjel a kórházba.

Egy dologtalan tavaszi napon szokása szerint a tóparton ült.

A patak vize egy kiskutyát vitt bele a tóba.

A kutyácska fehér bundás állatka volt. Nyifogott, kepickélt a vízben.

Zsadányi benyúlt érte a horogpálcával, és kivonta a partra.

- De szép kis dög!

Az állatka olyan volt, mint egy kis fehér muff. Csupán a bal füle volt fekete. Talán azért is vetették a vízbe.

Hogy kivonták, megrázkódott. Úgy megrázkódott, hogy el is dőlt belé. Aztán bután nézett maga elé. Talán azon gondolkodott, hogy mi történt övele?

Zsadányi nevetett. A hóna alá fogta és hazavitte.

A hegy oldalában lakott, egy mohos tetejű barlangházikóban. Egy rozoga ágy meg egy-két hitvány bútor volt az összes vagyona. Az ablaknál állt a szerszámos asztala - egy alacsony széles asztal -, s mellette két szék.

Zsadányi arra gondolt, hogy a kiskutya talán éhes. Mit is adhatna neki? Tej kell az ilyennek, tej.

Az átellenes házban egy csizmadia lakott. Zsadányi nyitott be:

- Láttatok-e már szőrös pontyot? Ihol-e! A tóba fogtam!

Csizmadiáék nevték.

- Egye meg a pontyát!

S tejet adtak a kutyának. Majd leszolgálja az órás, ha az órájok meghibásodik.

S lett a kutya neve *Ponty*.

Zsadányi örült a kutyájának. Se felesége, se gyereke, senkije. Íme, a sors egy kis állatot vet melléje, hogy ne éljen magányosan.

A kutya egyszerre otthon volt az órás hajlékában. Míg az órás dolgozott, a kiskutya egy rossz cipővel játszott. A foga közé vette, s megrázta, eldobta; utána ugrott; megint megrázta, s eldobta.

Az órás le-lepillantott rá az asztaláról és nevetett.

Egy hét múlva csaholt is a kis állat. Ha valaki belépett az óráshoz, Pontyika beiskolt az ágy alá, s onnan csehetelt.

- Non-no, fel ne falj! - szóltak rá olykor tréfásan.

S az órás mindenkinek elmondta, hogy ne féljen, mert nem kutya az, hanem ponty, négylábú ponty.

A kis Ponty napról napra nőtt és kedvesedett. De nőttével nem szépült. A feje kicsi maradt; a teste ellomhult. Hasonlítani kezdett a fehér medvéhez.

Hogy kiskorában az órás az asztal mellé, a vendégszékre fektette, megszokta azt a helyet, s ott hevert legszívesebben. A széken egy rossz ülőpárna volt. A kutya szereti a párnát. Ponty jóízűket aludt ottan. Mikor meg nem aludt, fölült a széken, és órákig elnézte, hogyan dolgozik a gazdája.

Különös, mosolygó nézése volt annak a kutyának. Talán, hogy a fél szája széle csempe volt, azért látszott olyannak, mintha mosolyogna? Talán valósággal is mosolygott? Ki ismerhetné a kutyának a lelkét?

Hanem egy hibája volt Pontynak, ami a gazdájának nem tetszett: mindig éhes volt, mindig.

Az órák hétköznapiak csak kenyéren éltek szalonján. Esténként vettek csak a hentestől töpörtyűt, vagy egy szelet párizsit. Pontynak kicsi korban elégnek látszott a kenyérhaj meg a szalonnabőr, később azonban oly eszemen nézte az órák evését, hogy a nyála is csurgott belé.

Az órák nem keresett annyit, hogy olyan nagy kutyát jól tarthasson. S a kutya enni akart, mindig enni. Bármennyit is adott neki a gazdája, csak egyet nyelt, s lent volt. A következő percben megint könnyőrgőn nézett. S ha az órák nem vetett neki, fölemelte az első lábát, s rátette gyöngéden az óráknak a térdére.

- Ménkü ebbe a dögbé! - fakadt ki az órák. - Egyszer csak meg fog szólalni, mint valami ember!

S odavetette neki az utolsó falatját is.

Végre is arra gondolt, hogy elajándékozza a kutyát. Odaadja valaki olyannak, aki kellőképpen táplálja.

Először a csizmadiának akarta adni. Csizmadiák el is fogadták volna. Délben és este ők adtak neki, az órák egy falatot se. Gondolták, úgy majd átszokik.

Ponty nagy kedvvel is fogadta a jóltartást. Mikor kiürítette a tálat, még néhány percre ott nyalogatta a száját. Várt, hogy vége van-e a menünek. Mikor aztán a csizmadiáné kinézett, és a forgószéllel szidta a telhetetlen gyomrát, lefutott nagy mosolyogva a patakra, s ivott nagyokat.

A pataktól azonban nem a csizmadiákhoz tért vissza, hanem az órákhoz. Egyet kapart az ajtón, s oly kedvesen mosolygott, hogy az órák bebocsátotta.

Fölfeküdt a székre és szunyókált.

- Szomszéd! - szólt rá egyszer a csizmadiáné. - Ha maga mindig beereszti azt a kutyát, ne tartassa velünk. Tartsa maga!

Az órák hát kikergette a kutyáját.

Ponty lefeküdt az ajtó elé, s ott heverészett. El nem mozdult onnan, míg csak megint meg nem éhezett. Akkor aztán odaült a csizmadia ajtaja elé, és nézett be vidám esdeklő szemmel az asszonyra.

- De a görcs essen beléd! - fakadt rá az asszony. - Ha te csak enni jársz ide, nem adok én neked!

Az órák nevette.

- Máshova adom - mondogatta -, máshová, messzebbre.

Vasárnap megtudakolta a tűzoltók között, kinek kellene kutya?

- Nekem bizony kellene - szólt egy vastag nyakú tűzoltó, aki hétköznapi kerékgyártást művelt.

- Nekem kellene egy jó kutya, mert éjszakánként lopják a fát.

- No hát ilyen kutyád nem volt még! - mondotta az órák. - Ez vízi kutya. A tóba fogtam én horoggal.

- Vízi kutya nem kell nekem - felelte a kerékgyártó. - Nem vagyok én hajós. Nekem földi kutya kell, egy jó csahos, okos földi kutya, amelyiknek az ugatásától megijednek a tolvajok.

- Hászén földi kutya is az én kutyám - felelte az órák. - Ugatni egy kutya se ugat szebben. Okosságra meg olyan okos, hogy még nevet is, mint az ember.

A tűzoltók nevetésre fakadtak.

- Ez az órás mindig hazudik! - mondotta az egyik.

- Nem hazudok biz én! Az én kutyám nem olyan fajta állat, mint más kutya. Az én kutyám érdeklődik az órák szerkezeze iránt is. Micsoda? Nem hiszitek? Hát örült vagyok én? Hát ki ismeri jobban a kutyámat? Én ismerem a kutyát, ti nem ismeritek. Mindennap ott ül mellettem, és nézi, hogyan bajlódok némelyik órával. Néha nem találom meg a hibát. Olyankor a kutya is tűnődik, és a fejét rázza. De persze nem tud szólni, csak nevet, ha ránézek, ha lába helyett keze volna, már régen dolgozna mellettem.

A tűzoltók még inkább dültek neveltőkben.

- No - mondotta a kerékgyártó -, ha az a kutya csak egyszer is rám nevet, egy hordó sört fizetek itt az asztalnak.

Az órás egyszerre haza akart menni a kutyáért, de az egyik tűzoltó nótát kezdett, s arra valamennyien daloltak.

Az órás visszaült a helyére, s velők dalolt.

- Egy hordó sör! - mondotta. - Vasárnapra bizonyos az egy hordó sörünk!

Másnapra, hogy kialudta a mámorát, eszébe jutott a kerékgyártó, meg a kutyája.

- Dehogy adom oda a kutyámat - mondotta. - Ez a kutya még fejlődik, okosodik. Dehogy adom oda!

S elment a pékhez, vett kenyeret magának is, a kutyának is. A kutyának persze maradék kenyeret vett. Két krajcáron jókorát adtak.

Otthon aztán mikor ettek, szeletekben vágott a kutyának is.

A kutya megette a kenyeret mind, s rátette a lábát a gazdája térdére.

- Ugyan, ne légy olyan telhetetlen! - mondotta neki az órás.

S bosszúságában kikergette a kutyát.

Három óra tájban kinéz, hát a kutya egy bőrdarabot rág. Bizonyosan a csizmadia szemetjéről vitte az ajtó elé.

- Nem lehet tartani ezt a kutyát! - bosszankodott az órás. - Hiába, akármennyit is adok neki, kevesli. És ha mindennap egy garas árú kenyeret adok is neki, évenként háromszázhatvanöt garas: több hét forintnál. De ennek nem elég két garas árú se. Hát csak nem fogok ennek a dögnek még külön dolgozni?!

Hétköznapi mindig számító és takarékos volt az órás. És hát őhöz jobbra a parasztok meg az iparosok hordták az órájokat. Azok bizony csak tíz-húsz krajcárt fizettek egy-egy javításért.

Másnap délután elvitte a kutyáját a város végére a kerékgyártóhoz.

Régi léckerítéses házban lakott a kerékgyártó. Az udvara tele volt keréknek való hajlított fával. Szép máglyarakásokban állott a fa ottan, hogy szellőzzön, száradjon.

No, a kutyának ott megörültek. Szép kutya! Okos kutya! És hát csakugyan nevet!

Kötelet a nyakára! S hozzákötötték egy mélyen bevert karóhoz, és jól tartották.

A kutya mohón evett. Úgy jóllakott, hogy szinte domborodott belé.

- Három-négy nap ne eresszék el - mondotta az órás. - Ha látja, hogy itt bőven kap enni, megmarad.

S mivelhogy ingyen adta a kutyát, a kerékgyártó egy üveg bort hozatott fel a pincéjéből.

Az egy üveg borból kettő lett, a kettőből aztán több. Az órás, mint afféle ülve dolgozó mesterember, ahova egyszer leült, nem mozdult el könnyen. Éjfélkor tért haza.

Reggel, mikor kinyitotta az ajtaját, Ponty ott ült. A nyakában volt a kötél is, meg a karó is.

Ránézett a gazdájára és mosolygott, örvendezett.

- Ménkü ebbe a kutyába! - mondotta nevetve az órás.

A kerékgyártó elküldte az inasát egy vékonyfajta láncsal a kutyáért.

A kutya azonban gyanakodva nézte. Átfutott az utca túlsó felére.

- Ponty! - kiáltott rá az órás haragosan. - Gyere ide!

A kutya odacammogott. Búsan tartotta a fejét a lánc alá. De mikor a gyerek vezetni próbálta, visszahúzta a gyereket.

Az órás megint elment vele. A kerékgyártó megint megvendégelte egy üveg borral. Az egy üvegből több is lett. Az órás csak reggelfelé tántorgott haza.

Valami egy hétig láncon volt a kutya. Adtak ennie, amennyi belefért. Szinte meghízott az egy hét alatt.

A nyolcadik napon, amikor kivették neki az ételmaradékot, a kerékgyártó leoldta a láncot a nyakáról.

- No, most már megmarad.

A kutya akkor körülpillantott, egyet szökemlett, s ki! Otthagyta az ételt, a kerékgyártót: elinalt vissza haza.

A kerékgyártó újra elküldött volna a kutyáért, de az asszony nem engedte.

- Majd bizony, hogy reggelig itt üljön az órás.

Zsadányi se vitte vissza a kutyát.

- Ménkü ebbe a dögbe! - mondotta nevetve. - Hát nem akar tülem megvárni!

A kutya, mintha értette volna a szavát, örvendezve nézett a gazdájára.

Zsadányi aznap megint csak vásárolt kenyeret a kutyájának.

- Itt van, edd meg. Ha többet akarsz, keresd meg magadnak!

Ponty azonban nem keresett. Mióta láncra tették, nem mozdult el hazulról. Órákig elült a széken, és nézte figyelmesen, hogyan rakogatja a kerekeket az órás. Néha nem illett be az új kerék, s reszelni kellett rajta. Olyankor Ponty annyira mosolygott, hogy a foga is kilátszott. A kalapácsolásnál azonban félrevonta a fejét.

Ekközben elkövetkezett a nyár is. A kutya időnkint fölemelte a hátulsó lábát, és buzgón vakart a füle tövéen. Vagy hátra kapdosott, és végigvacogtatta a fogát a bundáján fel a háta közepéig.

Az órás eleinte nem sokat ügyelt rá, később azonban hogy a kutyája minduntalan vakaródzott, megbosszankodott reá:

- Ménkü ebbe a dögbe! Mit vakaródzik!

S ő is vakart egyet az oldalán.

- Mars hinaus! Az apád irgalmát!

Kikergette a kutyát.

Másnap, hogy halászó napja volt, Ponty ott ült mellette. Máskor csendesen megült, de akkor vakaródzott.

- Gyere - azt mondja Zsadányi -, fürödj meg.

A kutya azonban húzódott a víztől.

Zsadányi megfogta a hátán a bőrt két kézzel, és bevetette messze a tóba.

A kutya ijedten úszott ki, megrázkódott és hazafutott.

Attól fogva nem lehetett a tóra elcsalni.

Ha a tóra ment az órás, a kutya otthon maradt. Ha nagyon hívta, és mégis vele ment, a tónál visszamaradt a kutya húsz-harminc lépésnyire. Akárhogy hívta az órás, csak fölkel, a farkát csóválta, a fejét le-leütögette, mosolygott, de nem mozdult közelebb.

Egy holdvilágos éjen az órás levetkezett a tóparton, és bement fürödni a vízbe.

A kutya akkor nyugtalanná vált, a parthoz szaladt, és nyöszörgött, csahintott is olykor. Különösen, mikor az órás a víz alá bukkott.

- Gyere be te is, gyere! - biztatta az órás.

S ki is akart menni a kutyájáért a partra, de amint feléje közeledett, Ponty elfutott.

Irtózott a víztől.

Egy napon falura hívták az órást. A tisztartónak az órája állott meg. Zsadányi fölült a kocsira. A kutyája futva kísérte a kocs mellett.

- Hol szerezte ezt a különös fajta kutyát? - kérdezte a tisztartó.

Az órás elmondta.

- Tessék megvenni - tette hozzá. - Nem adnám el semmi kincserért, mert jó állat, de nekem nincs konyhám. Én csak apróságokkal élek. Az ilyen kutyának ennie kell.

- Hát hogy adja?

- Odaadom egy forintért.

- Jól ugat?

- Mint az oroszleány!

- Hát jó, megveszem.

- De ajánlom, hogy jól meg tessék kötni, mert hazajön.

- Dehogya megy haza. Hogy menne haza olyan messzire. Vettem én már máskor is kutyát onnan.

- De csak tessék megkötni.

- Majd betesszük egy hétre a baromfiudvarba. Onnan nem bír kimenni.

És az órás becsalta Pontyot a baromfikertbe. Sűrű tüskésdrót-kerítés övezte azt a kertet, jó két méter magasan.

Az órás megigazította az órákat, s estefelé végzett. Kapott vagy öt forintot.

Mikor elbúcsúzott, a kutyája nyugtalanul nézett utána. Szűkölt. Fel-alá ugrált a tüskésdrótkerítés mellett. Itt is, ott is kidugta az orrát a drót közül, de nem bírt áttörni rajta.

Az órás sokáig hallotta az üvöltését.

A város végén csárda áll. Zsadányi, hogy pénzt érzett magánál, betért oda. Egy óra múlva vígan zengett a cimbalom.

Reggel már a nap is kelt, mikor az órás hazavetődött. A kutyája vidáman futott eléje. A bundáján pirosuló vérfoltok tanúskodtak arról, hogy a drótkerítés nem bocsátotta át valami könnyen.

- Ménkü ebbe a kutyába!

A tisztartó harmadnapra elküldött a kutyáért. Csak nagy küzdelemmel bírták lefűlelni s megkötni.

- Láncra kell tenni legalább is egy hónapra - vélekedett az órás.

Három hétig nem látta az órás a kutyáját.

Egy délután ahogy kilép, ott fekszik megint a kutya az ajtaja előtt. Csupa por a bundája, de úgy meg van hívva, hogy alig ismer rá.

Az órás attól fogva nem bírta a város határán túl vinni a kutyáját. Ponty elfutott, ha kocsis állt meg a ház előtt. S ha a gazdája kocsira ült, csak épp a sorompóig kísérte. Ott leült és búsan nézett utána. S ott várt rá, míg csak vissza nem tért.

Pedig hát igen láb alatt volt már a kutya. Ha szombat délutánonként gyakorlatra vonult a tűzoltóság, Ponty nagyokat szökellve futott elől, és erős vuh-vuh! kiáltásokkal ijesztette az utca népét.

Mikor a gazdája fölment a gyakorló létrán, nyugtalanul nézte, és keservesen tutult. Nevették miatta Zsadányit.

Még izgatottabb volt a kutya, ha tűzre kongattak. Olyankor végtelenül vonított, mintha a fogát húznák, és kaparta az ajtót.

Zsadányi nem szeretett éjszaka fölkelni. Azelőtt mindig azt mondta, hogy nem hallotta a kongatást. És el is hitték neki, mert hiszen a város végén lakott. Mióta azonban Ponty megnőtt, olyan veszekedett lármát csapott, mikor kongattak, hogy fel kellett ébrednie.

S a kutya száguldott vele a tűzhöz, mintha ő is tűzoltó volna. A tűzoltó-kocsik előtt dühös buzgósággal rohant a tűz felé, s mintha eleven ágyú volna, amelyből vastag ú-ú hangokat lőnek ki, úgy ugatott.

A tűznél aztán ide-oda ugrált és lármázott: zavarta a tűzoltókat a munkájokban.

- Ménkü ebbe a kutyába! - mondta olykor az órás. - Agyonverem!

Egy vasárnap, hogy kimaradt, szokása szerint berúgott. Ide-oda tántorogva haladt hajnalban hazafelé. A kutyája is, hogy mellette járt, a gazdája lépéseire alkalmazkodott. Olyan volt, mintha ő is részeg volna.

Egyszer azonban mégis elhibázta. Az órás rálépett véletlenül a lábára, s a kutya úgy ugrott földre, az órás is úgy lépett földre, hogy bizony az órás átesett rajta, és elvágódott a földön.

- No, elpusztítom ezt a dögöt! - mondotta az órás. - Belököm a zúgóba. Onnan nem tud kijönni.

És ahelyett, hogy hazament volna, elment a tóra.

Őszi hajnal volt az. A platánok már hullatták a leveleiket. A tó vizében hideg szürke felhők tükröződtek. A malom kerekéről egyhangú zúgással omlott le a víz.

Az órás a zsiliphez tántorgott. Át lehetett rajta ott menni, mint valami hídon. Az órás arra gondolt, hogy a kutya követni fogja, s ő akkor megfordul, beleveti a kutyát a vízbe.

A kutya azonban elmaradt tőle vagy húszlépésnyire.

- Ponty! Gyer ide, Pontyi!

A kutya megcsóválta a farkát, és néhány lépést közeledett. De megint csak leült.

- Ponty! Gyer ide hát! No, gyere ide!

A kutya megint fölkel. Mosolyogva nézett a gazdájára, és a farkát csóválta. De nem ment közelebb.

- Ponty!

Zsadányinak eszébe jutott, hogy mikor fürdött, mennyire nyugtalankodott a kutya.

A zsilip tetején csaknem félméternyi széles volt a gerenda. Gondolta, oda fekszik és nyögni fog. Akkor a kutya bizonyosan melléje ül: belökheti.

Rálépett hát a kettős gerendára, s a zsilip közepére ment. Leült ott. S a kutyájára pillantott.

A kutya csakugyan közeledett. Nézte a gazdáját, hogy hova tűnt?

Zsadányi lekókadott fejjel ült ott. A lába alatt egy általgerendát pillantott meg, régi általgerendát, amelyen a vízimoha hosszú rojtokban csüggött alá. Arra gondolt, hogy lehúzódik oda, s akkor a kutya keresni fogja, hova lett? Hirtelen megkaphatja, belökheti.

Lelépett. Megsikamlott az izmos moha, s hanyatt-háttal le a vízbe.

Ponty látta, hogy a gazdája eltűnik, de a zúgástól nem hallotta a loccsanást.

Hát csak nézett, nézett és mosolygott. Várt néhány percet. Aztán közelebb futott. Leült. Várakozón nézett, hogy honnan tűnik elő a tűzoltó sisak?

De a sisak nem tűnt elő.

Ponty elkomolyodott. Nyugtalanná vált. Odafutott a zsiliphez. Nézett jobbra-balra. Lenézett a zúgóba is. Egyszer csak megpillantotta a vízben forgó sisakot. Megrándult. Merő szemmel nézett alá.

A sisak forgott, forgott, és kiúszott lassan a tóba.

Ponty nyifogott. Egy-két nagy ugrással lenn termett a tóparton. S nézett-nézett meredt-izgatottan. Várta, hogy a gazdája felbukik valahol, és reá nevet, és szólítani fogja.

De a tóból nem bukott fel senki. A vízben lomhán kerengett a sisak.

Ponty mindegyre izgatottabbá vált. Remegett. Lefutamodott a víz színéig. Látszott rajta, hogy be akar menni a vízbe. De a lába besüppedt a sárba. Visszaugrott. Vakkantott egyet-kettőt. Egyszer csak egy nagy szökéssel benn termett a vízben.

A sisakhoz úszott. A foga közé vette. Határozatlanul nézett széjjel a vízben, aztán a sisakot kivitte a partra.

Ledobta a földre a sisakot, s ismét a vízbe nézett. Nyüszölt. Végigfutott a parton. Meg-megállt. Benézett a kerek alá. Felszökött a zsilipre is. Nézett előre, hátra. A szeme aggodalmat fejezett ki. A teste megrándult.

Az úton egy falusi paraszt ballagott a malom felé. Puttony volt a hátán, s a kezében két füles kosár.

Ponty fölugrott a levegőbe, s panaszos ugatással futott hozzá.

- Még innen! - rikoltott rá az ember ijedten. - Kusti, бүдös!

A kutya visszafutott a tóhoz. A fejét rázta. Vakogott. Aztán egyszer csak fölkapta a sisakot, és loholt vele haza.

Az utcákon már akkor mozgott a város.

A sisakot vivő kutya mindenkinek föltűnt.

- Nini! - kiáltotta egy inasgyerek. - Mit visz a kutya?

S követ kapott fel. Hozzásújtotta.

Más gyerekek is követték a példát.

- El kell tőle venni!

S repült a kő Pontynak eléje, utána.

A kutya nagy szökellésekkel menekült. Egy kő tomporon találta. Nyikított egyet, aztán tovább rohant.

Lihegve ért haza. A tomporán folyt a vér. A sisakot letette az ajtó elé, s kapart az ajtón. Nyafogott, ugatott.

De persze az ajtó nem nyílt ki.

A kutya megnyalogatta a tomporát. Ismét zörgetett. Várt. Szűkölt. Egyszer csak megfordult. Rohant a tűzoltó-tanya felé.

A tanyán nem volt senki, csak az őrálló két tűzoltó, meg a kocsisok. Az egyik tűzoltó kenyeret és szalámit reggelizett a padon. A nagyszobát, ahol inni szoktak, söpörték.

- Nini, a Ponty! - mondotta a reggeliző tűzoltó. - Az órás erre jár.

S egy falat kenyeret vetett a kutyának.

Ponty azonban rá se nézett. Befutott a nagyszobába, meg kifutott. Az istállóhoz is futott. Benézett. Majd a reggeliző tűzoltóra fordult a tekintete, s vakkantott reá.

- Ne - mondotta a tűzoltó.

És a szalámibőrt neki dobta.

A kutya az eldobott bőrre pillantott, de nem kapta fel. Egy szökéssel kiiramlott az udvarból.

- Ez a kutya beteg - mondotta a tűzoltó.

Ponty száguldva rohant vissza haza. Ismét kapart egyet az ajtón, ismét nyalt egyet a combján. Aztán megint el, le a tóra!

Ott szűkölt, ott rítt. Beúszott a vízbe. Úszkált jobbra-balra. Olykor fölemelte a fejét, és a levegőbe ugatott.

Délelőtt végre órát vitt valaki az óráshoz, s megpillantotta az ajtó sarkában a sisakot.

- Mi a fene? - mondotta. - Az órás nagyon részeg lehet.

S átment a csizmadiához.

- Ugyan kérem, ha az órás fölébred, adják át neki ezt az órát. Nem akarom felzörgetni, hátha csak reggel feküdt le.

A csizmadia nevetett:

- Vasárnap mindig bekeffent...

Az óráshoz aztán mások is próbáltak bemenni, de akkor már Ponty ott ült az ajtónál, a sisak mellett, és dühösen morgott.

Azelőtt nem szokott senkire haragudni.

Csizmadiák nevelték, hogy a sisak kívül maradt. Másnap azonban, hogy még mindig ott volt a sisak, tanakodni kezdtek, hogy vajon otthon van-e az órás? Hátha valami baja van? Hátha felakasztotta magát?

- Hátha elment falura - vélekedett az asszony.

- Akkor a kutya nem volna itthon.

A csizmadia átment és zörgetett. A kutya őt nem morogta meg.

Zörgetett erősen. A kutya aggodalmasan nézett a kilincsre.

De semmi válasz.

A csizmadia akkor elment a rendőrségre.

Dél felé megérkeztek a rendőrök és egy lakatos.

A kutya a sisak fölé állt, és haragosan nézett rájuk. Morgott.

Az egyik rendőr kivonta a kardját:

- Mars innen!

A kutya akkor dühösen ugatott. Látszott, hogy egykönnyen nem tágít.

A rendőrök azonban követ ragadtak. Két dobás: egyik oldalba, másik a fejen. A kutya sikítva menekült át a csizmadiához.

Tíz nap elmúltával az órás szegényes holmija dobra került. Rokonai nem voltak. A ház gazdája a házbérért jelentett jogot a holmira.

A kutya még mindig ott ült az ajtóban. Lesoványodott, elhitványodott. Bágyadt, bús szemmel nézett a közeledőkre.

Mikor látta, hogy megint rendőrök közelednek, keservesen csahintott, és nyugtalanul nézett rájuk. Ugatott. Hátrált. Nekihátrált az ajtónak, s elkeseredetten ugatott. A rendőrök megint elűzték.

De alighogy az árverést megkezdték, a kutya egyszer csak benntermett. A mosóné épp a lepedőt akarta lehúzni az ágyról, azon okkal, hogy az órás másfél forintjával tartozik. A kutya felszökött az ágyra, s a szeme közé uhogott. A mosóné csaknem hanyatt esett ijedtében.

A kutya a négy lábát megfeszítve, elszántan vicsorgott mindenkire.

Ütötték. Akinél csak bot volt, mindenki ütötte, csépelte.

A kutya az ágy sarkába húzódott, de a botok ott is zuhogtak rá, fejére, hátára. Végre leugrott és bebújt az ágy alá.

Az árverést folytatták. Az ágy, a két szék, a rozszant ruhaszekrény, s a szekrényben levő köznapi ruha és fehérruhaféle, mindenre akadt vevő. Még a papucsáért is adott egy kofa két garast.

Aztán a szerszamos asztal került kótyára.

Az asztal azonmód állt, amint az órás elhagyta. A finom reszelők, fogók, rugók, kerekek, nagyítóüveg, kiskalapács, minden ott hevert a szokott rendben.

A végrehajtó egy minutumig gondolkodott, hogy úgy adja-e el az asztalt, ahogyan áll? Vagy külön a szerszámokat? Végre is azt vélte, hogy legjobb lesz egyenkint eladni az apró holmit: többet kap érte.

Fölvette hát a kiskalapácsot és kiáltotta:

- Egy kicsi kalapács, gyermekjátéknak is alkalmas...

Abban a pillanatban dühös mordulással szökött ki az eb az ágy alól. Egyetlen ugrással fönn-termett az asztalon, és megmarta a végrehajtónak a kezét.

Mindenki visszahőkölt.

A kutya a négy lábát szétvetve, nagy fehér fogait bősziült vicsorgatással mutogatva állt az asztalon. Már nem medvéhez hasonlított, hanem tigrishez, megádázott, megbősziült, nagy fogú tigrishez. A feje mintha megnőtt volna. A szeme dühtől kikaprikásodottan meredt rájuk. S hörgött, hergett. A szeme szinte tűzkarikákat hányt.

- Fene essen ebbe a kutyába! - kiáltotta a végrehajtó.

S újra zuhogtak a botok a kutyán. Ütötték fejét, hátát, ahol érték.

Azonban a kutya mintha nem is érezte volna az ütéseket. Elszántan kaffogott jobbra-balra. Csupa fog volt, csupa agyar. Egy-egy nagy ütésre villámként rándult az ütő felé, és az arcoknak kapdosott. A szerszámok, rugók, kerekecskék csörögve röpültek jobbra-balra a lába alatt a forgolódásától. Forró lehelete, mintha láng lövellett volna a torkából...

- Ez a kutya megveszett! - kiáltott a végrehajtó.

Erre egymás hegyén-hátán igyekezett ki a népség a szobából.

- El kell küldeni a sintérért! - mondogatták hűledezve.

Félóra beletelt, míg a sintér megérkezett. Azalatt a kutya ott ült az asztalon, és a szemét az ajtóra meresztve morgadozott.

A sintér nem mert bemenni. Bezúzták az ablakot. Ott nyúlt be a dróttal. Ponty hurokba került. A sintér izzadásig erőlködve húzta kifelé a hurkot, hogy a kutyát megfojtsa.

Úgy látszott, meg is fulladt. De mikor a sintér kifelé húzta, a kocsinál eszméletre tért, és lehasította a sintérnek a kabátját.

Végre mégis lefűlelték, bevetették a ketreckocsiba.

A kocsi megindult. Az árverést folytatták.

Ponty szőre-borzasan, rémült, aggodalmas szemmel bámult ki a haladó kocsiból a világba, s meg-megtántorodott, mikor a kocsi zökkent a kövezeten.